

УСТАВЪ
ВЕТЕРИНАРНОЙ ПОЛИЦИИ

ИЛИ

ПРАВЛА

ДЛЯ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ И ПРЕКРАЩЕНИЯ
ПОВАЛЬНЫХЪ И ЗАРАЗИТЕЛЬНЫХЪ БОЛЕЗНЕЙ
ДОМАШНИХЪ ЖИВОТНЫХЪ.

U S T A W A

POLICYI WETERYNARYJNEJ

CZYLI

PRZEPISY

MAJĄCE NA CELU ZAPROBIEGANIE
I USMIERZANIE CHORÓB PANUJĄCYCH I ZARAŻLI-
WYCH MIĘDZY ZWIERZĘTAMI DOMOWEMI.

W A R S Z A W A.

W Drukarni Stanisława Strąbskiego,

przy ulicy Bednarskiej Nro 2000.

-00-

1844.

71160

По Указу

ЕГО ВЕЛИЧЕСТВА ГОСУДАРЯ ИМПЕРАТОРА

НИКОЛАЯ I.

Самодержца Всероссийскаго, Царя Польскаго.

и проч., и проч., и проч.

Советъ Управленія Царства

Принявъ въ соображеніе:

- 1) Что въ Царствѣ Польскомъ скотоводство составляетъ одну изъ важнѣйшихъ отраслей сельскаго хозяйства;
- 2) Что скотскіе падежи не рѣдко влекутъ за собою весьма значительныя потери и что болѣзни домашнихъ животныхъ, отъ незнанія и неосторожнаго обращенія съ больными, либо отъ употребленія въ пищу ихъ мяса и другихъ частей, могутъ даже сообщаться человѣку;

W Imieniu Najjaśniejszego

MIKOŁAJA I.

Cesarza Wszech Rossyi, Króla Polskiego,

& & &

Rada Administracyjna Królestwa

Biorąc na uwagę:

- 1) Że w Królestwie Polskiem chów bydła stanowi jedną z najważniejszych gałęzi gospodarstwa wiejskiego;
- 2) Że pomór inwentarzy, staje się często powodem znacznych strat dla mieszkańców, i, że choroby zwierząt domowych, tak przez nieznaną własnościwość z niemi obchodzenia się, jako też przez użycie na pokarm niezdrowego mięsa, lub innych produktów zwierzęcych, szkodliwe skutki na zdrowie ludzi wywierają.

Статья 1.
 Означенный проект Устава Ветеринарной Полиции утверждается во всей его силе, съ тѣмъ, чтобы всѣ власти и чиновники въ Царствѣ, до которыхъ онъ относится, приняли его въ руководство.

Статья 2.

Исполненіе настоящаго постановленія, которое должно быть внесено въ Дневникъ Законовъ, равно введеніе въ дѣйствіе самаго Устава и дополнительное, по мѣрѣ надобности и по дознанію на опытѣ, развитіе заключающихся въ ономъ правилъ, поручается Правительственнымъ Коммисіямъ Внутреннихъ дѣлъ и Финансовъ.

Состоялось въ Варшавѣ 14/26 Апрѣля 1844 года.

Намѣстникъ Генераль-Фельдмаршалъ
 (подписано) *Князь Варшавскій.*

и. д. Главнаго Директора, Предсѣдательствующаго въ Правительственной Коммисіи Внутреннихъ и Духовныхъ дѣлъ

Генераль-Лейтенантъ, Сенаторъ
 (подписано) *Писаревъ.*

Стать-Секретарь

Стать-Совѣтникъ (подписано) *Ле Брюнъ.*

Artykuł 1.

Wspomniany projekt Policyi Weterynaryjnej, zatwierdza się w całej swój rozciągłości, z tém, aby wszystkie Władze i Urzędnicy, do których odnosić się może, stosowały się do objętych w nim Przepisów.

Artykuł 2.

Wykonanie niniejszego postanowienia, które w Dzienniku Praw ma być zamieszczonem, oraz wprowadzenie w wykonanie zatwierdzonej ustawy, jak również uzupełnienie w miarę uznanej potrzeby objętych nią przepisów, Kommissyom Rządowym Spraw Wewnętrznych, oraz Skarbu, porucza się.

Działo się w Warszawie, na posiedzeniu dnia 14/26
Kwietnia 1844 roku.

Namiestnik Jeneral-Feldmarszałek

(podpisano) **Książę Warszawski.**

p. o. Dyrektora Głównego Prezydującego w Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych,

Jeneral-Lejtnant, Senator,

(podpisano) **Pisarew.**

Sekretarz Stanu:

Radca Stanu (podp.) **T. Le Brun.**

УСТАВЪ

ВЕТЕРИНАРНОЙ ПОЛИЦИИ

ИЛИ

ПРАВИЛА

ДЛЯ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ И ПРЕКРАЩЕНИЯ

ПОВАЛЬНЫХЪ И ЗАРАЗИТЕЛЬНЫХЪ БОЛЕЗНЕЙ
ДОМАШНИХЪ ЖИВОТНЫХЪ.

Въ Царствѣ Польскомъ, какъ въ край преимущественно земледѣльческомъ, падежъ скота неизбежно влечетъ за собою разстройство и даже упадокъ сельскаго хозяйства. Посему отвращеніе падежа, необходимо должно быть предметомъ особенной заботливости и сельскихъ хозяевъ, и мѣстныхъ властей.

Уголовные законы Царства, имѣющіе цѣлю охраненіе общественнаго, во всѣхъ отношеніяхъ, благосостоянія, побуждаютъ земскихъ владѣльцевъ заботиться объ отвращеніи скотскаго падежа, причисляя его къ бѣдствіямъ народнымъ, и опредѣ-

U S T A W A

POLICYI WETERYNARYJNÉJ

CZYLI

P R Z E P I S Y
MAJĄCE NA CELU ZAPOBIEGANIE
I UŚMIERZANIE CHOROÓB PANUJĄCYCH I ZARAŻLIWYCH
MIĘDZY ZWIERZĘTAMI DOMOWEMI.

W Królestwie Polskiem, jako w kraju szczególnie rolniczym, pomór bydła nieodzownie za sobą pociąga pogorszenie, a nawet upadek gospodarstwa wiejskiego; z tego przeto powodu zapobieganie upadkowi bydła, nieodbicie powinno być przedmiotem szczególnej uwagi tak gospodarzy wiejskich, jak również i władz miejscowych.

Prawo karne, mające na celu dobro ogółu pod każdym względem, pobudza właścicieli ziemskich do czuwania nad zapobieganiem upadkowi bydła, licząc go do kłesk krajowych i wyznacza kary dla tych, którzy przez niedbałość swą, stali się przyczyną zjawienia

ляютъ наказанія для тѣхъ, которые своимъ нерадѣніемъ были причиною появленія и распростра-ненія повальныхъ и заразительныхъ болѣзней до-машнихъ животныхъ.

Наконецъ во многихъ болѣзняхъ мясо и другія части больныхъ животныхъ вредны для человека, а нѣкоторыя заразительныя болѣзни ихъ могутъ даже и ему сообщаться.

Такимъ образомъ, и для собственной пользы, и для избѣжанія законной ответственности, и для личной безопасности, каждый владѣлецъ домашняго или хозяйственнаго скота долженъ, всѣми зависящими отъ него мѣрами, стараться о недопущеніи упомянутыхъ болѣзней; когдаже онъ, по причинамъ неизбѣжнымъ, появятся, — преграждать ихъ распространеніе; а для сего каждый долженъ ознакомиться съ свойствами болѣзней домашнихъ животныхъ и средствами къ отвращенію вреднаго вліянія ихъ на здоровье собственное и общественное.

Ветеринарная полиція, основываясь на наукѣ и опытѣ, или на долговременныхъ наблюденіяхъ, указываетъ дѣйствительные къ тому способы.

Ветеринарные врачи, а за недостаткомъ ихъ, уездные и городскіе лекаря обязаны опредѣлять родъ появившейся болѣзни; указывать мѣры, которыми болѣзнь можетъ быть прекращена, а въ нѣкоторыхъ случаяхъ недопущенъ переносъ ея на человека; составлять, сообразно мѣстнымъ обстоя-

i rozszerzenia się chorób panujących i zaraźliwych na zwierzętach domowych.

Nakoniec, w wielu chorobach zaraźliwych, mięso i inne produkta ze zwierząt, szkodliwe są dla człowieka, a niektóre zaraźliwe choroby zwierząt, mogą się nawet i ludziom udzielać.

Takim więc sposobem, dla własnego interessu, dla uniknienia odpowiedzialności prawem wskazanej, i dla osobistego bezpieczeństwa, każdy właściciel żywych inwentarzy, starać się powinien wszelkimi w jego mocy będącemi środkami, zapobiegać zaraźliwym zwierzętom domowych chorobom. Gdy zaś te z przyczyn usunąć się niedających powstaną, przeszkadzać ich szerzeniu się. Zatem więc idzie, że każdy obeznać się powinien z własnościami chorób zwierząt domowych, jak niemniej ze środkami, usuwającemi szkodliwe ztąd na zdrowie człowieka wpływy.

Policya weterynaryjna oparta na nauce i wieloletniem doświadczeniu, podaje najskuteczniejsze w tym względzie przepisy.

Obowiązani są lekarze weterynaryjni, a w braku ich, lekarze powiatowi i miejscy, oznaczać rodzaj zjawionej choroby, i wskazywać środki, jakimi choroba może być uśmierzona, a w niektórych przypadkach nie dopuszczać jęj przeniesienia na człowieka; układać stosownie do okoliczności miejscowych, szczegółowe in-

тельствамъ, подробныя наставленія для владѣльцевъ и въ важныхъ случаяхъ лично наблюдать за приведеніемъ въ надлежащее исполненіе мѣръ къ прекращенію болѣзни.

Административно - полицейскія власти, коимъ предоставлено попеченіе о благосостояніи ввѣренныхъ имъ частей, обязаны съ своей стороны не только содѣйствовать въ томъ врачамъ, но и побуждать владѣльцевъ къ точному исполненію данныхъ врачами наставленій.

Изъ сего видно, что правила ветеринарной полиціи должны быть равно извѣстны какъ административно и врачебно - полицейскимъ чиновникамъ, такъ и владѣльцамъ домашнихъ животныхъ.

Предѣлы Ветеринарной Полиціи обширны. Ей принадлежитъ:

Во 1^{хъ}. Пещись о сохраненіи здоровья домашнихъ животныхъ и наблюдать, что бы для леченія болѣзней, имъ свойственныхъ, не было недостатка въ ветеринарахъ, получившихъ основательное образованіе, а также чтобы люди несвѣдущіе не занимались ветеринарною практикою.

Во 2^{хъ}. Предлагать мѣры къ предупрежденію и прекращенію скотскаго наеда, и наблюдать за приведеніемъ ихъ въ надлежащее исполненіе.

Во 3^{хъ}. Наблюдать, чтобы животныя назначаемыя въ пищу и разныя ихъ части и произведенія, какимъ бы то ни было образомъ обрацаемые на потребности людей, не содѣлались для нихъ вредными.

strukeye dla właścicieli, a w ważniejszych wypadkach osobiście doglądać należytego wykonania środków, mających na celu uśmierzenie choroby.

Władze Administracyjno-Policyjne, którym poruczone jest czuwanie nad dobrym bytem powierzonych im obrobów, obowiązane są ze swojej strony nie tylko dopomagać w tym względzie Lekarzom, lecz i zachęcać właścicieli do ścisłego wykonywania przepisanych przez lekarzy instrukcyj.

Dla tego przepisy policyi weterynaryjnej, powinny być równie znane, tak władzom administracyjnym i urzędnikom policyjno-lekarskim, jak i właścicielom zwierząt domowych.

Przedmioty policyi weterynaryjnej są obszerne, do niej należy:

1. Czuwać nad utrzymaniem zdrowia zwierząt domowych i dbać o to, aby do leczenia chorób im właściwych, nie było braku weterynarzy, mających gruntowne ukształcenie, a także, aby ludzie nie znający się, nie zajmowali się praktyką weterynaryjną.

2. Wskazywać środki mające na celu zapobieganie i uśmierzenie chorób panujących bydłeczych, i czuwać nad wprowadzeniem ich w należyte wykonanie.

3. Czuwać aby zwierzęta na konsumeyą przeznaczone i ich produkta, w jakikolwiek bądź sposób użyte na potrzeby ludzi, nie stały się dla nich szkodliwymi.

Для достиженія цѣли въ первомъ предметѣ, учреждена въ Варшавѣ ветеринарная школа и при ней клиника, предназначенныя для двухлѣтняго теоретическаго и практическаго образованія ветеринаровъ. Уставомъ этой школы предоставлено не только городамъ и гминамъ, но даже и помѣщикамъ, отдавать въ оную молодыхъ людей для обученія, со взносомъ платы единственно за содержаніе, т. е. по 90 руб. серебромъ въ годъ. Такимъ образомъ каждый, по желанію, можетъ имѣть при своихъ домашнихъ животныхъ свѣдущаго ветеринара. При новомъ устройствѣ медицинской части въ Царствѣ Польскомъ, установленъ постоянный надзоръ за лицами, занимающимися ветеринарною практикою.

Второй и третій предметъ, составляющіе собственно Ветеринарную Полицію въ тѣсномъ ея значеніи, будутъ рассмотрѣны, со всею подробностію въ предлагаемыхъ здѣсь правилахъ.

Правила сіи подраздѣлены на двѣ части:

А. *Въ первой*, предложено наставленіе къ распознаванію, предупрежденію и прекращенію повальныхъ и заразительныхъ болѣзней домашнихъ животныхъ.

Б. *Вторая часть* заключаетъ:

1. Правила объ осмотрахъ домашнихъ животныхъ, для обнаруженія, не кроется ли между ними какая нибудь болѣзнь заразительная, или угрожающая повальностію, а именно:

Dla osiągnięcia celu pod względem pierwszego przedmiotu, założono w Warszawie szkołę weterynary, a przy niej klinikę, przeznaczoną dla dwuletniego teoretycznego i praktycznego kształcenia się weterynary. Ustawą téj szkoły, dozwolono nietylko miastom i gminom, lecz nawet i obywatelom, oddawać do niej młodzież dla kształcenia, za wniesieniem opłaty tylko za samo utrzymanie, to jest 90 rubli srebrem rocznie. Takim sposobem, każdy życzący mieć znawcę przy swoich domowych zwierzętach, łatwo może tego dostąpić. Przy nowém urządzeniu służby lekarskiej w Królestwie Polskiem, ustanowiony jest ciągły nadzór nad osobami, zajmującemi się praktyką weterynaryjną.

Drugi i trzeci przedmiot, stanowiący właściwie policyą weterynaryjną w najściślejszém jéj znaczeniu, będą rozebrane szczegółowo w podanych tutaj przepisach.

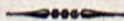
Przepisy te podzielono na dwie części:

A. *W pierwszej*, podano instrukcyą rozpoznawania, zapobiegania i uśmierzania chorób panujących i zaraźliwych między zwierzętami domowemi.

B. *Druga część* zawiera:

1. Przepisy o rewizyi zwierząt domowych dla rozpoznania, czyli się nie tają między nimi jakiegokolwiek bądź choroby zaraźliwe, lub zagrażające panowaniem, a mianowicie:

- a.* Осмотръ домашнихъ животныхъ на пограничныхъ заставахъ.
- b.* Осмотръ проходящихъ гуртовъ уездными лекарями.
- c.* Осмотръ гуртовъ въ губернскихъ городахъ.
- d.* Осмотръ гуртовъ пригоняемыхъ въ Варшаву и
- e.* Осмотръ домашнихъ животныхъ на значительныхъ ярмаркахъ.
2. Правила объ осмотрѣ животныхъ, назначаемыхъ для продовольствія, равно ихъ мяса и другихъ продуктовъ, а именно:
- a.* Осмотръ живыхъ животныхъ, назначенныхъ на убой.
- b.* Осмотръ мяса и внутренностей животныхъ убитыхъ для продовольствія.
- c.* Осмотръ домашнихъ птицъ.
- d.* Осмотръ рыбъ.
- e.* Исчисленіе болъзней животныхъ, въ которыхъ молоко ихъ запрещается употреблять въ пищу.
- f.* Исчисленіе болъзней, въ которыхъ мясо издохшихъ или убитыхъ животныхъ, вмѣстѣ съ нарыванною шкурою и другими частями, должно быть зарываемо въ землю.
- g.* Исчисленіе болъзней, въ которыхъ мясо животныхъ должно быть зарываемо въ землю, кожа же, рога и шерсть могутъ быть употреблены, послѣ ихъ очищенія.
- h.* Способы очищенія животныхъ продуктовъ и другихъ предметовъ, скрывающихъ въ себѣ заразу.

- a*, Rewizya zwierząt domowych na Komorach pograicznych.
- b*, Rewizya trzód przechodzących, odbywana przez lekarzy powiatowych.
- c*, Rewizya trzód w miastach Gubernialnych.
- d*, Rewizya trzód przypędzanych do M. Warszawy, i
- e*, Rewizya zwierząt domowych na znaczniejszych jarmarkach.

2. Przepisy o rewizyi zwierząt, przeznaczonych na konsumcyę, ich mięsa i innych przedmiotów, a mianowicie:

- a*, Rewizya zwierząt żywych przeznaczonych na szlachtowanie.
- b*, Rewizya mięsa i wnętrzości zwierząt szlachtowanych na konsumcyę.
- c*, Rewizya ptastwa.
- d*, Rewizya ryb.
- e*, Wyliczenie chorób u zwierząt, w których mléko ich zabrania się używać na pokarm.
- f*, Wyliczenie chorób, w których mięso upadłych, lub zabitych zwierząt, wraz z ponacinaną skórą i innymi częściami, powinno być zakopywane do ziemi.
- g*, Wyliczenie chorób, w których mięso zwierząt ma być zakopywane do ziemi, skóra zaś, rogi, i sierć, mogą być użyte po ich oczyszczeniu.
- h*, Sposoby oczyszczenia produktów zwierzęcych i innych rzeczy ukrywających w sobie zarazę.

- a. *Wzrost zwierząt domowych na komorach po-
stawionych.*
- b. *Wzrost trzód przeobrażonych, odbywają przez
lekarzy powiatowych.*
- c. *Wzrost trzód w miastach gubernialnych.*
- d. *Wzrost trzód przeobrażonych do M. W. Arszawy i
innych miast gubernialnych na znaczniejszych
jarmarkach.*
2. *Przepisy o wzroście zwierząt przeobrażonych na
konnycy ich mięsa i innych przedmiotów, a na-
zwycię:*
- a. *Wzrost zwierząt żywych przeobrażonych na
szlachowanie.*
- b. *Wzrost mięsa i wartości zwierząt szlach-
owanych na konnycy.*
- c. *Wzrost pastwy.*
- d. *Wzrost ryb.*
- e. *Wzrost chorób u zwierząt, w których mięso
ich zabrania się używać na pokarm.*
- f. *Wzrost chorób, w których mięso upadłych,
lub zabitych zwierząt, wraz z podcinanymi skórą
i innymi częściami, powinno być zakopywane do
ziemi.*
- g. *Wzrost chorób, w których mięso zwierząt ma
być zakopywane do ziemi, skóra zaś, rogi i sierść
mogą być użyte do ich oczyszczenia.*
- h. *Sposoby oczyszczenia produktów zwierzęcych
i innych rzeczy przywleczonych w sobie zaraze.*

ЧАСТЬ I.

НАСТАВЛЕНИЕ КЪ РАСПОЗНАВАНИЮ,
ПРЕДУПРЕЖДЕНИЮ И ПРЕКРАЩЕНИЮ
ПОВАЛЬНЫХЪ И ЗАРАЗИТЕЛЬНЫХЪ БОЛЕЗНЕЙ
ДОМАШНИХЪ ЖИВОТНЫХЪ.

CZĘŚĆ I.

INSTRUKCYA MAJĄCA NA CELU
ROZPOZNAWANIE, ZAPOBIEGANIE I UŚMIERZANIE
CHORÓB PANUJĄCYCH I ZARAŻLIWYCH
MIĘDZY ZWIERZĘTAMI DOMOWEMI.

ОБЩІЯ ПРАВИЛА.

§ 1.

Какимъ способомъ владѣлецъ домашнихъ животныхъ можетъ узнать о появленіи между ними болѣзни повальной или заразной.

Когда въ какомъ нибудь мѣствѣ скоропостижно падеть одно, или вдругъ нѣсколько домашнихъ животныхъ, или же обнаружатся припадки внезапной, угрожающей смертію болѣзни: владѣлецъ долженъ обратить вниманіе, не принадлежитъ ли сія болѣзнь къ числу тѣхъ, которыя могутъ повально распространиться между домашними животными, посредствомъ ли заразы, или отъ другихъ вредныхъ вліяній.

§ 2.

Продолженіе.

Въ такомъ случаѣ, владѣлецъ обязанъ рассмотреть со вниманіемъ заключающіяся въ сихъ правилахъ свѣденія.

Въ нихъ, сверхъ руководства къ узнанію болѣзни, найдетъ онъ предложенныя мѣры къ ея прекращенію и наставленіе какъ поступать въ томъ, или другомъ случаѣ.

WSR
B. 01.

PRZEPISY OGOLNE.

§ 1.

Skoro w jakim miejscu jedna lub kilka sztuk ja-
kiegokolwiek rodzaju zwierząt nagle upadnie, albo na-
nich okażą się nagle znaki, grożącej śmiercią choroby,
wówczas właściciel winien baczną uwagę, czyli
choroba ta nie jest z rzędu tych, które, czy to wskutek
zarazy, czy to z innych szkodliwych wpływów, szerzej
między niemi panować mogą.

Jakim sposobem właściciel zwierząt domowych, może poznać pojawienie się choroby pomiędzy nimi, czy to wskutek zarazy lub innych szkodliwych wpływów.

§ 2.

W takim razie obowiązany jest właściciel przejrzeć
uważnie wiadomości podane w niniejszych przepisach.

Ciąg dalszy.

W nich obok wskazówki do poznania choroby, znaj-
dzie podane środki do jej uśmierzenia i co w takim lub
innym przypadku czynić należy.

§ 3.

При появлении указанных болезней, ежели появившаяся болезнь принадлежит къ числу описанныхъ въ сихънаставленіяхъ, то владѣлецъ скота обязанъ безотлагательно увѣдомить мѣстную полицейскую власть: гминнаго войта на провинціи, бургомистра въ меньшихъ городахъ, президента въ большихъ и губернскихъ городахъ, циркуловаго комиссара въ г. Варшавѣ,

§ 4.

Обязанности полицейскаго чиновника при появлении повальной или заразной болѣзни. Ежели въ томъ мѣстѣ, гдѣ появилась болѣзнь, состоитъ служащій врачъ (уездный лекарь, его помощникъ, городской или ветеринарный служащій лекарь), то мѣстные полицейскіе чиновники тотчасъ его увѣдомляютъ, для личнаго во всякомъ случаѣ освидѣтельствованія рода болѣзни и прінятія соответственныхъ мѣръ.

§ 5.

Продолженіе. Но если въ этомъ мѣстѣ нѣтъ ни одного изъ вышеупомянутыхъ медицинскихъ лицъ, тогда мѣстный административно-полицейскій чиновникъ, поступать долженъ по слѣдующимъ правиламъ:

а) Когда болѣзнь, появившаяся между домашними животными, принадлежитъ къ числу угрожающихъ великою опасностію, какъ то: чума рогатаго скота, овечья оспа, сибирская язва, поваль-

§ 3.

Jeżeli zjawiona choroba, należy do rzędu objetych mniejszemi przepisami, właściciel zwierzęcia chorego, obowiązany jest natychmiast zawiadomić miejscową policyją, władzę, wójta gminy na prowincyi, burmistrza w mniejszych miastach, prezydenta w miastach większych i gubernialnych, kommissarza cyrkulowego w M. Warszawie.

Przy zjawieniu się wspomnianych chorób, zawiadamić niezwłocznie władzę policyjną miejscową.

§ 4.

Jeżeli w miejscu zjawienia się choroby, jest lekarz rządowy (t. j. lekarz powiatowy, jego pomocnik, lekarz miejski lub weterynaryjny rządowy), urzędnicy policyjni, wiinni zawiadamić go natychmiast, dla naoczego przekonania się w każdym przypadku o rodzaju choroby i wskazania odpowiednich środków.

Obowiązki urzędnika policyjnego przy zjawieniu się panującej lub zaraźliwej choroby.

§ 5.

Jeżeli w témże miejscu niéma żadnej z pomienionych osób lekarskich, wówczas miejscowy urzędnik administracyjno-policyjny, postąpi podług następujących zasad:

Ciąg dalszy.

a) Gdy choroba, która się zjawila na zwierzętach domowych, należy do rzędu zagrażających wielkiem niebezpieczeństwem, jako to: zaraza bydłęca, ospa owcza, choroby karbunkulowe, zaraza płucna, i biegunka

ное воспаленіе легкихъ и повальный натужный поносъ у рогатаго скота; а также менѣе угрожающія, но часто злокачественныя или заразительныя болѣзни, какъ то: ящурь, повальная хромота, печеночныя глисты, водяная болѣзнь у овецъ, парши, злокачественная хроническая хромота у овецъ, повальная гнилая горячка у лошадей, мытъ, сапъ, бѣшенство и лимфатическое худосочіе у лошадей, появившіяся на нѣсколькихъ штукахъ, — тогда мѣстный административно-полицейскій чиновникъ долженъ увѣдомить уезднаго лекаря и послать за нимъ подводу.

б) Если же появившаяся болѣзнь хотя принадлежитъ къ числу повальныхъ, но не угрожаетъ великою опасностію, каковы суть: лихорадочная хромота у лошадей, легочныя глисты у телятъ и ягнятъ, мочевый поносъ у овецъ, кровавое мочеиспусканіе у рогатаго скота и овецъ, круженіе овецъ отъ червей въ лобныхъ пазухахъ, слабость въ бедрахъ, головокруженіе у овецъ и чума у собакъ, имѣющая видъ повальный, — тогда мѣстный полицейскій чиновникъ сообщаетъ только уездному лекарю подробное описаніе болѣзни.

§ 6.

Продолже-
ніе

Одновременно съ увѣдомленіемъ врача, мѣстный полицейскій чиновникъ обязанъ донести о томъ подлежащему своему начальству, т. е. уездному начальнику въ губерніяхъ, губернскому правленію

epizootyczna u bydła rogatego, a także mniej groźne, lecz często złośliwe lub zaraźliwe, jakoto: zaraza py-skowa, racicowa, motyllica wątrobowa, zgnilizna u owiec, parch, zaraza racie złośliwa, zarazy końskie, zolzy, nosacizna, wścieklizna, i tyleczak u koni, okazujące się na pewnej liczbie sztuk, wówczas miejscowy urzędnik administracyjno-policyjny, zawiadomi lekarza powiatowego i poszle po niego podwodę.

b) Jeżeli zaś choroba która się zjawia, chociaż należy do rzędu panujących, lecz nie zagraża wielkiemu niebezpieczeństwem, jakoto: gruda gorączkowa u koni, choroba robaczna płuc u cieląt i jagniąt, mocz wodnisty u owiec, mocz krwawy u bydła i owiec, gzik w komórках czołowych u owiec, wąsat owcezy, zawrót głowy u owiec i nosacizna u psów mająca charakter panujący, wówczas miejscowy urzędnik policyjny przedstawia tylko lekarzowi powiatowemu szczegółowy opis choroby.

§ 6.

Jednocześnie z zawiadomieniem lekarza, urzędnik miejscowy policyjny donieść o tem winien właściwej swjej zwierzchności to jest: naczelnikowi powiatu w guberniach, rządowi gubernialnym w miastach gubernial-

Ciąg dalszy.

въ губернскихъ городахъ, а въ Варшавѣ полицейскому управленію города.

§ 7.

Продолже-
ніе.

Еслибы съ самаго начала заболѣло и пало большое число животныхъ, тогда полицейскій чиновникъ въ губерніи, сверхъ донесенія уздному начальнику, обязанъ въ тоже самое время донести также и Гражданскому Губернатору.

§ 8.

Что долженъ
исполнить уз-
дный на-
чальникъ.

Уздные начальники и губернскія правленія, получивъ сіи донесенія, поступаютъ на основаніи правилъ, изложенныхъ въ развитіи врачебно-полицейской службы въ губерніяхъ 4/16 Декабря 1842.

§ 9.

О журналѣ
который дол-
женъ быть
веденъ при
господство-
ваніи поваль-
ной или за-
разительной
болѣзни.

Вмѣстѣ съ симъ, мѣстный полицейскій чиновникъ обязанъ вести журналъ по прилагаемой формѣ, отмѣчая въ графахъ: 1) названіе села и гмины, или города; 2) прозваніе владѣльца скота пораженнаго болѣзнію и N. дома; 3) породу животного и его предназначеніе; 4) родъ болѣзни; 5) время появленія болѣзни; 6) способъ распространенія болѣзни, т. е. мѣсто первоначальнаго ея появленія и какими путями распространилась; 7) общее число всего скота; 8) число больныхъ скотинъ; 9) число павшихъ скотинъ; 10) убитыхъ; 11) выздоровѣвшихъ; 12) время когда дано знать

nych, a w Warszawie wydziałowi policyi miasta Warszawy.

§ 7.

Gdyby zaraz z początku większa liczba sztuk za-chorowała i padła, wówczas urzędnik policyjny w gubernii, oprócz doniesienia naczelnikowi powiatu, obowiązany jest także jednocześnie zaraportować Gubernatorowi Cywilnemu.

§ 8.

Naczelnicy powiatów i rządy gubernialne, otrzymawszy takowe doniesienia, postąpią stosownie do przepisów, wyszczególnionych w rozwinięciu służby policyjno-lekarskiej w guberniach z d. 4/16 grudnia 1842 r.

§ 9.

Jednocześnie urzędnik miejscowy policyjny, obowiązany jest sporządzić wykaz (według załączającego się wzoru) wyszczególniając w rubrykach: 1) wieś i gminę lub miasto; 2) nazwisko właściciela zwierzęcia chorobą dotkniętego i numer domu; 3) rodzaj zwierzęcia i jego przeznaczenie; 4) rodzaj choroby; 5) datę zjawienia się choroby; 6) sposób szerzenia się choroby to jest gdzie się poczęła i jak się rozszerzała; 7) liczbę sztuk całego inwentarza; 8) liczbę sztuk chorujących; 9) liczbę sztuk upadłych; 10) zabitych; 11) wyzdrowiałych; 12) datę doniesienia lekarzowi; 13) datę przybycia lekarza, lub odebrania od niego piśmiennej in-

Ciąg dalszy.

Co ma wypelniać naczelnik powiatu.

O wykazie, który powinien być prowadzony w czasie trwania panującej lub zaraźliwej choroby.

врачу; 13) время, когда прибылъ врачъ, или получено отъ него письменное наставленіе; 14) исчисленіе предложенныхъ врачомъ мѣръ; 15) исчисленіе приведенныхъ въ дѣйствіе мѣръ; 16) опредѣленіе времени, когда должно прислать во второй разъ подводу за лекаремъ, по усмотрѣнію послѣдняго. (См. приложение 1.)

§ 10.

Продолженіе.

Во всё продолженіе свирѣпствованія въ одномъ мѣстѣ болѣзни, соответственно происходящимъ измѣненіямъ, въ графахъ будетъ прописывать мѣстный полицейскій чиновникъ самъ, или совместно съ лекаремъ, ежели сей послѣдній тамъ находится. Когда прибывшій на мѣсто лекарь найдетъ, что присутствіе его уже ненужно, но будетъ необходимо спустя нѣсколько времени, то отмѣтитъ въ 16 графѣ время, когда за нимъ должно прислать подводу.

Этотъ журналъ, по прекращеніи болѣзни и подписаніи мѣстнымъ полицейскимъ чиновникомъ и лекаремъ, ежели тотъ былъ на мѣстѣ до самаго конца, долженъ быть представленъ губернскому правленію. Копія же его должна оставаться при дѣлахъ.

§ 11.

Обязанности служащаго врача.

Служащій врачъ, получивъ увѣдомленіе отъ полицейскаго чиновника о появленіи гдѣ-либо по-

macy; 14) wyszczególnienie wskazanych przez lekarza środków; 15) wyszczególnienie wprowadzonych w wykonanie środków; 16) oznaczenie czasu, kiedy lekarz odjeżdżający powtórnie po siebie konie polecił przysłać (patrz wykaz I).

§ 10.

Przez cały ciąg grassowania w témże miejscu choroby, stosownie do zachodzących zmian, rubryki zapelniane będą, przez miejscowego urzędnika policyjnego, lub wspólnie z lekarzem, gdy tenże znajduje się na miejscu. Gdy lekarz który zjechał na miejsce, uzna że obecność jego już nie jest konieczną, lecz po jakimś czasie będzie potrzebna, zapisze w rubryce 16, datę kiedy po niego podwoda ma być przysłana. Ciąg dalszy.

Wykaz ten po ustaniu choroby i po podpisaniu przez urzędnika miejscowego policyjnego, tudzież przez lekarza, jeżeli ten był do końca na miejscu, przedstawiony ma być rządowi gubernialnemu, pozostawiając kopią w aktach urzędu miejscowego.

§ 11.

Lekarz rządowy, będąc zawiadomiony przez urzędnika policyjnego o zjawieniu się gdziekolwiek bądź Obowiązki lekarza rządowego.

вальной болѣзни на домашнихъ животныхъ, обязанъ, въ случаяхъ, описанныхъ въ § 5 подъ лит. а, прибыть самъ на мѣсто; въ случаяхъ же описанныхъ въ томъ же § подъ литер. б, если присланныя ему донесенія найдутъ достаточными, и его присутствіе на мѣстѣ не будетъ необходимо, избереть и предпишетъ мѣры, какія должны быть приведены въ дѣйствіе съ тѣмъ, чтобы въ случаѣ усиленія или распространенія болѣзни, сдѣлано было ему вторичное донесеніе. Но если лекаръ найдетъ, что описаніе неточно, или болѣзнь угрожаетъ опасностію, по злокачественности ли своей, или по поводу свирѣпствованія на значительномъ числѣ штукъ, либо если это окажется въ послѣдствіи: тогда онъ долженъ также самъ отправиться на мѣсто. Когда бы въ послѣднемъ случаѣ присланный къ лекарю не имѣлъ подводы, лекаръ отнесется къ гмишному войту или бургомистру о немедленномъ ея доставленіи.

§ 12.

Продолженіе.

Когда служащій лекаръ придетъ на мѣсто, то полицейскій чиновникъ долженъ предъявить ему журналъ, заведенный имъ на основаніи § 9. Лекаръ, повѣривъ записанныя уже прежде графы и исправивъ, буде въ томъ окажется надобность, въ 4, 14, 15 и 16 графахъ, прописываетъ самъ.

panującej choroby na zwierzętach domowych, obowiązany jest przybyć sam w przypadkach opisanych w § 5 pod lit. *a*, w przypadkach zaś opisanych w tymże § pod lit. *b*, jeżeli uzna nadesłane sobie wiadomości za dostateczne, i że jego obecność na miejscu nie jest konieczna, wybierze i przepisze środki jakie do tego przypadku zastosować się powinny, z zastrzeżeniem powtórnego za wiadomienia, w przypadku jeżeliby choroba rozszerzała się lub groźniejszą postać przybierała.

Jeżeli zaś lekarz uzna, że opis jest niedostateczny, lub że choroba grozi niebezpieczeństwem, już to: z powodu złośliwości swój, już to z powodu okazania się na znacznej liczbie sztuk, lub jeżeli to wyniknie w następstwie, sam udać się ma na miejsce.

Gdyby w tym ostatnim przypadku, posłaniec do lekarza nie miał podwody, lekarz wezwie wójta gminy lub burmistrza, o dostarczenie natychmiast takowej.

§ 12.

Gdy lekarz rządowy przybywa na miejsce, urząd Ciąg dalszy.
 ownik policyjny ma mu przedstawić wykaz sporządzony przez niego stosownie do § 9. Lekarz po sprawdzeniu rubryk, poprzednio już zapełnionych i sprostowaniu, w czem się okaże potrzeba, zapisuje rubryki 4, 14, 15 i 16.

Продолже-
ние.

Вообще обязанности его суть слѣдующія:

1. Съ точностію опредѣлить сущность и характеръ появившейся болѣзни.
2. Пересмотрѣть весь, находящійся въ томъ мѣстѣ скотъ, осмотрѣть его помѣщеніе и пастбищныя мѣста, удостовѣриться въ качествѣ корма и внимательно сообразить всѣ обстоятельства, кои могли имѣть вліяніе на появленіе болѣзни, не упуская изъ виду особенно того, не была ли болѣзнь занесена изъ другихъ мѣстъ.
3. Избрать самыя вѣрныя и, сколько возможно, менѣе обременительныя для хозяевъ мѣры, къ прекращенію дальнѣйшаго распространенія болѣзни.
4. Къ леченію же больныхъ животныхъ указать средства, по возможности простыя и недорогія.
5. По соглашеніи съ полицейскимъ чиновникомъ, избрать людей способныхъ къ точному исполненію всѣхъ его наставленій.
6. Обязанъ самъ имѣть неослабный надзоръ за приведеніемъ въ надлежащее дѣйствіе всѣхъ своихъ распоряженій и за недопущеніемъ всякаго рода злоупотребленій, бывающихъ въ подобныхъ случаяхъ.
7. Наконецъ обо всемъ этомъ подробно донести своему Начальству.

§ 13.

W ogólności obowiązki jego są następujące :

Ciąg dalszy.

1. Dokładnie oznaczyć istotę i charakter zjawionej choroby.

2. Obejrzeć w tém miejscu znajdujące się bydło, tudzież jego stanowiska i miejsca do paszy, przkonać się o dobroci karmu i pilnie rozważyć wszystkie okoliczności, które mogły mieć wpływ na zjawienie się choroby, bacząc szczególnie na to, czy choroba nie została przeniesioną z innych miejsc.

3. Wybrać najpewniejsze i o ile można dla właścicieli, najmniej uciążliwe środki, do zatamowania dalszego szerzenia się choroby.

4. Do leczenia zaś zwierząt chorych, wskazać środki, o ile można najprostsze i tanie.

5. Za porozumieniem się z urzędnikiem policyjnym, wybrać ludzi zdolnych do wypełnienia wszystkich jego wskazań.

6. Powinien sam stale czuwać nad wprowadzeniem w wykonanie wszystkich swych rozporządzeń, tudzież nad niedopuszczeniem jakich bądź nadużyć, w podobnych przypadkach zdarzyć się mogących.

7. Nakoniec o tém wszystkiém szczegółowo donieść swojej zwierzchności.

§ 14.

Владѣльцы скота пораженнаго болѣзнію, или не должны подозрительнаго, должны дозволить осмотръ сихъ пренятство-подозрительнаго, должны дозволить осмотръ сихъ вать лекар-животныхъ, и въ точности исполнять мѣры пред-скому осмо-писанныя врачомъ. тру.

§ 15.

Извѣщеніе Правительственная Комиссія Внутреннихъ Дѣлъ, Гражданскихъ Губернаторовъ и уездныхъ начальниковъ о появленіи чумы. Получивъ донесеніе о появленіи гдѣ-либо чумы рогатаго скота, должна извѣстить о томъ немедленно всѣхъ Гражданскихъ Губернаторовъ, а сіи уездныхъ начальниковъ.

§ 16.

Лекарское наставленіе для жителей. Вообще ежели открывшаяся на домашнихъ животныхъ болѣзнь такого рода, что сообщается посредствомъ заразы, тогда лекаръ обязанъ сдѣлать, общепонятнымъ способомъ, описаніе этой болѣзни и указать притомъ на потери, какія она причинить можетъ; что должно дѣлать для ея избѣжанія и наконецъ упомянуть объ ответственности за утаиваніе болѣзни, или за позднее донесеніе о ея появленіи. Такое наставленіе должно служить къ распространенію между мѣстными и окрестными жителями нужныхъ свѣдѣній, посредствомъ пробоца, или управителя прихода.

своему Начальству.

§ 14.

Właściciele zwierząt, dotkniętych chorobą lub po- Właściciele
nie mają
dejrzanym, winni zezwalać na rewizyą tychże zwierząt, przeskadzać
rewizyi od-
tuzież ściśle wypełniać środki wskazane przez lekarza. bywanąj
przez lekarza.

§ 15.

Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych, po Zawiadomie-
nie gubernatorów cywil-
otrzymaniu doniesienia, o zjawieniu się gdziekolwiek nych i naczeln-
ników powiat-
bądź zarazy bydłęcój, powinna zawiadomić o tém nie-
towych o zja-
wieniu się
zwłócznie wszystkich Gubernatorów Cywilnych a ei zarazy bydłę-
naczelników powiatowych. cój.

§ 16.

W ogólności jeżeli choroba jest z rzędu tych, które Instrukcyja
lekarska dla
się przez zarazę mogą komunikować, wówczas le- mieszkają-
ców.
karz obowiązany jest zrobić w sposób popularny opis
tęj choroby, ze wskazaniem szkód, jakie ona zrządać
może, co czynić należy, aby się od tego uchronić,
i jaka jest odpowiedzialność za ukrywanie jej lub póź-
nie doniesienie o jej zjawieniu się. Instrukcyja takowa
służyć ma do upowszechnienia pomiędzy miejscowemi
i okolicznemi mieszkańcami potrzebnych wiadomości,
za pośrednictwem proboszczów lub administratorów pa-
rafij.

§ 17.

Обязанности
пробоца.

Каждый пробоцъ, или управитель прихода, получивши такое описаніе, въ первый послѣ того праздничный день, прочитываетъ собраннымъ въ церквѣ прихожанамъ о припадкахъ болѣзни и о предположенныхъ лекаремъ мѣрахъ; при чемъ онъ обязанъ пояснить все, что покажется непонятнымъ для простаго народа, вразумить его въ необходимости исполненія предписанныхъ мѣръ и представить весь вредъ, могущій произойти отъ того, когда кто, по своему нерадыію, будетъ виною потерь у своихъ сосѣдей, или нерѣдко подвергнетъ опасности и собственную ихъ жизнь. Наконецъ, онъ долженъ вмѣнить всѣмъ присутствующимъ въ непрѣмную обязанность, увѣдомить о томъ не бывшихъ въ церкви своихъ домашнихъ и прочихъ сосѣдей.

Вмѣстѣ съ тѣмъ, пробоцъ, или управитель сказаннаго прихода, сообщить тоже въ спискахъ пробоцамъ, или управителямъ сосѣднихъ приходо-
довъ, для обнародованія въ ихъ приходахъ.

§ 18.

Сообщеніе
здороваго
скота съ
больнымъ
прекра-
щается.

Всякое сообщеніе скота, между коимъ появи-
лась подозрительная болѣзнь, съ здоровымъ ско-
томъ и скотомъ сосѣднихъ мѣстъ, до прибытія
врача, должно быть прекращено.

§ 17.

Każdy proboszcz lub administrator parafii, po odebraniu takowego pisma, pierwszego dnia świątecznego, jaki od czasu odebrania tego przypadać będzie, powinien przeczytać zebranemu ludowi w kościele, oznaki choroby i ostróżności podane przez lekarza; szczegóły jakieby się zdawały nie pojęte dla ludu prostego, objaśnić i zwrócić uwagę na konieczność wypełnienia zaleconych przepisów, oraz wystawić całą szkodliwość jaka ztąd wyniknąć może, kiedy kto przez zaniedbanie narazi na stratę sąsiadów, a nawet na niebezpieczeństwo nieraz i własne życie. W końcu zaś włożyć sumienny obowiązek na wszystkich obecnych, aby zawiadomili o tem swych domowników i sąsiadów, którzy w tym czasie na nabożeństwie nie znajdowali się.

Obowiązki
proboszcza.

Jednocześnie proboszcz lub administrator rzezonej parafii, zakommunikuje toż samo w odpisach proboszczom lub administratorom parafij sąsiednich, dla ogłoszenia w ich parafiach.

§ 18.

Wszelka komunikacya zwierząt, między któremi zjawila się choroba podejrzana, ze zdrowem bydłem i ze zwierzętami miejsc sąsiednich, ma być przeciętą do czasu przybycia lekarza.

Kommunikacya bydła zdrowego z chorą przecina się.

§ 19.

Запрещается вывозъ сырыхъ шкуръ изъ мѣста, гдѣ господствуетъ повальная, или заразительная болѣзнь. Какъ сырыя шкуры домашнихъ животныхъ весьма легко принимаютъ въ себя и распространяютъ заразу, то изъ мѣста, въ коемъ господствуютъ заразительныя болѣзни на домашнихъ животныхъ, не дозволяется вывозить сырыхъ шкуръ какого бы ни было рода и снятыхъ не только съ навшихъ, но даже съ убитыхъ, хотя по виду и здоровыхъ животныхъ, безъ письменнаго на то разрѣшенія медицинскаго чиновника, который при выдачѣ сихъ свидѣтельствъ, обязанъ руководствоваться ниже предложенными правилами. Наблюденіе за исполненіемъ этого возлагается преимущественно на заставныхъ осмотрищиковъ и на другія полицейскія власти.

§ 20.

Общія мѣры противъ укрывательства, или пренебреженія заразительныхъ болѣзней. Случается иногда, что владельцы домашняго скота, особливо же извозчики, имѣя у себя скотъ, пораженный заразительными болѣзнями, не только его не лечатъ, но высылаютъ въ извозъ и такимъ образомъ переносятъ заразу, или же такой скотъ прогоняютъ въ иной уездъ, или губернію, для избѣжанія врачебно-полицейскихъ мѣръ. Для отвращенія сего постановляются слѣдующія правила:

1. Если будетъ открыто, что владелецъ зараженнаго скота, его не лечитъ, употребляетъ къ ра-

§ 19.

Gdy skóry surowe zwierząt domowych, najłatwiej przyjmują i przenoszą zarazę, przeto z miejsc, w których panują choroby zaraźliwe, między zwierzętami domowymi, niedozwala się wywozić jakiego bądź rodzaju skór surowych i zdjętych ze zwierząt nie tylko upadłych, lecz nawet i zabitych, chociaż na pozór zdrowych, bez piśmiennego na to upoważnienia urzędnika lekarskiego, który przy wydawaniu podobnych świadectw, powinien się stosować do niżej wyszczególnionych przepisów. Obowiązek czuwania nad wypełnieniem tego, wkłada się szczególnie na rewizorów rogatekowych i na inne władze policyjne.

Wzbrania się wywożenie surowych skór z miejsca gdzie grassuje choroba panująca lub zaraźliwa.

§ 20.

Niekiedy właściciele zwierząt domowych szczególnie furmani, mając takowe chorobami zaraźliwymi dotknięte, nie tylko że nie leczą, lecz używają do pracy i wysyłają w podróże; przez co komunikują zarazę, lub też takie zwierzęta w inny powiat lub gubernią przepędzają, dla ochronienia się od środków policyjno-lekarskich. Dla uniknięcia tego ustanawiają się następujące przepisy:

Przepisy dotyczące się ukrywania, lub zaniedbywania chorób zaraźliwych.

1. Jeżeli się okaże, że właściciel zwierzęcia dotkniętego chorobą zaraźliwą nie leczy go, używa do pracy,

боть, высылаеть въ дорогу и не доносить о томъ начальству, въ такомъ случаѣ онъ подвергается взысканію, определенному уголовными законами.

2. Всякому дозволяется на публичной дорогѣ задержать животное, одержимое заразительною болѣзнію и представить мѣстному начальству, которое обязано донести о томъ уздному начальнику и испросить его распоряженія, чтобы зараженное животное было вылечено на счетъ владыльца, или убито.

3. Содержатели постоянныхъ дворовъ ответственны за приемъ такихъ животныхъ въ свои сараи къ общимъ яслямъ и желобамъ; при томъ они обязаны задержать такихъ больныхъ животныхъ и представить мѣстной власти; а мѣсто, гдѣ они стояли, очистить, навозъ и остатки корма сжечь, деревянныя же вещи, какъ то: ясли, рѣшетки, желоба и т. п. выскоблить и вымыть щелокомъ. Если бы доказано было, что содержатель постоялаго двора зналъ, что принятыя имъ животныя заражены, но не принялъ упомянутыхъ предосторожностей и не уведомилъ ближайшую полицейскую власть, то онъ подвергается полицейскому наказанію.

4. Ежели на рогатомъ скотѣ обнаружится чума, или на овцахъ оспа, то ни подъ какимъ предлогомъ не позволяется перегонять ихъ въ другой уездъ, или губернію. Но если бы, до предварительнаго его излеченія отъ другихъ повальныхъ, или заразительныхъ болѣзней (кромѣ чумы и оспы),

wysyła w podróż i nie donosi o tém władzy, w takim razie ulega karze na zasadzie kodexu karnego.

2. Każdemu wolno zatrzymać na publicznej drodze, zwierzę dotknięte chorobą zaraźliwą, i przedstawić je władzy miejscowej, która o tém donosić winna naczelnikowi powiatu i upraszać o jego decyzją, względem leczenia bydłęcia zarażonego, kosztem właściciela, albo zabicia go.

3. Karczmarze odpowiedzialni są za przyjmowanie takich zwierząt do swoich stajen przy wspólnych drabinach i żłobach, przytém winni takowe chore zwierzęta przytrzymać i oddać władzy miejscowej, miejsce zaś gdzie one stały oczyścić, gnój i pozostałości karmu spalić, sprzęty zaś drewniane, jakoto: drabiny, żłoby i t. p. wyskrobać i wymyć ługiem. Jeżeliby dowiedzioném było, że karczmarz wiedział, iż przyjęte przez niego zwierzęta są zarażone, a nie przedsięwziął wspomnianych ostrożności i nie doniósł najbliższej władzy policyjnej, wówczas podlega on karze policyjnej.

4. Wrazie okazania się między roгатém bydłem zarazy bydłęcój lub ospy między owcami, pod żadnym względem nie wolno przepędzać ich do innego powiatu lub gubernii. Gdyby zaś przed poprzedniem wyleczeniem z innych panujących lub zaraźliwych chorób, (oprócz zarazy bydłęcój i ospy owczej) zaszła konie-

4. Въ удостовѣреніяхъ сихъ, писанныхъ на четвертушкѣ простой бумаги, должно быть сказано: что мясникъ NN., изъ села NN., купилъ въ гминѣ NN., скотину NN. на убой, и что эта скотина, относительно здоровья, не подозрительна.

5. Эти письменныя удостовѣренія, въ исходѣ всякихъ трехъ мѣсяцевъ гминныя войты обязаны препровождать къ уздному начальнику.

Онъ послужать контролю употребленнаго для продовольствія скота по деревнямъ и доказательствомъ по крайней мѣрѣ того, что рогатый скотъ, въ высшей степени пораженный болѣзнію и даже навшій, не былъ употребленъ въ пищу.

6. Продающіе мясо, безъ соблюденія изложенныхъ въ семь § правилъ, подвергаются наказаніямъ, определеннымъ уголовными законами.

4. W świadectwach tych, wydanych na ćwiartkach zwykłego papieru, powinno być wyrażono: że rzeźnik NN. ze wsi NN. kupił w gminie NN. bydlę NN. na rzeź, i że to bydle pod względem stanu zdrowia nie jest podejrzaniem.

5. Świadectwa te po upływie każdych trzech miesięcy, wójei gmin obowiązani są komunikować naczelnikowi powiatu.

Służyć one będą za kontrolę, użytego na konsumpcją bydła po wsiach i za dowód przynajmniej, że bydło rogate, dotknięte w wyższym stopniu chorobą a nawet upadłe, nie było na konsumpcją użytym.

6. Sprzedający mięso bez zastosowania się do przepisów w tym § podanych, podlegają karom oznaczonym w kodexie karnym.

ПОДРОБНОЕ ОПИСАНИЕ

ПОВАЛЬНЫХЪ И ЗАРАЗИТЕЛЬНЫХЪ БОЛЕЗНЕЙ ДОМАШНИХЪ ЖИВОТНЫХЪ, ПРЕДОХРАНИТЕЛЬНЫХЪ МЪРЪ И ВРАЧЕБНО-ПОЛИЦЕЙСКИХЪ ПРАВИЛЬ, ДЛЯ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ И ПРЕКРАЩЕНИЯ СИХЪ БОЛЕЗНЕЙ.

§ 22.

Распределе-
ние поваль-
ныхъ и зара-
зительныхъ
болезней до-
машнихъ жи-
вотныхъ, въ
врачебно-по-
лицейскомъ
отношеніи.

Въ врачебно-полицейскомъ отношеніи принято здѣсь раздѣленіе болезней домашнихъ животныхъ на болезни повально-заразительныя и просто повальныя. Тѣ и другіе подраздѣлены еще на:

- a*, свойственныя одной какой либо породѣ домашнихъ животныхъ, и
- b*, поражающія разныя ихъ породы.

Такое раздѣленіе признано удобнымъ какъ для облегченія при сужденіи о свойствѣ сихъ болезней и при опредѣленіи мѣръ, необходимыхъ къ ихъ прекращенію, такъ и для избѣжанія повтореній.

По той же причинѣ, болезни просто повальныя помѣщены послѣ заразительныхъ.

SZCZEGÓŁOWE OPISANIE

PANUJĄCYCH I ZARAŻLIWYCH CHORÓB ZWIERZĄT
DOMOWYCH. ŚRODKÓW ZAPOBIEGAJĄCYCH I PRZEPI-
SÓW POLICYJNO-LEKARSKICH CELEM ZAPOBIEŻENIA

LUB
UŚMIERZENIA TYCH CHORÓB.

§ 22.

We względzie policyjno - lekarskim, przyjęto tutaj podział chorób zwierząt domowych, na choroby panujące zaraźliwe-i panujące nie zaraźliwe. Jedne i drugie rozdzielone są jeszcze na:

a, właściwe jednemu tylko jakimkolwiek rodzajowi zwierząt domowych i

b, napastujące rozmaite ich rodzaje.

Podział taki przyjęto za dogodny, tak dla ułatwienia przy wnioskowaniu o własności tych chorób i przy oznaczeniu środków koniecznych do ich uśmierzenia jak i dla uniknienia powtarzań.

Dla téj to przyczyny, choroby panujące niezaraźliwe, pomieszczone są po zaraźliwych.

Klasyfikacja panujących i zaraźliwych chorób zwierząt domowych pod względem policyjno-lekarskim.

§ 23.

Продолже-
ние.

Такимъ образомъ, принятое здѣсь распределе-
ніе повальныхъ болѣзней домашнихъ животныхъ
есть слѣдующее:

К Л А С С Ъ I.

Болезни повальные заразительныя.

О Т Д Ъ Л Ъ I.

*Болезни повальные заразительныя, свой-
ственныя одной какой либо породѣ дома-
шихъ животныхъ.*

1. Чума рогатаго скота,
2. Овечья оспа,
3. Повальное воспаленіе легкихъ у рогатаго скота,
4. Повальный натушный поносъ у рогатаго скота,
5. Повальная горячка у лошадей,
6. Мыть у лошадей,
7. Сапъ — —
8. Лихой — —
9. Лихорядочная хромота у лошадей,
10. Злокачественная хромота у овецъ,
11. Чума собакъ.

§ 23.

Takim sposobem przyjęty tutaj podział chorób panujących między zwierzętami domowymi jest następujący: Ciąg dalszy.

K L A S S A I.

Choroby panujące i zaraźliwe.

O D D Z I A L I

Choroby panujące i zaraźliwe, właściwe jednemu jakiemukolwiek bądź rodzajowi zwierząt domowych.

1. Zaraza bydłęca.
2. Ospa owcza.
3. Zapalenie płuc panujące u bydła rogatego.
4. Biegunka epizootyczna u bydła rogatego.
5. Zaraza końska.
6. Zolzy u koni.
7. Nosacizna u koni.
8. Tyleczak —
9. Gruda gorączkowa u koni.
10. Zaraza racic złośliwa u owiec.
11. Nosacizna u psów.

ОТДѢЛЪ 2.

Болезни поварьныя заразительныя, свойственныя разнымъ породамъ животныхъ.

12. Сибирская язва,
13. Ящурь,
14. Повальная хромота.

ОТДѢЛЪ 3.

Болезни собственно прилигивыя.

15. Парши,
16. Водобоязнь.

КЛАССЪ II.

Болезни поварьныя незаразительныя.

ОТДѢЛЪ 1.

Болезни поварьныя незаразительныя, свойственныя одной какой либо породѣ домашнихъ животныхъ.

17. Внутреннія бородавки,
18. Водяная болезнь овецъ,
19. Чрезмѣрное мочеиспускание у овецъ,
20. Головокруженіе у овецъ, —
21. Круженіе овецъ отъ червей въ лобныхъ пазухахъ,
22. Слабость въ бедрахъ,
23. Хромота у ягнятъ,
24. Бѣлощетинницы или финны у свиней.

O D D Z I A Ł II.

*Choroby panujące i zaraźliwe, właściwe różnym
rodzajom zwierząt.*

12. Choroby karbunkulowe,
13. Zaraza pyskowa,
14. Zaraza racicowa.

O D D Z I A Ł III.

Choroby zaraźliwe tylko przez dotknięcie.

15. Parczy,
16. Wścieklizna.

K L A S S A II.

Choroby panujące niezaraźliwe.

O D D Z I A Ł I.

*Choroby panujące niezaraźliwe, właściwe jednemu
jakiegokolwiek rodzajowi zwierząt do-
mowych.*

17. Narośle wewnętrzne,
18. Zgnilizna u owiec,
19. Zbyteczny wpływ moczu u owiec,
20. Zawrót głowy u owiec,
21. Gzik w komórkach czołowych,
22. Wąsat u owiec,
23. Choroba stawów u jagniąt,
24. Węgry u świń.

О Т Д Ъ Л Ъ (2.)

Болезни повальныя незаразительныя, свойственныя разнымъ породамъ домашнихъ животныхъ.

25. Простудная лихорадка у отрыгающихъ явачку,
26. Простой и кровавый поносъ,
27. Раздутость брюха,
28. Ломкость костей,
29. Кровавое молоко,
30. Кровавое мочеиспускание у рогатаго скота и овецъ,
31. Печеночныя глисты у овецъ и рогатаго скота,
32. Легочныя глисты у телятъ и ягнятъ.

O D D Z I A Ł II.

*Choroby panujące nie zaraźliwe właściwe różnym
rodzajom zwierząt domowych.*

25. Gorączka katarowa u zwierząt przeżywają-
cych,
26. Zwyczajna i krwawa biegunka,
27. Odémka,
28. Łomikost,
29. Krwawe mléko,
30. Mocz krwawy u bydła rogatego i owiec,

31. Motyllica wątrobowa u owiec i bydła rogatego.
32. Robactwo płuene u cieląt i jagniąt.

К Л А С С Ъ I.

Болезни повально-заразительныя.

О Т Д Ъ Л Ъ I.

Болезни свойственныя одной породѣ животно-ныхъ.

I. ЧУМА РОГАТАГО СКОТА.

§ 24.

Общія поня-
тія.

Ни одна изъ болезней не причиняетъ столько ущерба въ хозяйствахъ, какъ чума. Она поражаетъ только рогатый скотъ. Появившись въ одномъ какомъ либо мѣстѣ, болезнь эта до тѣхъ поръ не перестаетъ, пока все штуки, имѣющія съ больными близкое сношеніе, не будутъ поражены болезнью; и такъ какъ она заразительна, то опустошаетъ нередко цѣлыя области, если не будутъ положены надлежащія преграды, препятствующія переходу ея отъ зараженныхъ животныхъ на здоровыхъ и не будетъ зараза совершенно истреблена.

§ 25.

Продолже-
ніе.

Болезнь сія и по тому еще чрезвычайно опасна, что обыкновенно въ началѣ распространяется

KLASSA I.

Choroby panujące i zaraźliwe.

ODDZIAŁ I.

Choroby właściwe jednemu rodzajowi zwierząt.

I. ZARAZA BYDŁĘCA.

§ 24.

Żadna z chorób nie zrząda tyle szkody w gospodarstwie, jak zaraza bydłęca. Napastuje ona tylko bydło rogate. Po zjawieniu się w jakim bądź miejscu, choroba ta dotąd nie ustaje, dopóki wszystkie sztuki mające z chorými bliższą styczność nie będą dotknięte chorobą; choroba ta będąc najbardziej zaraźliwą, niszczy częstokroć całe okolice, jeżeli nie zostaną przedsięwzięte odpowiednie środki, w celu zatamowania przejścia jój od zwierząt zarażonych do zdrowych i dopóki zaraza nie będzie zupełnie usmierzona.

Ogólne wyobrażenia o chorobie.

§ 25.

Choroba ta i z tego jeszcze powodu bardzo jest niebezpieczną, że zwykle szerzenie się jój w początku

Ciąg dalszy.

очень медленно и, при безопасности хозяевъ, можетъ долго оставаться неузнанною. Большею частію она обнаруживается первоначально на одномъ, или двухъ животныхъ; чрезъ 7, или 8 дней заболѣваютъ еще нѣсколько штукъ; потомъ снова чрезъ 7 же, или 8 дней поражаетъ уже большее число, и такъ далѣе. Очень рѣдко, и то развѣ въ чрезвычайно изнуренныхъ стадахъ, или гуртахъ и при другихъ неблагопріятныхъ обстоятельствахъ, болѣзнь проявляется вдругъ на большомъ числѣ животныхъ.

§ 26.

Ходъ болѣз-
ни.

Обыкновенные припадки болѣзни суть слѣдующіе: чрезъ 3, 4, а иногда чрезъ 6 и 7 дней послѣ зараженія, животное теряетъ веселость, дѣлается томнымъ, стоитъ потупя голову и съ повисшими ушами, либо на оборотъ дѣлается дикимъ, часто мычить, топаетъ ногами и никого къ себѣ не допускаетъ. Позывъ на кормъ иногда увеличивается, а иногда уменьшается, животное перестаетъ облизываться, жвачку отрыгаетъ медленно; дойныя коровы то болѣе начинаютъ давать молока, то все его теряютъ. Походка становится тяжелою, шаткою, иногда животное прихрамываетъ, дыханіе сопровождается вздохами, скрежетомъ зубовъ, а иногда глубокимъ кашлемъ. По временамъ обнаруживается вздрагиваніе кожи; шерсть на спинѣ, особливо около послѣдняго хребетнаго позвонка,

jest bardzo powolnie i przy niebalaści gospodarzy, może przez długi czas pozostać niepoznana. Powiększłej części objawia się naprzód na jednej lub dwóch sztukach, po 7 lub 8 dniach ulega chorobie jeszcze kilka sztuk; poezem znowu za 7 lub 8 dni napastuje już większą liczbę i t. d. Bardzo rzadko, i to chyba trzody są nadzwyczajnie wycieńczone, i przy innych nieprzyjaznych okolicznościach, choroba okazuje się nagle na większej liczbie bydła.

§ 26.

Zwyczajne przypadłości zarazy bydłcej są nastę- Bieg choro-
by.
pujące: po 3, 4, a czasem po 6 i 7 dniach od zarażenia się, zwierzę traci wesołość, staje się smętne, stoi ze zwieszoną głową i obwisłemi uszami, albo też przeciwnie dzieje się, często ryczy, tupa nogami i nikomu nie da się zbliżyć, chęć do jadła czasem się powiększa a czasem zmniejsza, zwierzę przestaje oblizywać się, przeżuwa powolnie, krowy dojne już to zaczynają dawać więcej mleka, już takowe zupełnie utracają. Chód staje się ociężałym, chwiejącym się, czasem bydło z lekka kuleje, oddech łączy się z westchnieniami, zgrzytaniem zębów, a niekiedy głębokim kaszlem. Od czasu do czasu, daje się spostrzegać trzęsienie skóry; sierć na grzbiecie, mianowicie w okolicy ostatniego kręgu grzbietowego, najeża się i miejsce to za lekkim nawet dotknięciem ręki jest czule. Oczy stają się

взбуршивается и въ этомъ мѣстѣ даже легкое прикосновеніе руки бываетъ чувствительно. Глаза дѣлаются мутными, иногда красными и слезящими; въ послѣдствіи истекаетъ изъ нихъ желто-зеленоватая слизь, засохая въ углахъ вѣкъ; подобная слизь истекаетъ изъ носа и рта; пульсъ ускоряется.

На 7, или 8 день болное животное поражается сильнымъ ознобомъ съ дрожью, во время коего шерсть поднимается, ноги, особливо заднія, сильно трясутся; всё это скоро смѣняется жаромъ, во время котораго животное дѣлается безпокойнымъ, часто переминаетъ, или топаетъ ногами, и поднявши голову, мотаетъ ею. Глаза, носъ и ротъ часто дѣлаются на время сухими, но послѣ опять начищается отдѣленіе слизи; десны распухаютъ и дѣлаются губчатыми; какъ на нихъ, такъ и во всей полости рта появляются красныя пятна. Чувствительность въ спинѣ до того увеличивается, что животное при поглаживаніи припадаетъ на заднія ноги, которыя и безъ того оно поднимаетъ, а спину изгибаетъ. Кожа дѣлается сухою, болѣе и болѣе взбуршивается, теряетъ лоскъ, а иногда подъ нею, преимущественно на спинѣ образуется воздушная опухоль. Кашель дѣлается характеристическимъ: повторяется рѣдко и по одному только разу, съ особымъ густымъ, но вмѣстѣ рѣзкимъ звукомъ, похожимъ какъ бы на перхоту. Является сильная жажда. Позывъ на кормъ и жвачка иногда

smętne, czasem czerwone i lzy wydające, następnie wypływa z nich śluz żółto-zielonawy, zasychający w kątach powiek; podobnyż śluz płynie z nosa i pyska; puls przyspieszony.

7^{go} lub 8^{go} dnia bydło chore dostaje mocnego ziębienia i dreszczu, podczas którego sierć się podnosi, nogi, szczególnie tylne, bardzo się trzęsą; poczem prędko następuje gorąco, wówczas bydło się niepokoi, często przebiera, albo tupa nogami i podniosszy głowę, rzuca takową w różne strony; oczy, nos i pysk, często na czas jakiś, stają się suche, lecz potem zaczyna się śluz wydzielać, dziąsła brzękną i stają się gębczastemi; jak na nich, tak i w całej jamie pyskowej okazują się plamy czerwone. Czulość na grzbiecie wzmagą się tak dalece, że zwierzę za pogładzeniem, upada na tylne nogi, które ono i bez tego podkurcza, grzbiet zaś wygina. Skóra robi się suchą, coraz bardziej najeżoną, traci blask i częstokroć pod nią, mianowicie na grzbiecie, powstaje obrzękłość powietrzna. Kaszel staje się cechą charakterystyczną; rzadko się powtarza i to po jednym tylko razie, ze szczególnym częstym lecz zarazem ostrym odgłosem, mającym podobieństwo jakby do krztuszenia się. Daje się spostrzegać gwałtowne pragnienie, chęć do jadała i przeżuwanie czasami nikną. Podjąwszy wysoko nogi, chore zwierzę wydaje kał suchy, spiekły, co niekiedy

§ 27.

Различіе въ
принадкахъ.

Не всегда однако теченіе болѣзни бываетъ такъ правильно и постепенно, какъ описано въ предыдущемъ §. Случается перѣдко, что она убиваетъ животныхъ на 7 и даже на 3 день послѣ обнаруженія заразы; тогда, безъ всякихъ почти предвѣстниковъ, появляются сильное безпокойство, дикій взглядъ, непрерывное мычаніе, ненасытная прожорливость и въ слѣдъ за тѣмъ прочіе жестокіе признаки болѣзни являютя быстро одинъ за другимъ. Иногда предшествуетъ ей чесотка, а иногда съ самаго начала болѣзни является воздушная опухоль подъ кожею, особливо на спинѣ и поясницѣ. Въ одну эпизоотію сопутствуетъ ей молочница или ящуръ, какъ сказано выше, а въ другую припадка сего во все не бываетъ. Иногда сопрягается болѣзнь съ сильнымъ воспаленіемъ глазъ. Истеченіе слизи изъ носа и слезы изъ рта у однихъ бываетъ очень сильное и даже кровавое, а у другихъ весьма малое. Жажда бываетъ то сильною, то на оборотъ большія отвращаются отъ воды, какъ въ водобоязни. Жеваніе и глотаніе совершаются то затруднительно, то свободно. Кашель бываетъ иногда едва замѣтенъ. Были чумные падежи, гдѣ у больныхъ появлялись опухоли желѣзъ подъ крыльцами, въ пахахъ и въ другихъ мѣстахъ, подобно какъ это бываетъ въ человѣческой чумѣ.

§ 27.

Nie zawsze jednak bieg choroby bywa tak regularny i stopniowy, jak opisany jest w §. poprzedzającym. Zdarza się częstokroć, że ona zabija zwierzęta 7 i nawet 3 dnia po zjawieniu się; wówczas, bez żadnych prawie poprzedników chorobnych, okazuje się gwałtowna niespokojność, wzrok dziki, bezustanne ryczenie, obżarstwo nienasycone i tuż zatém inne gwałtowne przypadłości, następują szybko jedne po drugich. Niekiedy poprzedza je świerzba, niekiedy zaś w samym początku choroby zjawia się obrzękłość powietrzna pod skórą, mianowicie na grzbiecie i krzyżu; w jednej epizooocyi łączy się z nią zaraza pyskowa jak wyżej powiedziano, w drugiej przypadłość ta wcale się nie objawia. Niekiedy chorobie tej, towarzyszy mocne zapalenie oczu. Wypływ śluzu z nosa i śliny z pyska, u jednych bywa bardzo znaczny i nawet krwawy, u innych bardzo mały. Pragnienie bywa raz mocne, to znowu przeciwnie, zwierzęta wzdrygają się na wodę, jak w wodowstręcie. Przeżuwanie i polykanie jest już utrudzone, już znowu swobodne. Kaszel niekiedy zaledwie daje się słyszeć. Zdarzało się, że w zarazie tej u zwierząt chorych zjawiały się zbręknienia gruczołów pod łopatkami, w pachwinach, i innych okolicach, tak jak to bywa w zarazie morowej u ludzi.

Różnica w
przypadko-
ściach.

въ началѣ ихъ зараженія, часто не находимъ ника-
кихъ органическихъ перемѣнъ; но у издохшихъ
отъ чумы, открываемъ слѣдующее: въ *полостяхъ*
черепна и позвоночнаго столба большее или мень-
шее размягченіе мозга и скопленіе крови въ сосу-
дистой или мягкой оболочкѣ. Въ *полости рта*
отдѣляющаяся ея кожица представляется отставшею
кирпичною и продиравленною. Мокротную пе-
репонку носа, гортани и дыхательнаго горла нахо-
димъ воспаленною, темнокрасною и пораженною
антоновымъ огнемъ. Дыхательное горло наполне-
но пѣнистою слизью, иногда кровянистою. Въ *по-*
лости груди: легкія бываютъ сморщившіяся,
мягкія и красныя, чѣмъ въ здоровомъ состояніи.
Отвердѣніе легкихъ, скопленіе въ нихъ воды и
другія измѣненія, принадлежатъ къ явленіямъ слу-
чайнымъ. Сердце вяло, мягко, либо совершенно
пусто, либо содержитъ въ правомъ желудочкѣ не-
много жидкой водянистой крови. Въ *брюшной*
полости: слѣды воспаления въ первомъ и второмъ
желудкѣ; въ третьемъ слѣды эти явственнѣе и
кромя того обыкновенно онъ наполненъ бываетъ
высохшимъ кормомъ, отъ того болѣзнь называется
по Польски Księgosusz; четвертый желудокъ сильно
воспаленъ, пораженъ антоновымъ огнемъ и даже
некротическимъ (Sabaculus) и на немъ отстав-

Przy otwieraniu zwierząt zabitych, mianowicie w początku zarażenia się, często nieznajdujemy żadnych zmian organicznych, lecz u zwierząt upadłych z zarazy, odkrywamy w jamach *czaszki* i kręgosłupa większe lub mniejsze rozmięczenie mózgu i szpiku, i nagromadzenie krwi w błonie naczyńkowej lub miękkiej. W *jamie pyskowej*, pokrywająca ją skórka, okazuje się odstającą, słoninową i podziurawioną. Błone śluzową nosa, krtani i kanału oddechowego znajdujemy zapaloną, koloru ciemno czerwonego i zgangrenowaną. Kanał oddechowy napęczniony jest materią spienioną, niekiedy krwawą. W *jamie piersiowej*, płuca bywają pomarszczone, miękkie i bardziej czerwone, a niżeli w stanie zdrowym. Stwardnienie płuc, nagromadzenie się w nich wody i inne zmiany, należą do zjawisk przypadkowych. Serce jest wiotkie miękkie, albo zupełnie próżne, albo w prawej komórce zawiera nieco krwi rzadkiej i wodnistej. W *jamie brzusznej*, ślady zapalenia w żołądkach pierwszym i drugim, w trzecim ślady te są widoczniejsze i oprócz tego bywa on nadto napęczniony wyschłym karmem; skąd w języku polskim zowie się choroba księgosuszem; żołądek czwarty mocno zapalony zgangrenowany (*splacelus*) napęczniony przytęm materią ostrą, śmierdzącą, koloru już czerwonego, już zielonego. Kiszki mianowicie cienkie, a najbardziej 12 calowa, także są zapalone i miejscami pokryte plamami i pręgami z gangreny pochodzącymi. Wątroba

Znaki po-
smierthne.

вонючею слизью, то красноватаго, то зеленоватаго цвѣта. Кишки, въ особенности тонкія, преимущественно же 12^{ти} перстная, также воспалены и мѣстами покрыты пятнами и полосами отъ антонова огня и помертвѣнія. Печень представляется то рыхлою, размягченною и увеличенною въ объемъ, то сжатою. Желчный пузырь всегда увеличенъ, иногда до величины головы ребенка, растянутъ и наполненъ жидкою, водянистою желчью съ липкимъ осадкомъ. Селезенка въ объемъ уменьшена. Поджелудочная желѣза разрѣшена въ видѣ кашицы, отвратительной наружности. Въ почкахъ, мочевомъ пузырь и маткѣ (у коровъ), равно какъ въ брюшинѣ и сальникѣ, слѣды воспаления.

§ 29.

Отличительные признаки чумы рогатаго скота.

Отличительные признаки чумы рогатаго скота суть слѣдующіе: а) при жизни: вообще медленное развитіе болѣзни, расположеніе ея, по крайней мѣрѣ въ здѣшнихъ мѣстахъ, почти всегда отъ заразы, безъ всякихъ внѣшнихъ причинъ; пораженіе, отъ начала болѣзни, слизистой оболочки глазъ, носа и рта и усиленное отдѣленіе слезъ, слюны и слюны; страданіе, также отъ начала четвертаго желудка и происходящая отъ того чувствительность, а потомъ и боль въ спинѣ, особливо около послѣдняго хребтнаго позвонка, замѣчаемая при давленіи; взѣрошеніе въ атомъ преимущественно

raz bywa pełną, rozmiękczoną i powiększoną w objętości, to znowu skurezoną. Pęcherz żółciowy zawsze jest powiększony, niekiedy dochodzi wielkości głowy dziecięcia, rozdęty i napelniony żółcią rzadką wodnistą, z lépkim osadem. Sledziona zmniejszona w objętości. Gruczoł przyżołądkowy, przekształcony w masę papkowatą odrażającą powierzchowności. W nerkach, pęcherzu moczowym i macicy (u krów), tudzież w błonie brzuchowej i sadłowej, są ślady zapalenia.

§ 29.

Charakterystyczne cechy zarazy bydlęcej są następujące: a) za życia: w ogólności powolne rozwijanie się choroby, okazywania się jej, przynajmniej w kraju tu-tejszym, prawie zawsze z zarazy bez wpływu jakich bądź przyczyn zewnętrznych; dotknięcie z początku choroby, błony śluzowej oczu, nosa i pyska i gwałtowne wydzielanie łez, śluzu i śliny, cierpienie także od początku żołądka 4go, i pochodząca ztąd czulość, a potem i ból w krzyżu, szczególnie w okolicy ostatniego kręgu grzbietowego, dający się postrzegać za naciśnięciem, najeżenie w tém mianowicie miejscu, sierci, krzyż łękowato wygięty i niespokojność w nogach; ka-

Cechy charakterystyczne zarazy bydlęcej.

мѣсть шерсти, согнутая въ дугу спина и безпокойство въ ногахъ; рѣдкій, по одному разу повторяемый и съ особеннымъ звукомъ кашель; периодически возвращающаяся лихорадочная дрожь; наконецъ образованіе въ тѣлѣ большого особеннаго рода заразы, которою проникнуты бываютъ всѣ его части, всѣ отдѣляющіяся влаги и испражненія, шкура, шерсть и самая даже атмосфера, окружающая больнаго; в) по смерти животныхъ, не убитыхъ, особливо въ первомъ періодѣ болѣзни, но павшихъ отъ чумы, явственнаго пораженіе антоновымъ огнемъ 4го желудка и признаки воспаленія не только въ прочихъ желудкахъ и въ кишкахъ, но также болѣе, или менѣе явственные слѣды воспаленія во всѣхъ прочихъ брюшныхъ внутренностяхъ; раздутіе желчнаго пузыря и скопленіе въ немъ большаго количества водянистой желчи.

§ 30.

Сопряженіе съ сибирскою язвою.

Случается, что чума рогатаго скота бываетъ сопряжена съ сибирскою язвою. Тогда признаки обѣихъ сихъ болѣзней и посмертные признаки являются смѣшанными.

§ 31.

Распознаваніе отъ другихъ, сходныхъ съ нею болѣзней.

Случается также, что неопытные хозяева и даже врачи смѣшиваютъ эту болѣзнь съ другими болѣзнями, какъ то: съ повольнымъ воспаленіемъ легкихъ, если оно сопровождается поносомъ и съ

szel rzadki, jednorazowy i szczególnego głosu; dreszcz gorączkowy peryodycznie powracający; nakoniec powstanie w ciele ciorego szczególnego rodzaju zarazy, przenikającej wszystkie jego części, wszystkie wydzielające się materye i odchody, sierć i samą nawet atmosferę, otaczającą zwierzę chore; *b)* po śmierci u zwierząt nie zabitych, mianowicie w pierwszym okresie choroby, lecz u upadłych z zarazy, widoczne zgangrenowanie 4go żołądka, i znaki zapalenia nie tylko w innych żołądkach i kiszkiach, lecz także mniej więcej widoczne ślady zapalenia we wszystkich innych trzewach brzusznych, rozdęcie pęcherza żółciowego i napływ do niego znacznej ilości wodnistej żółci.

§ 30.

Zdarza się, że zaraza bydlęca bywa połączona z chorobą karbunkulową, wówczas przypadłości obu tych chorób i znaki pośmiertne są zmieszane.

Połączenie z chorobą karbunkulową.

§ 31.

Zdarza się także, że niedoświadczeni gospodarze i nawet lekarze, mieszają tę chorobę z innymi do niej podobnymi; jakoto: z zapaleniem płuc panującym, kiedy się z niemi łączy biegunka i z panującą krwawą dysenterją. Do rozróżnienia zarazy bydlęcej od tych chorób służą: 1) Pilne rozważenie okoliczności poprzedza-

Odróżnienie od innych chorób do niej podobnych.

повальнымъ натужнымъ поносомъ. Къ отличенію чумы отъ сихъ болезней служатъ: 1) внимательное разсмотрѣніе обстоятельствъ, предшествовавшихъ появленію болезни и способъ ея развитія; 2) точное сравненіе припадковъ одной болезни съ другою и анатомическое вскрытіе. Такимъ образомъ; у животныхъ, павшихъ отъ повального воспаленія легкихъ, легкія представляются опеченьными, какъ бы мраморными; въ чумѣ онѣ оказываются пораженными отѣкомъ, или гнилостію. Поносъ, присоединяющійся къ воспаленію легкихъ и простудной лихорадкѣ, не сопровождается потугами и сгибаніемъ въ дугу спины; если же къ нимъ и присоединяется чувствительность спины, то это только въ высшей степени болезни, тогда какъ въ чумѣ припадокъ этотъ является въ началѣ. Воспалительное состояніе мокротной перепонки носа, въ воспаленіи легкихъ и простудной лихорадкѣ является отъ начала болезни и потомъ уже, какъ слѣдствіе того, начинается отдѣленіе гнойной слизи; напротивъ въ первомъ періодѣ чумной болезни перепонка эта не воспалена, и хотя является изъ нея усиленное отдѣленіе слизи, но оно, равно какъ и слинотеченіе, есть слѣдствіе общаго раздраженія въ организмѣ.

Натужный поносъ отличается отъ чумы явственными причинами, его породившими, безпорядкомъ въ заболѣваніи животныхъ, отсутствіемъ многихъ припадковъ и уступчивостію лекарствамъ,

jących chorobę i sposób jej rozwinięcia się; 2) dokładne porównanie przypadłości jednej choroby z przypadłościami drugiej i sekeya anatomiczna. I tak: u zwierząt upadłych z panującego zapalenia płuc, płuca postrzegają się z wątrobiałami jakby marmurkowemi, w zarazie zaś bydłeczej ocięklami lub zropiałemi. Biegunka towarzysząca zapaleniu płuc i gorączce katarowej, nie łączy się z bólami i lękwatém wygięciem krzyża, jeżeli zaś zdarza się czulość krzyża, to tylko w wyższym stopniu choroby; w zarazie zaś bydłeczej, przypadłość ta zjawia się w samym początku. Stan zapalny błony śluzowej nosa, w zapaleniu płuc i gorączce katarowej, powstaje z początku choroby i dopiero potem już jako skutek zaczyna się wydzielanie śluzu ropiastego. Przeciwnie zaś w pierwszym okresie zarazy bydłeczej, błona ta nie jest zapaloną i chociaż z niej w większej ilości wydziela się śluz, lecz to równie jak i plynienie śliny pochodzi z rozdrażnienia ogólnego w organizmie.

Krwawa dysenterya różni się od zarazy bydłeczej, przez widoczne przyczyny które do niej dały powód, przez nieporządek w napastowaniu zwierząt, nieobecność licznych przypadłości i przez ustępowanie po

признаннымъ полезными въ этой болѣзни. У животныхъ, павшихъ отъ натужнаго поноса, оказываются пораженными воспаленіемъ толстыя кишки, въ чумѣ же не только кишки, но и желудки, въ особенноти же Дн.

§ 32.

Причины болѣзни.

Болезнь эта зараждается преимущественно въ степномъ рогатомъ скотѣ, но также въ гуртахъ, пригоняемыхъ изъ далекихъ странъ, чаще всего отъ продолжительнаго дѣйствія на организмъ животного вредныхъ вліяній, разстроивающихъ пищевареніе, выработываніе питательнаго сока и кровотоеніе. Вредныя вліянія сии суть: продолжительный недостатокъ хорошаго, питательнаго корма и свѣжей воды, долговременное пребываніе скота подъ вліяніемъ дождя, холода и непогоды; изнуреніе животныхъ дальними перегонами, безъ надлежащаго отдыха и успокоенія, особливо если онѣ не имѣютъ притомъ достаточно времени для пережеванія съеденнаго ими корма и т. п.

Въ здѣшнія мѣста чума обыкновенно заносится гуртами, пригоняемыми изъ восточныхъ губерній и распространяется посредствомъ сообщенной ими заразы.

§ 33.

Способы распространенія чумной заразы.

Выше уже сказано было, что для сообщенія чумной заразы отъ больнаго животного здоровому,

użyciu lekarstw uznanych za stosowne w téj chorobie. U zwierząt upadłych z krwawej dysenteryi, dają się spostrzegać w stanie zapalnym kiszki grube, a w zarazie bydlęcój, nie tylko kiszki, lecz i żołądki, mianowicie 4ty.

§ 32.

Choroba ta powstaje najbardziej pośród stepowego bydła rogatego, tudzież w trzodach przypędzanych z odległych krajów i to najczęściej, w skutek długotrwałego działania na organizm zwierzęcy szkodliwych wpływów, które nadwężają trawienie, wyrabianie się chylu i krwi. Wpływy te szkodliwe są następujące: długotrwały brak karmu dobrego i posilnego i świeżej wody, wystawienie przez czas długi bydła na działanie deszczu, zimna i niepogody, wycieńczenie bydła przez dalekie pędzenie, bez potrzebnych odpoczynków i wytchnienia, szczególnie jeżeli ono nie ma czasu do przeżucia spożytego karmu i t. p.

Przyczyny choroby.

W kraju tutejszym, zarazę bydlęcą przynoszą zwykle trzody przypędzane z gubernij wschodnich i ta w skutek tego rozszerza się dalej.

§ 33.

Nadmieniono już wyżej, że ażeby zaraza bydlęca przeszła od zwierzęcia chorego na zdrowe, nie jest ko- Sposoby rozszerzenia zarazy bydlęcój.

не требуется непременно непосредственное прикосновение. Она может сообщаться:

1. Посредствомъ атмосферы, окружающей больного, которая бываетъ тѣмъ заразительнѣе, чѣмъ большее число больныхъ животныхъ содержится вмѣстѣ, особливо въ запертомъ помѣщеніи.

2. Посредствомъ всякаго рода испражнений больныхъ животныхъ: слизи истекающей изъ глазъ и носа, слюны, испарины, мочи, испражнений низомъ, выпущенной крови, молока и проч.

3. Посредствомъ людей не только имѣющихъ ближайшее сообщеніе съ больными животными, но даже входящихъ въ ихъ помѣщеніе, если они потомъ касаются къ здоровымъ, или входятъ въ ихъ помѣщенія. Здѣсь зараза можетъ приставать не только къ ихъ рукамъ, но и къ одеждѣ.

4. Посредствомъ сараевъ, стойлъ и другихъ помѣщеній, если послѣ пребыванія въ нихъ зараженныхъ животныхъ, введены будутъ здоровыя, безъ предварительнаго очищенія сихъ мѣстъ по нижеизложеннымъ правиламъ.

5. Посредствомъ всякаго рода деревянныхъ, металлическихъ и мягкихъ вещей, бывшихъ въ употребленіи у больныхъ, каковы суть напр: стѣны, полы, ясли, рѣшетки, подстилка, упряжь у рабочаго скота и т. п.

6. Посредствомъ пастбищъ, не только если на нихъ здоровыя животныя будутъ пасть въ мѣстѣ

niecznym zetknięcie się bezpośrednio. Może się ona udzielać:

1. Za pomocą atmosfery, otaczającej zwierzę chore, która tém zaraźliwszą bywa, im większa ilość zwierząt chorych utrzymuje się razem, szczególnie w miejscu zamkniętym.

2. Za pomocą wszelkich odchodów zwierząt chorych, śluzu wypływającego z oczu i nosa, śliny, wyziewów, uryny, gnoju, krwi upuszczonej, mleka i t. p.

3. Za pośrednictwem ludzi nie tylko tych, którzy mieli bliższą styczność ze zwierzętami choremi, lecz i tych nawet, którzy wchodzi tylko do ich stanowiska, gdy potem dotykają się do bydła zdrowych, lub wchodzi do miejsc, gdzie te ostatnie są pomieszczone. Tutaj zaraza może przylegać nie tylko do ich rąk, lecz i do odzieży.

4. Za pośrednictwem obór i innych stanowisk, jeżeli po utrzymywaniu tam zwierząt zarażonych, wprowadzone zostaną zdrowe, bez poprzedniego oczyszczenia tych miejsc, podług wskazań niżej podanych.

5. Za pośrednictwem różnych przedmiotów drewnianych, metalowych i miękkich, będących w użyciu u chorych, do jakich np. należą: ściiany, podłogi, żłoby, drabiny, podścielka, uprząż u bydła roboczego i t. p.

6. Za pośrednictwem pastwisk, gdy nie tylko zwierzęta zdrowe będą się na nich paść z choremi, lecz na-

съ больными, но даже если онѣ будутъ выгоняемы на такія пастбища, кои были предъ тѣмъ заняты зараженнымъ скотомъ; здѣсь зараза скрывается не только въ оставляемыхъ больными испражненіяхъ, но даже пристаѣтъ отъ нихъ къ травѣ. Тоже самое разумѣется о водопояхъ, о дорогѣ, чрезъ которую прогоняемы были зараженные животныя.

7. Посредствомъ другихъ животныхъ и птицъ, бывшихъ въ сообщеніи съ больными.

8. Посредствомъ всякаго рода произведеній животныхъ, какъ то: кожъ, шерсти, копытъ, роговъ и проч. сырыхъ и невыдѣланныхъ шкуръ и притомъ не только отъ больныхъ, но даже и здоровыхъ, но пребывавшихъ въ мѣстѣ, гдѣ свирѣпствуетъ зараза. Равномѣрно чумный ядъ можетъ быть выносимъ изъ зараженнаго мѣста посредствомъ корма: сѣна, соломы и разныхъ товаровъ бумажныхъ, холщевыхъ и шерстяныхъ, если къ нимъ прикасались люди, бывшіе въ сообщеніи съ больнымъ скотомъ.

ПОСТОЯННЫЯ

ВРАЧЕЗНО-ПОЛИЦЕЙСКІЯ ПРАВИЛА

ДЛЯ НЕДОПУЩЕНІЯ ЗАРАЗЫ ВЪ ЦАРСТВО.

§ 34.

Объ осмотрѣ рогатаго скота, пригоняемаго въ Царство, если та, пригоняе- будетъ проходить чрезъ таможенную, при которой

wet i wtenczas, kiedy tamte wypędzane będą na pastwiska, zajmowane uprzednio przez bydło zarazone, zaraza tutaj ukrywa się nie tylko w pozostawionych przez chorych odchodach, lecz nawet od nich przylega do trawy. Toż samo rozumieć należy o miejscach do pojenia bydła i o drodze, przez którą przepędzane były zwierzęta chore.

7. Za pośrednictwem innych zwierząt i ptaków, które miały styczność z chorem.

8. Za pośrednictwem wszelkiego rodzaju produktów zwierzęcych, jako to: skór, sierci, racic, kopyt, rogów i innych surowych i nie wyrobionych produktów i nadto nie tylko od chorych, lecz i od zdrowych, gdy te pozostawały w miejscu grassowania zarazy. Również pierwiastek zaraźliwy może być przeniesiony z miejsca zarażonego, za pośrednictwem karmu, siana, słomy i różnych przedmiotów bawełnianych, płóciennych i wełnianych jeżeli do nich dotykali się ludzie, mający styczność z bydłem zarażonem.

STAŁE PRZEPISY

POLICYJNO-LEKARSKIE

MAJĄCE NA CELU NIEDOPUSZCZENIE ZARAZY DO KRÓLESTWA.

§ 34.

Bydło rogate wprowadzane do Królestwa, jeżeli przechodzić będzie przez komorę, przy której jest lekarz po-
 O rewizyi bydła rogatego przypędzane-

маго въ Цар- состоить пограничный лекарь, долженъ быть имъ
ство. осмотренъ согласно § 388 въ мѣстѣ, назначен-
номъ для сего при таможи; если же будетъ про-
гоняемъ чрезъ таможи, при коихъ нѣтъ лекарей,
въ такомъ случаѣ гуртовщики обязаны предста-
вить оный должностному лекарю въ первомъ горо-
дѣ, чрезъ который будутъ следовать и въ которомъ
онъ находится.

§ 35.

Опредѣленіе Главные пути въ предѣлахъ Царства для про-
пути по кое- гона степнаго заграничнаго скота, какъ транзи-
му заграни- тнаго, такъ следующаго въ Варшаву и въ мѣста,
чный скотъ гдѣ производятся главные торги этимъ скотомъ,
долженъ въ постоянно указаны Правительствомъ; на нихъ опре-
слѣдовать въ дѣлены мѣста для роздыховъ и ночлеговъ, а такъ
Царство. же пастбища и водопой.
Вообще скотъ этотъ долженъ быть такъ про-
гоняемъ, чтобы здѣшній скотъ могъ избѣгать вся-
каго съ нимъ сношенія, а тѣмъ болѣе частись съ
нимъ на однихъ пастбищахъ, имѣть одни водо-
пой и т. п.

§ 36.

Правила для Если нѣтъ оффиціального донесенія о суще-
осмотра гур- ствованіи чумы въ мѣстахъ, откуда идетъ степной
товъ на по- скотъ, равно если въ соседственномъ Государствѣ,
граничныхъ заставахъ. на пространство примѣрно 20 миль отъ границы,
нѣтъ чумы, и во все продолженіе пути не было

graniczny, wówczas musi być przez tegoż obejrzone ^{go do Królestwa.} stosownie do § 388, w miejscu do tego przeznaczoném przy komorze, jeżeli zaś przepędzane będzie przez komory, przy których niema lekarzy, w takim przypadku pędzący obowiązani są przedstawić je lekarzowi rządowemu w pierwszym miasteczku, przez które przechodzić będą, a w którym się ten znajduje.

§ 35.

Główne trakty w obrębie Królestwa dla trzód, bydła stepowego, wprost z zagranicy pędzonego, tak tran- ^{Oznaczenie drogi, jaką ma być przepędzane bydło zagraniczne w Królestwie.} zito jakoteż do Warszawy i do miejsc, w których główne targi na to bydło się odbywają, wskazane są stale przez rząd, na drodze tej są oznaczone miejsca do wytechnień i noclegów, tudzież pastwiska i miejsca do pojenia.

Bydło tą drogą ma być w taki w ogólności sposób pędzone, ażeby bydło krajowe, mogło unikać wszelkich styczności z trzodami przepędzanymi, a tém bardziej paść się z niemi na jednych pastwiskach, pić wodę w jednych miejscach i t. p.

§ 36.

Jeżeli niema urzędowej wiadomości o panowaniu zarazy bydłeczej w miejscach, skąd przychodzi bydło stepowe, oraz jeśli przestrzeń kraju ościennego, w odległości mniej więcej mil 20 od granicy, nie jest zajęta ^{Przepisy co do rewizyj bydła na komorach pogranicznych.} nigdzie zarazą i w ciągu całej drogi, nie było żadnych

никакихъ случаевъ, могущихъ навести основательное подозрѣніе о появленіи чумы въ гуртъ, и гуртовщикъ даетъ въ томъ письменное удостовѣреніе: то скотъ не останавливается для наблюденія, а подлежитъ только ревизіи, которая должна продолжаться не болѣе того времени, какое, смотря по числу прогоняемаго скота, необходимо для точнаго его осмотра, съ тѣмъ однакожь, чтобы во всякомъ случаѣ, скотъ задерживаемъ былъ на границѣ не болѣе 24^{хъ} часовъ. Опредѣленный для сего лекаръ обязанъ осмотрѣть каждую порознь штуку, обращая особенное вниманіе на глаза, позди, спину и т. п., также находиться при кормленіи скота. Если за тѣмъ скотъ будетъ признанъ здоровымъ, то мѣстный лекаръ выдаетъ гуртовщику надлежащее свидѣтельство, вырѣзанное изъ шнуровой книги, съ означеніемъ количества находящихся въ гуртъ штукъ скота, по полу, и разрѣшаетъ дальнѣйшее его слѣдованіе.

§ 37.

Съ какими Сырѣя произведенія животныхъ, какъ то: не-
предосторо- выдѣланныя шкуры, рога, шерсть, волосы, копы-
жностями та, неперетопленный жиръ, если въ сосѣдствен-
могутъ быть та, на пространствѣ примѣрно 20
ввозимы въ номъ государствѣ, нѣтъ чумы и если привозятся не изъ тѣхъ
Царство сы- номъ государствѣ, нѣтъ чумы и если привозятся не изъ тѣхъ
рѣя произве- миль, нѣтъ чумы и если привозятся не изъ тѣхъ
денія живо- миль, нѣтъ чумы и если привозятся не изъ тѣхъ
тнхъ. мѣсть, въ коихъ по оффиціальнымъ извѣстіямъ
она существуетъ: то могутъ быть пропускаемы
чрезъ границу безъ ревизіи, относительно здоро-

okoliczności, mogących nastęrczyć zasadne podejrzenie o zarazie w trzodzie, i właściciel trzody wydaje piśmienne na to zarczenie, wówczas bydło nie zatrzymuje się dla obserwacyi, lecz podlega tylko rewizyi, która niema więcej czasu zabierać, jak tyle, ile stosownie do liczby przepędzanych sztuk, koniecznie potrzeba do dokładnego ich obejrzenia, z tém jednak, żeby w każdym przypadku, bydło nie było na granicy dłużej zatrzymywane nad godzin 24. Obowiązkiem jest przeznaczonego w tym celu lekarza pogranicznego, obejrzeć każdą sztukę bydła z osobna, zwracając szczególną uwagę na oczy, nozdrze, grzbiet i t. p. a następnie być obecnym przy podaniu karmu. Poczém jeżeli bydło uznane zostanie za zdrowe, wówczas lekarz miejscowy wydaje właścicielowi stosowne świadectwo z księgi sznurowej wyjęte, wymieniając w takowém, ile jest w każdej trzodzie sztuk bydła, jakiej płci, i upoważnia do dalszego pędzenia.

§ 37.

Produkta surowe zwierząt, jako to: skóry niewyprawne, rogi, sierć, włosy, racice, kopyta i lój nieprzetopiony, jeżeli na przestrzeni mniej więcej mil 20 od granicy w kraju ościennym, nigdzie nie panuje zaraza bydłca, i jeżeli nie pochodzą z miejsc, w których, podług zasięgniętych urzędowych wiadomości, znajduje się zaraza, mogą być przepuszczane przez granicę, bez rewizyi pod

Z jakimi o-
stróżnościami mają być wprowadzane do królestwa, produkta surowe zwierząt.

вья и безъ требованія свидѣтельствъ о благополучіи мѣста ихъ происхожденія.

§ 38.

Правила для проводниковъ заграничнаго скота.

Торговцы и проводники заграничнаго скота, обязываются:

a) Извѣщать заблаговременно мѣстные полицейскія начальства тѣхъ пунктовъ, въ которыхъ они съ гуртомъ будутъ останавливаться, на тотъ конецъ, чтобы начальства эти могли распорядиться о пресѣченіи соприкосновенія прогоняемаго гурта съ мѣстнымъ скотомъ.

b) Какъ во время прогона скота, такъ и отдыховъ, должны они тщательно наблюдать за скотомъ, и коль скоро въ гуртѣ какая штука не ѣсть, или потеряетъ звачку, то должны отдавать ее подъ надзоръ мѣстному солтысу, который о томъ донесетъ гминному войту, равно извѣщать сего послѣдняго о каждой павшей скотинѣ; а ежели въ гуртѣ откроются явственныя признаки скотской заразы, то такой гуртъ обязанъ тотчасъ пріостановить сами и донести о томъ гминному войту, для предпріятія съ его стороны дальнѣйшихъ мѣръ.

§ 39.

Продолженіе.

Коль скоро гминный войтъ получить донесеніе солтыса, что на оставленной штукѣ гурта, прибывшаго изъ за границы, болѣзнь усиливается, и что болѣзнь эта имѣетъ сходство съ чумою, а тѣмъ

względem zdrowia i bez wymagania świadectw, o stanie pomysłnym miejsca ich pochodzenia.

§ 38.

Handlarze i przepędzający bydło zagraniczne, obowiązani są: Przepisy dla
przepędzają-
cych bydło
zagraniczne.

a) Zawiadamiać wczesnie władze miejscowe policyjne tych punktów, w których zatrzymywać się mają, a to w tym celu, ażeby władze te, mogły zapobiedz zatknięciu się trzody przepędzanej, z bydłem miejscowém.

b) Tak podczas pędzenia bydła, jak i przy odpoczynkach, pilne dawać baczenie na bydło, i skoro tylko w trzodzie jakie bydło nie jé, albo utraci przeżuwanie, oddawać je pod dozór miejscowego sołtysa, który o tém doniesie wójtowi gminy, również zawiadamiać tego ostatniego o każdej sztuce upadłej; skoro zaś w trzodzie spostrzegą znaki widoczne zarazy bydłecój, trzode takową natychmiast sami mają zatrzymać i dać o tém znać wójtowi gminy, w celu przedsięwzięcia dalszych z jego strony środków.

§ 39.

Skoro wójt gminy zawiadomiony będzie przez sołtysa, że w pozostawioném bydłeciu z trzody przybyłej z zagranicy, choroba się wzmagą, i ma podobieństwo do zarazy bydłecój, tém bardziej zaś, jeżeli ono już upa- Ciąg dalszy.

болѣе, если животное уже пало, то долженъ тотчасъ помѣстить его въ отдаленномъ мѣстѣ, приставить къ нему карауль и немедленно донести уздному начальнику, который распорядится объ остановленіи гурта и командируетъ врача, для точнѣйшаго опредѣленія болѣзни и принятія надлежащихъ мѣръ, изложенныхъ въ § 66.

§ 40.

Продолженіе.

Для избѣжанія подложнаго подмѣна скота въ прогоняемыхъ гуртахъ, гуртовщики не могутъ продавать, ни убивать въ дорогѣ ни одной штуки, безъ оновѣщенія и письменнаго согласія мѣстной власти.

Убивать можно дозволить не иначе, какъ съ разрѣшенія врача.

При продажѣ же наблюдать, чтобы продаваемые штуки не были подвержены подозрительной болѣзни.

Во всякомъ случаѣ, мѣстное начальство обязано отмѣтить на медицинскомъ, или таможенномъ свидѣтельствѣ, число проданныхъ, или убитыхъ штукъ, равно причины, по коимъ онѣ были убиты.

§ 41.

Продолженіе.

Если при прогонѣ чрезъ границу, гуртъ не былъ свидѣтельствуемъ, то представлять его къ осмотру въ первомъ мѣстечкѣ, гдѣ находится

dło, wówczas powinien natychmiast bydłę w miejscu oddaloném umieścić pod strażą, i niezwłocznie donieść o tém naczelnikowi powiatu, który zarządzi wstrzymanie trzody i wydeleguje lekarza, dla dokładniejszego zbadania choroby i przedsięwzięcia środków wymienionych w § 66.

§ 40.

W celu uniknienia fałszywej zamiany bydła w przy- Ciąg dałszy.
pędzanych trzodach, właściciele nie mogą sprzedawać, ani szlachtować w drodze żadnej sztuki, bez zawiadomienia i piśmiennego zezwolenia miejscowej władzy.

Szlachtowanie można dozwalać nie inaczéj, jak za upoważnieniem lekarza.

Przy sprzedaży uważać na to, aby przedawane sztuki nie były podległe chorobie podejrzanej.

W każdym przypadku władza miejscowa obowiązana jest zanotować na świadectwie lekarskiém, lub wydaném przez komorę celną, liczbę sztuk przedanych, lub szlachtowanych i przyczynę, dla której były szlachtowane.

§ 41.

Jeżeli przy pędzeniu przez granicę, trzoda nie była Ciąg dalszy.
rewidowaną, wówczas przedstawiać ją do obejrzenia w pierwszym miasteczku, w którém się znajduje lekarz

служащий лекаръ и которое будетъ указано ему таможеннымъ начальствомъ.

Обязаны сверхъ того представлять гурты свои къ осмотру въ двухъ первыхъ уездныхъ городахъ, если это, согласно § 416 сихъ правилъ, будетъ имъ на таможнѣ приказано.

§ 42.

Продолже- За несоблюденіе правилъ, указанныхъ въ §§ отъ
ніе. 38 до 42, гуртовщики подвергаются штрафу и
ответственности, на основаніи уголовныхъ законовъ
Царства.

§ 43.

Продолже- Печатные экземпляры сихъ правилъ отъ § 38
ніе. до 43, должны быть на таможнѣ прочитаны и вру-
чены каждому гуртовщику.

§ 44.

Правила для Солтысы, гминные войты, бургомистры и дру-
полицей- гіе полицейскіе чиновники тѣхъ мѣстъ, гдѣ за-
скихъ чино- граничный скотъ пріостанавливается для отдыха,
вниковъ при- граничный скотъ пріостанавливается для отдыха,
прогонъ за- или ночлега, должны имѣть надзоръ за тѣмъ, что-
граничного- бы скотъ сей не имѣлъ никакого соприкосновенія
скота. съ мѣстнымъ, даже и чрезъ людей, присматри-
вающихъ за скотомъ, и чтобы мѣста, гдѣ отдыхали,
или ночевали заграничные гурты, были по возмо-
жности очищаемы.

rządowy, a które mu przez władzę komory wskazanem będzie.

Obowiązani nadto przedstawiać swoje trzody do obejrzenia, w dwóch pierwszych miastach powiatowych, jeżeli to stosownie do § 416 niniejszych przepisów, poleconém im będzie na komorze.

§ 42.

Za niewypełnienie przepisów objętych od § 38 do 42, Ciąg dalszy.
właściciele podlegają karom i odpowiedzialności na zasadzie kodexu karnego.

§ 43.

Exemplarze drukowane tych przepisów od § 38 do 43, Ciąg dalszy.
powinny być na komorze przeczytane i doręczone każdemu właścicielowi.

§ 44.

Soltysi, wójci gmin, burmistrzowie i inni urzędnicy policyjni tych miejsc, w których się zatrzymuje bydło zagraniczne dla wypoczynku, albo na nocleg, powinni przestrzegać, ażeby bydło to, nie miało żadnej styczności z miejscowém, nawet i za pośrednictwem ludzi, dozorujących bydło, i ażeby miejsca odpoczynku, albo noclegu trzody zagranicznej, były w miarę możliwości oczyszczone.

Przepisy dla urzędników policyjnych przy przepędzaniu bydła zagranicznego.

Przestrzeż

Przestrzeżenie

§ 45.

Правила для жителей тѣхъ мѣсть, гдѣ прогоняется заграничный скотъ.

Въ окрестностяхъ, прилегающихъ къ дорогамъ, чрезъ которыя часто прогоняется заграничный скотъ, наблюдать должно:

а) Мѣста для торговли, по мѣрѣ возможности, должны находиться внѣ мѣстечекъ и деревень и отдаленно отъ пастбищъ.

б) Ежели пастбища для мѣстнаго скота находятся недалеко отъ мѣсть, на которыхъ должны быть производимы торги прогоняемаго скота, то домашній скотъ, во все время торга не выгонять въ ту сторону, гдѣ находятся сии мѣста, и если можно, то даже во все на это время не выгонять изъ сараевъ.

в) Купленный на торгахъ и ярмаркахъ всякаго рода скотъ, равно непроданный на ярмаркахъ и приводимый обратно скотъ, должно, во избѣжаніе сообщенія утаенной иногда заразы, прогонять нѣсколько разъ чрезъ воду и держать отдѣльно отъ прочаго скота въ продолженіи 14 дней.

§ 46.

Предостереженіе для жителей царства относительно заграничнаго скота.

Жителямъ Царства запрещается прогонять свои стада чрезъ мѣста, прилегающія къ наблюдательнымъ мѣстамъ при таможахъ и къ мѣстамъ, назначеннымъ для роздыха заграничнаго скота.

§ 45.

W okolicach sąsiednich z drogami przez które często się przepędza bydło zagraniczne, należy przestrze- Przepisy dla
mieszkańców
tych miejsc;
gdzie się
przepędza
bydło zagra-
niczne.
gać:

a) Miejsca dla targów w miarę możności mają się znajdować zewnątrz miast i wsi i w oddaleniu od pastwisk.

b) Jeżeli pastwiska przeznaczone dla bydła miejscowego, nie są znacznie odległe od placów, na których targi bydła przypędzonego odbywać się zwykły, wówczas przez cały ciąg trwania pomienionego targu bydła miejscowego, nie wypędzać w tę stronę, gdzie się znajdują te miejsca i jeżeli można, to nawet zupełnie przez ten czas ze stanowisk nie wypuszczać.

c) Różnego rodzaju bydło, zakupione na targach i jarmarkach, równie na jarmarkach nie sprzedane i przypędzane na powrót, w celu zabezpieczenia się od udzielenia utajonej niekiedy zarazy, przepędzać kilka razy przez wodę i utrzymywać oddzielnie od innego bydła w przeciągu dni czternastu.

§ 46.

Mieszkańcom Królestwa zabrania się przepędzać Przeostroga
dla mieszkań-
ców Króle-
stwa co do
bydła zagra-
nicznego.
swoje trzody przez miejsca dotykające do miejsc obser-
wacyjnych, przy komorach i do miejsc przeznaczonych
dla odpoczynku zagranicznego bydła.

§ 47.

Осторожно-сти при по-купокъ загра-ничнаго ско-та. Какъ чума рогатаго скота можетъ утаиваться въ некоторое время, безъ явныхъ признаковъ болъзни, то для вящней въ этомъ отношеніи безопасно-сти, заграничный скотъ, проданный въ доро-гъ, хотябы съ вѣдома мѣстной власти, не долженъ быть соединяемъ съ туземнымъ скотомъ до исте-ченія 2^{хъ} недѣль, со дня его покупки. Въ про-долженіе сего времени надлежитъ содержать его отдѣльно, очистивъ напередъ наружную поверх-ность его тѣла отъ могшей пристать къ ней зара-зы, прогоняя чрезъ проточную воду, а въ случаѣ ея неизмѣнія, тщаельно обмывъ водою, и еще лучше щелокомъ, зимою теплымъ, какъ всё тѣло, такъ и копыта.

§ 48.

Предостере-женіе содер-жателей по-стоялыхъ дворовъ. Хозяева постоянныхъ дворовъ должны избѣгать впуска въ свои сараи пригоняемаго изъ за грани-цы скота, развѣ съ тѣмъ, чтобы послѣ каждаго такого помѣщенія, по выходѣ скота, мѣсто, гдѣ онъ стоялъ, было непременно очищено отъ навоза и остатковъ корма, а ясли и корыта для корма были тщаельно обмыты горячею водою, въ кото-рой густо распушена зола.

§ 49.

Осмотръ ско-та въ Варша-вѣ. Какъ заграничный, такъ и здѣшній скотъ, при-гоняемый въ Варшаву и назначаемый для продо-

§ 47.

Ponieważ zaraza bydłęca, może się ukrywać przez czas niejaki bez wyraźnych oznak, dla większego bezpieczeństwa, bydło zagraniczne sprzedane na drodze, chociażby z upoważnienia władzy miejscowej, nie ma być łączone z bydłem krajowem, aż po upływie dwóch tygodni po jego zakupieniu. Przez ten czas należy je utrzymywać, oddzielnie oczyszcivszy naprzód zewnętrzną powierzchnią jego ciała od zarazy, która mogła dawniej przylegać, przepędzając przez wodę bieżącą, a w braku takowej, umywając starannie wodą a jeszcze lepiej lugiem, zimową porą ciepłym, tak całe ciało, jak i racice.

Ostrożności przy kupnie bydła zagranicznego.

§ 48.

Karczmarze mają unikać wpuszczania do swoich stajen bydła przepędzanego z zagranicy, chyba z tym warunkiem, ażeby po każdym takowem pomieszczeniu, po wyjściu bydła, miejsce gdzie ono zatrzymywało się, było koniecznie oczyszczone z gnoju i pozostałości karmu, żłoby zaś i drabiny użyte dla karmienia, aby były starannie obmyte gorącą wodą, mającą w sobie wiele rozpuszczonego popiołu.

Przestróża dla karczmarzy.

§ 49.

Bydło tak zagraniczne jak i krajowe, przypędzane do Warszawy i przeznaczone na konsumpcyę mieszkań-

Rewizya bydła w Warszawie.

вольствія жителей и воинскихъ чиновъ, не только гарнизона, но и во время лагернаго сбора войскъ, пропускается только въ указанныя начальствомъ заставы, и подвергается тамъ осмотру, производиму мѣстными ветеринарами, съ тщательнѣйшимъ наблюдениемъ всѣхъ обстоятельствъ, дающихъ подозрѣніе въ существованіи болѣзни.

§ 50.

Осмотръ скота на ярмаркахъ.

На всѣхъ важнѣйшихъ ярмаркахъ, рогатый скотъ, хотябы онъ подвергался уже въ Варшавѣ осмотру, свидѣтельствуется вторично назначеннымъ къ тому ветеринаромъ, или лекаремъ.

§ 51.

Учрежденіе въ гминахъ сараевъ, для помѣщенія больнаго скота на случай появленія заразы.

Было бы полезно, чтобы въ каждой деревнѣ, а покрайней мѣрѣ въ каждой гминѣ, въ мѣстѣ отдаленномъ отъ жилищъ, главныхъ дорогъ и пастбищъ, на случай появленія заразы, или покупки новаго скота, учреждены были обведенные ровомъ и заборомъ оборы, или сараи, для помѣщенія по крайней мѣрѣ четырехъ штукъ изъ каждой сотни рогатаго скота, въ деревнѣ, или гминѣ содержамаго. Это мѣсто должно быть снабжено необходимыми снарядами для поила и кормленія скота.

ców i wojska, nie tylko załogi lecz i podczas obozowania tegoż, przepędzane być może tylko przez rogatki wskazane przez zwierzelność i tamże ulega rewizyi, odbywaney przez weterynarzy miejscowych, z najtroskliwszém baczeniem na wszystkie okoliczności, mogące nasunąć podejrzenie o istnieniu choroby.

§ 50.

Na wszystkich jarmarkach znaczniejszych, bydło rogate, chociaż by ono ulegało już w Warszawie rewizyi, poświadcza się powtórnie przez weterynarza albo lekarza jaki do tego celu przeznaczony będzie.

Rewizya bydła na jarmarkach.

§ 51.

Pożądaną byłoby rzeczą, aby w każdej wsi, a przynajmniej w każdej gminie, w miejscu odległym od mieszkań, dróg głównych i pastwisk, na przypadek zjawienia się zarazy, lub zakupienia sztuk nowych, urządzona była obora lub stodoła, otoczona rowem lub ogrodzona plotem, mogąca pomieścić przynajmniej cztery ze stu sztuk całej trzody bydła rogatego, we wsi lub gminie utrzymywanego. Miejsce to powinno być zaopatrzone we wszystkie sprzęty, potrzebne do pojenia i karmienia bydła.

Zaprowadzenie w gminach obor, dla pomieszczenia bydła chorego, na przypadek zjawienia się choroby.

П РА В И Л А
 ВО ВРЕМЯ СВИРЬПСТВОВАНИЯ ЧУМЫ ВЪ СОСѢДСТВЕН-
 НОМЪ ГОСУДАРСТВѢ.

§ 52.

Правила, ко- Если имѣется официальное извѣстiе о сви-
 торыми дол- рьпствовании чумы въ сосѣдственномъ государ-
 жны руко- ствѣ, то есть: если пригоняемый скоть идетъ изъ
 водствовать- ствѣ, прилегающихъ къ зачумленной странѣ, или
 ся таможи, мѣсть, прилегающихъ къ зачумленной странѣ, или
 при осмотрѣ если вообще чума свирьпствуетъ за границею на
 пригоняема- го въ царство
 го въ царство пространства около 20 миль отъ пограничной чер-
 скота, во вре- пространствѣ около 20 миль отъ пограничной чер-
 мя свирьп- ты, тогда введенiе изъ сего государства рогатаго
 ствованiя чу- скота и ввозъ сырыхъ животныхъ продуктовъ въ
 мы въ сосѣд- ственномъ
 ственномъ государствѣ. Царство, дозволено будетъ чрезъ нѣкоторыя толь-
 ко таможи, Правительствомъ на каждый случай
 указанныя, при которыхъ будутъ находиться дол-
 жностные лекаря, постоянно или временно.

Въ такомъ случаѣ скоть всякаго рода, при пе-
 переходѣ границы, долженъ быть снабженъ меди-
 цинскимъ свидѣтельствомъ, что идетъ изъ мѣсть
 незачумленныхъ, что не слѣдоваль чрезъ такiя мѣ-
 ста, и что въ продолженiе пути не было никакихъ
 случаевъ, могущихъ дать подозрѣнiе о чумѣ въ
 прогоняемомъ гуртѣ.

PRZEPISY

W CZASIE PANOWANIA ZARAZY BYDŁECĘJ

W KRAJU OŚCIENNYM.

§ 52.

Jeżeli jest urzędowa wiadomość o panowaniu za-
razy bydłecęj w kraju ościennym, to jest jeżeli przypę-
dzane bydło pochodzi z miejsc znajdujących się w bli-
skości okolicy dotkniętej zarazą bydłą, lub jeżeli za-
razą panuje w kraju ościennym gdziekolwiek na prze-
strzeni mniej więcej mil 20 od granicy, wówczas wpro-
wadzanie z tego państwa bydła rogatego i przywożenie
surowych produktów zwierzęcych do kraju, ograniczo-
nem zostanie do pewnych tylko komór, przez Rząd do
tego na każdy przypadek wskazać się mających, przy
których znajdować się będą, lekarze pograniczni stali
lub tymczasowi.

W takim razie wszelkiego rodzaju bydło przy wej-
ściu do kraju, zaopatrzone być ma w świadectwa le-
karskie przekonywające, że bydło nie pochodzi z miej-
sca zajętego zarazą, że w drodze przez miejsca zara-
żone nie przechodziło i że niebyło żadnych okoliczności,
robiących podejrzenie o tajeniu zarazy w trzodzie pę-
dzonej.

Przepisy ja-
kich się mają
trzymać ko-
mory przy re-
wizyi bydła
przypędzane-
go do Króle-
stwa, podczas
panowania
zarazy bydłecęj
w kraju
osciennym.

§ 53.

Продолже-
ніе.

Во время свирѣпствованія чумы въ пограничной странѣ, ревизіи пригоняемаго заграничнаго скота должны производиться строже, именно: всѣ гурты, даже снабженные медицинскимъ свидѣтельствомъ, задерживаются въ обсерваціонномъ мѣствѣ 48 часовъ, подъ внимательнымъ присмотромъ служащаго лекаря, согласно § 398.

§ 54.

Продолже-
ніе.

Если при прогонѣ заграничнаго гурта въ Царство, замѣчено будетъ въ свидѣтельствѣ несходство количества скота съ свидѣтельствами, или еслибы гуртовщики свидѣтельствъ во все не представили и не были въ состояніи оправдать того другими доказательствами, въ такомъ случаѣ гуртъ задерживается въ обсерваціонномъ мѣствѣ 14 дней, при соблюденіи правилъ, указанныхъ въ § 401.

§ 55.

Продолже-
ніе.

Гурты и вообще рогатый скотъ, равно всѣ сырыя части и продукты, пригоняемые и привозимые въ Царство собственно изъ селеній и мѣствъ зачумленныхъ, не должны быть впускаемы въ предѣлы Царства.

§ 53.

W czasie panowania zarazy w kraju ościennym, Ciąg dalszy.
rewizye przypędzanego do kraju zagranicznego bydła
mają być ściślejsze, a mianowicie: wszystkie trzody
nawet zaopatrzone świadectwem zdrowia, pozostawać
mają przy komorze w miejscu obserwacyjném przez
godzin 48 pod baczny dozorem lekarza rządowego
stosownie do § 398.

§ 54.

Jeżeliby zaś przy wpędzaniu trzody do kraju, Ciąg dalszy.
postrzeżono sprzeczność w świadectwie zdrowia, co do
liczby sztuk, lub jeżeliby właściciele świadectw zupeł-
nie nieprzedstawili i nie byli w stanie usprawiedliwić
tego innemi dowodami, w takim razie bydło to pozo-
stawać ma w obserwacyi przez dni 14 z zachowaniem
przepisów w § 401 wskazanych.

§ 55.

Trzody i w ogólności bydło rogate równie jak i Ciąg dalszy.
wszystkie surowe produkta zwierzęce, przypędzane
i przewożone do Królestwa z miejsc i wsi, w których
właściwie panuje zaraza bydłęca, niemają być wpu-
szczone w granice Królestwa.

§ 56.

Продолже-
ние.

При каждой из таможенъ, назначенной для перехода заграничнаго скота во время свирьпствования чумы, учреждается вблизи таможи обсервационное мѣсто, обведенное ровомъ и заборомъ, заключающее известное количество, по мѣрѣ возможности большее, перегородокъ и нѣсколько дорогъ, ведущихъ отъ границы къ самому мѣсту назначенному для присмотра за скотомъ, коего состояніе здоровья неизвѣстно. Если дозволить обстояательства, было бы желательно, чтобы кромѣ мѣрѣ осторожности, сказанныхъ въ § 52, могъ быть гуртъ при переходѣ границы, особенно же при выпускѣ, прогоняемъ чрезъ текучую воду.

§ 57.

Продолже-
ние.

Рогатый скотъ слѣдующій въ Царство съ военными тяжестями, неизъемлетя изъ общихъ правилъ настоящаго устава.

§ 58.

Продолже-
ние.

По истеченіи времени означеннаго въ § 53, ежели скотъ окажется здоровымъ, лекарь обязанъ осмотрѣть каждую штуку порознь, и по удостовѣреніи его въ несуществованіи заразы, снабдить гуртъ свидѣтельствомъ, какъ сказано въ § 411, и въ тоже время увѣдомить начальство ближайшаго уѣзда, чрезъ который гуртъ долженъ проходить,

§ 56.

Przy każdej z komór, wyznaczonych do wprowadzania bydła zagranicznego w czasie panowania zarazy bydłowej, urządza się w bliskości komory miejsce obserwacyjne, okopane rowem i płotem ogrodzone, mieszczące w sobie pewną liczbę, w miarę możności większą, oddzielnych przegródek i kilka dróg prowadzących od granicy, do samego miejsca, jako przeznaczonego do obserwowania sztuk ze stanu swojego zdrowia jeszcze nie znanych. Jeżeli okoliczności miejscowe dozwolą, dobrze byłoby aby oprócz ostrożności, wskazanych w § 52 mogło być bydło przy przejściu granicy, a szczególnie przy wypuszczeniu przepędzone przez wodę bieżącą.

§ 57.

Bydło rogate idące do Królestwa z pociągami woj-skowemi, nie wylacza się od ogólnych przepisów niniejszej ustawy.

§ 58.

Po upływie czasu oznaczonego w § 53, jeżeli trzo-
da okaże się być zdrową, lekarz powinien obejrzeć ka-
żdą z osobna sztukę, a po przekonaniu się o nieobe-
cności zarazy, trzodę stosownem opatry świadectwem
podług przepisów § 411 i jednocześnie zawiadomi
zwierzchność najbliższego powiatu, przez który ma prze-

для усиленія мѣръ предложенныхъ въ §§ отъ 38 до 42.

§ 59.

Продолже-
ніе.

Если во время обсерваціи окажется чума, то больныхъ животныхъ слѣдуетъ убивать и съ на- рѣзанною шкурою, неотнимая роговъ и копытъ, зарывать на 6 футовъ въ землю въ отдаленномъ мѣстѣ, засыпая сперва известью на $\frac{1}{4}$ локтя, гдѣ это возможно; здоровыхъ еще животныхъ раздѣ- лить на малыя партіи, помѣстить ихъ въ особыхъ оградахъ и держать въ обсерваціонномъ мѣстѣ три недѣли, считая со дня падежа послѣдней штуки; по истеченіи этого времени все надлежаще очи- стить, согласно правиламъ, соблюдаемымъ по пре- кращеніи падежа, снабдить гуртъ свидѣтельствомъ о состояніи здоровья и поступить какъ сказано въ § 58.

§ 60.

Продолже-
ніе.

Во время свирѣпствованія чумы въ сосѣдствен- номъ Государствѣ, все штуки рогатаго скота, бы- вшія въ наблюденіи въ обсерваціонномъ мѣстѣ, должны быть клеймены (смотри § 408).

§ 61.

Продолже-
ніе.

Весь удобозаражаемые продукты животныхъ, на- ходящіеся при гуртѣ и угуртовщиковъ, равно про- возимые торговцами какъ то: шкуры, шерсть, ро-

chodzić trzoda, w celu obostrzenia środków wskazanych w §§ od 38 do 42.

§ 59.

Jeżeli podczas obserwowania okaże się zaraza bydłęca, wówczas należy zwierzęta chore zabić i na miejscu ustronném wraz ze skórą nasiekaną nie odejmując rogów i racie, zakopać na 6 stóp głębokości i przysypać naprzód wapnem, na $\frac{1}{4}$ łokcia, gdzie to wykonać będzie można, zwierzęta zaś zdrowe, rozdzielić na drobne partye, umieścić takowe w osobnych zagrodach i przez trzy tygodnie od czasu śmierci ostatniej sztuki, dalej w obserwacyi utrzymywać; poczem należy wszystko oczyścić, stosownie do przepisów zachowywanych po ustaleń zarazie, świadectwem stanu zdrowia opatrzyć i postąpić jak powiedziano w § 58.

§ 60.

W czasie panowania zarazy bydłecój w Kraju ościennym, wszystkie sztuki bydła rogatego, które były w miejscu obserwacyjnym mają być odcchowane (patrz § 408).

§ 61.

Wszelkie produkta zwierzęce, mogące przyjmować pierwiastek zaraźliwy, tak znajdujące się przy trzodzie i poganiaczach, jak równie prowadzone przez han-

га, копыта, не перетопленный жиръ и т. п. должны быть, въ случаяхъ изложенныхъ въ § 52, при впускѣ въ Царство, очищаемы по правиламъ предложеннымъ въ §§ 481, 484 и 486.

§ 62.

Предосторожности, какія должно соблюдать въ Царствѣ при свирѣпствованіи чумы въ пограничной странѣ. Когда состояніе здоровья скота въ Царствѣ, или окрестныхъ странахъ, изъ которыхъ были оны пригнаны недавно въ Царство, подлежитъ сомнѣнію, то каждая штука предназначаемая для убоя, откормливанія или въ упряжь, должна быть осматриваема ветеринарными лекарями, или крайней мѣрѣ людьми, по возможности сведущими въ этомъ дѣлѣ, съ тѣмъ, чтобы сіи послѣдніе, въ случаѣ замѣченныхъ признаковъ сомнительной болѣзни, тотчасъ увѣдомляли о томъ мѣстнаго врача, а за неимѣніемъ его мѣстнаго административнаго чиновника, для предпріятія дальнѣйшихъ предохранительныхъ мѣръ.

§ 63.

Извѣщеніе Гражданскихъ Губернаторовъ о появленіи чумы въ пограничной странѣ. О появленіи чумы въ пограничныхъ странахъ должны быть извѣщены Правительственною Коммиссіею Внутреннихъ Дѣлъ всѣ Гражданскіе Губернаторы, а они обязаны сдѣлать распоряженіе о усиленіи всѣхъ мѣръ, предложенныхъ выше отъ § 52 до § 64.

dlarzy a mianowicie: skóry, wełna, rogi, kopyta, łój surowy i t. p. w przypadku w § 52 opisanym, mają być przed wpuszczeniem do kraju, oczyszczone podług przepisów podanych w §§ 481, 484 i 486.

§ 62.

Kiedy stan zdrowia bydła w Królestwie, lub w okolicach, skąd takowe niedawno do kraju przypędzone zostało, ulega jakiej wątpliwości, wówczas każda sztuka przeznaczona na rzeź, karmienie, lub do uprzęży, powinna być oglądana przez lekarzy, weterynarzy, albo przynajmniej przez ludzi o ile możności biegłych, z tém, ażeby ci ostatni wrazie dostrzeżenia znaków choroby wątpliwéj, natychmiast zawiadamiali o tém lekarza miejscowego, a gdy jego niema, miejscowego urzędnika administracyjnego, dla przedsięwzięcia dalszych środków zapobiegających.

Ostróżności jakie zachować należy w Królestwie podczas panowania zarazy bydłeczej w kraju ościennym.

§ 63.

O zjawieniu się zarazy bydłeczej w krajach ościennych, ma być zawiadamiana Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych i wszyscy Gubernatorowie Cywilni, którzy obowiązani są zarządzić obostrzenie wszystkich środków w §§ od 52 do 64 wyszczególnionych.

Zawiadomienie Gubernatorów Cywilnych o zjawieniu się zarazy bydłeczej w kraju ościennym.

П Р А В И Л А

ДЛЯ ПРЕКРАЩЕНИЯ ЧУМЫ, ПОЯВИВШЕЙСЯ ВЪ КРАЕ.

А. *Въ прогоняемыхъ гуртахъ.*

§ 64.

Правила для прекращения чумы, появившейся въ прогоняемыхъ гуртахъ. Въ случаѣ открывшейся чумы въ прогоняемомъ гуртѣ, мѣстный гминный войтъ, или бургомистръ долженъ остановить гуртъ, составить подробный протоколъ съ подписью его, погонщика и двухъ оседлыхъ обывателей, расположить скоть въ отдаленномъ мѣстѣ, окружить карауломъ, принять всѣ возможныя мѣры, чтобы не допустить сообщенія съ нимъ не только домашняго скота, но даже и людей, и о томъ немедленно донести уездному начальнику.

§ 65.

Продолжение. Еслибы, до прибытія врача, случились павшія животныя, то онѣ, должны быть въ особомъ мѣстѣ, подъ надлежащимъ присмотромъ, оставлены до прибытія врача, дабы онъ могъ чрезъ анатомическое вскрытіе ближе удостовѣриться въ сущности болѣзни.

P R Z E P I S Y

MAJĄCE NA CELU UŚMIERZENIE ZARAZY BYDŁĘCĘJ
ZJAWIONEJ W KRAJU.

A. W trzodzie przepędzanej.

§ 64.

W razie okazania się zarazy bydłecęj w przepędzanej trzodzie, wójt gminy miejscowej albo burmistrz, powinien zatrzymać trzodę, spisać szczegółowy protokół z podpisem jego, poganiacza i dwóch osiadłych obywateli, pomieścić trzodę w miejscu ustronném, otoczyć strażą, przedsięwziąć wszelkie od nich zawisłe środki, ażeby przeciąć z nią styczność, nie tylko bydła domowego, lecz i ludzi, i o tém niezwłocznie zawiadomić naczelnika powiatu.

Przepisy do
uśmierzenia
zarazy zja-
wionej w
przepędza-
nych trzo-
dach.

§ 65.

Jeżeli przed przybyciem lekarza, upadły jakie sztuki, takowe w miejscu oddzielném, pod bacznym dozorem, należy pozostawić aż do przybycia lekarza, ażeby tenże był w stanie przez sekcją anatomiczną, bliżej się przekonać o istocie choroby.

Ciąg dalszy.

§ 66.

Обязанности
врача.

Прибывшій врачъ обязанъ изслѣдовать болѣзнь со всею точностію. Если она признана будетъ чумою, тогда должно исполнить слѣдующее:

1. Весь гуртъ раздѣлить на части, отъ 5 до 10 штукъ въ каждой.

2. Каждую изъ сихъ частей помѣстить отдѣльно съ сторожемъ, по способу, изложенному въ § 59.

3. Каждую, такимъ образомъ отдѣленную часть гурта, имѣть подь строгимъ наблюдениемъ 14 дней, ежедневно прогонять чрезъ воду, а гдѣ нѣтъ рѣки или пруда, обливать водою, и если до истеченія этого срока не обнаружится заразы, гуртъ признается здоровымъ.

4. Коль скоро въ какой либо изъ сихъ частей гурта, появятся признаки чумы рогатаго скота, то цѣлую такую часть всего лучше истребить, если же владѣлецъ на то не соглашается, то продолжать наблюдение еще 14 дней, считая со дня смерти послѣдней упавшей штуки, съ упавшими же штуками поступать такъ, какъ сказано въ § 74.

В. У жителей.

§ 67.

Способъ пре-
кращенія чу-
мы на дома-

Если чума вкрадется уже въ Царство и обнаружится на заграничномъ недавно купленномъ

§ 66.

Lekarz po przybyciu obowiązany jest zbadać chorobę ze wszelką dokładnością. W razie uznania jej za zarazę bydłą, należy wykonać co następuje:

1. Całą trzodę rozdzielić na partye tak, ażeby w każdej było mniej więcej od 5 do 10 sztuk.

2. Każdą z tych partyj, pomieścić oddzielnie pod strażą w sposób wskazany w § 59.

3. Każdą z odosobnionych tym sposobem partyj, obserwować ściśle przez dni 14, codziennie przepędzać przez wodę, a gdzie niema rzeki lub stawu, oblewać wodą, i skoro w ciągu tego czasu nie okaże się zaraza, trzodę uznać należy za zdrową.

4. Skoro zaś w jakiej bądź z tych partyj, okażą się znaki zarazy bydłowej, wówczas całą takową partyą najlepiej jest zabić, jeżeli zaś na to nie przystaje właściciel, wówczas kontynuować obserwowanie znowu przez dni czternaście, licząc od dnia śmierci ostatniego bydła upadłego, a z każdą sztuką upadłą, postępować tak jak powiedziano w § 74.

B. W trzodzie krajowej.

§ 67.

Jeżeli zaraza bydła wemknie się już do Królestwa i okaże się na bydło zagranicznem świeżo kupio-

Sposób uśmierzenia zarazy bydła

шнемъ скотѣ скотѣ, или между здѣшнимъ скотомъ, то владѣ-
 въ Царствѣ. лець сего скота обязанъ немедленно донести бли-
 что должны жайшему мѣстному полицейскому чиновнику, т. е.
 соблюдать владѣльцы гминному войту, или бургомистру, которые, кромѣ
 скота, на ко- торомъ обна- ружилась за- общихъ правилъ, изложенныхъ въ § 65, должны,
 раза. не дожидаясь прибытія уѣзднаго лекаря, распо-
 рядиться на счетъ пресѣченія сообщенія съ тѣмъ
 мѣстомъ, гдѣ появилась зараза, и на тотъ конецъ
 поставить при немъ на стражъ челоуѣка, который
 бы изъ этого мѣста ничего не выпускалъ, а также
 и не впускалъ бы туда ничего, даже и другихъ
 домашнихъ животныхъ.

§ 68.

Обязанности
 врача.

По прибытіи врача и по точнѣйшемъ удосто-
 вѣреніи, что появившаяся болѣзнь есть дѣйстви-
 тельно чума рогатаго скота, должны быть приве-
 дены въ исполненіе нижеслѣдующія мѣры.

§ 69.

Оцѣпленіе
 зараженныхъ
 селеній.

Селеніе, въ которомъ обнаружилась зараза, для
 прекращенія всякаго съ нимъ сообщенія окру-
 жныхъ селеній, должно оцѣпить караульными людь-
 ми, добавляя къ тому всегда, когда есть возмо-
 жность, военный карауль.

Нарядъ караульных возлагается на мѣстное
 административное начальство, съ тѣмъ, чтобы
 повинность сію несли въ равной мѣрѣ хозяева
 окружающихъ селеній.

nem, albo pośród bydła krajowego, wówczas właściciel takiego bydła, obowiązany jest niezwłocznie donieść najbliższemu miejscowemu urzędnikowi policyjnemu, t. j. wójtowi gminy, albo burmistrzowi, którzy oprócz przepisów objętych w § 65, powinni nie oczekując przybycia lekarza powiatowego, zarządzić przecięcie styczności z tém miejscem, gdzie się zjawiała zaraza, i w tym celu pozostawić przy niem na straży człowieka, któryby z tego miejsca nie wypuszczał, ani doń cokolwiek wpuszczał, nawet innych zwierząt domowych.

cój między bydem krajowym w Królestwie. Co ma wypnieć właściciel bydła, między którym okazała się zaraza bydła.

§ 68.

Po przybyciu lekarza, i po należytém przekonaniu się, że choroba zjawiona jest rzeczywiście zarazą bydłą, powinny być wprowadzone w wykonanie następujące przepisy.

Obowiązki lekarza.

§ 69.

Wieś w której okazała się zaraza, w celu przecięcia wszelkiej z nią styczności wiosek sąsiednich, należy otoczyć strażą, dodając do niej zawsze kiedy możność dozwoili, i straż wojskową.

Otoczenie strażą wiosek sąsiednich.

Obowiązek dostawienia straży, wkłada się na miejscową władzę administracyjną, tak aby powinność ta, była zarówno podzielana między gospodarzy wsi okolicznych.

Обязанности
караульныхъ.

Караульнымъ должны быть ввухены слѣдую-
щія обязанности:

1. Изъ оцѣпленнаго мѣста, не позволять выво-
дить домашнихъ животныхъ, или вывозить мясо,
сало, сырыя кожи, волоса, шерсть, рога и коны-
та, а также сѣно и солому; равнобрно не выпу-
скать никого изъ людей, кромѣ тѣхъ, кои отъ
полицейской власти, т. е. отъ гминнаго войта, или
хотя отъ мѣстнаго солтыса, будутъ имѣть пись-
менное на то дозволеніе. Присемъ полицейской
власти поставляется въ обязанность, не давать
такого дозволенія тѣмъ людямъ, которые имѣли
съ большимъ скотомъ какое нибудь сношеніе, по
во всякомъ же случаѣ, могутъ быть они выпускае-
мы не прежде, какъ послѣ очистки по правиламъ,
изложеннымъ въ § 104.

2. Равнымъ образомъ и въ оцѣпленныя селе-
нія не впускать никакихъ домашнихъ животныхъ,
ни свободно проводимыхъ, ни въ упражкѣ.

3. Людей имѣющихъ дѣло въ оцѣпленныя се-
ленія, можно впускать тогда только, когда они
будутъ снабжены письменнымъ дозволеніемъ увѣд-
наго начальника, или гминнаго войта; въ такомъ
однакожъ случаѣ одинъ изъ караульныхъ долженъ
проводить входящаго человека къ гминному вой-
ту, или къ лекарю, занимающемуся прекращеніемъ
заразы, или въ крайнемъ случаѣ къ мѣстному сол-

§ 70.

Dozorującym mają być wskazane następujące obowiązki: Obowiązki
dozorujących.

1. Z miejsc otoczonych strażą, niedozwalać wyprawiać zwierząt domowych, lub wywozić mięsa, loju, surowych skór, włosów, wełny, rogów, kopyt i racie, a także siana i słomy, również niewypuszczać nikogo z ludzi, oprócz takich, którzy od władzy policyjnej, to jest od wójta gminy, lub chociaż od miejscowego sołtysa, mieć będą na to pozwolenie. Przyczem wkłada się obowiązek na władzę policyjną nie wydawania pozwolenia takim ludziom, którzy mieli z bydłem chorą jakąkolwiek styczność. W każdym przypadku mogą oni być wypuszczani nie pierwój, jak po oczyszczeniu podług przepisów wyłożonych w § 104.

2. Podobnie do wsi otoczonych strażą, nie wpuszczają żadnych zwierząt domowych, tak wolno puszczanych, jak i w uprzęży.

3. Ludzi mających potrzebę wejścia do wsi strażą otoczonej, wpuszczają wówczas tylko, jeżeli ci będą opatrzeni pismieniem pozwoleniem naczelnika powiatu, lub wójta gminy, w takim jednak razie, jeden z trzymających straż, powinien przyprowadzić wchodzącego człowieka do wójta gminy, lub do lekarza zajmującego się uśmierzaniem choroby, albo w ostatecznym razie do miejscowego sołtysa, którego obowiązkiem bę-

тысу, котораго обязанностію будетъ наблюсти за тѣмъ, чтобы входящій челоувѣкъ не имѣлъ тамъ никакого, даже посредственнаго сообщенія съ большимъ скотомъ; въ противномъ случаѣ, прежде обратнаго выпуска изъ оцепленнаго селенія, онъ долженъ подвергнуться очищенію, на основаніи § 104.

4. Прогоняемый скотъ, идущіе обозы и вообще проезжающихъ и даже прохожихъ направлять на отведенную обходную дорогу.

5. О сопротивляющихся симъ распоряженіямъ и насильно, или скрытно прорвавшихся сквозь оцепленную черту, давать немедленно знать, кому будетъ приказано, для немедленнаго принятія надлежащихъ мѣръ и преданія ослушника законной ответственности.

§ 71.

Измѣненіе
публичной
дороги.

Ежели чрезъ зачумленную деревню проходить публичная дорога, то во все продолженіе болѣзни, мѣстный гминный войтъ долженъ назначить другую дорогу, отдаленную отъ деревни.

§ 72.

Какъ обхо-
дятся съ
большимъ и
подозритель-
нымъ ско-
томъ.

Если прибывшій врачъ признаетъ, что появившаяся болѣзнь есть действительно чума рогатаго скота, тогда должно исполнить слѣдующее:

1. Здоровыхъ животныхъ изъ тѣхъ хлѣбовъ или сараевъ, гдѣ оказались больные, немедленно вывести и обмыть водою, а еще лучше щелокомъ,

dzie dopilnować, aby człowiek wchodzący nie miał tam żadnej, nawet pośredniej styczności z bydłem chorém, w przeciwnym zaś razie, przed wypuszczeniem napowrót ze wsi otoczonej strażą, powinien on podlegać oczyszczeniu stosownie do § 104.

4. Bydło przepędzane, przechodzące transporta, i w ogólności przejeżdżających a nawet przechodzących, zwracać na przeznaczoną do tego drogę uboczną.

5. O sprzeciwiających się tym rozporządzeniom i przemocą, lub skrycie przekraczających linią przez straż zajętą, donosić natychmiast, komu to poleconém będzie, dla niezwłocznego przedsięwzięcia stosownych środków i pociągnięcia nieposłusznego do odpowiedzialności prawnej.

§ 71.

Jeżeli przez wieś zajętą zarazą trakt prowadzi, to przez cały czas trwania choroby, wójt miejscowej gminy, przeznaczy do tego inną drogę zdalea od wsi położoną.

Zmiana traktu.

§ 72.

Jeżeli lekarz po przybyciu uzna, że choroba zjawiona jest rzeczywiście zarazą bydłą, wówczas potrzeba wykonać co następuje:

Jak obchodzić się z bydłem chorém i podejrzaném.

1. Zwierzęta zdrowe z tych obór lub stanowisk, gdzie się okazały sztuki chore, niezwłocznie wyprowadzić i obmyć wodą, a jeszcze lepiej ługiem, szcze-

особенно же копыта, хвостъ и морду, какъ подозрительныхъ, помѣстить отдѣльно отъ прочихъ въ особыхъ хлѣвахъ, сараяхъ или загороженныхъ мѣстахъ, соблюдая притомъ ту осторожность, чтобы подозрительныхъ не помѣщать болѣе 10 штукъ, и чтобы прочіи скотъ никакого сообщенія съ ними не имѣлъ.

2. Къ сямъ помѣщеніямъ больнаго и подозрительнаго скота приставить караульныхъ, которые бы никого и ничего изъ нихъ не выпускали.

3. Въ помѣщеніяхъ сихъ должны оставаться больные до смерти, а подозрительные 14 дней. Если между послѣдними по истеченіи сего времени, не окажется болѣзнь, то считать ихъ здоровыми, но не допускать ихъ къ прочему скоту прежде очищенія по правиламъ, изложеннымъ въ § 105. Въ случаѣ же, если окажутся между ними больные чумою, тогда срокъ оцѣпленія ихъ продолжается еще на 14 дней и такъ далѣе, пока болѣзнь не прекратится.

4. Люди, назначенные для хожденія за больнымъ, а равно и тѣ, кои приставлены къ подозрительному скоту, не должны имѣть никакого сообщенія ни между собою, ни съ прочими людьми и оставаться безвыходно на мѣстѣ своего назначенія.

5. Пищу и прочія потребности для сихъ людей, а также кормъ для скота надлежитъ класть въ достаточномъ отдаленіи, откуда прислушиваю-

gólnie racice, pysk i ogon, a jako podejrzane, pomieścić, oddzielnie, w osobnych oborach lub innych stanowiskach, albo w zagrodach, zachowując przytém tę ostrożność, aby sztuk podejrzanych niepomieszczać razem więcej jak 10, i aby inne bydło żadnej z niemi styczności nie miało.

2. Przy tych stanowiskach, przeznaczonych dla bydła chorego i podejrzanego, postawić straż, któraby nikogo i nic z nich nie wypuszczała.

3. W stanowiskach tych, sztuki chore powinny pozostawać do śmierci, podejrzane zaś do dni 14^{su}. Jeżeli między ostatnimi po upływie tego czasu, nie okaże się choroba, wówczas uważać je za zdrowe, lecz niedopuszczać ich do innego bydła, bez poprzedniego oczyszczenia, jak powiedziano w § 105. Jeżeliby się między niemi okazały sztuki dotknięte zarazą bydłą, w takim razie czas otoczenia ich strażą, przedłużyć jeszcze na dni 14, i tak dalej, póki choroba się nie uśmierzy.

4. Ludzie przeznaczeni dla dozoru sztuk chorych, jako też i podejrzanych, nie powinni mieć żadnej styczności ani między sobą, ani z innymi ludźmi, i pozostawać mają na miejscu swojego przeznaczenia bez wydalania się.

5. Pokarm i inne potrzeby dla tych ludzi, jako też karm dla bydła, należy umieszczać w pewnej odległo-

щіе за отдѣленнымъ скотомъ будутъ принимать сіи продукты.

6. Лекаръ и ветеринаръ, посѣщая больныхъ и подозрительныхъ животныхъ, должны соблюдать предосторожности, предписанныя въ § 99.

7. Помѣщенія больныхъ и подозрительныхъ животныхъ содержать опрятно, выбрасывать изъ нихъ ежедневно навозъ и старую согнившую подстилку, и здѣсь же на мѣстѣ сожигать, а еслибы это было невозможно, то вывозить на телегъ, запряженной лошадыю въ отдаленное мѣсто и сожигать тамъ, либо зарывать глубоко въ землю.

§ 73.

Продолже-
ніе.

Если въ большомъ хозяйствѣ, гдѣ находится много рогатаго скота, чума первоначально обнаружится въ такой его части, напр. въ хлѣвъ, сараѣ или стадѣ, гдѣ вмѣстѣ пребываетъ около 10 штукъ, то вѣрнѣйшимъ средствомъ къ потушенію заразы въ самомъ ея началѣ, есть то, чтобы не только больной, но еще и здоровый по видимому рогатый скотъ убить, если владѣлецъ на то согласится, а по убіеніи, зарыть его какъ сказано ниже въ § 74.

§ 74.

Какъ посту-
пать съ па-
вшимъ ско-
томъ.

Издохшихъ животныхъ вывозить на телегъ запряженной лошадыю (и отнюдь не рогатымъ скотомъ) въ отдаленное мѣсто и тамъ не снимая шку-

ści, zkał dozorujący bydło odosobnione będą przyjmowali takowe produkta.

6. Lekarz i weterynarz, zwiedzając zwierzęta chore i podejrzane, powinien zachować ostrożności wskazane w § 99.

7. Stanowiska zwierząt chorych i podejrzanych, utrzymywać ochędóźnie, wyrzucać z nich codziennie gnój i starą zużytą podścielkę i tamże na miejscu palić, jeżeliby zaś to było niepodobnem, wówczas wywozić na wozie koniem w miejsce oddalone, i tam palić lub zakopywać głęboko do ziemi.

§ 73.

Jeżeli w większym gospodarstwie, gdzie się znajduje wiele bydła rogatego, okaże się początkowo zaraza bydłęca, w takiej jego części np: w oborze, stanowisku lub trzodzie, gdzie razem przebywa około 10 sztuk, wówczas najpewniejszy środek zniszczenia zarazy w samym jej zarodzie jest ten, aby nie tylko chore, lecz i pozornie jeszcze zdrowe bydło rogata zabić, jeżeli właściciel na to zezwala, i po zabiciu zakopać jak powiedziano w § 74.

§ 74.

Zwierzęta upadłe wywozić na wozie koniem (nie-gdy zaś bydłem rogatém) w miejsce oddalone i tam zakopywać bez zdejmowania skóry, lecz po nacięciu

Jak postepować z bydłem upadłym.

ры, а только изрѣзавъ оную въ разныхъ мѣстахъ, не отнимая также роговъ и копытъ, положить въ яму, глубиною неменѣе 6 футовъ, и засыпать сперва негашеною известью (гдѣ она есть) на $\frac{1}{4}$ дюктя, а потомъ землею.

§ 75.

Продолже-
ніе.

Никто изъ жителей, занимающихся поденнымъ заработкомъ, не можетъ отказываться отъ убіенія и зарытія больныхъ животныхъ, если того потребуетъ уездный начальникъ, или гминный воить, которые и опредѣляютъ ему за то соответственную плату.

§ 76.

Недопускать
къ больному
скоту дру-
гихъ дома-
шнихъ жи-
вотныхъ и
птиць.

Ворота и двери хлѣвовъ и сараевъ, въ коихъ помѣщается больной скотъ крѣпко запирать, чтобы собаки, кошки, куры и т. п. не могли пролезать въ нихъ.

§ 77.

Продолже-
ніе.

Всѣхъ собакъ дома держать на привязи, а свободно ходящихъ по улицамъ и прилегающимъ дорогамъ убивать. Людей, кромѣ присматривающихъ за больными, и всѣхъ вообще домашнихъ животныхъ, не допускать къ больному скоту.

§ 78.

Флаги на за-
чумленныхъ
домахъ, на

На воротахъ тѣхъ домовъ, въ коихъ обнаружилась зараза, вѣсвить флагъ изъ чернаго хол-

jéj tylko w różnych miejscach, nieodbijając także rogów i racie, wrzucić do dołu nie mniej jak 6 stóp głębokiego i zasypać naprzód na $\frac{1}{4}$ część łokcia wapnem niegaszoném (gdzie się to znajduje), a następnie ziemią.

§ 75.

Każdy z wyrobku żyjący mieszkaniec, jest w obowiązku zająć się zabijaniem chorego bydła i zakopywaniem, kiedy do tego zawezwanym będzie przez naczelnika powiatu lub wójta gminy, za nagrodą przez nich wyznaczyć się mającą.

Ciąg dalszy.

§ 76.

Bramy i drzwi stanowisk, w których się utrzymuje bydło chore, zamykać mocno, ażeby nie mogły przelazieć przez nie psy, koty, kury i t. p.

Do bydła chorego nie dopuszczają zwierząt domowych i ptactwa.

§ 77.

Psy wszystkie utrzymywać na uwiezi, a włóczące się po ulicach i przyległych drogach zabijać. Ludzi, oprócz tych, którzy doglądają chorych, tudzież żądnych w ogólności zwierząt domowych, niedopuszczać do bydła chorego.

Ciąg dalszy.

§ 78.

Na bramach domóstw, w których okazała się razą, wywiesić chorągiewkę z czarnego płótna lub

Chorągiewki na domach, gdzie panuje

водопояхъ и ста, или сукна, дабы всякій избѣгалъ сообщенія пастбищахъ.

съ симъ домою. Подобный же флагъ долженъ находиться въ мѣстахъ водопоя, на пастбищахъ большого скота, или при дорогѣ, по которой его пригоняють, для предостереженія другихъ. Сверхъ этого флага, на дорожныхъ столбахъ по тракту, ведущему къ зачумленному мѣсту, повѣсить доску съ надписью: „въ этомъ селеніи свирѣпствуетъ чума рогатаго скота.“

§ 79.

Не выгонять скота на общія пастбища, а быковъ и е у п о т р е б л я т ь д л я работъ.

Запретить выгонъ скота изъ мѣсть зачумленныхъ на общія пастбища, а быковъ на работы не употреблять.

§ 80.

Извѣщеніе окрестныхъ гминъ о появленіи чумы.

Увѣдомить тотчасъ окрестныя гмины о появленіи заразы.

§ 81.

Запрещеніе употреблять мясо убитаго зачумленного скота.

Мяса отъ убитой больной скотины не употреблять въ пищу.

§ 82.

Продолженіе.

Мясникамъ запретить убой большого, или подозрѣваемаго въ бользни скота, и въ случаѣ открытія у нихъ такого скота, убивать его и зарывать въ землю, какъ сказано въ § 74.

sukna, ażeby wszyscy unikali styczności z tym domem. Podobnyż znak powinien być tam, gdzie się bydło poi, lub pasie, lub przy drodze, przez którą się ono przepędza, w celu ostrzeżenia innych. Oprócz takiej chorągiewki, na drogo-wskazach przy trakcie, prowadzącym do miejsca zarażonego, wywiesić tablicę z napisem: „w téj wsi panuje zaraza bydłęca.”

zaraza, na miejscach do pojenia i pastwiskach.

§ 79.

Zabronić wypędzania bydła z miejsc, gdzie zaraza panuje, na pastwiska wspólne, a wołów do robót nieużywać.

Bydła nie wypędzać na pastwiska wspólne, a wołów do robót nieużywać.

§ 80.

Zawiadomić natychmiast gminy okoliczne o zjawieniu się zarazy bydłeczej.

Zawiadomienie gmin okolicznych o zjawieniu się zarazy bydłeczej.

§ 81.

Mięsa z zabitego bydłęcia dotkniętego zarazą na pokarm nieużywać.

Wzbronienie użycia mięsa z zabitego bydłęcia, dotkniętego zarazą.

§ 82.

Rzeźnikom zabronić szlachtowania zwierząt chorych, albo podejrzanych o chorobę, i na przypadek wykrycia u nich takiego bydła, zabijać je i zakopywać do ziemi stosownie do § 74.

Ciąg dalszy.

§ 83.

Какъ обрабо-
даться съ
здоровымъ
еще скотомъ
въ мѣстахъ
за чумлен-
ныхъ.

Здоровыхъ животныхъ во время свирѣпствующей чумы, содержать сколько возможно опрятнѣе, и для того не скоплять ихъ много въ одномъ помѣщеніи; помѣщенія сіи часто провѣтривать, всякой день выбрасывать изъ нихъ пометъ и настлать свѣжей соломы; гдѣ мало содержится скота, можно всякій день обмывать тѣло теплою водою съ уксуомъ, или же съ хлористою известью и вытирать послѣ кожу щетками, или соломою. Если же нельзя обмывать животныхъ, по причинѣ значительнаго ихъ числа и недостатка прислуги, то покрайней мѣрѣ стараться часто натирать кожу соломою или скребницами, давать кормъ удобоваримый и въ меньшемъ количествѣ противу обыкновеннаго, именно же: лѣтомъ свѣжую траву, зимою же болтуху изъ отрубей или муки, съ прибавленіемъ немного поваренной соли, или же хорошее сѣно, смоченное рстворомъ поваренной соли въ теплой водѣ.

§ 84.

Ежедневный
осмотръ здо-
роваго скота
въ зачумлен-
номъ мѣстѣ.

Для удостовѣренія о ходѣ болѣзни, лекаръ, а за отсутствіемъ его гминный войтъ, или заступающій его мѣсто, должны каждый день, или покрайней мѣрѣ, каждые два дня дѣлать ревизію всего скота въ гминѣ, не входя однакожь въ его помѣщеніе, но останавливаясь лучше внѣ онаго; и что-

§ 83.

Zwierzęta zdrowe w czasie panującej zarazy bydłowej, utrzymywać w jak największem ochędóstwie, w tym celu nie nagromadzać wiele zwierząt w jednym stanowisku, często stanowiska przewietrzać, gnoj z nich codziennie wyrzucać, i świeżej słomy nasćierać; gdzie sztuk jest mało, można robić codziennie obmywania całego ciała ciepłą wodą z octem, lub chlorkiem wapna, wycierając później skórę szczotkami, lub słomą; jeżeli obmywań robić niepodobna, z powodu znacznej liczby sztuk i braku dostatecznej posługi, to przynajmniej często skórę naciierać powrosem lub zgrzeblami, karm podawać przytém łatwo strawny, w mniejszej niż zwykle ilości, a mianowicie: latem świeżą trawę zimą, zaś pojło z otrąb lub mąki, z dodaniem nieco soli kuchennej, albo téż dobre siano, skropione rozpuszczoną solą kuchenną w wodzie ciepłej.

§ 84.

W celu przekonania się o biegu choroby, lekarz, Rewizya codzienna by- a w jego nieobecności wójt gminy, lub jego zastępca, dla zdrowego powinni codziennie, albo przynajmniej, co drugi dzień w miejscu za- odbywać rewizyą wszystkiego bydła w gminie, nie razonem. wehodząc jednakże do jego stanowiska, lecz zatrzymując się zewnątrz jego; żeby zaś można było każdą

бы можно было хорошо осмотрѣть каждую штуку скота, то приказать выгонять его по одиначкѣ на дворъ, и каждой штукѣ давать сѣно, и если при томъ окажутся подозрительныя, то должно приказать привязать ихъ на известномъ разстоянн отъ здороваго повидимому скота, для удостовѣренія въ состоянн ихъ здоровья во время слѣдующей ревизии.

§ 85.

Воспрещаетъ торгъ розгатымъ скотомъ въ окрестныхъ мѣстахъ.

Въ окрестностяхъ, отстоящихъ до 3хъ миль отъ мѣсть, гдѣ свирѣпствуетъ чума, не производить никакихъ торговъ скотомъ.

§ 86.

Осмотръ скота, назначеннаго на убой.

Въ тотъ городъ, или мѣстечко, въ окрестностяхъ котораго свирѣпствуетъ чума, скоть назначенный на убой для продовольствія, долженъ быть снабженъ свидѣтельствомъ отъ мѣстной власти о состоянн его здоровья; а въ большихъ городахъ, убивать его только подъ присмотромъ медицинскаго чиновника.

§ 87.

Предостереженіе для содержателей постоялыхъ дворовъ.

Въ окрестностяхъ мѣста, гдѣ свирѣпствуетъ чума, хозяевамъ постоялыхъ дворовъ запрещается принимать въ свои сараи скоть, пригоняемый въ городъ на убой, или животныя произведенія, тайно провозимыя проселочными дорогами.

sztukę bydła obejrzyć dokładnie, należy: rozkazać wy-
pędzać je po jednej na podwórze, i każdej sztuce dawać
siano, a w razie dostrzeżenia podejrzanych, potrzeba ka-
zać je przywiązać w pewnym oddaleniu, od bydła po-
zornie zdrowego, w celu poświadczenia stanu ich zdro-
wia, podczas następującej rewizyi.

§ 85.

W okolicach odległych o 3 mile od miejsc, w któ-
rych panuje zaraza, nieodbywać żadnych jarmarków
na bydło.

Zabrania się
handlować
bydłem roga-
tym w miej-
scach okolicz-
nych.

§ 86.

Do miasta, lub miasteczka, w którego okolicy pa-
nuje zaraza bydłęca, bydło przeznaczone do szlachto-
wania na konsumeyą, ma być zaopatrzone w świade-
ctwo władzy miejscowej, o stanie jego zdrowia, w więk-
szych zaś miastach, szlachtować go tylko pod okiem
urzędnika lekarskiego.

Rewizya by-
dła przeznac-
zonego do
szlachtowa-
nia.

§ 87.

W okolicach tego miejsca, gdzie panuje zaraza bydłę-
ca, karczmarzom zabrania się przyjmować do swoich
stodół, bydła przypędzanego do miasta na szlachtowanie,
lub też produktów zwierzęcych, przewożonych tajemnie
manowcami.

Przestroga
dla karczma-
rzy.

§ 88.

Оцѣпленіе
всего округа
въ случаѣ
разширенія
заразы.

Ежели чума до того распространится, что захватитъ весь почти окрестныя мѣста, напр: нѣсколько смежныхъ между собою сель, гминь и т. п., въ такомъ случаѣ, должно оцѣпить не только отдѣльныя мѣста, но и весь этотъ округъ, и прекратить сообщенія съ соседними селеніями. Оцѣпленіе можетъ быть снято тою властію, которая его опредѣлила.

§ 89.

Учрежденіе
лазаретовъ.

Вездѣ, гдѣ есть возможность, надлежитъ учредить лазаретъ вдали селенія, въ какомъ нибудь сараѣ, гумнѣ или хлѣвѣ, и мѣсто это въ окружности на нѣсколько десятковъ шаговъ, обвести рвомъ и огородить.

§ 90.

Продолженіе.

Вблизи его, должны быть мѣста для зарытія павшихъ скотинъ. При лазаретѣ долженъ быть также ящикъ, для вывозки падалины, безотлучная лошадь и извѣстное количество негашеной извести, для засыпки падалины.

§ 91.

Продолженіе.

Надзоръ въ лазаретѣ, должно поручить гдѣ предстоитъ возможность ветеринару, или другому медицинскому лицу, избранному уѣзднымъ лека-

§ 88.

Skoro zaraza rozszerzy się tak dalece, że obejmie wszystkie prawie miejsca okoliczne, np: kilka sąsiednich wiosek, gmin i t. p. w takim razie należy otoczyć strażą nie tylko miejsca pojedyncze, lecz i cały ten okrąg, i przeciąć wszelkie komunikacye z sąsiednimi wioskami. Zwolnienie zaś straży, należy do tejże władzy, która ją zarządziła.

Otoczenie strażą całego okręgu w razie rozszerzenia się zarazy.

§ 89.

Wszędzie gdzie możność pozwoli, należy zaprowadzić szpital daleko od wsi, w jakiejś oborze, gumnie, albo stodole i miejsce to w około na kilkadziesiąt kroków, opasać rowem i ogrodzić.

Zaprowadzenie Szpitali.

§ 90.

W bliskości jego, powinny być miejsca do zakopywania bydła upadłych. Przy szpitalu powinna się także znajdować skrzynia, do wywożenia upadłego bydła, koń stale tam pozostający, i pewna ilość niegaszonego wapna, do przysypywania upadłego bydła.

Ciąg dalszy.

§ 91.

Dozór w szpitalu, należy poruczyć gdzie możność pozwoli weterynarzowi, albo innej osobie lekarskiej, wybranej przez lekarza powiatu, po udzieleniu jej sto-

Ciąg dalszy.

ремь, снабдивъ его надлежащею инструкціею, гдѣ же это невозможно, то какому либо благонадежному присмотрщику.

§ 92.

Продолже-
ніе.

Для прислуги въ лазаретъ, употребить людей, приводящихъ заболѣвшій скоть; лишніе однакожь люди, не входя въ лазаретъ, по очисткѣ ихъ тѣла и платья предложеннымъ въ § 104 способомъ, могутъ возвратиться въ мѣста ихъ жительства.

§ 93.

Продолже-
ніе.

Кругомъ лазарета должна быть стража, для принятія всего того, что доставляется для употребленія внутри его, какъ то: пищи для людей и корма для скота, а также лекарствъ и проч.

§ 94.

Прививаніе
чумнаго яда.

Еслибы въ мѣстѣ появленія чумы, болѣзнь эта совершала очень медленное теченіе, и распространилась на значительномъ уже пространствѣ, въ такомъ случаѣ, узднй лекарь, по совѣщаніи съ хозяиномъ здороваго по видимому скота, можетъ приступить къ привитію заразы всемъ здоровымъ, находящимся въ семь околдкѣ животнымъ, для ускоренія исхода болѣзни и уменьшенія издержекъ, употребляемыхъ на присмотръ.

sownej instrukcyi, gdzie zaś to nie może się skutecznie, dozór porucza się jakiemukolwiek roztropnemu nadzorczy.

§ 92.

Do usługi w szpitalu użyć ludzi przyprawdzających bydlę chore, zbyteczni jednak ludzie, nie wchodząc do szpitala, po oczyszczeniu ich ciała i odzieży sposobem podanym w § 104, mogą powracać do miejsc swego zamieszkania. Ciąg dalszy.

§ 93.

W okolo szpitala, powinna się znajdować straż, dla przyjęcia przedmiotów dostarczanych do użycia wewnątrz jego, jako to: żywności dla ludzi i karmu dla bydła, tudzież lekarstw i t. d. Ciąg dalszy.

§ 94.

Jeżeli w miejscu zjawienia się zarazy, choroba ta zbyt ma bieg powolny i rozszerzyła się już na znacznej przestrzeni kraju; w takim razie, lekarz powiatowy, za porozumieniem się z właścicielem zwierząt pozornie zdrowych, może przystąpić do zaszczepienia zarazy, wszystkim tam znajdującym się sztukom zdrowym, dla pędszego dokończenia jej biegu i zmniejszenia kosztów położonych na dozór. Szczepienie zarazy bydła.

§ 95.

Продолже-
ние.

Прививаніе чумы дѣлается такъ: на внутренней поверхности ляшки продвѣвается короткая иголка съ шерстяною ниткою, напитанною мокротою, вытекающею изъ ноздрей животнаго, которое заболѣло нѣсколько дней назадъ; потомъ иголка эта вмѣстѣ съ ниткою проводится подъ кожей, вынимается, а концы нитки связываются.

§ 96.

Продолже-
ние.

Привитымъ животнымъ должно доставлять хорошій кормъ, много воды, старательно наблюдать за чистотою воздуха въ сараѣ и обходиться съ этими животными совершенно такъ, какъ съ зараженными.

§ 97.

Обмываніе
скота въ во-
дѣ.

Во все продолженіе болѣзни, все подозрительныя и здоровыя, животныя, вездѣ гдѣ есть рѣка, должны быть, ежедневно покрайней мѣрѣ одинъ разъ, прогоняемы чрезъ воду, такимъ образомъ, чтобы они въ ней могли совершенно обмыться.

§ 98.

Что должны
исполнить
жители сосѣ-
днихъ мѣстъ.

Жителямъ селеній, сосѣднихъ съ тѣми, гдѣ господствуетъ чума рогатаго скота, должно быть внушено (способомъ объясненнымъ въ § 17), для точнаго исполненія, слѣдующее:

§ 95.

Szczepienie zaś odbywa się sposobem następują- Ciąg dalszy.
cym: na wewnętrznej powierzchni uda przewleka się igielka krótka z nitką welnianą, napojoną materyą wypływającą z nozdrzy zwierzęcia, które zachorowało przed kilku dniami; takowa igielka wraz z nitką pod skórę się wprowadza, następnie wyciąga, a końce nitki się zawiązują.

§ 96.

Zwierzętom zaszczeponym dawać pokarm dobry, Ciąg dalszy.
dostatek wody; starać się wypada o bardzo czyste w stanowiskach powietrze i obchodzić się z niemi zupełnie tak, jakby już były zarazą dotknięte.

§ 97.

Przez cały czas trwania choroby, wszystkie zwier- Mycie bydła
zęta podejrzane i zdrowe, gdzie tylko jest rzeka, w wodzie.
powinny być raz przynajmniej na dzień, przepędzane przez wodę w ten sposób, ażeby w niej mogły się obmyć zupełnie.

§ 98.

Mieszkańców wiosek sąsiednich z temi, gdzie pa- Co mają wy-
nuje zaraza bydłęca, należy zachęcić (sposobem wyło- pełniać mie-
żonym w § 17) do dokładnego wykonania następują- s z k a n c e
cych przepisów: miejsc sąsied-
nich.

1. Людей, прибывающихъ изъ зараженныхъ мѣстъ, не впускать въ сараи, конюшни и на пастбища, гдѣ стоитъ домашній скотъ.

2. Ни подъ какимъ предлогомъ не принимать скотины отставшей отъ прогнаннаго гурта, тѣмъ болѣе слабой и не допускать ее сообщаться съ своимъ скотомъ.

3. Еслибы нѣкоторымъ изъ соседственныхъ жителей, по собственной надобности, или по должности, надлежало отправиться въ зараженное мѣсто, въ такомъ случаѣ ни подъ какимъ видомъ, не должны они ѣхать на волахъ и долго оставаться въ томъ мѣстѣ безъ надобности, ни же заходить въ хлѣвы, гдѣ рогатый скотъ находится, и къ нему прикасаться. По возвращеніи домой, тотчасъ должны они переменить дорожную обувь и одежду, вымыть руки и лице и нѣсколько дней не ходить къ своему домашнему скоту.

4. Мясникамъ, пастухамъ и скотникамъ ни подъ какимъ предлогомъ не дозволять посѣщать мѣста, въ коихъ открылась чума рогатаго скота. Равнымъ образомъ нанежайше воспретить жителямъ, не имѣющимъ зараженнаго скота, покупать тайнымъ, или явнымъ образомъ въ зараженныхъ мѣстахъ скотъ, мясо, молоко, масло, кожи, сало нетопленное и другія части, и провозить въ мѣста, гдѣ нѣтъ заразы, для продажи, или для собственнаго употребленія. За такое преступленіе, какъ за явственное нарушеніе полицейскихъ

1. Ludzi przybywających z miejsc zarażonych nie wpuszczać do obór, stajen i na pastwiska, gdzie się utrzymuje bydło domowe.

2. Pod żadnym pozorem nie przyjmować bydłęcia, które pozostało za trzodą przepędzaną, a tém bardziej słabego, i niedozwolić mu łączyć się ze swoim bydłem.

3. Jeżeliby któremu z mieszkańców sąsiednich, w interesie własnym lub z obowiązku, wypadło udać się do miejsca zarażonego, wówczas pod żadnym pozorem nie powinni oni jechać wolani, i długo bez potrzeby pozostawać w tém miejscu, albo wstępować do obór, gdzie się znajduje bydło rogate i do niego się zbliżać. Powróciwszy do domu, natychmiast powinni zmienić obuwie i odzież podróżną, wymyć ręce i twarz i przez kilka dni niechodźć do swojego bydła.

4. Pasterzom i rzeźnikom, pod żadnym pozorem nie dozwalać zwiedzania miejsca, w którym okazała się zaraza bydłęcia. Również najsurowiej zabronić mieszkańcom, nie mającym bydła zarażonego, zakupywania potajemnie lub jawnie w miejscach zarażonych, bydła, mięsa, mleka, masła, skóry, łoju nieprze-
topionego, i innych części, i przeprowadzania do miejsc wolnych od zarazy, na sprzedaż lub też do własnego użytku. Takie przewinienie, jako widoczne pogwał-

мѣрь, будетъ взыскано со всею строгостию на основаніи уголовныхъ законовъ.

5. Наконецъ всякую скотину въ томъ мѣстѣ, въблизи коего свирѣпствуетъ чума, падшую отъ болѣзни, должно вскрывать, и излѣдовать третій желудокъ (называемый книгою), и четвертый желудокъ, въ которомъ еслибы нашлись описаные выше въ § 28 признаки, то такую скотину, по признанію приглашеннаго лекаря, считать должно падшею отъ чумы и селеніе по узнанію призваннаго лекаря, объявить зараженнымъ сею болѣзнію.

6. О каждой скотинѣ, заболѣвшей какою бы то ни было внутреннею болѣзнію, объявить мѣстному полицейскому начальнику, и больную съ прочимъ домашнимъ скотомъ до тѣхъ поръ не выгонять, пока совершенно выздоровѣетъ. Но еслибы въ теченіе 20 дней послѣ того, какъ первая скотина съдѣлалась больна, въ томъ хлѣвѣ заболѣла безъ явственной причины другая, или третья; или еслибы чужая, вновь приведенная скотина, убитая была потаенно, безъ надлежащаго осмотра, или продана въ другія руки, и въ теченіе 20 дней послѣ того, считая со дня, въ который была поставлена въ хлѣвъ, открылась въ ней болѣзнь, въ такомъ случаѣ должно болѣзнь сію считать весьма сомнительною, и также извѣстить мѣстнаго полицейскаго чиновника, который обязанъ приказать больныхъ животныхъ вывести и поставить въ отдаленныхъ хлѣвахъ взаперти и немедленно донести уездному начальнику, для принятія дальнѣйшихъ мѣрь.

cenie przepisów policyjnych, będzie karane z całą surowością na zasadzie kodexu karnego.

5. Nakoniec każdą sztukę upadłą z choroby w bliskości tego miejsca, gdzie panuje zaraza, należy otwierać i wysledzić trzeci żołądek (nazwany księgą) i 4ty zwany slazem, w których jeżeliby się znalazły wyżej opisane znaki w § 28, takie bydłę należy uważać za upadłe z zarazy i wioskę za uznaniem wezwanego lekarza, ogłosić za dotkniętą tą chorobą.

6. O każdym bydłciu, które ulegnie jakiejś chorobie wewnętrznej, donosić naczelnikowi policyi miejscowej, i dotąd go niewypędząć, zresztą domowego bydła zdrowego, dopóki zupełnie nie wyzdrowieje. Leczyć go należy w przeciągu dni 20 od zachorowania pierwszej sztuki, w tejże oborze zachorowała bez widocznej przyczyny i druga, lub trzecia, albo gdyby bydłę cudze, świeżo przyprowadzone, zabite zostało potajemnie, bez odpowiedniej rewizyi, albo sprzedane komu innemu i w przeciągu dni 20 po umieszczeniu jego w oborze, wywiązała się w niem choroba; w takim przypadku chorobę tę należy uważać za bardzo podejrzaną, i zawiadomić miejscowego urzędnika policyjnego, który powinien kazać bydłta chore wyprowadzić i pomieścić w oborach odległych, zamkniętych i niezwłocznie donieść naczelnikowi powiatu celem przedsięwzięcia dalszych środków.

§ 99.

Предосторо-
жности для
лекаря.

Дабы лекарь или ветеринарь, занимающіеся прекращеніемъ чумы, отъ осматриваемыхъ ими больныхъ животныхъ, не переносили заразы на здоровыхъ, для того поставляется имъ въ обязанность, входя въ помещеніе зараженныхъ животныхъ, или приступая къ ихъ осмотру, снимать верхнее свое платье, шляпу и сапоги, и надѣвать другое для того определенное платье, всего лучше клеенчатое, или изъ вошанки, или изъ простаго суроваго полотна халатъ и перчатки. По окончаніи занятій, снявъ это платье, прежде чѣмъ одѣнется въ чистое, снятое предъ тѣмъ, онъ долженъ обмыть мыльною водою руки, лице и волосы, бывшія открытыми. Если онъ надѣвалъ халатъ изъ простаго полотна, то онъ ежедневно долженъ быть перемываемъ.

ПРАВИЛА

ПО ПРЕКРАЩЕНІИ ЧУМЫ.

§ 100.

Когда чума
считается
прекратив-
шеюся.

Когда, черезъ 28 дней въ лѣтнее, и черезъ 21 день въ зимнее время, послѣ паденія или выздоровленія послѣдней скотины, зараженной чумою, болъзнь не возобновится, то ее можно считать прекратившеюся.

§ 99.

Aby lekarz lub weterynarz zajmujący się ^{Ostrożności dla lekarza.} uśmierzeniem zarazy bydłcej, nie przeniósł jej od zwierząt chorych na zdrowe, dla tego wkłada się na niego obowiązek, aby wchodząc do stanowisk zajmowanych przez zwierzęta zarażone, lub przystępując do ich obejrzenia, zdejmował wierzchnią swoją odzież, oraz kapelusz i bóty, i wkładał odzież inną, do tego przeznaczoną, najlepiej ceratową, lub szlafrok z surowego płótna i rękawiczki. Po ukończonej czynności zdjąwszy tę odzież, wprzód nim się oblecze w odzienie czyste, poprzednio zdjęte, powinien obmyć wodą ręce, twarz i włosy, które były odkrytymi. Jeżeli zaś wkładał szlafrok z surowego płótna, to ten za każdą razą ma być wyprany.

PRZEPISY

PO USTANIU ZARAZY BYDŁCEJ.

§ 100.

Gdy po upadnięciu lub wyzdrowieniu ostatniej sztuki, choroba w porze letniej przez dni 28, a w zimowej przez dni 21, w trzodzie się nie okaże, wówczas to miejsce za zupełnie od zarazy wolne, uważać należy. ^{Kiedy zaraza uważa się za ustalą.}

§ 101.

Какъ посту- Какъ поступать съ гуртами, въ коихъ чума
пять съ гур- прекратилась, сказано выше въ §§ 58 и 59, въ про-
тами, въ ко- чихъ мѣстахъ соблюдать надлежитъ слѣдующее:
ихъ прекра- тилась бо-
тилась бо- лѣзнь.

§ 102.

Способъ очи- Полное сообщеніе съ окрестными мѣстами во-
щенія зачу- зобновить можно, только по соблюденіи слѣдую-
мленныхъ щихъ правилъ:
мѣсть по
прекращеніи
болѣзни.

а) Навозъ изъ мѣсть, гдѣ стоялъ зараженный скотъ, вывезти лошадыми и отнюдь не волами, въ особо устроенныхъ для того и плотно замкнутыхъ ящикахъ, въ мѣсто отдаленное отъ дороги, и тамъ сжечь.

б) Кормъ, находившійся надъ потолкомъ, или въ другомъ близкомъ къ зараженному скоту мѣсть, должно сжечь; въ крайнихъ только случаяхъ, послѣ провѣтриванія сего корма, какъ сказано въ § 486 и инаиначе, какъ съ вѣдома лекаря или гминнаго войта, можно давать его лошадымъ или овцамъ, при соблюденіи всѣхъ выше определенныхъ осторожностей.

в) Всѣ находящіяся въ сараѣ вещи, именно: веревки, постилочную солому, остатки корма, ясли, корыты и рѣшетки для корма, жолобы, лѣстницы, дощатый полъ, чаны, ведра и т. п. сжечь.

д) Такимъ же образомъ должно поступить съ изношенною одеждою служителей; новое жѣл да-

§ 101.

Jak postępować z trzodami, w których zaraza ustąpiła, powiedziano wyżej w §§. 58 i 59, w innych miejscach należy wypełnić co następuje:

Jak postępować z trzodami, w których ustąpiła zaraza.

§ 102.

Zupełne przywrócenie komunikacji tych miejsc, z sąsiednią okolicą, nastąpić może nie wprzód, jak po dopełnieniu następujących przepisów.

Sposób oczyszczenia miejsc zarażonych po ustaniu choroby.

a) Gnój ze stanowisk, gdzie było bydło chore, wywieść koniami, nigdy zaś wołami, w skrzyni szczelnie się zamykającej i umyślnie na ten cel sporządzonej, na miejsce od dróg odległe i tam go spalić.

b) Karm, który się znajdował nad powalą, lub w inném miejscu bliskiem bydła chorego, należy spalić; w ostatecznym tylko razie, po przewietrzeniu tego karmu, jak to powiedziano w § 486, o to zawsze za wiedzą lekarza lub wójta gminy, można go dawać koniom lub owcom, przy zachowaniu wszystkich wyżej wymienionych ostrożności.

c) Wszelkie sprzęty znajdujące się w oborze, jako to: postronki, słoma podścielkowa, pozostałości karmu, a także żłoby, drabiny, podłoga dyłowa, kubły, wiaderka i t. d. popalić.

d) Podobnie się postępuje z odzieżą starą posługaczy; nowe zaś odzienie może być, po wymyciu,

тье, по вымытіи его, окурениі и провѣтриваніи, можетъ быть вновь употребляемо.

е) Металлическія вещи, напр. цѣпи, кольца, желѣзныя снайки въ лѣстницахъ и т. п., передъ употребленіемъ ихъ, должны быть хорошо выжжены въ огонь.

г) Каменные стѣны, по выскобленіи ихъ, деревянные же, по обмытіи горячимъ щелокомъ, по высушеніи и окропленіи растворомъ хлористой извести (употребляя ее два фунта на три гарица холодной воды), по окуркѣ и провѣтриваніи въ теченіи 21го дня, тщательно выбѣлить извѣсткою.

г) Поль въ сараяхъ должно разобрать, выкопать изъ подъ него землю на два фута и вывезти вмѣстѣ съ навозомъ, какъ сказано выше подъ лит. а; вмѣсто же той земли, насыпать свѣжей, или песку; послѣ того, если полъ былъ изъ камней, то камни выпарить три раза горячимъ щелокомъ и опять обратить на помость, соблюдая всегда ту предосторожность, чтобы употребленный къ очисткѣ щелокъ, стекалъ въ одну яму, которую тотчасъ должно зарыть. Если же полъ былъ кирпичный, то вмѣстѣ съ землею и навозомъ зарыть его въ особой ямѣ. Деревянный полъ сжигается.

h) Все, что только было употребляемо для вывозки земли, навоза или павшихъ скотинъ, именно: тельги, ящики, лопатки, конскую сбрую и т. д. сжечь. Употребленныхъ же къ этому лошадей, смотря по времени года, нѣсколько разъ

wykadzeniu i przewietrzeniu, na nowo do noszenia użyte.

e) Sprzęty metalowe, np. łańcuchy, kółka, szczelby żelazne i t. p. przed użyciem ich, dobrze wypalić w ogniu.

f) Ściany murowane, po oskrobaniu, a drewniane po obmyciu wrzącym ługiem, po wysuszeniu i po skropieniu roztworem chlorku wapna (biorąc takowego dwa funty na trzy garnce wody zimnej), po wykadzeniu i przewietrzeniu w przeciągu dni 21 dobrze wybielić wapnem.

g) Podłogę w oborach wyjąć, ziemię z pod niej na parę stóp wybrać i razem z gnojem wywieść, jak wyżej *sub a*; a natomiast ziemi świeżej lub piasku nasypać, poczem jeżeli wyjęta podłoga była z kamieni, takowe kamienie potrzeba ługiem wrzącym wyparzyć trzy razy, i powtórnie do wybrukowania używać, zachowując zawsze jednak tę ostrożność, aby ług do oczyszczenia użyty, ściekał do dołu mającego się później zakopać. Jeżeli zaś podłoga była z cegieł, to potrzeba ją razem z ziemią i gnojem, do osobnego dołu zakopać. Podłoga drewniana ma być spaloną.

h) Wszystko to co do wywożenia gnoju, ziemi lub sztuk upadłych, używanem było, jakoto: wóz, skrzynia, drewniane łopaty, uprząż końska i t. p. spalić. Konie zaś do tego używane, stosownie do pory roku pokilkakroć wypławić, lub też wodą ciepłą albo ługiem

выкупать, или же обмыть теплымъ щелокомъ, т. е. настоемъ золы въ горячей водѣ.

Примѣч. Вообще при исполненіи правилъ, предписываемыхъ въ семь §, должно руководствоваться §§ отъ 479 до 487.

§ 103.

Продолже-
ше.

Послѣ всего этого, сарай, въ которомъ содер-
жался больной скотъ, должно замкнуть сколько
можно плотнѣе, не оставляя открытымъ ни одного
въ немъ отверстія и въ продолженіе трехъ дней,
постоянно окуривать слѣдующимъ образомъ: по се-
рединѣ сарая ставится глиняная чаша, съ смѣсью
трехъ долей мѣлкой поваренной соли, и одной
доли истолченнаго чернаго марганца, потомъ въ
эту смѣсь медленно вливается одна доля крѣпкой
сѣрной кислоты; послѣ чего тотчасъ должно вый-
ти изъ сарая, чтобы не вдохнуть своими легкими
исходящихъ газовъ; запереть сарайные ворота, и
отворивъ ихъ черезъ сутки, провѣтривать два часа,
потомъ наполнивъ чашу вышесказанною смѣсью,
повторять окурку подобнымъ же образомъ. По-
слѣ два или три раза повторенной окурки са-
рай провѣтривается, въ продолженіе 14 дней и
въ это время всѣ ворота въ немъ остаются отво-
ренными днемъ и ночью; наконецъ по совершен-
номъ уже очищеніи сарая, вводится туда скотъ.

to jest rozpuszczonym popiołem w gorącej wodzie obmyć.

Uwaga. W ogólności przy dopełnieniu czynności oczyszczenia, stósować się należy do przepisów wskazanych od §§ 479 do 487.

§ 103.

Ciąg dalszy.

Po dokonaniu tego, potrzeba oborę, w której bydło chore przebywało, pozamykać jak można najszczelniej, opatrując należycie wszystkie w niej otwory i przez trzy dni, raz po raz wykadzać, w sposób następujący: Ustawia się pośrodku obory misa gliniana, zawierająca w sobie trzy części soli kuchennej sproszkowanej i jedną część sproszkowanego braunsztejnu, a na tę mieszaninę nalewa się z wolna jedna część kwasu siarkowego mocnego; poczem spiesznie z obory oddalić się należy, aby dobywającego się gazu, za wełnieniem do płuc nie wciągnąć; następnie drzwi obory zamknąć, a po 24ch godzinach otworzyć, parę godzin przewietrzyć, a później po napełnieniu misy wyżej opisaną mieszaniną znowu jak pierwój nakadzanie powtarzać. Po dwóch lub trzech podobnych razach, obora przez dni 14 przewietrza się, zostawiając duiem i nocą wszystkie drzwi pootwierane i w końcu bydło się do niej wprowadza, po poprzedniem jego zupełnem oczyszczeniu.

§ 104.

Очищение людей, имѣвшихъ какое нибудь соприкосновеніе съ больнымъ скотомъ, то есть: ходившихъ за нимъ, вывозившихъ издохшихъ животныхъ, или остатки отъ нихъ, должны тотчасъ выпариться въ бань, или выкупаться въ мыльной водѣ и переменить свою одежду и обувь; съ прежною же ихъ одеждою и обувью, поступить какъ сказано въ § 102 лит. d.

§ 105.

Съ какими предосторожностями должно вводить въ очищенные помещения скотъ. Весь домашній животный, равно скотъ, выздорѣвшій отъ чумы, прежде чѣмъ введутъ ихъ въ очищенные хлѣва, должны быть хорошо обмыты теплымъ щелокомъ посредствомъ вѣтошекъ, обращая преимущественное вниманіе на копыты и потомъ прогнаны нѣсколько разъ чрезъ проточную воду, если въ семь мѣствъ есть рѣка и время года то дозволяетъ.

§ 106.

Съ какими осторожностями слѣдуетъ заводиться новымъ скотомъ, по прекращеніи заразы. Для вновь заводимаго скота отводятся сначала помещенія, которыя не были заняты сею порою животныхъ; напр. онъ помѣщается тамъ, гдѣ прежде стояли лошади, или другой какой скотъ.

§ 107.

Продолженіе. Вновь заводится скотъ не вдругъ большими количествами, но по не многу, какъ бы для пробы.

§ 104.

Ludzie, którzy jakkolwiek bądź mieli styczność z bydłem chorém, bądź je opatrywali, wywozili upadłe sztuki, lub ich pozostałości, powinni wyparzyć się w łaźni, lub też wykąpać w wodzie mydlanej, i odzież, oraz obuwiu odmienić, a ze zdjętém odzieniem i obuwiem, postąpić jak w § 102 litera d.

Oczyszczenie ludzi, mających styczność z bydłem zarażonym.

§ 105.

Wszystkie zwierzęta domowe, jako też i bydło, które już przebyło zarazę, przed wprowadzeniem go do oczyszczonych obór, potrzeba wymyć wprzód starannie ługiem ciepłym, za pomocą wiechciów, najwięcej zwracając uwagę na racice, i następnie przepędzić kilka razy przez wodę bieżącą, jeżeli takowa się znajduje i pora roku temu nie przeszkadza.

Z jakimi ostryżnościami należy wprowadzać bydło, do stanowisk oczyszczonych.

§ 106.

Dla nowo-zaprowadzonego bydła, przeznaczają się z początku obory takie, które poprzednio nie były zajęte przez tenże rodzaj zwierząt, np. pomieszcza się ono tam, gdzie przedtém stały konie, lub inne jakie zwierzęta.

Z jakimi ostryżnościami należy się zaopatrywać w nowe bydło po uśmierzeniu zarazy.

§ 107.

Bydło zaprowadza się na nowo nie nagle, i niewielkimi ilościami, lecz po trochu, jakby dla próby.

Ciąg dalszy.

ОВЕЧЬЯ ОСПА.

§ 108.

Общая свой-
ства овечьей
оспы.

Болезнь эта обнаруживается сыпью и горячкою; она очень прилипчива, появляется вдруг на многих овцах и свойственна только сей породе животных, поражая их однажды в жизнь.

§ 109.

Ея раздѣле-
ніе.

Главное раздѣленіе оспы есть на: *a)* доброкачественную и *b)* злокачественную. Последняя истерблиетъ нерѣдко цѣлыя отары овецъ и быстро распространяется по всемъ окрестнымъ мѣстамъ; первая, хотя причиняетъ меньшія опустошенія, однакожь неменѣе вредна для овцеводовъ уже и потому, что овцы перенесшія оспу, почти всегда весьма мало даютъ шерсти.

§ 110.

Теченіе до-
брокачествен-
ной оспы.

Оспа имѣетъ свое собственное теченіе, и если оно не быстро и болезнь доброкачественна, то явственно различаются въ немъ четыре періода съ слѣдующими припадками:

OSPA OWCZA.

§ 108.

Jest to choroba wysypkowa, gorączkowa, ^{Własności ogólne ospy owczej.} bardzo zaraźliwa, na wielu sztukach razem okazująca się, samym owcom tylko właściwa, raz je w życiu napa-
stująca.

§ 109.

Dwa główne ospy liczą rodzaje: *a)* łagodną i *b)* złośliwą. Ostatnia wytepia częstokroć całe trzody owiec i szybko się rozszerza; pierwsza, chociaż mniejsze zrządza straty, niemniej wszelako jest szkodliwa dla właścicieli, nawet dla tego, że owce, po odbyciu ospy, prawie zawsze bardzo mało dają wełny.

Podział.

§ 110.

Ospa ma swój bieg właściwy, który nie będąc ^{Bieg ospy łagodnej.} szybkim, przy charakterze choroby łagodnym, daje wyraźnie spostrzegać cztery okresy z następującymi znakami.

I. Періодъ зараженія.

Въ первые три дни послѣ зараженія, овцы не обнаруживаютъ никакихъ особенныхъ болѣзненныхъ признаковъ; на четвертый же или пятый день онѣ становятся унылыми, вялыми, въ движеніяхъ неразвязными, на ходу прихрамываютъ, особливо на заднія ноги; если стоятъ, то опускаютъ голову; теряютъ постепенно позывъ на кормъ.

II. Періодъ высыпанія.

На седьмой или восьмой день послѣ зараженія, появляется дрожь во всемъ тѣлѣ, которая вскорѣ смѣняется жаромъ; морда дѣлается сухою; слизистая перепонка носа и рта, особенно же десны становятся сухими, багровыми, горячими; испраженія низомъ уменьшаются, бываютъ сухи и распадаются; въ то же время появляется сыпь въ видѣ красныхъ пятнышекъ, особенно въ мѣстахъ, не покрытыхъ шерстью, именно: на мордѣ, около глазъ, на внутренней поверхности ляшекъ и на брюхѣ. Эти пятнышки въ два дня по явленіи ихъ, то есть на 8 или 9 день послѣ зараженія, дѣлаются явственнѣе и возвышеннѣе, представляя форму несозрѣвшихъ прыщей, — при чемъ изъ носа начинается истекать клейкая мокрота, изъ глазъ же слезы; части тѣла, на которыхъ находится много прыщиковъ, преимущественно го-

I. Okres zarażenia się.

W pierwszych trzech dniach od zarażenia się, owce nie okazują żadnych szczególnych znaków chorobnych; czwartego zaś, lub piątego dnia, stają się smętne, słabe, ociążale, zaczynają chromieć, mianowicie na nogi tylne, stojąc zwieszają głowę i tracą powoli apetyt.

II. Okres wysypywania się.

Siódmego lub ósmego dnia po zarażeniu się, okazuje się dreszcz na całym ciele, po którym wkrótce następuje gorąco; pysk staje się suchym, błona śluzowa pyska i nosa jest suchą, szczególnie zaś dziąsła stają się suchymi purpurowemi i gorącemi. Kał odchodzi w małej ilości, twardy, rozpadający się; w tymże czasie okazuje się wysypka w postaci plamek czerwonych, mianowicie na miejscach welny pozbawionych, na pysku, około oczu, na powierzchni wewnętrznej ud, i na brzuchu. Plamki takowe we dwa dni od okazania się, to jest, 8^{go} lub 9^{go} dnia od zarażenia, stają się widoczniejsze i podnoszą się, przybierając postać niedojrzałych guziczków,—przezém zaczyna wypływać z nosa materia klójka i łzy z oczu, części ciała, na których wiele się guziczków znajduje, mianowicie pysk i głowa, brzękną niekiedy tak dalece, że owce z trudnością pysk

I. Періодъ зараженія.

Въ первые три дни послѣ зараженія, овцы не обнаруживаютъ никакихъ особенныхъ болѣзненныхъ признаковъ; на четвертый же или пятый день онѣ становятся унылыми, вялыми, въ движеніяхъ неразвязными, на ходу прихрамываютъ, особливо на заднія ноги; если стоятъ, то опускаютъ голову; теряютъ постепенно позывъ на кормъ.

II. Періодъ высыпанія.

На седьмой или восьмой день послѣ зараженія, появляется дрожь во всемъ тѣлѣ, которая вскорѣ смѣняется жаромъ; морда дѣлается сухою; слизистая перепонка носа и рта, особенно же десны становятся сухими, багровыми, горячими; испраженія низомъ уменьшаются, бываютъ сухи и распадаются; въ то же время появляется сыпь въ видѣ красныхъ пятнышекъ, особенно въ мѣстахъ, не покрытыхъ шерстью, именно: на мордѣ, около глазъ, на внутренней поверхности ляшекъ и на брюхѣ. Эти пятнышки въ два дня по появлении ихъ, то есть на 8 или 9 день послѣ зараженія, дѣлаются явственнѣе и возвышеннѣе, представляя форму несозрѣвшихъ прыщей, — при чемъ изъ носа начинаетъ истекать клейкая мокрота, изъ глазъ же слезы; части тѣла, на которыхъ находится много прыщиковъ, преимущественно го

I. Okres zarażenia się.

W pierwszych trzech dniach od zarażenia się, owce nie okazują żadnych szczególnych znaków chorobnych; czwartego zaś, lub piątego dnia, stają się smętne, słabe, ociężałe, zaczynają chromieć, mianowicie na nogi tylne, stojąc zwieszają głowę i tracą powoli apetyt.

II. Okres wysypywania się.

Siódmego lub ósmego dnia po zarażeniu się, okazuje się dreszcz na całym ciele, po którym wkrótce następuje gorąco; pysk staje się suchym, błona śluzowa pyska i nosa jest suchą, szczególnie zaś dziąsła stają się suchymi purpurowemi i gorącemi. Kał odchodzi w małej ilości, twardy, rozpadający się; w tymże czasie okazuje się wysypka w postaci plamek czerwonych, mianowicie na miejscach welny pozbawionych, na pysku, około oczu, na powierzchni wewnętrznej ud, i na brzuchu. Plamki takowe we dwa dni od okazania się, to jest, 8^{go} lub 9^{go} dnia od zarażenia, stają się widoczniejsze i podnoszą się, przybierając postać niedojrzałych guziczków, — przyczem zaczyna wypływać z nosa materia klójka i łzy z oczu, części ciała, na których wiele się guziczków znajduje, mianowicie pysk i głowa, brzękna niekiedy tak dalece, że owce z trudnością pysk

гова и морда, опухают иногда до того, что овцы съ трудомъ могутъ раскрыть ротъ; испареніе кожи имѣетъ особенный, сладко-гнилостный запахъ.

III. *Періодъ наливаія.*

Около 4го дня по появленіи сыпи, т. е. на 11 или 12 день послѣ зараженія, прыщики начинаютъ наполняться жидкостію, которая сперва бываетъ тонкая, прозрачная, а потомъ густѣетъ и мутится; объемъ ихъ въ это время бываетъ различенъ, но обыкновенно занимаетъ середину между чечевичнымъ и гороховымъ зерномъ. Постепенно верхушка прыщей, или оспинъ возвышается, получаетъ блѣзиневатый цвѣтъ; основаніе же ихъ обводится широкимъ краснымъ кружкомъ, такъ, что каждая оспина кажется сидящею на вспухшей кожѣ. Въ это время горячка мало по малу уменьшается; истеченія изъ глазъ, носа и рта дѣлаются гуще; позывъ на кормъ возвращается.

IV. *Періодъ подсыханія.*

На 13 или 14 день болѣзни находящаяся въ прыщахъ жидкость сгущается, желтѣетъ; потомъ прыщи иногда трескаются, а иногда сморщиваются и обращаются въ темные струпья, которые на 18 — 21 день болѣзни, или спустя недѣлю послѣ того, какъ начнутъ подсыхать, отпадаютъ, оставляя послѣ себя красныя пятна, на

otworzyć mogą i przeziew skórny nabiera właściwego, słodka wo-zgnilego zapachu.

III. Okres dojrzewanía.

Okolo czwartego dnia po okazaniu się wysypki, czyli okolo 11 lub 12 dnia od zarażenia się, guziczki zamieniają się w pęcherzyki, napelnione płynem, z początku rzadkim przezroczystym, potem coraz gęstszym i bardziej mętnym; objętość tych pęcherzyków podówczas jest rozmaita, zwykle jednak od wielkości soczewicy, do wielkości grochu dochodzi; wierzchołki tych pęcherzyków, stopniowo się podnoszą i przybierają kolor białobłękitnawy, podstawę ich otacza szeroki czerwony krążek, tak, że każdy pęcherzyk, zdaje się być osadzonym na nabrzekłej skórze; w tym to czasie gorączka powoli się zmniejsza, wypływ z oczu, nosa i pyska gęstnieje i apetyt powraca.

IV. Okres posychania.

13 lub 14 dnia trwania choroby, płyn w pęcherzykach zawarty gęstnieje, staje się więcej żółty, poczem pęcherzyki niekiedy pękają, niekiedy zaś kurczą się i zamieniają w ciemne strupy, które okolo 18-21 dnia choroby, czyli w tydzień od poczynającego się posychania, odpadają, zostawując po sobie czerwone

которыхъ никогда не вырастаетъ шерсть; затѣмъ, овцы скоро совершенно выздоравливаютъ.

Такое теченіе доброкачественной оспы бываетъ иногда, особливо въ холодное время, медленно.

§ 111.

Виды злокачественной оспы.

Злокачественная оспа является подъ слѣдующими формами:

1. Иногда между доброкачественными оспинами, особливо на задней части брюха на половыхъ органахъ, высыпаютъ оспины плоскія, продолговатыя, краснаго цвѣта и не содержація въ себѣ никакой почти влаги, или весьма мало. Прохожденіе такой оспы совершается гораздо медленно лихорадочныя движенія обнаруживаются съ большею жестокостію, и она причиняетъ большую смертность между овцами. Однакожь заразительность и прилипчивость болѣзни притомъ ни уменьшаются, ни усиливаются.

2. Иногда высыпаетъ такъ называемая сливная оспа. Здѣсь оспины столь часто сидятъ между собою, что кажутся слившимися. Въ такомъ видѣ появляется она преимущественно на мордѣ у овецъ, отъ чего эта часть сильно распухаетъ, носовыя отверстія затыкаются вязкою, клейкою, желтоватаго цвѣта матеріею, до того, что животное принуждено бываетъ дышать однимъ только ртомъ, изъ котораго также непрерывно сочится

plamki, na których wena nigdy nie porasta, następnie owce wkrótce zupełnie zdrowieją.

Bieg takowy ospy łagodnej, opóźnia się niekiedy, mianowicie w porze zimują.

§ 111.

Ospa złośliwa, objawia się pod następującemi po-
staciami: Rodzaje ospy
złośliwej.

1. Niekiedy pomiędzy pęcherzykami łagodnemi, szczególniej zaś, na tylnej części brzucha i na częściach pciowych, wysypują się pęcherzyki płaskie, podługowate, czerwonawe i bardzo mało, albo wcale nie zawierające płynu. Przebieg ospy takowej, odbywa się nierównie powolniej, przypadłości gorączkowe z większą objawiają się gwałtownością, co zrządza większą śmiertelność pomiędzy owcami. Zarazliwość jednak choroby, ani się przez to zmniejsza, ani się téż wzmacnia.

2. Niekiedy wysypuje się tak zwana ospa spływająca się. Pęcherzyki tutaj, tak są gęste, że zdają się być zlanemi w jedno. W takiej postaci, ospa okazuje się najczęściej na pysku owiec, który przez to mieno nabrzęka, otwory nosowe zatykają się przez materją lipką, klejowatą, żółtawą, tak dalece, że owce zmuszone bywają odдыchać tylko pyskiem, z którego także bezustanku sączy się rzadka, ciągnąca się ślina. Owce nadto upadają znacznie na siłach, zale-

тонкая, тягучая слюна. При семь овцы чрезвычайно ослабѣваютъ, едва стоятъ на ногахъ и на ходу шатаются изъ стороны въ сторону. Калъ у нихъ испражняется большими, рыхлыми и слѣпившимися между собою катышками. Оспины наливаются ѣдкою и вонючею водянистою матеріею, и въ послѣдствіи превращаются въ глубокія, разѣдающія язвы, отъ которыхъ цѣлыя части, какъ то: уши, вѣки, губы и пр. совершенно разстраиваются, или разрушаются, либо даже и совсѣмъ отваливаются. Ко всему этому нерѣдко присоединяются распуханія желѣзъ въ суставахъ, преимущественно подъ челюстями, около плечеваго сочлененія и въ пахахъ, оканчивающіяся большею частію нарывами, отъ изнурительнаго нагноенія, отъ которыхъ животныя рано или поздно, въ теченіе нѣсколькихъ недѣль непременно издыхаютъ.

3. Самый опасный видъ злокачественной оспы, есть гнилая оспа. Она сопровождается гнилою горячкою. Оспины тогда сидятъ весьма плотно между собою, на подобіе сливныхъ, имѣютъ цвѣтъ красный, фіолетовый, темнобагровый, съ синева-тою окружностію; болѣе плоски нежели возвышены и содержатъ отвратительно вонючую слизь; а нерѣдко высыпавши на кожу, тотчасъ опять скрываются. При чемъ овцы стоятъ неподвижно на одномъ мѣстѣ, повѣсивъ голову и закрывши глаза и безпрестанно пошатываясь; носовыя отверстія у нихъ бываютъ весьма нечисты и зава-

dwie trzymają się na nogach, a w chodzeniu chwieją się na wszystkie strony. Kał u nich odchodzi w postaci wielkich, miękkich i pomiędzy sobą zlepionych gałek. Pęcherzyki napelniają się materyą ostrą, śmierdzącą i wodnistą i w końcu zamieniają się we wrzody głębokie, rozżerające, które nadwierzają, albo niszczą zupełnie, całe części jako to: uszy, powieki, wargi i t. d. do tego stopnia, że takowe odpadają. Z tém wszystkiém łączą się częstokroć obrzękłości gruczołów w stawach, szczególnie pod szezękami, około stawu łopatkowego i w pachwinach, przechodzące po większej części we wrzody. Takowe przez wyniszczające ropienia, prowadzą śmierć, wcześniej lub później, w przeciągu kilku tygodni.

3. Najniebezpieczniejszym rodzajem ospy złośliwej, jest ospa zgniła, której towarzyszy gorączka zgniła. Pęcherzyki wówczas są gęste, podobnie jak w ospie złiwającej się, koloru czerwonego, fioletowego, ciemnopurpurowego, z siną obwódką; bardziej są płaskie, aniżeli podniesione i zawierają klój woni odrażającej, często po wysypaniu się na skórę, natychmiast znowu nikną. Przyczém owce, stoją nieporuszone na jednym miejscu, zwieszają głowę, zamykają oczy i ciągle się chwieją, otwory nosowe bywają u nich bardzo zanieczyszczone i zatkałe śluzem śmierdzącym, oddech bardzo powierzchowny, utrudzony, z nim razem daje się

лены клѣйкою вонючею слизью; дыханіе происходитъ весьма поверхностно, затруднено, сопровождается хрипѣніемъ въ дыхательномъ горлѣ и скрежетаніемъ зубовъ. Отъ всего животнаго распространяется чрезвычайно отвратительная вонь, которая простекаетъ собственно, кажется изъ двухъ источниковъ: изъ оспинъ пораженныхъ гниlostію и изъ изнурительныхъ изверженій, присоединяющихся ко всему этому. Въ послѣдствіи, вся поверхность тѣла покрывается отвратительными струпьями; на головѣ, имѣющей видъ чурбана, усматриваются только остатки разстроенныхъ и разъяденныхъ глазъ, ушей и губъ; въ язвахъ между струпьями ползають черви и вся атмосфера, окружающая животныхъ, напитана заразою. Смерть обыкновенно слѣдуетъ въ 11, 13, или въ 16 день послѣ зараженія; а не рѣдко въ самомъ началѣ періода высыпанія.

§ 112.

Продолженіе.

При вскрытіи овецъ, павшихъ отъ злокачественной оспы, во рту, гортани и въ другихъ внутреннихъ частяхъ находятъ такія же самыя язвы, какъ и на кожѣ.

§ 113.

Ложная оспа.

Есть еще видъ оспы, называемый бородавчатою оспою, но это есть подобіе ложной оспы у коровъ. Она оказывается почти всегда весною и

słyszec, rzezenie w kanale oddechowym i zgrzytanie zebami. Cale zwierzę wydaje woń odrazajacą, która wlasciwie zdaje się pochodzic z dwóch zródel: z pecherzyków dotknietych zgnilizną i z wyniszczajacych odchodów, jakie zwykle tutaj maja miejsce. Nastepnie cala powierzchnia ciala okrywa się odrazajacemi strupami; na glowie, wygladajacej jak kloda, daja się spostrzegać szczatki zniszczonych i wyzartych oczu, uszu i warg; w ranach pomiedzy strupami, pelzaja robaki i cala atmosfera, otaczajaca owce, przesiakla jest zaraza. Smierc zwykle nastepuje 11, 13, lub 16 dnia po zarazeniu się; a czestokroć nawet w samym poczátku okresu wysypywania się.

§ 112.

Ciąg dalszy.

Otwierajac owce upadłe z ospy zlosliwej, znajdujemy w pysku, krtani i w innych czesciach wewnetrznych takiez same wrzody, jak na skórze.

§ 113.

Jest jeszcze rodzaj ospy, nazwany ospą brodawkowa, lecz ten jest podobnym do ospy falszywej u krow. Powstaje ona prawie zawsze na wiosnę, i doty-

Ospa falszywa.

обыкновенно не на всехъ овцахъ въ стадѣ, но только на нѣсколькихъ, представляется въ видѣ не большихъ съ пшениное зернышко прыщиковъ, наполненныхъ бѣложелтымъ гноемъ и подсыхающихъ на 3 или 5 день. Овцамъ не причиняетъ никакихъ страданій и не оказываетъ свойствъ ни заразительности, ни прилипчивости.

§ 114.

Причины
оспы у овецъ.

Причины первоначальнаго появленія оспы неизвѣстны. Въ нашихъ особливо мѣстахъ, преимущественную причину появленія и распространенія оспы составляетъ зараза, образуемая въ тѣлѣ овецъ, пораженныхъ оспою, въ періодѣ наливація. Зараза эта заключается во всехъ частяхъ больной овцы, во всехъ ея испражненіяхъ и даже наполняетъ атмосферу ея окружающую, по наблюденіямъ опытныхъ ветеринаровъ на 50 шаговъ. Сверхъ того, она пристаётъ ко многимъ предметамъ и вещамъ, приходящимъ въ соприкосновеніе съ зараженными овцами, или остающимися нѣкоторое время въ атмосферѣ ихъ окружающей, и посредствомъ сихъ предметовъ и вещей можетъ переноситься на здоровыхъ овецъ. Таковы суть: люди и ихъ одежда, домашнія животныя и птицы, всё шерстяныя и бумажныя издѣлія, мѣха, перья, пухъ, даже трава и самая земля на лугахъ, на коихъ пасутся больныя овцы, хлѣва и всё деревянныя вещи бывшія въ употребленіи у больныхъ, ихъ постилка и т. п.

ka zwykle nie całe trzody owiec, lecz niektóre tylko sztuki; objawia się w postaci pęcherzyków, wielkości mniej więcej ziarenka pszenicy, napęcznionych białawo-żółtą ropą i posychających 3^{go} lub 5^{go} dnia; nie zraża u owiec żadnych cierpień i nie ma własności zaraźliwych.

§ 114.

Przyczyny pierwotnego wywinięcia się ospy owczej, nie są wiadome. W naszych szczególniejszych miejscach, główną przyczyną początku i wzrostu ospy, jest zaraza powstająca w ciele owiec, dotkniętych ospą w okresie dojrzewania. Zaraza ta zawiera się: we wszystkich częściach choréj owcy, we wszystkich jej odchodach i napęlnia nawet otaczającą atmosferę, stosownie do spostrzeżeń biegłych weterynarzy, na przestrzeni 50 kroków w obwodzie. Oprócz tego przystaje do wielu przedmiotów i sprzętów, które mają styczność z owcami zarażonemi, lub pozostają przez czas niejaki w otaczającej je atmosferze; za pośrednictwem tych przedmiotów i sprzętów, zaraza może się przenosić i na owce zdrowe. Do tych przedmiotów należą: ludzie i ich odzież, zwierzęta i ptastwo domowe, wszystkie wyroby wełniane i bawełniane, futra, piérze, puch, nawet trawa i ziemia na łąkach, na których się pasą chore owce, obory i wszystkie sprzęty drewniane, używane dla chorych, podścielka i t. p.

Przyczyny
ospy owczej.

Впрочемъ случается иногда и у насъ, что безъ внесенія, по видимому заразы, болъзнь какъ бы сама собою возраждается. Это бываетъ въ холодное, либо жаркое, сырое и дождливое время, при выгонѣ овецъ на пастбища, покрытыя обильною росой, туманомъ или инеемъ, особливо если животныя сїи изнурены отъ недостатка, или худокачественнаго корма, либо если онѣ незадолго предъ тѣмъ пригнаны были изъ далекихъ, особливо теплыхъ странъ. Эти же самыя обстоятельства бываютъ причиною перехода доброкачественной оспы въ злокачественную.

ВРАЧЕБНО-ПОЛИЦЕЙСКІЯ МЪРЫ КЪ ПРЕДУПРЕЖДЕНІЮ И ПРЕКРАЩЕНІЮ ОСПЫ У ОВЕЦЪ.

§ 115.

Мъры предохранительныя.

Изъ вышесказаннаго видно, что для предохраненія овецъ отъ оспы, надлежитъ избѣгать всего, что можетъ быть причиною ея возрожденія, какъ то: доставлять имъ хорошій, питательный кормъ; защищать отъ сильныхъ жаровъ, холода и сырости, помѣщеніемъ въ прилично устроенныхъ сараяхъ; избѣгать сырыхъ, болотистыхъ пастбищъ; не выгонять во время тумановъ и вредныхъ росъ. Въ особенности предупреждать внесеніе заразы изъ тѣхъ мѣстъ, гдѣ свирѣпствуетъ на овцахъ

Zresztą zdarza się niekiedy u nas, że bez przyniesienia na pozór zarazy, choroba powstaje, jakby sama przez się. Bywa to w porze gorącej, wilgotnej i dżdżyściej, przy wypędzaniu owiec na pastwiska, szronem lub rosą obficie pokryte i zamglone; szczególnież zaś, gdy owce wycieńczone są z powodu braku, albo złego karmu, lub gdy niedawno przedtém ze stron dalekich, mianowicie ciepłych, były przypędzone. Też same okoliczności zrzadzają zamianę ospy łagodnej na złośliwą.

**ŚRODKI POLICYJNO-LEKARSKIE
DĄŻĄCE DO ZAPOBIEŻENIA I UŚMIERZENIA OSPY
OWCZEJ.**

§ 115.

Z tego co się powiedziało wyżej wypływa, że ^{Środki zapobiegające.} w celu ochrony owiec od ospy, należy unikać wszystkiego, coby się mogło przyczynić do jej wywiązania; a mianowicie: dostarczać im karm dobry i posilny, ochraniać od wielkich upałów, zimna i wilgoci, pomieszczając w stosownie urządzonych stanowiskach; unikać pastwisk wilgotnych, błotnistych, nie wypędzać podczas mgły i szkodliwej rosy. Szczególniej zaś niedopuszczać zarazy z miejsc gdzie panuje ospa owcza. Lecz za najważniejszy i najpewniejszy

оспа. Но самую важнѣйшею и надежнѣйшею мѣрою считается прививаніе доброкачественной оспенной матеріи здоровымъ овцамъ. Эта мѣра основывается на томъ свойствѣ оспы, что она поражаетъ животное только однажды. Способъ прививанія описанъ ниже въ § 120.

§ 116.

Мѣры при
появленіи
оспы.

При появленіи въ какомъ либо мѣствѣ оспы на овцахъ, владѣлецъ ихъ обязанъ исполнить слѣдующее:

1. Увѣдомить ближайшаго полицейскаго чиновника, т. е. гминнаго войта или бургомистра, которые, получивъ такое извѣщеніе, должны исполнить предписанное въ §§ 4 и 5 сего устава, и съ тѣмъ вмѣстѣ извѣститъ всѣ окрестныя гмины, для принятія необходимыхъ предохранительныхъ мѣръ.

2. Если оспа будетъ доброкачественная, то здоровыхъ овецъ выводить, а заболѣвшихъ помѣщать въ отдѣльные небольшіе сараи, въ коихъ бы могло помѣщаться не болѣе 15, или 20 штукъ, стараясь притомъ въ такихъ помѣщеніяхъ сортировать овецъ по періодамъ болѣзни.

3. На столбахъ передъ деревьями гдѣ есть оспа, повѣсить доски съ надписью: „Въ сей деревнѣ есть овечья оспа.“

4. Для пристража за большими назначить совершенно особую прислугу и строго внушить ей

środek uważa się za szczepianie owcom zdrowym, lymfy pochodzącej z ospy łagodnej. Środek ten opiera się na tej własności ospy, że ta raz tylko w życiu, dotyka zwierzęta. Sposób szczepienia opisany jest niżej w § 120.

§ 116.

W razie okazania się gdziekolwiek ospy pomiędzy owcami, właściciel ich obowiązany jest: Środki przy
zjawieniu się
ospy owczej.

1. Zawiadomić najbliższego urzędnika policyjnego, t. j. wójta gminy, albo burmistrza, którzy po odebraniu o tej wiadomości, winni wykonać przepisy objęte w §§ 4 i 5 niniejszej ustawy, i zarazem dać znać do wszystkich gmin okolicznych, dla przedsięwzięcia koniecznych zapobiegających środków.

2. Jeżeli ospa jest łagodna, owce zdrowe wyprowadzić a chore w oddzielnych, niewielkich zagrodach umieszczać, gdzie by się mogło mieścić nie więcej niż sztuk 15 lub 20, i starać się nadto w takowych zagrodach gatunkować owce podług okresu choroby.

3. Na drogo-wskazach przed wsiami gdzie ospa panuje, powiesić tablice z napisem: „w tej wsi panuje ospa owcza.“

4. Dla dozorowania chorych owiec, przeznaczyć zupełnie oddzielną usługę i pobudzić ją do ścisłego do-

къ точному исполненію слѣдующее: *a)* не имѣть никакого сообщенія съ другими людьми, особливо имѣющими надзоръ за здоровыми овцами; *b)* помѣщенія больныхъ овецъ держать всегда запертыми и наблюдать, чтобы въ нихъ не входили посторонніе люди и никакія домашнія животныя и птицы; *c)* перемѣнять ежедневно подстилку и настилать ее въ достаточномъ количествѣ, вынося старую въ отведенное для того и загороженное мѣсто, гдѣ она должна быть сожигаемая; *d)* содержать сарай, по возможности, опрятно и не допускать въ нихъ сквознаго вѣтра; *e)* имѣть всегда въ готовности достаточное количество чистой воды для поила. Къ сему поилу въ обыкновенной оспѣ добавляется поваренная соль, или селитра; а при гнилой немного, по указанію врача или ветеринара, сѣрной или соляной кислоты столько, чтобы поило имѣло слабый кислотатый вкусъ. Съ пользою также прибавляются отруби, либо по немногу овсяной или ячной муки; *f)* кормъ раздавать малыми порціями.

5. Если оспа окажется злокачественною особенно гнилою, то больныхъ овецъ должно немедленно убивать и, вмѣстѣ съ надрѣзанною въ разныхъ мѣстахъ шкурою, зарывать глубоко въ землю и засыпать известью.

6. Для отдѣленія заболѣвающихъ овецъ, учредить ежедневно два раза осмотръ всего стада поодиночкѣ.

pilnowania następujących przepisów: *a)* nie mieć żadnej styczności z innymi ludźmi, mianowicie dogładającymi owce zdrowe; *b)* stanowiska chorych owiec, utrzymywać zawsze pod zamknięciem i pilnować, aby tam niechodzili ludzie obcy, tudzież żadne zwierzęta i ptactwo domowe; *c)* zmieniać codziennie podścielkę i dawać ją w należytej ilości, wynosząc starą w miejsce do tego przeznaczone i ogrodzone, gdzie ją palić należy; *d)* zagrody utrzymywać w jak największym ochłodstwie i niedopuszczać do nich cugów; *e)* mieć zawsze dostateczną ilość wody za napój; do tego napoju dodaje się w ospie zwyczajnej soli kuchennej, albo saletry, a w zgniliej, podług wskazania lekarza, albo weterynarza, nieco kwasu siarkowego, albo solnego, o tyle aby napój miał smak lekko kwaskowaty. Korzystnie także przymieszać do tego napoju, otrąb pszennych, albo trochę mąki owsianej lub jęczmiennej; *f)* karm podawać w małych ilościach.

5. Na wypadek ospy złośliwej, szczególnie zgniliej; owce chore należy niezwłocznie zabijać i z ponarzynaną w niektórych miejscach skórą, zakopywać głęboko do ziemi i posypywać wapnem.

6. W celu odosobnienia owiec ulegających chorobie, ustanowić dwukrotną co dzień rewizyą każdej sztuki w trzodzie.

7. Дворовыхъ собакъ держать на привязи, кошечекъ убивать, или же такъ какъ и другихъ домашнихъ животныхъ и птицъ содержать въ заперти.

8. Выздоровливающихся овецъ не должно соединять съ здоровыми, а содержать отдѣльно до тѣхъ поръ, пока всѣ пятна на кожѣ совершенно исчезнутъ и шерсть вездѣ приметъ надлежащій свой видъ.

9. Здоровыхъ даже овецъ не выгонять на общія пастбища, а кормить ихъ дома во всё продолженіе болѣзни и даже спустя 6 недѣль по ея прекращеніи.

10. Не вывозить изъ зараженнаго мѣста ничего во время болѣзни, но и послѣ 6 недѣль по ея прекращеніи, никакихъ продуктовъ, могущихъ распространять заразу, какъ то: никакихъ шерстяныхъ и бумажныхъ издѣлій, шерсти, сырыхъ кожъ, мяса, и т. п. Для того вокругъ зараженнаго мѣста, должны быть поставлены караульные.

11. Не позволять прогона чрезъ зараженныя мѣста домашнихъ животныхъ, какъ то: гуртовъ рогатаго скота, лошадей и проч.

12. Издохшихъ овецъ зарывать какъ сказано въ 5^{мъ} пунктѣ.

13. По прекращеніи болѣзни, овчарни не только тѣ, въ коихъ помещались больныя овцы, но и тѣ, въ которыхъ находились здоровыя, должны быть очищены по правиламъ, предложеннымъ къ

7. Psy domowe na uwięzi trzymać, koty zabijać, lub tak jak inne zwierzęta i ptastwo domowe zamykać.

8. Owiec wyzdrowiających, nie należy łączyć ze zdrowymi, lecz utrzymywać oddzielnie dotąd, póki nie znikną wszystkie czerwone plamy na skórze i wena nie przybierze właściwej sobie postaci.

9. Zdrowych nawet owiec nie wypędzać na pastwiska wspólne i karmić je w domu, podczas całego trwania choroby i nawet przez sześć tygodni po jej ustaniu.

10. Z miejsca zajętego zarazą, nie wywozić nie tylko podczas trwania choroby, ale i przez 6 tygodni po jej ustaniu, żadnych produktów, któreby mogły przenosić zarazę, jako to: żadnych wyrobów wełnianych i bawełnianych, sierci, wełny, skór surowych, mięsa i t. p. W tym celu w około miejsca zajętego zarazą, powinny być postawione strażę.

11. Przez miejsca zajęte zarazą, niedozwalać przepędu zwierząt domowych, jako to: trzód, bydła rogatego, koni i t. p.

13. Owce upadłe zakopywać jak to wskazano w 5 punkcie.

13. Po ustaniu choroby, owczarnie nie tylko te, w których się mieściły owce chore, lecz i te, gdzie były zdrowe, winny być oczyszczone; podług prze-

очищению послѣ чумы рогатаго скота въ §§ 102 103 и 104.

14. Ксендзамъ квестарамъ не дозволяется посѣщать мѣсть, гдѣ свирѣпствуетъ овечья оспа и потому не могутъ они, безъ особеннаго дозволенія начальника уѣзда, отправляться за квестою. Начальникъ же уѣзда, въ случаѣ появленія овечьей оспы, не долженъ позволять квестовать въ своемъ уѣздѣ.

15. Равномѣрно люди, имѣвшіе хожденіе за большими овцами, должны очистить себя и свое платье по правиламъ § 104.

16. Вновь купленныхъ, особливо изъ отдаленнаго мѣста пригнанныхъ овецъ, должно содержать отдѣльно отъ здоровыхъ 6 недель, для удостовѣренія, не принесена ли съ ними зараза.

§ 117.

Продолже-
ше.

Самое вѣрнѣйшее однако средство для предупрежденія перехода доброкачественной оспы въ злокачественную, есть прививаніе оспы не только въ тѣхъ овчарняхъ, или стадахъ овецъ, гдѣ появилась оспа, и гдѣ прививаніе производится уже по необходимости, но и во всехъ окрестныхъ мѣстахъ на разстояніи нѣсколькихъ миль. Для того, при первоначальномъ появленіи оспы въ стадѣ, гдѣ производится прививаніе, по отдѣленіи больныхъ, раздѣляютъ здоровыхъ на нѣсколько малыхъ отдѣленій и каждое изъ нихъ содержатъ особо отъ

pisów podanych w §§ 102, 103, i 104 oczyszczenia po zarazie bydłęcej.

14. Księżom kwestarzom nie dozwala się odbywać kwesty w tych miejscach, gdzie panuje ospa owcza i dla tego niemogą oni wyjeżdżać po kweście, bez szczególnego pozwolenia naczelnika powiatu, który skoro ospa owcza w powiecie panuje, kwestowania dozwalać nie powinien.

15. Ludzie pielęgnujący chore owce, powinni oczyszczać siebie i swoją odzież podług przepisów w § 104 wskazanych.

16. Owce nowo kupione, szczególnie pochodzące z okolic odległych, należy utrzymywać oddzielnie od chorych, przez 6 tygodni, w celu przekonania się, czy one nie przyniosły zarazy.

§ 117.

Za najpewniejszy jednak środek zapobieżenia powstaniu ospy złośliwej, uważa się szczepienie ospy, nie tylko w tych owczarniach, lub trzodach owiec, w których się okazała ospa, i gdzie szczepienie odbywa się już z konieczności, lecz i we wszystkich okolicznych miejscach, na przestrzeni mil kilku. W tym celu przy pierwotnym zjawieniu się ospy, w trzodzie gdzie się ospa szczepi, po odosobnieniu chorych; owce zdrowe podzielić należy na kilka małych partyj i takowe utrzymywać oddzielnie. Późem z liczby owiec chorych, wybiera się taka, w której po 10 dniach cho-

прочихъ. Послѣ сего изъ числа заболѣвшихъ овецъ, избирають такую, на которой послѣ 10 дней болѣзни, т. е. въ періодъ наливанія, оспа самая доброкачественная, берутъ отъ нея оспенную матерію и прививаютъ ее овцамъ въ одномъ изъ отдѣленій здоровыхъ. Когда у нихъ оспа нальется, т. е. также послѣ 10 дней, то опять избирають изъ нихъ здоровѣйшую овцу и отъ нея переносятъ матерію въ другое отдѣленіе и такимъ образомъ постепенно прививаютъ ее всѣмъ отдѣленіямъ. Опытъ показалъ, что чрезъ такое прививаніе оспенная зараза ослабляется и возбуждаетъ легчайшее общее страданіе въ тѣлѣ. Но само собою разумѣется, что такое постепенное прививаніе дѣлается только тогда, когда болѣзнь не угрожаетъ опасностію перехода въ злокачественную и ежели нѣтъ опасности расширенія болѣзни по цѣлой овчарнѣ прежде прививанія. Въ такомъ случаѣ прививаніе дѣлается вдругъ цѣлому стаду.

§ 118.

Прививаніе оспы въ мѣстахъ, куда еще не достигла зараза.

Для прививанія оспы въ мѣстахъ смежныхъ съ тѣми, гдѣ овцы поражены сею болѣзнію, употребляется оспенная матерія, разведенная и ослабленная способомъ описаннымъ въ § 117, и переносимая въ стеклышкахъ. Опытъ показалъ, что она можетъ быть сохраняема 14 и болѣе дней, не теряя своей силы. Это дѣлается слѣдующимъ способомъ: очистивши оспину осторожно отъ грязи

roby t. j. w okresie dojrzewania, jest ospa najłagodniejsza, bierze się z niej lymfa i zaszczenia owcom, w jednym z oddziałów zdrowych. Gdy u nich ospa dojrzeje, to jest także po dniach 10, wybiera się z pośród nich owca najzdrowsza i lymfa z niej wzięta, przenosi się do oddziału drugiego, i tym sposobem zaszczenia się we wszystkich oddziałach. Doświadczenie naucza, że przez takie szczepienie, zaraza ospowa traci swą moc i obudza w ciele bardzo lekkie cierpienie ogólne. Lecz samo z siebie wynika, że takie szczepienie stopniowe, odbywa się tylko w tenczas, kiedy choroba nie zagraża przejściem w złośliwą i kiedy nie ma obawy o rozszerzenie zarazy, po całej owczarni jeszcze przed zaszczeniem. Bo w takim przypadku ospa zaczczenia się całej trzodzie od razu.

§ 118.

Do szczepienia ospy w miejscach sąsiednich z temi gdzie panuje ospa owcza, używa się lymfa rozpleniona i osłabiona, sposobem w § 117 opisanym i zbierana w szkiełka. Doświadczenie uczy że ona może się utrzymywać przez dni 14 i dłużej, nie tracąc swojej mocy. To się skutecznia w następujący sposób: po ostrożnym oczyszczeniu pęcherzyka z błota, końcem igielki, używanej do szczepienia,

Szczepienie ospy, w miejscach nie zajętych jeszcze zarazą.

краемъ оспенной иглы, или ланцета, вскрываютъ ее въ нѣсколькихъ мѣстахъ легкими проколами. Послѣ сего вытекающая изъ оспины жидкость, при умѣренномъ сдавливаніи окружности болячки, кусочками хлопчатой бумаги, или мытой овечьей шерсти, или сверточками нѣжной корпии, или же просто помощію ланцета, либо оспопрививательной иглы, переносится на стеклышко съ вышлифованною ямочкою и таковыми же поверхностями, и закрывается другимъ стекломъ также шлифованнымъ. Стеклышки сии обматываются нитками, замазываются въ спайкахъ своихъ воскомъ, и завернутые въ пузырь, или навощенную бумагу, кладутся въ ящичекъ и пересыпаются мѣлкимъ угольнымъ порошкомъ.

§ 119.

Продолже-
ніе.

Владѣльцы большаго числа овецъ стараются всегда имѣть, въ готовности утонченную до 10^й и выше генерациі оспенную матерію и прививаютъ ее всѣмъ родившимся и вновь покупаемымъ овцамъ.

§ 120.

Способъ при-
виванія оспы.

Прививаніе оспы дѣлается или на внутренней поверхности ушной раковины, или на нижней поверхности хвоста, на 2 или 3 дюйма отъ задняго прохода. Опыты нѣкоторыхъ убѣждаютъ, что первое мѣсто удобнѣе въ теплое время года, а послѣднее въ холодное.

albo lancetem otwiera się tenże pęcherzyk w kilku miejscach przez lekkie przekłucia. Počem plyn z pęcherzyka wydobywający się, przy umiarkowaném ciśnieniu jego obwodu, kawałeczkiem bawełny, albo wymytéj welny, lub delikatnéj skubanki, albo prosto zapomocą lanceta, lub wspomnionéj igielki, zbiera się do szkiełka z wyszlifowanym dołkiem i takiemiż powierzchniami i nakrywa się drugiem również szlifowanym szkiełkiem. Szkiełka te okręcają się niemi, brzegi ich zalepiają się woskiem, a po zawinięciu w pęcherz lub papier woskowany, kładą się do skrzyneczki i posypują mialkim proszkiem węglowym.

§ 119.

Właściciele większych owezarń starają się mieć Ciąg dalszy-
zawsze na pogotowiu lymfę rozplenioną do dziesiątej
lub więcéj propagacyi i zaszczepiają takową wszy-
stkim owcom narodzonvm lub nowo zakupionym.

§ 120.

Szczepienie ospy odbywa się albo na powierzch-
ni wewnętrznej muszli ucha, albo na dolnéj powie-
rzelni ogona, w odległości 2—3 cali od otworu od-
chodowego. Podług doświadczenia niektórych, pier-
wsze miejsce jest korzystniejsze w porze ciepłej, dru-
gie w zimnéj.

S p o s ó b
szczepienia
ospy.

Эта операция производится помощію такъ называемой оспопрививательной желобоватой иглы. За неизвѣніемъ ея употребляется обыкновенный ланцетъ, или обоюдоострый скапель, либо даже большая простая игла.

Если прививаніе дѣлается на хвостъ, то оспопрививатель приготовленную помощникомъ овцу кладетъ на столъ, или высокую скамью и приказываетъ ее удерживать; а если на ушной раковинѣ, то ставитъ ее между своихъ ногъ и приказываетъ удерживать за голову. Въ то время, другою помощникъ избираетъ оспину на приготовленной заблаговременно больной овцѣ, поставленной въ разстояніи болѣе 50 шаговъ отъ здоровой, въ такомъ мѣстѣ чтобы вѣтеръ не дулъ отъ нея на сію последнюю, и очистивши ее отъ пыли и грязи, прокалываетъ иглою, захватываетъ ею истекающую лимфу и передаетъ оспопрививателю. Когда же прививаніе дѣлается съ стекла, то самъ оспопрививатель, открываетъ стеклышки, размягчаетъ находящуюся на нихъ матерію тепловатою водою, или собственною слиною и захватываетъ ее иглою. Затѣмъ подводитъ иглу въ мѣсто назначенное для прививанія такъ, чтобы поднять только верхнюю кожицу, и чтобы изъ ранки едва только показалась кровь. При большомъ раненіи, истекающая кровь смываетъ матерію и прививаніе будетъ недействительно. По совершеніи прокола, игла поворачивается осторожно и прижимается подъ

Do wykonania tej operacji używa się stosowna igielka równowata, a w braku takowej, zwyczajny lancet, albo skalpel z obu stron zaostrzony, albo nawet wielka igła prosta.

Jeżeli szczepienie odbywa się na ogonie, w ówczas osoba szczepiąca kładzie na stół lub na wysoką ławkę, przygotowaną przez pomocnika owcę, i każe ją trzymać, jeżeli zaś na muszli ucha, to stawia sobie owcę pomiędzy nogi i każe ją trzymać za głowę. Wówczas inny pomocnik wybiera pęcherzyk na przygotowanej wcześniej owcy chorój, postawionej w odległości przeszło 50ciu kroków od zdrowej i w miejscu takim, aby wiatr nie wiał od szczepionej na zdrową, i po oczyszczeniu go z kurzu i błota, przekłuwa igielką, nabiera do niej wydobywającą się lymfy i oddaje osobie szczepiącej. Gdy zaś szczepienie odbywa się ze szkiełka, wówczas zawartą w nich lymfę rozmięcza za pomocą wody letniej, albo własnej śliny i nabiera jej do igły. Potem zbliża igłę do miejsca przeznaczonego do szczepienia, w taki sposób, ażeby podjąć tylko skóreczkę wierzchnią i żeby z ranki zaledwie krew się pokazała. Przy większym zranieniu krew wychodząca zmyje lymfę i szczepienie nie odniesie skutku. Po przekłuciu, igielka zakręca się ostrożnie i przyciska pod skórą, ażeby tam pozostała lymfa. Przekłucia te robią się we dwóch lub we trzech miejscach. Następnie owcę należy jeszcze przez czas niejaki trzymać, ażeby lymfa

кожею, чтобы осталась подъ нею оспенная матерія. Проколы сии дѣлаются въ двухъ или трехъ мѣстахъ. По окончаніи ихъ, овца удерживается некоторое время, дабы матерія успѣла подсохнуть. Въ ушной раковинѣ, вмѣсто проколовъ, можно дѣлать съ осторожностію поверхностныя насѣчки.

Черезъ недѣлю послѣ привитія оспы, все овцы ему подвергнутыя, осматриваются и если на привитомъ мѣстѣ незамѣтно образованія прищиковъ, то операція повторяется.

§ 121.

Осторожно-
сти при оспо-
прививаніи.

При оспопрививаніи соблюдаются слѣдующія предосторожности:

1. Оспа не прививается овцамъ изнуреннымъ и пораженнымъ какою либо внутреннею болѣзнію потому, что тогда она принимаетъ обыкновенно злокачественный видъ.

2. Оспопрививатель, предъ операціею не долженъ сообщаться съ зараженными овцами, имѣть на себѣ платье чистое и вымыть руки.

3. Оспенную матерію съ овецъ снимаетъ не оспопрививатель, а непременно одинъ изъ надзирателей за больными овцами.

4. Оспопрививатель стоя съ противной стороны вѣтра, раскупоривая стеклышки и размачивая въ нихъ матерію, или принимая иглу съ свѣжезятою оспенною лимфою, наблюдаетъ ту осторожность, чтобы овца не могла вдохнуть въ себя

mogła przyschnąć. Na muszli ucha, zamiast przekłuć, można robić ostrożnie powierzchowne nacięcia.

W tydzień po zaszczepieniu ospy, każdą owcę szczepioną, obejrzyć należy, i jeżeli na miejscu szczepioném niema wyraźnych guziczków, wówczas operacya ta na nowo się powtarza.

§ 121.

Przy szczepieniu ospy zachować należy ostrożności następujące: Ostrożności przy szczepieniu ospy.

1. Ospa niezaszczepia się owcom wycieńczonym i dotkniętym jakąkolwiek chorobą wewnętrzną, bo wówczas ona przybięra zwykle charakter złośliwy.

2. Osoba szczepiąca, przed odbyciem operacyi, nie powinna mieć styczności z owcami zarażonemi, ma mieć na sobie czystą odzież, i wymyć ręce.

3. Lymfę z owiec zbiera nie osoba szczepiąca, lecz zawsze jeden zdogładających owce chore.

4. Osoba szczepiąca, stojąc przeciwko wiatru przy odkryciu szkiełek, i rozmiękczeniu w nich lymfy, lub biorąc igłę ze świeżo zebraną lymfą, stara się o to, że-

исходящаго съ иглы испаренія, а съ тѣмъ вмѣстѣ и заразы.

5. Окончивъ прививаніе оспы, прививатель долженъ очистить себя и платье, по карантиннымъ правиламъ въ § 104.

6. Овцы, коимъ привита оспа, содержатся со всеми тѣми предосторожностями, какія предписаны для больныхъ оспою, въ отдельныхъ, хорошо защищенныхъ овчарняхъ или хлѣвахъ, а въ хорошую погоду и на отдельныхъ пастбищахъ.

§ 122.

Коровы также подвержены оспѣ. Болѣзнь эта ограничивается у нихъ почти всегда однимъ выменемъ. Затѣмъ и у нихъ она сопровождается лихорадочными движеніями и явственно проходитъ 4 періода, совершающіеся въ теченіи 11 или 12 дней, отъ перваго появленія прыщей. Оспины у коровъ имѣютъ то отличительное свойство, что по срединѣ ихъ на верхушкѣ всегда находится углубленіе или ямочка.

Болѣзнь эта сообщается человѣку, но переходъ ея на другихъ домашнихъ животныхъ не замѣченъ. Люди, перенесшіе коровью оспу, не заражаются въ другой разъ человѣческою оспою. На семъ основаніи коровья оспа прививается людямъ какъ предохранительная; потому хозяева при появленіи ея у коровъ, обязаны давать знать немедленно ближайшимъ врачамъ, а симъ поставляется въ

by owca nie mogła wetchnąć w siebie wyziewów z igły wychodzących, a tém samym i zarazy.

5. Po ukończeniu szczepienia ospy, osoba szczepiąca, powinna oczyścić siebie i odzież, stosownie do przepisów § 104.

6. Owce którym zaszczepiono ospę, utrzymują się, przy zachowaniu wszelkich ostrożności przepisanych, dla chorujących na ospę, w osobnych owezarniach, lub oborach, a w pogodę i na oddzielnych pastwiskach.

§ 122.

Krowy także podlegają ospie, która wszakże dotyka ^{Ospa krowia.} u nich prawie zawsze jedno tylko wymie. W chorobie tej postrzegać się także dają poruszenia gorączkowe, i w przeciagu 11, lub 12 dni po okazaniu się guziczków, choroba przechodzi widocznie 4 okręsy. Pęcherzyki u krów mają tę szczególną własność, że w ich środku na wierzchołku zawsze znajduje się wkleśłość, czyli dołek.

Choroba ta może się udzielić człowiekowi, lecz przejścia jej na inne zwierzęta domowe nie dostrzeżono. Ludzie po odbyciu ospy krowiej, nie zarażają się po raz drugi ospą ludzką. Na tej zasadzie szczepienie ospy krowiej ludziom, uważa się jako środek zapobiegający; dla tego gospodarze, po okazaniu się ospy krowiej, powinni natychmiast dawać znać najbliższym lekarzom, a ci znowu obowiązani są zbierać lymfę z ospy

обязанность, собирать матерію съ коровьей оспы въ стеклышки и о томъ доносить медицинскому начальству.

Коровья оспа вообще не опасна и не требуетъ особыхъ предохранительныхъ мѣръ. Дѣлается же опасною, особливо для чловѣка, тогда, когда принимаетъ злокачественное свойство. Въ это время она требуетъ тѣхъ же карантинныхъ мѣръ, какія предписаны въ чумѣ.

§ 123.

Ложная коровья оспа.

Замѣчены также виды ложной коровьей оспы, которая незаразительна, именно:

1. Пузыристая оспа; она представляется въ видѣ пузырей, наполненныхъ прозрачною водою, или бѣлою влагою, скоро наливается и еще скорѣе лопаесть и подсыхаесть.

2. Бородавчатая оспа, появляющаяся въ видѣ бѣловатыхъ, плоскихъ бородавокъ, которыя скоро краснѣютъ и превращаются въ чешуйчатые струппы, твердѣютъ и остаются на долго.

§ 124.

Оспа у собакъ и свиней.

Замѣчена также оспа у собакъ и свиней; она имѣеть теченіе подобное овечьей оспѣ, только окончивается скорѣе и поражаетъ только эти породы животныхъ.

krowiej, do szkiełek, i o tém donosić zwierzchności lekarskiej.

Ospa krowia w ogólności nie jest niebezpieczną, i nie wymaga zastosowania szczególnych zapobiegających środków. Staje się zaś niebezpieczną, mianowicie dla człowieka, kiedy przybiera charakter złośliwy. Wówczas ona wymaga wprowadzenia w wykonanie takichże przepisów, jakie wskazane są przy zarazie bydłowej.

§ 123.

Dostrzeżono także gatunki ospy krowiej fałszywej, Ospa krowia fałszywa. która nie jest zaraźliwą, mianowicie:

1. Ospa bęblista, objawia się ona w postaci bębli napełnionych płynem przezroczystym, wodnistym, albo białym, prędko dojrzewa, a jeszcze prędej pęka i porycha.

2. Ospa brodawkowata, okazująca się w postaci białawych, płaskich brodawek, które prędko czerwienieją, zamieniają się w strupy łuszczkowe, twardnieją i nadługo pozostają.

§ 124.

Dostrzeżono także ospę u psów i świń, bieg jej podobny jest do ospy owczej, prędej się tylko kończy, Ospa psia i świnią. i dotyka te tylko rodzaje zwierząt.

Еслибы гдѣ появилась сія болѣзнь, то хозяева обязаны немедленно извѣщать ближайшую полицейскую власть, а сія давать знать врачамъ, если не для принятія полицейскихъ мѣръ, то по крайней мѣрѣ для наблюденія и донесенія о томъ медицинскому начальству.

§ 125.

Обходженіе
съ больными
въ овечьей
оспѣ.

Доброкачественная оспа почти не требуетъ никакого леченія, нужно только дать больнымъ хорошія, чистыя и просторныя помѣщенія, легковаримый, нѣжный кормъ въ маломъ количествѣ и болтуху, и то тѣмъ только штукамъ, которыя показываютъ позывъ на кормъ; къ болтухѣ можно прибавлять въ первомъ періодѣ немного поваренной соли или селитры, или же, можно взять: селитры и сѣрнаго цвѣту по 1 драхмѣ, камфоры 2 грана, съ мукой и медомъ сдѣлать кашку и дать овцѣ въ продолженіи дня. Въ періодѣ наливанія давать кисловатое питье.

Съ выздоравливающими овцами обходиться должно какъ съ больными до тѣхъ поръ, пока шерсть не получитъ прежняго настоящаго вида.

Въ оспѣ у другихъ животныхъ рѣдко бываетъ нужда въ лекарствахъ; нужно только назначать больнымъ малопитательный кормъ, опрятно ихъ содержать и предупреждать простуду.

Wrazie zjawienie się téj choroby, gospodarze powinni natychmiast zawiadamiać najbliższą władzę policyjną, a ta dawać znać lekarzom, jeżeli nie dla przedsięwzięcia środków policyjnych, to przynajmniej dla obserwowania i doniesienia o tém władzy lekarskiej.

§ 125.

Ospa łagodna owiec, prawie nie wymaga żadnego ^{Obchodzenie się z chore-} leczenia, potrzeba tylko przeznaczyć dla chorych dobre, ^{mi.} czyste i obszerne stanowiska, pokarm łatwo strawny, delikatny, w małej ilości, oraz poilo i to tym tylko sztukom, które okazują chęć do jedzenia: do poila można dodawać w pierwszym okresie, nieco soli kuchennej, lub saletry, albo téż można wziąć saletry i kwiatu siarkowego po jednej drałmnie, kamfory dwa grana z mąką i miodem zarobić na ciasto i dać jednej owcy w przeciągu dnia. W okresie pęcherzyków podawać napój kwaskowaty.

Z wyzdrowiającymi owcami postępować należy jak z choremi dopóty, dopóki wełna nie odzyska dawnych swoich własności.

W ospie u innych zwierząt rzadko się przytrafia, potrzeba leczenia, należy tylko przeznaczać dla chorych mało pożywny pokarm, czysto je utrzymywać i unikać zaziębnienia.

ПОВАЛЬНОЕ ВОСПАЛЕНИЕ

ЛЕГКИХЪ.

(Pneumonia pecorum epizootica.)

§ 126.

Общія понятія о болѣзняхъ.

Болезнь сия поражаетъ обыкновенно рогатый скотъ, имѣетъ медленное теченіе и отличается особеннымъ, ей свойственнымъ измѣненіемъ легкихъ, при чемъ издыхаемый изъ нихъ воздухъ дѣлается преимущественно заразительнымъ и сообщаетъ болѣзнь здоровымъ этой же породы животнымъ. Она свирѣпствуетъ болѣе осенью, въ холодную и сырую погоду; впрочемъ можетъ появляться и въ другое время года. Въ началѣ поражаетъ одну, или нѣсколько скотинъ, потомъ постепенно распространяется и бываетъ до того упорна, что въ одномъ мѣстѣ продолжается около года, истребляя обыкновенно половину стада, или болѣе.

ZARAZA PŁUC BYDŁA ROGATEGO.

(Pneumonia pecorum epizootica).

§ 126.

Jest to choroba zwykle bydłu roгатemu właściwa, długo trwała, z właściwem sobie przekształceniem płuc połączona; wiele sztuk napastująca. Wyziew płucny ze zwierząt chorych szczególnie jest zaraźliwy, i udziela chorobę zdrowym tegoż rodzaju. Powstaje najczęściej w późnej jesieni, w porze chłodnej i wilgotnej, chociaż i w innych porach roku równie okazać się może. Z początku napada jedną sztukę, lub kilka, później co raz więcej, tak, iż choroba ta w jednym miejscu ciągnie się około roku; wytepia zwykle połowę trzody, lub więcej.

Ogólne wyobrażenie o chorobie.

§ 127.

Ходъ блвз-
зни.

Въ началъ болъзни замъчается легкая дрожь, шерсть теряетъ блескъ, появляется сильный кашель съ хрипнѣемъ, обыкновенно утромъ при выгонѣ скота изъ стойлъ, или послѣ водопоя. У дойныхъ коровъ количество молока уменьшается, дыханіе дѣлается ускореннымъ и короткимъ, въ пахахъ чувствительно біеніе, біеніе сердца незаметно, позывъ на кормъ уменьшается, глотаніе трудное, больныя животныя безпрестанно встаютъ и опять ложатся, разставляютъ переднія ноги, и въ такомъ состояніи болъзнь продолжается нѣсколько недѣль.

Въ высшей степени болъзни, кашель становится тише, съ хрипнѣемъ и болью, а наконецъ совсѣмъ прекращается; дыханіе становится весьма труднымъ, съ сапеніемъ и воночимъ, изъ ноздрей истекаетъ воночая матерія, глаза мутятся, біеніе сердца дѣлается явственнымъ, позывъ на кормъ и жвачка прекращаются, иногда присоединяется поносъ, тельныя коровы выкидываютъ, больныя постоянно остаются въ стоячемъ положеніи и только предъ смертію ложатся.

Болъзнь обыкновенно продолжается отъ 8 до 10 недѣль, а верьдко и гораздо больше.

§ 128.

Посмертные
признаки.

При вскрытіи падшихъ животныхъ, кромъ большой худобы въ тѣлѣ, замъчается особенное измѣ-

§ 127.

Z początku postrzega się dreszcz lekki, sierć blasku pozbawiona, kaszel głośny, później coraz cbrapliwszy, ten bywa najczęściej z rana przy wypędzaniu zwierząt ze stanowisk, lub też po napojeniu. U krów dojrnych ilość mleka się zmniejsza. Oddech przyspieszony, krótki, ruch słabizn wyraźny, bicia serca nieczuć, apetyt się zmniejsza, przelykają zwierzęta z trudnością, leżą i wstają na przemian, nogi przednie rozkraczają, a w tym stanie choroba trwa kilka tygodni.

Bieg choroby.

Kiedy zaś dojdzie do wyższego stopnia, to kaszel staje się coraz bardziej cichy, chrapliwy, jak gdyby z boleścią a w końcu zupełnie się przytłumia, oddech mocno utrudzony, sapliwy i śmierzący, z nozdrzy wypływa materya smrodliwa, oczy stają się smętne, bicie serca wyraźne, apetyt i przeżuwanie zupełnie ustaje, czasami powstaje biegunka, poronienie u krów cielnych, zwierzęta ciągle stoją, w końcu przed samą śmiercią się kładą.

Choroba trwa zwykle 8-10 tygodni, lub często daleko dłużej.

§ 128.

Otwierając ciała upadłe, postrzega się oprócz wielkiego wychudnienia, szczególna zmiana w jamie

Znaki pośmiertne.

неніе въ грудной полости; около легкихъ находится желтоватая сукровица, похожая на творогъ; легкія часто срастаются съ ребрами, въсѣтъ около 30—40 фунтовъ, внутри совершенно измѣнены, тверды, раздуты, съ трудомъ перерезываются ножомъ, а разрѣзанныя поверхности похожи видомъ на мраморъ; на нихъ по бѣлымъ полосамъ разсыпаны красныя или черныя пятна. Кромѣ того, легкія во многихъ мѣстахъ нагноены. Всѣ сии измѣненія замѣтнѣе въ лѣвой доль легкихъ. Околосердечная сумка покрыта какъ и легкія, желтоватою матеріею, а внутри содержитъ водянистую влагу; сердце мягкое, раздутое и блѣдное. Въ высшей степени болѣзни, когда порча не достигла еще высокой степени, легкія повреждены только въ нѣкоторыхъ мѣстахъ, или же въ грудной полости находится небольшое количество желтой матеріи.

§ 129.

Причины болѣзни.

Первоначальное повальное воспаленіе легкихъ происходитъ отъ сѣданія испорченнаго корма, растущаго на лугахъ затопленныхъ и заливныхъ водою, и потому то болѣзнь сія случается очень часто въ мѣстахъ низменныхъ, гдѣ бываютъ наводненія. Къ причинамъ принадлежатъ также: употребленіе испорченной и вонючей воды, или растаявшаго снѣга; простуда, внезапныя перемѣны воздуха, постоянные вѣтры и дождь; внезапная перемѣна сухаго корма на брагу, особенно

piersiowej, płuca otoczone materyą żółtawą, do twarogu podobną, bywają często do żeber przyrosłe, wazą przynajmniej około 30-40 funtów, wewnątrz płuca zupełnie są zmienione twarde, rozdęte, nożem się trudno rozczynają, a powierzchnie rozcięte, okazują się marmurkowate; na nich postrzegają się białawe pręgi, i czerwone lub czarniawe między niemi plamy. Oprócz tego w płucach znajdują się często tu i ówdzie ropnie. Najczęściej bywa przekształcone, jedno tylko płuco, a szczególnie lewe. Worek sercowy bywa tak jak i płuca pokryty materyą żółtawą, wewnątrz zwykle płyn wodnisty zawiera, a serce samo jest rozdęte, miękkie i blade. W niższym jednak stopniu choroby, kiedy zepsucie niedoszło jeszcze do tak wysokiego stopnia, płuca bywają tylko częściowo zepsute, albo się już znajduje mała ilość wyżej pomienionej materyi żółtawej w jamie piersiowej.

§ 129.

Początkowo choroba rozwija się przez zjedanie Przyczyny choroby. karmu zepsutego, rosnącego na łąkach zamulonych, i wodą zalanych, i dla tego choroba ta często się postrzega w miejscach niskich, gdzie się zdarzają rozlewy. Do przyczyn także należą: użycie zepsutej i śmierdzącej wody, lub wody śniegowej; zaziębienie, nagle zmiany powietrza, ciągłe wiatry i deszcze; nagle zmiany karmu suchego, na wywar szczególnie kartoflowy. Zbyteczne karmienie samym wywarem z kartofli niedojrzałych, lub zmarzniętych i już nadgniętych jak się to

картофельную; излишнее перекормление одною брагою, при недостаткѣ сухаго корма, особенно брагою изъ картофеля незрѣлаго, или перемерзлаго и испорченнаго, какъ то часто бываетъ въ февраль и мартъ мѣсяцахъ; ранній выгонъ скота на пастбища, особенно на тощакъ; излишнее употребленіе холодной ключевой воды при дневныхъ жарахъ; тѣсныя наполненные испареніями стойла.

Въ послѣдствіи болѣзнь распространяется чрезъ зараженіе, особенно посредствомъ вдыханія воздуха, выходящаго изъ легкихъ отъ больныхъ животныхъ, а также посредствомъ корма покрытаго слизью, истекающею изъ ноздрей больныхъ животныхъ, ежели здоровыя къ нему прикасаются, или же его обнюхиваютъ. Наконецъ къ причинамъ разширенія болѣзни слѣдуетъ причислить трудность замѣтить оную въ первыхъ дняхъ ея существованія, что имѣетъ послѣдствіемъ медленное приведеніе въ исполненіе полицейскихъ и врачей мѣръ.

§ 130.

Предохранительныя мѣры.

Предохранительныя мѣры состоятъ въ удаленіи вышеизложенныхъ причинъ болѣзни. Сверхъ того не должно вводить скота въ каменныя и ново-построенныя, или недавно выѣмленныя стойла до совершеннаго ихъ высушенія, а также избѣгать тѣсныхъ слишкомъ теплыхъ стойлъ.

często zdarza w lutym i marcu, weześnie wypędzanie bydła na paszę mianowicie na czczo, opijanie się zbytęczne wśród dziennych upałów, zimną źródlaną wodą; stanowiska ciasne, i wzywami przepelnione.

Następnie zaś choroba ta rozszerza się przez zarażenie, szczególnie przez wystawienie się na wytchnione powietrze, z pluc zwierząt chorobą tą dotkniętych, tudzież przez karm zanieczyszczony śluzem wypływającym z nozdrzy zwierząt chorych, jeżeli zwierzęta zdrowe do niego się dotykają, lub go obwąchują. Do przyczyn nakoniec szerzenia się, zaliczyć wypada trudność poznawia choroby w pierwszych dniach jej trwania, pociągającą za sobą przewłokę w przedsięwzięciu stosownych policyjnych i lekarskich przepisów.

§ 130.

Srodki zapobiegające zależą na usunięciu wyżej przytoczonych przyczyn chorobnych; a nadto nienależy wprowadzać bydła do obór nowo-murowanych, i nowo-wybudowanych, lub niedawno wybielonych, aż do zupełnego ich wysebnienia, tudzież unikać ciasnych, zbyt ciepłych stanowisk.

Środki zapobiegające.

Но когда болѣзнь начинаетъ обнаруживаться, то во время пребыванія скота на пастбищахъ, занимаемые имъ хлѣва или конюшни окуривать хлоромъ, и потомъ провѣтривать; сильнымъ животнымъ пустить кровь, поставить заволочки на реберной стѣнѣ, или на груди около зоба и содержать ихъ въ нагноеніи отъ 4 до 6 недѣль; уменьшить количество даваемого корма; не давать скоту дѣлать сильнаго движенія и оберегать его отъ зараженія. Животныхъ подозрительныхъ, или перенесшихъ болѣзнь, не употреблять для приплода.

§ 131.

Врачебно-полицейскія мѣры во время появленія и свирѣпствованія болѣзни тѣже самыя, что и въ повальномъ натужномъ поносѣ, за исключеніемъ 1го пункта § 139.

§ 132.

Обхожденіе съ больными животными. Во время продолженія болѣзни, лучше всего больныхъ животныхъ держать въ стойлахъ и давать въ небольшемъ количествѣ хорошій кормъ, свѣжую траву, или хорошее неиспорченное сѣно, заблѣнную мукою воду, къ которой можно прибавить селитры, или поваренной соли; простую воду для питья во время ненастья, должно приносить въ стойла; содержать въ стойлахъ величайшую опрятность, посредствомъ частаго провѣтриванія, выметанія помета, окурки стойлъ уксусомъ и еже-

Jeżeli choroba objawiać się już poczyną, to wówczas, kiedy zwierzęta przebywają na pastwiskach, stanowiska ich chloryną wykadzać, i przewietrzać potrzeba; zwierzętom silnym krew puszczać, dawać za włoki, na ścianie żebrowej, albo na piersiach około wola (i tę utrzymywać w ropieniu 4-6 tygodni), zmniejszyć ilość zwyczajną pokarmu, unikać gwałtownego ruchu i zarazenia się. Sztuki podejrzanych, lub tych, które przechorowały, do płodni nie używać.

§ 131.

Srodki policyjno-lekarskie podczas zjawienia się, i panowania choroby, są te same, co w biegunce epizootycznej, wyjąwszy punkt 1, §. 139.

Przepisy policyjno-lekarskie.

§ 132.

Wezase trwania choroby, najlepiej zwierzęta chore zatrzymywać w stanowiskach, i podawać w małej ilości dobry pokarm, świeżą trawę, lub dobre niezepsute siano, albo poilo do którego można dodawać saletrę lub sól kuchenną i czystą wodę, którą przy złej pogodzie, do samych stanowisk przynosić wypada, utrzymywać jak największe ochłodstwo, przez częste przewietrzanie stanowisk, wymiatanie gnoju, wykadzanie stanowisk octem, i czyszczenie codziennie skóry i zgrzeblami. Każdej sztuce chorąj silnej upuścić

Obchodzenie się ze zwierzętami chorými.

дневной очистки кожи скребницами. Каждой больной скотинѣ бросить 4, 6 и даже 8 фунтовъ, крови, давать дважды въ день глауберовой соли или сернокислаго кали отъ 15 до 20 лотовъ, пока не послѣдуетъ послабленіе на низъ; сдѣлать заволоки подъ горломъ и по сторонамъ груди и намазывать ихъ мазью, составленною изъ одной части рвотнаго порошка и трехъ частей жира; дальнѣйшее же леченіе предоставить удостоеннымъ къ тому лицамъ.

§ 132

ПОВАЛЬНЫЙ НАТУЖНЫЙ ПОНОСЪ
У РОГАТАГО СКОТА.
(Dysenteria Epizootica.)

§ 133.

Общія понятія.— Эта повальная болѣзнь, свирѣпствуетъ часто между рогатымъ скотомъ, особенно весной, и есть заразительна. Незамѣчено однакожь, чтобы зараза сія сообщалась другимъ породамъ животныхъ.

§ 134.

Ходъ болѣз- Животныя дѣлаются скучными, опускаютъ
ни. уши, иногда дрожать; обнаруживаютъ поперемян-

krew, 4 do 6 a nawet 8 funtów, dawać parę razy na dzień sól glauberską albo siarkan potażu od 15 do 20 łutów, aż póki nienastąpi rozwolnienie kału. Porobić zawłoki na podgardlu, i po bokach piersi, i zawłoki opatrywać codziennie maścią, złożoną z jednej części emetyku, i trzech części tłustości; dalsze zaś leczenie choroby powierzać osobom do tego ukwalifikowanym.

BIEGUNKA EPIZOOTYCZNA

U BYDŁA ROGATEGO.

(Dysenteria Epizootica.)

§ 133.

Choroba ta napastująca często szczególnie na wiosnę bydło rogate, w sposób panujący, jest zaraźliwą. Niepostrzeżono jednak żeby się ona udzielała innym rodzajom zwierząt.

Ogólne wyobrażenie.

§ 134.

Zwierzęta przy śmętności zwieszają uszy, czasami drżą, ciało całe, mianowicie osadę rogów, uszy

Bieg choroby.

ный жаръ и холодъ во всемъ тѣлѣ, особенно въ основаніи роговъ, въ ушахъ и ногахъ; шерсть взъерошенная, заднія ноги сходятся, глаза мутныя, налитыя слезами, изъ ноздрей истекаетъ густая мокрота, десны блѣднѣютъ, ротъ покрывается смрадною клейкою слизью, позывъ на кормъ уменьшается, или совсѣмъ пропадаетъ, заболѣвшіи отходятъ отъ желобовъ, горбятся, имѣютъ сильную жажду, брюхо дѣлается раздутымъ, хвостъ поднимается вверху; испражненія низомъ сначала болѣзни мягкія, вонючія, слизистыя, выходятъ съ нѣкоторою скоростію и падаютъ далеко, въ послѣдствіи дѣлаются весьма жидкими, смрадными, отходятъ при большемъ напряженіи животнаго и стекаютъ по лямкамъ, отъ чего онъ всегда замараны; выходящая часть заднепроходной кишки и весь животъ при прикосновеніи обнаруживаютъ боль. Моча густая, темнаго цвѣта, біеніе сердца примѣтное, ускоренное до 70 разъ въ минуту.

На 7, 8 день животныя постепенно ослабѣваютъ, пищи не принимаютъ вовсе, испражненія низомъ дѣлаются темными, или зеленоватыми и бывають смѣшаны съ кровью; животъ раздувается, конецъ заднепроходной кишки выходитъ болѣе наружу, опухаетъ и имѣетъ темно-красный цвѣтъ; притомъ больныя постоянно лежатъ, мечутся въ обѣ стороны, дрожатъ ногами, шею сворачивають на сторону, дыханіе дѣлается затруднительнымъ

i nogi, mają na przemian zimne i gorące, sierć najeżoną, tylne nogi skupione, oczy smętne, łzami zalane, z nozdrzy wypływa materya gęsta, działasła są blade, pysk mnóstwem kleju smrodliwego napełniony, zwierzęta nie jedzą, lub jedzą bardzo mało, odsuwają się od źłobów, mają wielkie pragnienie, garbią się, brzuch mają wydęty, ogono odstawiony podniesiony; kał odchodzi w początku miękki, śmierdzący, flegmisty z pewnym impetem, i zdaleka od zwierzęcia upada, a w dalszym ciągu choroby bardzo płynny, smrodliwy, z wielkiem natężeniem zwierzęcia, i spływa po udach, skąd one zawsze są zawalane; koniec kiszki odchodowej wyparty, bolesny równie jak i brzuch cały za dotknięciem. Uryna jest gęsta, ciemno-brunatna, bicie serca wyraźnie przyspieszone około 70 razy na minutę uderzające.

Okolo 7, 8 dnia trwania choroby, zwierzęta coraz słabszemi się stają, apetyt zupełnie ustaje, kał jest ciemno-brunatny, lub zielony, bywa ze krwią pomieszany, brzuch bardziej wydęty, koniec kiszki odchodowej więcej wyparty, zbrzękły, ciemno-czerwony, przytém zwierzęta ciągle leżą, rzucają się na jedną i drugą stronę, nogi się trzęsą, szyja się na bok zakręca, oddech staje się utrudzony, sapliwy i śmierć następuje czasami w tydzień, a czasami we 3 tygo-

и сопящимъ; за тѣмъ часто черезъ недѣлю, а иногда черезъ 3 недѣли послѣ появленія первыхъ болѣзненныхъ признаковъ, наступаетъ смерть.

§ 135.

Посмертные
признаки.

Животныя убитыя въ первые дни болѣзни, имѣють кишки краснаго цвѣта, наполненыя слизью; при болѣзни болѣе развитой, кишки представляются сильно воспаленными, мѣстами отвердѣвшими, или пораженными антоновымъ огнемъ. Но когда павшія скотины страдали болѣзнию въ полномъ ея развитіи, тогда у нихъ находятъ первый желудокъ разширеннымъ и наполненнымъ несваренною пищею; внутри же его пятна, или полосы (отъ антонова огня), третій желудокъ заключаетъ жидкую, вонючую или спекшуюся и сухую пищу, внутренняя его оболочка удобно отдѣляется отъ складокъ, равно какъ и внутренняя оболочка четвертаго желудка, притомъ эта послѣдняя синяго цвѣта, или покрыта багровыми точками; весь пищепріемный каналъ наполненъ большимъ количествомъ вонючихъ газовъ, или пѣнистою или слизистою жидкостію; печень блѣдная, или кирпичнаго цвѣта и хрупкая, желчный пузырь переполненъ желчью темнаго цвѣта; иногда бывають печеночныя глисты; легкія большія, блѣдныя и наполнены жидкою, или спекшеюся кровію; вообще все тѣло представляется сильно изнуреннымъ.

dnie, od czasu zjawienia się pierwszych znaków choroby.

§ 135.

W pierwszych dniach choroby zabite zwierzęta mają kiszkę zaczerwienioną, napelnioną śluzem; w wyższym stopniu kiszkę mocno zaognioną, i w niektórych miejscach stwardniałą, lub zgangrenowaną, a w najwyższym stopniu choroby upadłe zwierzęta mają: pierwszy żołądek (żwacz) wydęty, napelniony niestrawionym pokarmem, a wewnątrz jego płamy lub pręgi gangrenowe; żołądek trzeci (księgi) zawiera pokarm rzadki, śmierdzący lub spiekły i suchy, błona jego wewnętrzna łatwo się od fałd oddziela, równie jak i błona wewnętrzna czwartego żołądka (ślaz) ta jest sinawa lub purpurowa i pokropkowana; cały kanał pokarmowy wielką ilością gazów smrodliwych, lub pniącym się klejem napelniony, wątroba biała, albo koloru ceglastego, krucha, pęcherz żółciowy przepelniony żółcią ciemno-zafarbowaną, czasami bywają motylce, płuca wielkie, blade, przepelnione krwią rozcieńczoną lub skrzeplą, przytem zawsze bywa wielkie wychudnienie ciała.

Znaki po-
śmierne.

§ 136.

Различіе между по-
валымъ поно-
сомъ и чу-
мою рогата-
го скота. Болѣзнь эта, особливо въ началѣ эпизоотіи
можетъ быть неопытными смѣшена съ чумою ро-
гатаго скота. Различіе между сими болѣзнями
слѣдующее:

Въ поносъ.

Болѣзнь открывается
обыкновенно вдругъ на
многихъ животныхъ.

Появляется отъ мѣ-
стныхъ причинъ.

При поносѣ нѣтъ ка-
шля.

При заблаговремен-
номъ пособіи, больныя
большею частию выздо-
ровливаютъ.

Во рту нѣтъ пузырь-
ковъ.

Поносъ обыкновенно
заражаетъ скотъ на не-
большемъ пространствѣ.

Теченіе болѣзни ско-
рое.

Въ чумъ.

Въ началѣ на 1мѣ, 2хѣ,
или 3хѣ животныхъ.

Появляется при вне-
сеніи заразы.

Чума сопровождается
кашлемъ.

Почти всѣ издыха-
ють.

Пузырки во рту бы-
ваютъ довольно часто.

Чума распространяет-
ся по всему краю, если
не будутъ предприняты
надлежащія мѣры.

Въ началѣ ходъ болѣ-
зни слишкомъ медлен-
ный.

Сверхъ того сіи болѣзни различаются и посмер-
тными признаками, особенно въ кишкахъ.

§ 136.

Choroba ta szczególnie w początku panowania, może być wzięta za zarazę bydłą przez niedoświadczonych. Różnice między temi chorobami są następujące.

Różnice między biegunką epizootyczną i zarazą bydłą.

W Biegunce.

Choroba objawia się zwykle nagle na wielu sztukach.

Powstaje od przyczyn miejscowych.

Przy biegunce niema kaszlu.

Przy wczesnem staraniu, sztuki po większej części powracają do zdrowia.

Niema w pysku pecherzyków.

Biegunka zwykle na małej przestrzeni kraju się ogranicza.

Bieg choroby jest prędki.

W zarazie bydłej.

W początkach na 1, 2 lub 3 sztukach.

Powstaje zwykle od wniesienia zarazy.

Jest kaszel.

Prawie wszystkie zdychają.

Bywają dosyć często.

Zaraza bydłą może się szerzyć po całym kraju, jeżeli nie będą przedsięwzięte stosowne środki.

W początkach bieg choroby jest bardzo powolny.

Oprócz tego różnią się te choroby znakami pośmiertnemi, mianowicie w kiszkach znajdowaniami.

§ 137.

Причины. Причинами первоначальнаго появленія болѣзни считаются всѣ тѣ обстоятельства, которыя могутъ произвести ослабленіе пищеваренія, или увеличить раздражительность въ пищеварительномъ каналѣ, какъ то: частыя простуды, худой, испорченный, гнилой, покрытый иломъ кормъ; болотистая воючая вода, или же вода, въ которой были мочены ленъ и пенька; пребываніе въ атмосферѣ, наполненной гнилыми испареніями, напр. изъ отхожихъ мѣсть и болотъ; излишнее перекормливаніе животныхъ; слишкомъ ранній выгонъ ихъ весною на пастбища, покрытыя снѣгомъ или инеемъ, особенно когда животныя прежде того оставались въ теплыхъ стойлахъ.

Въ послѣдствіи, особливо отъ пребыванія многихъ больныхъ въ одномъ помѣщеніи, отъ несоблюденія опрятности вокругъ нихъ и т. п., образуется зараза и тогда болѣзнь сообщается не только чрезъ прикосновеніе здоровыхъ къ больнымъ животнымъ, или ихъ остаткамъ, или вещамъ, бывшимъ у нихъ въ употребленіи, но даже чрезъ приближеніе ихъ къ нимъ въ нѣкоторомъ разстояніи.

§ 138.

Предохранительныя мѣрны.

Для предупрежденія болѣзни надлежитъ избѣгать всего, что можетъ ее произвести. Но когда

§ 137.

Za przyczynę pierwiastkowego rozwinięcia się tej choroby, uważają się wszystkie te okoliczności, które osłabienie trawienia lub podniesienie drażliwości w drogach pokarmowych sprawić mogą, jako to: częste zaziębienie, pokarm zły, zepsuty, zgniły, zamulony, woda błotnista, śmierzdząca, lub ta, w której były moczony len i konopie; oddychanie wyziewami zgniłemi *np.* przy kloakach i bagnach, zbyt częste przekarmianie zwierząt, wczesne wypędzanie w porze wiosennej, na pastwiska śniegiem lub szronem pokryte, szczególnie kiedy zwierzęta w ciepłych stanowiskach poprzednio się utrzymywały.

Następnie, szczególnie z utrzymywania wielu sztuk razem i od niezachowania około nich ostrożności i t. p. powstaje zaraza, i wówczas choroba udziela się nie tylko przez zetknięcie się zwierząt zdrowych z choremi, lub z ich pozostałościami, albo sprzętami dla nich używanymi, lecz nawet przez zbliżenie się do nich w pewnej odległości.

§ 138.

W celu zapobieżenia chorobie, należy unikać wszystkiego, co by do jej rozwinięcia przyczynić się mogło. Środki zapobiegające.

болѣзнь обнаружилась, то стараться всеми мѣрами удалить тѣ причины, отъ которыхъ она произошла, перемѣнить пастбища, доставить хорошій, питательный кормъ, не употреблять животныхъ къ тяжкимъ работамъ, часто провѣтривать мѣста гдѣ они стоятъ, растирать кожу соломою, давать поваренную соль и горькія вещества, какъ то: полынь, горечавку и т. п.

Во время свирѣпствованія болѣзни, не допускать сообщенія здоровыхъ съ больными, выздоравливающимъ не давать вдругъ много пищи, особливо неудобоваримой, напр. гороху, бобовъ и т. п., и прибавлять къ пищѣ немного поваренной соли.

§ 139.

Медико-полицейскія мѣры во время болѣзни.

Врачебно-полицейскія мѣры во время свирѣпствованія болѣзни суть слѣдующія:

1. Если болѣзнь сія появится въ гурть, пригнанномъ изъ заграницы, то мѣстное начальство должно тотчасъ этотъ гурть задержать, и поступить съ нимъ, какъ въ чумѣ рогатаго скота § 64.

2. Если же гдѣ либо между домашнимъ скотомъ появится повальный натужный поносъ, то владѣлецъ заболѣвшаго скота, обязанъ немедленно донести о томъ мѣстному полицейскому начальству.

gło; lecz kiedy choroba już się okazała, wówczas starać się wszystkiemi środkami, usunąć te przyczyny, które ją spowodowały: przemienić pastwiska, podawać dobry, pożywny pokarm, nieużywać zwierząt do ciężkiej pracy, często przewietrzać stanowiska, nacierać skórę słomą, dawać sól kuchenną i istoty gorzkie, jakoto: piołun goryczkę, i t. p.

W czasie panowania choroby, unikać połączenia zdrowych z choremi, a sztukom powracającym do zdrowia, nie dawać od razu w wielkiej ilości pokarmu szczególnie niestrawnego, jak np. grochu, bobu i t. p. i dodawać do jedzenia nieco soli kuchennej.

§ 139.

Przepisy policyjno-lekarskie w czasie panującej choroby są następujące: Przepisy policyjno-lekarskie, w czasie panującej choroby.

1. Jeżeli choroba ta okaże się w trzodzie przędzonej z zagranicy, to trzodę taką władza miejscowa powinna natychmiast zatrzymać, i postąpić z nią, jak w zarazie bydłcej w § 64.

2. Skoro zaś w jakim miejscu, między bydłem krajowem okaże się biegunka panująca, wówczas właściciel tego bydła obowiązany jest niezwłocznie donieść o tym miejscowej władzy policyjnej.

3. Отдѣлить безотлагательно больныхъ отъ здоровыхъ.

4. Назначить особыхъ людей для присмотра за больными, особые сосуды для корму и водопоя.

5. Переменить сырыя пастбища на сухія, а также и кормъ, ежели онъ былъ нездоровый.

6. Не употреблять въ пищу мяса и молока отъ больныхъ животныхъ.

7. Каждую павшую скотину свезти на лошадахъ въ отдаленное мѣсто и зарыть тамъ въ землю на 6 футовъ; лошадей же бывшихъ въ упряжи и всю упряжь обмыть тщательно въ рѣкѣ.

8. Съ разрѣшенія лекаря и съ вѣдома гминнаго войта позволяется на мѣсть, гдѣ назначено зарывать издохшихъ, снимать съ нихъ шкуры съ тѣмъ однакожь, чтобы онѣ тамъ же были вымочены въ продолженіи 48 часовъ въ щелокъ, или въ водѣ съ известію и потомъ высушены.

9. Молодыхъ телятъ отнимать отъ больныхъ коровъ и припускать къ здоровымъ, или же кормить парнымъ молокомъ.

10. Не выпускать больныхъ на пастбища, а кормить ихъ дома.

11. Ежели въ дождливую погоду скотъ возвращается съ пастбища мокрый, то телятъ не припускать къ коровамъ, пока онѣ не обсохнутъ и не отдохнутъ.

3. Zwierzęta zdrowe od chorych niezwłocznie oddzielić.

4. Przeznaczyć osobnych ludzi do dozoru zwierząt chorych, i oddzielne naczynia do ich karmienia i pojenia.

5. Zmienić pastwiska wilgotne, na suche, i odmienić pokarm, jeżeli ten był niedobry.

6. Mięsa i mleka ze zwierząt chorych na pokarm nieużywać.

7. Każdą upadłą sztukę, zawieźć końmi do miejsca oddalonego, i tam zakopać na 6 stóp głęboko; konie zaś użyte do tego, i całą uprząż, obmyć starannie w rzece.

8. Za upoważnieniem lekarza, i za wiedzą wójta gminy, dozwala się w miejscu do grzebania sztuk upadłych przeznaczoném, zdejmować z nich skóry, z tém jednak, aby one tamże były wymoczone w ługu lub w wodzie wapiennej, przez godzin 48, a następnie wysuszone.

9. Cielęta ssące od matek chorych odłączyć, i podsadzać do krów zdrowych, lub też karmić mlekiem dojoném świeżém.

10. Zwierząt chorych na pastwiska niewyganiać, lecz w domu karm podawać.

11. Jeżeli w porze dżdżystej zwierzęta z pastwisk zmoczone powracają, to cieląt do matek nie przypuszczać, aż po ich zupełném oschnieniu i wy-poczynku.

12. Въ продолженіе болѣзни, въ зараженное мѣсто не впускать посторонняго скота, а равно не выпускать оттуда ни одной скотины.

§ 140.

Мѣры по прекращеніи болѣзни.

По прекращеніи болѣзни, должно исполнять слѣдующее:

1. Желобы, рѣшетки и всѣ вещи, находившіяся въ сараяхъ, гдѣ былъ больной скотъ, равно вещи, употребляемыя для нихъ во время болѣзни, выпарить два раза кипячимъ щелокомъ и потомъ оставить на 24 часа въ проточной, или рѣчной водѣ, или на 48 часовъ въ стоячей.

2. Изъ мѣста, гдѣ стоялъ скотъ, пометъ и вырытую на локоть землю, вывезти въ поле и запахать лошадыми. После того стойла и хлѣвы, гдѣ былъ больной скотъ, насыпать свежей землею на нѣсколько футовъ.

3. Обмыть стѣны въ помещеніяхъ, какъ сказано въ § 482 и потомъ выкурить ихъ одинъ разъ, согласно § 103 правилъ, по прекращеніи скотской чумы, и провѣтривать въ продолженіе трехъ недѣль.

4. Въ очищенные такимъ образомъ мѣста ввести больной скотъ, обмывши напередъ переболевшихъ животныхъ теплымъ щелокомъ; недавно купленный скотъ соединять съ мѣстнымъ не прежде, какъ черезъ три недѣли.

12. W ciągu trwania choroby, do miejsca zarażonego nie wpuszczać bydła obcego, i również nie wypuszczać zamtąd żadnej sztuki.

§ 140.

Po ustaniu choroby potrzeba wypełnić co następuje: Środki po
ustaniu cho-
roby.

1. Żłoby, drabiny i wszystkie sprzęty znajdujące się w stanowiskach, gdzie były zwierzęta chore, jak również sprzęty takie, które się dla nich w ciągu choroby używały, po dwakroć wrzącym ługiem wyparzyć, i następnie zostawić przez godzin 24 w wodzie bieżącej, czyli rzecznej, albo przez godzin 48 w wodzie stojącej.

2. Ze stanowisk gdzie było bydło chore, gnój i ziemię na łokieć wykopaną wywieźć na pole, i końmi zorać. A następnie w stanowiskach gdzie były zwierzęta chore, świeżej ziemi na kilka stóp nasypać.

3. Obmyć ściany w stanowiskach jak powiedziano w § 482, a następnie wykadzić stanowiska raz jeden jak powiedziano w § 103 przepisów, po ustaniu zarazy bydłeczej, i przez 3 tygodnie przewietrzać.

4. W prowadzić do oczyszczonych tym sposobem stanowisk zwierzęta chore, po obmyciu poprzednio tych które przebyły chorobę, za pomocą ciepłego ługu, a zwierząt świeżo zakupionych, przez trzy tygodnie od czasu tego, z miejscowými nie łączyć.

§ 141.

Обходженіе
съ больными.

Во время свирѣпствованія болѣзни, давать больнымъ хорошій, удобосваряемый кормъ въ не большомъ количествѣ, напр. сваренный, порубленный и посыпанный мукою картофель и другіе огородные овощи, сверхъ того въ первые дни болѣзни, нѣсколько разъ въ день по одной квартѣ отвара льнянаго семени и потомъ, когда главные припадки горячки уменьшатся и останется простой поносъ, можно употребить слѣдующую смѣсь: взять дубовой коры, или завязнаго корня 4 лота, варить съ 4 фунтами воды, пока укипитъ до 2^х футовъ, подъ конецъ варенія прибавить айрнаго корня въ порошокъ 4 лота, чрезъ полчаса послѣ того процѣдить и давать три раза въ день по стакану каждой больной скотинѣ.

 ПОВАЛЬНАЯ ТИФОЗНАЯ ГОРЯЧКА

У ЛОШАДЕЙ.

§ 142.

Общія понятія о болѣзняхъ.

Повальная тифозная горячка (febris typhosa equorum) часто свирѣпствуетъ между лошадьми въ войскахъ, но также и въ другихъ мѣстахъ въ большемъ числѣ помѣщенными, напр. на почтахъ, въ

§ 141.

W czasie panowania choroby, sztukom chorym po-
 dawać karm dobry, łatwo strawny, i w małej ilości, Obchodze-
nie się z cho-
rými.
np. gotowane, posiekane i osypane mąką kartofle i in-
 ne warzywa; a nadto w pierwszych dniach choroby,
 po kilka razy na dzień po kwarcie odwaru siemienia
 lnianego, a następnie kiedy główne przypadłości go-
 rączkowe się zmniejszają i pozostanie zwyczajna
 biegunka, można użyć następującą mieszankę: weź
 kory dębowej albo korzenia drzewianki lutów 4, za-
 gotuj z 4 funtami wody, do pozostałości 2 funtów, przy
 końcu gotowania dodaj korzeni tatarakowych w pro-
 szku lutów 4, i po naciągnięciu przez pół godziny,
 przecedź i dawaj trzy razy na dzień po szklance ka-
 żdej sztuce chorąg.

ZARAZA KOŃSKA.

§ 142.

Zaraza końska (febris typhosa equorum) grasuje Wyobraże-
nie ogólne o
chorobie.
 częstokroć pomiędzy końmi wojskowými, a także i po-
 między innymi, zgromadzonými w znacznej ilości
 w jednym miejscu, *np.* na pocztaach, w stadach i t. p.

заводахъ и т. п. Она появляется обыкновенно въ сырое лѣто, въ холодную осень и въ началъ зимы; поражаетъ многихъ лошадей и по большей части смертельна, если въ самомъ ея началъ не будетъ подано надлежащее пособіе.

Въ началъ она обыкновенно имѣетъ форму катаральной, или гастрической горячки; въ послѣдствіи присоединяются нервныя припадки, упадокъ силъ и особое пораженіе мозга, либо печени и другихъ брюшныхъ внутренностей.

Болезнь эта, въ полномъ развитіи своемъ, есть заразительна и переходитъ на здоровыхъ лошадей, не только чрезъ непосредственное прикосновеніе къ больнымъ и всякаго рода ихъ отдѣленіямъ и испражненіямъ, даже чрезъ обнюхиваніе труповъ издохшихъ отъ сей болезни, но также и чрезъ воздухъ въ близкомъ разстояніи и вообще при помѣщеніи въ одной конюшнѣ здоровыхъ съ больными. Хотя наблюденія несовершенны еще убѣдили въ возможности сообщенія этой заразы другимъ породамъ животныхъ и человѣку, однакожь тѣмъ не менѣе надлежитъ брать противъ сего предосторожности.

§ 143.

Виды тифозной горячки.

Смотря по тому, какой преимущественно поражается органъ, т. е. печень и другія брюшныя внутренности, или мозгъ, горячка эта раздѣляется на:

Powstaje ona zwykle podczas wilgotnego lata, zimnej jesieni i w początku zimy; dotyka wiele koni i powiększej części jest śmiertelna, szczególnie jeżeli w samym jej początku, nie będzie podana stosowna pomoc.

W początku ma zwykle postać gorączki katarowej, albo gastrycznej; następnie łączą się nerwowe przypadłości, utrata sił i szczególne cierpienie mózgu, albo wątroby, i innych trzewów brzuchowych.

Choroba ta, w peryodzie zupełnego rozwinięcia się, jest zaraźliwa i udziela się koniom zdrowym, nie tylko przez zetknięcie się bezpośrednio z chorými i lub ich wszelkiemi odchodami, lecz nawet przez wążanie koni upadłych z tej choroby, i również przez powietrze w bliskiej odległości, i w ogóle przy pomieszczeniu w jednej stajni koni zdrowych z chorými. Chociaż postrzeżenia nie przekonały jeszcze zupełnie, o możności udzielania się tej choroby innym rodzajom zwierząt, i człowiekowi, należy się przeciwieć mieć na ostrożności.

§ 143.

Zwracając uwagę na to, jaki mianowicie organ zajęty jest chorobą, to jest wątroba lub inne trzewy brzuchowe, albo mózg, chorobę tę podzielić można na:

Gatunki zaraży koińskiej

- a) печеночный тифъ (typhus hepaticus),
 b) брюшной тифъ (typhus abdominalis), и
 c) мозговой тифъ (typhus cerebralis).

§ 144.

Печеночный
 тифъ.

A. *Печеночный тифъ* (typhus hepaticus) случается обыкновенно въ лѣтнее, или осеннее время. Въ началъ его замѣчается уныніе, невниманіе къ окружающимъ предметамъ, слабая походка, скорая усталость послѣ малѣйшаго движенія, уменьшенный позывъ на кормъ, вонючія испражненія и при томъ большими кусками. На другой или третій день болѣзни, языкъ покрывается нечистою вязкою матеріею, полость же рта, ноздри и соединительная перепонка глазъ, принимаютъ желто-красный цвѣтъ; испражненія низомъ дѣлаются темными, вонючими, выходятъ несваренными; моча клейкая, вязкая, темнаго цвѣта; біеніе сердца ускоренное; тѣло горячее; животныя одурѣваютъ, переднія ноги подкладываютъ подъ брюхо, упираются головою въ ясли или решетки и имѣютъ очень слабую походку, иногда бросаются на желобы или другіе предметы, кусаютъ все, что только попадется, иногда падаютъ, бьютъ головою землю, израниваютъ самихъ себя; изъ ноздрей и рта истекаетъ кровь. Во время сихъ припадковъ, лошади потѣютъ, перепонки рта и ноздрей краснѣютъ, глаза дѣлаются на выкатъ, взглядъ дикимъ, а дыханіе очень труднымъ. Бо-

- a) Zarazę wątrobową (typhus hepaticus);
 b) Zarazę brzuchową (typhus abdominalis); i
 c) Zarazę mózgową, (typhus cerebralis).

§ 144.

A. *Zaraza wątrobową* (typhus hepaticus), by- Zaraza wą-
 wa zwykle w porze letniej, lub jesienniej; z począ- trobowa.
 tku choroby postrzeżę się smętność i zmniejszona
 uwaga na otaczające przedmioty, chód chwiejący się,
 prędkie mordowanie się po najmniejszym utrudzeniu;
 apetyt zmniejszony, kał odchodzi w wielkich kłębach
 smrodliwy. Po dwóch lub trzech dniach choroby,
 język bywa brudnym klejem lepkiem powleczony;
 jama pyska, nozdrzy, i błona łącząca oka, ko-
 lorowi żółtawo-czerwonego; kał ciemno-brunatny, smro-
 dliwy, źle strawiony; uryna klejka, lepka, koloru
 brunatnego; bicie serca przyspieszone, ciało gorące;
 zwierzęta stają się odurzone, nogi przednie pod
 brzuch podsuwają, opierają głowę o żłoby lub dra-
 biny i chód mają bardzo chwiejący się; czasami
 rzucają się na żłoby lub inne przedmioty, kłusają
 wszystko co dosięgnąć mogą, czasami upadają, ude-
 rzają głowę o ziemię i kaleczą się, a krew wypły-
 wa z nozdrzy i pyska. Wczasie tych napadów, ko-
 nie potnieją, błony pyska i nozdrzy są mocniej za-
 czerwienione, oczy wytrzeszczone, spójrzienie dzikie,
 i oddech bardzo utrudzony; choroba trwa od 3 do
 5 dni, w przeciągu którego to czasu, przy zanie-
 dbaniej pomocy, zwykle koń pada. Ten rodzaj za-

лѣзнь продолжается обыкновенно отъ 3хъ до 5 дней, въ продолженіе которыхъ, при неоказаніи скорого пособія, лошадь обыкновенно издыхаетъ. Сей родъ болѣзни часто бываетъ сопряженъ съ воспаленіемъ легкихъ или грудной плевры, которое нерѣдко имѣетъ послѣдствіемъ скопленіе воды въ грудной полости.

§ 145.

Посмертные
признаки.

Послѣ смерти, у животныхъ обыкновенно замѣчаютъ израненія и опухоли, происшедшія во время припадковъ бѣшенства; перепонки рта и носа, а также жиръ и клетчатая ткань всего тѣла бывають желтаго цвѣта; мышцы разслабленныя и вялыя, желудокъ и кишки раздутыя, съ синими пятнами и часто наполнены вонючею пищею; внутреннія ихъ стѣны покрыты желтоватою клейкою матеріею, печень вялая и обыкновенно меньше, чѣмъ въ естественномъ состояніи; послѣ разрѣзанія, истекаетъ желтоватая влага, а въ некоторыхъ мѣстахъ замѣчаются отвердѣнія; почки бывають покрыты голубыми пятнами, а мочевой пузырь наполненъ вязкою вонючею мочою; внутренности грудной полости имѣють желтоватый цвѣтъ, часто замѣчаются въ груди выпотѣнія желтоватой густой лимфы и воды; мозговья жилы весьма расширены кровью.

razy najczęściej połączony bywa ze znakami zapalenia płuc i błony piersiowej przechodzącego często w wodną puchlinę piersi.

§ 145.

Po śmierci zwykle u zwierząt postrzegają się pokaleczenia i obrzękłości, pochodzące od rzucania się w czasie napadów wściekłości; błony pyska i nozdrzy, a także tłuszcz i tkanka komórkowata całego ciała, koloru żółtego; mięsa rozwolnione, i wątłe; żóładek i kiszki rozdęte, granatowemi plamami pokryte; często zawierają pokarm śmierdzący, a ściany ich wewnętrzne, powleczone są klejem żółtawym; wątroba wątła, zwykle mniejsza niż w stanie naturalnym, po przecięciu jej wypływa ciecz żółtawa, i w niektórych miejscach postrzegają się stwardnienia. Nerki bywają pokryte niebieskiemi plamami, a pęcherz urynowy lepka, smrodliwą uryną napelniony. Trzewy w jamie piersiowej, żółtawym kolorem zafarbowane; często postrzegają się w piersiach wypotnienia limfy skrzepłej i żółtej wody; żyły mózgowe, mocno krwią rozdęte.

Znaki po-
smierne.

§ 146.

Причины.

Болезнь сия появляется обыкновенно въ видѣ повальной заразной, при слѣдующихъ неблагопріятствующихъ обстоятельствахъ: при излишнихъ жарахъ, при переменѣ климата и образа содержанія лошадей, при испорченномъ, долго прежде на лугахъ водою залитомъ кормѣ и при употребленіи худой, испорченной, гниющей воды. Къ особеннымъ случайнымъ причинамъ принадлежатъ: внезапныя перемены воздуха, излишнее употребленіе лошадей къ работѣ, простуды, презрительное перекормленіе и особенное состояніе воздуха.

§ 147.

Предохранительныя мѣры.

Предохранительныя мѣры состоятъ въ удаленіи причинъ изложенныхъ въ предыдущемъ §.

§ 148.

Брюшной тифъ.

Б. Брюшной тифъ (typhus abdominalis) появляется вдругъ; животныя перестаютъ ѣсть, опускаютъ голову, постоянно стоятъ, а если лобатся, то на минуту, и опять встаютъ. Испраженія низомъ иногда въ началѣ болѣзни прекращаются, но вскорѣ дѣлается поносъ, который постоянно ожесточаясь, переходитъ въ кровавый; иногда же поносъ является отъ самаго начала болѣзни, но случается также, что его вовсе не бываетъ. Моча исходитъ рѣдко, свѣтлая и прозрачная; дыханіе

§ 146.

Choroba ta dźybięra zwykle postać panującej i zaraźliwej, przy następujących okolicznościach nieprzyjaznych: zbytecznych upałach, zmianie klimatu i sposobu utrzymywania koni, przy karmie zepsutym, i długo przedtęm na łąkach wodą zalanym, tudziez przy użyciu wody zięj i gnijącej. Do przyczyn szczególnych, przypadkowych należą: nagłe zmiany powietrza, zbyteczne używanie koni do robót, przeziębienia, nadzwyczajne przekarmienie, i szczegóły stan powietrza.

Przyczyny.

§ 147.

Srodki zapobiegające zależą na usunięciu przyczyn wyszczególnionych w § poprzedzającym.

Srodki zapobiegające.

§ 148.

B. *Zaraza brzuchowa* (typhus abdominalis) powstaje nagle; zwierzęta jeść przestają, zwieszają głowę, ciągle stoją lub kładą się tylko na chwile i znowu wstają. Kał czasami bywa w początkach choroby zatrzymany, lecz w krótcie następuje biegunka coraz większa, przechodząca w krwawą. Czasami zaraz z początku choroby, bywa biegunka, lecz zdarza się także że zupełnie jej nięma. Uryna rzadko odchodzi, jest jasna i przezroczysta, oddychanie coraz bardziej utrudzone, z zapachem zgni-

Zaraza brzuchowa.

постепенно дѣлается труднымъ и сопровождается гнилымъ запахомъ изъ ноздрей; біеніе сердца замѣтное, брошенная кровь не разлагается на печенку и водянистую часть, перепонка рта и ноздри принимаютъ желтоватый цвѣтъ. Скоро наступаетъ упадокъ силъ, корчи, иногда антоновъ огонь въ разныхъ мѣстахъ на кожѣ. Болѣзнь продолжается отъ 12 часовъ до 3^{хъ} дней и обыкновенно оканчивается смертію.

§ 149.

Посмертные
признаки.

Кишечный каналъ въ разныхъ мѣстахъ, въ особенности же толстыя кишки, бываютъ темнокраснаго цвѣта, или имѣютъ синія пятна; печень уменьшенная или увеличенная въ объемъ, весьма свѣтлаго цвѣта и твердая, желчный пузырь расширенъ, почки мягкія и темноцвѣтныя, въ мочевомъ пузырьѣ мало мочи, легкія наполнены кровію, грудная оболочка покрытая пятнами, а носовая перепонка бываетъ темнаго цвѣта.

§ 150.

Причины и
предохранительныя мѣ-
ры.

Причины и предохранительныя мѣры тѣ же самыя, какія и при печеночномъ тифѣ.

§ 151.

Мозговой
тифѣ.

В. Мозговой тифѣ (typhus cerebralis). Въ началѣ его, животныя дѣлаются мало чувствительными, мало видятъ и слышатъ, или же напротивъ

łym z nozdrzy. Bicie serca wyraźne, krew upuszczona nie rozdziela się na część zsiadłą i płynną; błona pyskowa i nozdrzy, koloru żółtawego. Wkrótce następuje upadek sił, kurcze, niekiedy zgangrenowania w różnych miejscach skóry. Choroba trwa od 12 godzin do 3 dni, i najczęściej śmiercią się kończy.

§ 149.

W rozmaitych miejscach kanał kiszkowy, mianowicie kiszki grube, są ciemno-zaczerwienione, lub mają plamy granatowe; wątroba powiększona lub zmniejszona, koloru bardzo bladego i twarda; pęcherz żółciowy rozдутy, nerki miękkie, ciemne, w pęcherzu urynowym mało się znajduje uryny, płuca krwią przepelnione, błona piersiowa plamista, i błona nozdrzowa jest ciemnego koloru.

Znaki pośmiertne.

§ 150.

Przyczyny i środki zapobiegające są takie same, jak w zarazie wątrobowej.

Przyczyny i środki zapobiegające.

§ 151.

C. *Zaraza mózgowa* (typhus cerebralis). W początkach choroby zwierzęta są nieczule, mało widzą i słyszą; albo też są bardzo czule, i za najmniejszym

Zaraza mózgowa.

становятся весьма раздражительными, пугаются при малѣйшемъ шорохѣ; въ обоихъ случаяхъ замѣтны: особая унылость и упадокъ силъ, однакожь онѣ постоянно стоятъ, біеніе сердца бываетъ медленное, позывъ на кормъ уменьшается или совсемъ пропадаетъ, испражненія низомъ выходятъ рѣдко и покрыты клейкою матеріею. Иногда является большая жажда, языкъ и ноздри дѣлаются желтовато-красными, глаза мутными. Около 7 дня болѣзни, или прежде, на головѣ, груди и ногахъ образуются водяныя опухоли, къ чему нерѣдко присоединяется поносъ; послѣ чего веселость какъ бы возвращается, больныя пробуютъ иногда ложиться; брошенная кровь не скоро свѣдается и на поверхности ея образуется салновидный слой. Иногда же больныя становятся весьма безпокойными, мечутся въ стороны, скрежещутъ зубами, бросаются на желобы и дѣстницы, потомъ ослабѣваютъ и какъ бы одурѣваютъ, пока не возобновится припадокъ бѣшенства. Во время сихъ припадковъ, голова бываетъ горячая, глаза выпученныя, взглядъ дикій, перепонка носа и глазъ красная; лошади потѣютъ, по окончаніи же сего пароксизма замѣчается легкая дрожь по кожѣ. Изъ ноздрей часто истекаетъ водянистая, или желтоватая жидкость; лимфатическія желѣзы опухаютъ, появляется кашель, дыханіе дѣлается труднымъ, животныя тоскуютъ, выдыхаемый ими воздухъ горячъ, грудь, при давленіи болить, языкъ

szelestem przestraszają się: w obu przypadkach są smętne, osłabione, jednak ciągle stoją; bicie serca opóźnione, apetyt zmniejszony, lub też zwierzęta nie jedzą, kał klejem powleczony, rzadko odchodzi. Czasami bywa wielkie pragnienie, język i nozdrzy żółtawo-czerwone, oczy mdłe a około 7 dnia choroby lub pierwój na głowie, piersiach i nogach, powstają obrzękłości wodne, przyczém bywa czasami biegunka, poczém jakby powraca wesołość, zwierzęta próbują niekiedy kłaść się; krew upuszczona, nie przedko się ścina i tworzy warstwę do słoniny podobną. Czasami zwierzęta mocno stają się niespokojne, rzucają się, zgrzytają zębami, skaczą na żłoby i drabiny, poczém znowu są osłabione, i jakby odurzone, aż dopóki nowy napad szaleństwa nienastąpi. Weziasie pomienionych napadów głowa jest gorąca, oczy wytrzeszczone, spojrzzenie dzikie, błona nozdrzy i oczu zaczerwieniona, konie potnieją, a po napadach postrzega się lekki dreszcz skóry. Z nozdrzy wypływa często płyn wodnisty lub żółtawy, postrzega się obrzękłość gruczołów limfatycznych, kaszel, oddech utrudzony, robienie bokami, powietrze odetchnione jest gorące, ból za uciśnieniem piersi, język bywa zaczerwieniony. Czasami kał zatrzymany a niekiedy biegunka. U niektórych zwierząt chorych, okazują się znaki zapalenia gardła, wówczas przód szyi zbręka, ból powstaje przy uciśnieniu szyi, i przy polykaniu. W końcu zwierzęta są bardzo osłabione, ledwo utrzymać się mogą na nogach, następuje biegun-

красенъ. Испражненія низомъ иногда прекращаются, иногда же бываетъ поносъ. У нѣкоторыхъ больныхъ оказываются знаки воспаления горла, тогда передняя часть шеи опухаетъ; шея, при давленіи и глотаніи, болитъ. Наконецъ, животныя весьма ослабѣваютъ, едва могутъ устоять на ногахъ, появляется поносъ и постепенно усиливается; затѣмъ слѣдуютъ: раздутіе брюха, судороги и смерть. Болѣзнь продолжается отъ 5 до 7 дней, рѣдко до 14^{ти}.

§ 152.

Посмертные
признаки.

Посмертные признаки бываютъ различныя, смотря по степени болѣзни и по сопутствующимъ страданіямъ. Тѣло скоро гниетъ, подъ кожею замѣчаются мѣста, набѣжавшія кровью; часто разныя органы бываютъ вялы, мягки и измѣнены въ цвѣтъ. Иногда мозговые сосуды переполнены кровью, или въ грудной полости находятъ жидкость красно-желтоватаго цвѣта. Легкія бываютъ увеличены въ объемъ, отвердѣлыя, или сросшіяся съ подреберною перепонкою. Въ желудкѣ и кишкахъ всегда много смраданаго воздуха, или жидкости; перепонки ихъ покрыты клейкою слизью и красными, либо синими пятнами, иногда кишки, во многихъ мѣстахъ, продыравлены, печень удобно разрывается и измѣнена въ цвѣтъ, селезенка наполнена черною кровью и весьма большая.

ka coraz większa, rozdęcie żołądka konwulsye i śmierć. Choroba trwa od 5 do 7 dni, a rzadko do czternastu.

§ 154.

§ 152.

Po śmierci rozmaite bywają zjawienia, stosownie do stopnia choroby i cierpien ubocznych, ciało predko gnije, w wielu miejscach pod skórą postrzegają się podbiegnięcia krwią, często różne organa są wate, miękkie, zmienionego koloru. Bywają niekiedy naczyńia mózgowe krwią przepelnione, lub się zbiera czerwono-żółtawa ciecz w jamie piersiowej. Płuca bywają powiększone, ztwardniałe lub do błony żebrów przyrośnięte, zawsze znajduje się w żołądku i kiszkiach wiele smrodliwego powietrza, lub plynu; błony śluzowe czerwonymi, lub sinemi plamami są pokryte. Niekiedy kiszki w wielu miejscach podziurawione, wątroba krucha, zmienionego koloru, śledziona czarną krwią napelniona, bardzo wielka.

Przyczyny i środki zapobiegawcze
Przebieg choroby
Znaki postępowania
Przyczyny i środki zapobiegawcze
Przebieg choroby
Znaki postępowania

Причины и
предохрани-
тельные мѣ-
ры.

Причины и предохранительныя мѣры какъ въ печеночномъ тифѣ.

§ 154.

Медико-по-
лицейскія
правила во
время боль-
зни.

Медико-полицейскія правила во время свирѣпствованія повальныхъ горячекъ у лошадей, суть слѣдующія:

1. По донесеніи мѣстнымъ начальствамъ о появленіи болѣзни, должно немедленно отдѣлить здоровыхъ животныхъ отъ больныхъ и содержать въ совершенно отдѣльныхъ конюшняхъ.
2. Назначить особыхъ людей для хожденія за больными.
3. Для отвращенія переноса заразы, не выносить изъ конюшенъ: щетокъ, скребницъ, попоны, недоузковъ и другихъ вещей, употребляемыхъ для больныхъ животныхъ.
4. Съ тою же цѣлю, для принятія нужныхъ предосторожностей, должны быть извѣщены сосѣднія гмины.
5. Больныхъ животныхъ поить изъ особыхъ корытъ или сосудовъ, не употребляемыхъ для здоровыхъ.
6. Лошадей малѣйше подозрѣваемыхъ въ болѣзни, не употреблять къ работамъ, и тотчасъ отдѣлять отъ здоровыхъ.

§ 153.

Przyczyny i środki zapobiegające jak w zarazie Przyczyny i środki zapobiegające.
wątrobowej.

§. 154.

Przepisy policyjno-lekarskie w czasie panujących Przepisy policyjno-lekarskie, w czasie choroby.
zaraz końskich, są następujące:

1. Po doniesieniu władzy miejscowej, o zjawieniu się choroby, zwierzęta zdrowe od chorych niezwłocznie odłączyć, i w osobnych stajniach utrzymywać.

2. Przeznaczyć oddzielnych ludzi, do pilnowania zwierząt chorych.

3. Dla zapobieżenia przeniesieniu zarazy, nie wynosić ze stajen: szczotek, zgrzebel, dek, kantarów i innych sprzętów używanych dla zwierząt chorych.

4. W tymże celu, dla przedsięwzięcia potrzebnych ostrożności, powinny być zawiadomione gminy sąsiednie.

5. Poić zwierzęta chore w oddzielnych korytach, lub osobnych naczyniach, które się dla zdrowych nie używają.

6. Koni okazujących najmniejsze podejrzenie o chorobę, do pracy nieużywać, i od zdrowych zaraz odłączyć.

7. Ворота и двери въ конюшняхъ, гдѣ помѣщаются большія животныя, должно постоянно держать запертыми, и смотреть, чтобы туда не входили другія животныя, или посторонніе люди; окна же въ нихъ должно отворять и воздухъ постоянно освѣжать.

8. Въ тѣхъ мѣстахъ, гдѣ свирѣпствуетъ эта горячка, не позволять производить конскихъ торговъ; равно не позволять, ни подѣ какимъ предлогомъ продавать и выводить оттуда лошадей. Прогонъ лошадей чрезъ сіи мѣста, а при сильномъ распространѣніи болѣзни, и всякое сообщеніе съ ними должно быть прекращено чрезъ оцѣпленіе, по правиламъ предложеннымъ въ §§ 69 и 70.

9. Не обременять излишними работами здоровыхъ еще лошадей, особенно, въ сырыя ночи.

10. Больныхъ и подозрительныхъ не выгонять на пастбища, но давать имъ въ конюшняхъ здоровый кормъ.

11. Здоровыхъ не выгонять на болотистыя и покрытыя иломъ пастбища; въ сырое же, холодное, или очень жаркое время, лучше держать въ проветриваемыхъ конюшняхъ.

12. Въ одномъ помѣщеніи не держать слишкомъ много животныхъ и стараться, чтобы тамъ постоянно былъ чистый воздухъ.

13. Пометь и кормъ, а равно и другіе остатки послѣ больныхъ животныхъ, немедленно вывозить

отдѣлять отъ здоровыхъ.

7. Bramy i drzwi w stajniach, gdzie są pomieszczone zwierzęta chore, mają być ciągle zamykane i dozorowane, aby zwierzęta innego rodzaju lub ludzie obcy do nich niewchodzili, okna w nich jednak otwierać, i ciągle przewietrzać potrzeba.

8. W czasie panującej zarazy, niewolno w tém miejscu odbywać żadnych targów na konie, nie wolno téż koni z miejsca tego pod żadnym pozorem wyprowadzać, ani sprzedawać. Przepędzanie koni przez te miejsca ma być wzbronione przy większym rozszerzeniu się choroby, i wszelka styczność z nimi powinna być zerwana, przez otoczenie strażą podług przepisów wskazanych w § 69 i 70.

9. Zbyteczną pracą koni jeszcze zdrowych nie obciążać, mianowicie w porach nocnych, wilgotnych.

10. Chorych i podejrzanych na pastwiska niewypędzać, lecz w stajniach karm dobry podawać.

11. Zdrowych nie wyganiać na pastwiska błotne, i zaszlamione, a wporze chłodnawej i wilgotnej, lub bardzo gorącej, utrzymywać w stajniach przewietrzanych.

12. Zbytecznej ilości zwierząt w jednym stanowisku nietrzymać, i starać się o czyste w niem powietrze.

13. Gnoj i karm równie jak i inne pozostałości od zwierząt chorych, spiesznie ze stanowiska wywozić

на волахъ въ полѣ, раскинуть тамъ, и не пускать туда лошадей.

14. Каждую павшую лошадь свезти, также на волахъ, въ отдаленное мѣсто, и зарыть тамъ въ землю на 6 футовъ.

15. Съ вѣдома гминнаго войта и съ разрѣшенія лекаря, позволяется на мѣсть, гдѣ назначено зарывать издохшихъ животныхъ, сдирать съ нихъ шкуры съ тѣмъ, чтобы онѣ тамъ же были вымочены въ продолженіе 48 часовъ въ щелокъ, или въ водъ съ известью, а потомъ высушены какъ сказано въ § 486.

§ 155.

Мѣры по прекращеніи болѣзни.

По прекращеніи болѣзни, всѣ вещи и мѣста, съ которыми имѣли какое нибудь сообщеніе болѣзныя животныя, равно мѣста, гдѣ стояли зараженныя лошади, должно вымыть кипячимъ щелокомъ и растворомъ хлористой извести; окурить одинъ разъ хлоромъ, (см. § 103 правилъ по прекращеніи чумы рогатаго скота), и провѣтрить въ продолженіе 24 часовъ. Выздоровѣвшихъ животныхъ, сперва обмыть два раза теплымъ щелокомъ, и потомъ уже впустить въ очищенныя мѣста; что однакожь не прежде можетъ быть допускаемо, какъ по истеченіи опредѣленнаго слѣдующимъ § срока.

wołami na pole, tam rozrzucić i koni na to miejsce niepuszczać.

14. Każdą sztukę upadłą wywieźć również łowami na miejsce odległe, i tam na 6 stóp głęboko zakopać.

15. Skóry można za wiedzą wójta gminy, i za upoważnieniem lekarza, zdejmować na miejscu przeznaczoném do zakopywania upadłych zwierząt, lecz takowe tamże w ługu lub w wodzie wapiennej przez godzin 48 wymoczyć, a później wysuszyć jak w § 486.

§ 155.

Po ustaniu choroby, wszystkie sprzęty lub miejsca, które jakkolwiekby styczość mieć mogły ze zwierzętami chorými, równie stanowiska gdzie przebywały zwierzęta zarażone, oczyścić się mają przez wymycie wrzącym ługiem, i roztworem chloru wapna, poczem, stanowiska wykadzają się raz jeden chloryną, (patrz § 103 przepisów po ustalój zarazie bydłcej) i przewietrzają się przez godzin 24, a zwierzęta które już przebyły zarazę, po dwukrotném obmyciu ciepłym ługiem, do oczyszczonych stanowisk się wprowadzają, co nie wprzód jednak nastąpić powinno, jak po upływie czasu w § następnym oznaczonego.

Srodki po
uśmierzeniu
choroby.

§ 156.

Продолже-
ние.

Посль совершеннаго очищенія и по истеченіи 2хъ недѣль со дня паденія, или выздоровленія послѣдней лошади, мѣсто до того времени зараженное, считается уже незараженнымъ и открывается сообщеніе съ соседними гминами, но не прежде, какъ по заствидѣтельствоваіи уѣзднымъ лекаремъ, что правила предложенныя въ § предыдущемъ исполнены въ точности.

§ 157.

Обхожденіе
съ больными.

При появленіи болѣзни, должно соблюдать строжайшую опрятность относительно лошадей, помѣщать больныхъ въ просторныхъ конюшняхъ, предупреждая однакожь простуду; очищать всякій день тѣло ихъ скребницами, не давать очень холодной воды, въ пищу назначать отруби съ водою, къ чему можно прибавлять поваренную соль. Если окажется кашель, то дѣлать напариванія изъ отрубей, какъ сказано въ мытѣ. Сверхъ того, въ первомъ періодѣ болѣзни давать три раза въ день по 6—8 лотовъ глауберовой соли, а ежели калъ и за тѣмъ будетъ твердъ, то ежедневно ставить клистирь изъ теплой воды, съ постнымъ масломъ. Дальнѣйшее леченіе предоставляется удостоеннымъ лицамъ.

§ 156.

Po oczyszczeniu zupełném wszystkiego, i po upływie 14 dni czasu od daty upadku, lub wyzdrowienia ostatniej sztuki, miejsce poprzednio chorobą zajęte, jako już od zarazy wolne, prawo komunikowania się z sąsiednimi gminami odzyskuje, lecz niepierwój, aż dopóki lekarz powiatu nie poświadczy, że przepisy podane w § poprzedzającym wykonane zostały w zupełności.

Ciąg dalszy.

§ 157.

Przy zjawieniu się choroby, należy zachować największe ochędostwo co do koni; pomieszczać konie w stajniach obszernych, chroniąc wszakże od zaziębienia; oczyszczać codziennie ich ciało zgrzeblami, nie dawać zbyt zimnej wody, za pokarm przeznaczac otręby z wodą, do czego można dodać nieco soli kuchennej. Gdy się kaszel okaże, robić naparzania z otrąb, jak o tém powiedziano w rozkazach. Nadto w pierwszym okresie choroby, dawać po trzy razy na dzień po 6 do 8 lutów soli glauberskiej; jeżeli zaś kał pomimo to będzie twardy, wówczas codzień dawać enemy z letniej wody i oleju. Dalsze leczenie pozostawia się osobom do tego wykwalifikowanym.

Obchodzenie się z chorem.

М Ы Т Ъ.

(*Morbus glandulosus equorum, adenitis, morbus glandulosus benignus.*)

§ 158.

Общая понятія о болезнях.

Мытъ свойственъ лошадямъ, осламъ и муламъ, поражаетъ обыкновенно молодыхъ животныхъ, именно въ первые три года ихъ жизни, рѣдко позже; является въ весеннее или осеннее время, подъ видомъ катарально-лимфатическихъ страданій и, смотря по различнымъ явленіямъ ихъ въ носовой перепонкѣ, въ лимфатическихъ подщечныхъ железахъ, равно по общему лихорадочному состоянію, по времени продолженія его и по послѣдствіямъ, можетъ быть раздѣленъ на:

- a) доброкачественный,
- b) злокачественный,
- c) затяжной,
- d) подозрительный.

§ 159.

Течение доброкачественнаго мыта.

A. *Доброкачественный мытъ* (*adenitis benigna*) имѣетъ слѣдующее теченіе: обыкновенно у молодыхъ лошадей, появляются сначала призна-

Z O Ł Z Y.

(Morbus glandulosus equorum, adenitis, morbus glandulosus benignus).

§ 158.

Choroba ta właściwa koniom, osłom i mułom, najczęściej napastuje zwierzęta młode, szczególnie w pierwszych trzech latach ich życia, rzadko zaś później; zjawia się w porze wiosennej, lub jesienniej; stanowi kataralno-lymfatyczne cierpienie, które przy opisanu stosownie do zmiany zjawisk postrzeganych w błonie nozdrzowej, w gruczołach lymfatycznych podszczękowych, oraz stosownie do stanu ogólnego gorączkowego, do czasu trwania i następstwa dzieli się na:

- a) zolzy łagodne.
- b) „ złośliwe.
- c) „ wątpliwe i
- d) „ podejrzane.

§ 159.

A. *Zolzy łagodne*, (adenitis benigna) mają bieg następujący: najczęściej u koni młodych postrzegają się z początku znaki lekkiej gorączki, dreszcz,

Ogólne wyobrażenie o chorobie.

Bieg zółzów łagodnych.

ки легкой лихорадки, дрожь, тоска, исключенная шерсть, потеря аппетита, сильная жажда, притомъ сухой кашель, твердый калъ и моча въ маломъ количествѣ; перепонка, выстилающая носовую полость, краснѣетъ и изъ обѣихъ ноздрей истекаетъ влага, сперва прозрачная, потомъ болѣе густая, желтоватая или совсѣмъ бѣлая, безъ всякаго запаха; подщечныя желѣзы опухаютъ, болятъ, горять, сначала они удободвижимы, послѣ напрягаются и опухоль занимаетъ иногда всю переднюю часть шеи; въ это время лошадямъ очень трудно ворочать головою и дышать, и они не могутъ ни есть, ни держать головы прямо. Спустя нѣсколько дней послѣ начала болѣзни, горячка уменьшается, изъ подщечной опухоли образуется нарывъ, который лопаешь и отдѣляетъ густую бѣловатую сукровицу, теченіе влаги изъ ноздрей уменьшается, возвращается позывъ на кормъ, и въ 2 или 3 недели болѣзнь прекращается вполне.

Болѣзнь сія сопровождается иногда воспаленіемъ глазъ, или горла, и даже страданіемъ легкихъ.

Иногда въ одно и то же время заболѣваетъ мытомъ значительное число лошадей, особенно весной и осенью.

§ 160.

Причины доброкачественнаго мыта суть: внезапныя перемены воздуха весной и осенью, вне-

Причины доброкачественнаго мыта суть: внезапныя перемены воздуха весной и осенью, вне-

smętność, nastroszenie sierci, brak apetytu, powiększone pragnienie, kaszel suchy, kał twardy i uryna odchodząca w małej ilości; błona wyścielająca nozdrze zaczerwieniona, wydaje z obu otworów nozdrzowych materią z początku przezroczystą, później gęstsza, żółtawą lub zupełnie białą, bez żadnej woni. Gruczoły pod szczęką brzękną, stają się bolesne, gorące, z początku łatwo dające się poruszać, później są napięte; obrzękłość ta niekiedy tak się powiększa, że cały przód szyi zajmuje; zwierzęta wówczas trudno bardzo głową poruszają, oddech mają bardzo utrudzony nie prawie jeść nie mogą, i trzymają głowę wyciągniętą. Po kilku dniach trwania choroby, gorączka się zmniejsza, obrzękłość pod szczęką przechodzi w ropienie, pęka i wydaje ropę gęstą białawą, wypływ z nozdrzy się zmniejsza, apetyt powraca i cała choroba w dni czternaście, lub we trzy tygodnie, zupełnie kończy się zwykłą.

Czasami w ciągu samej choroby, przyłącza się zapalenie oczu, lub gardła, niekiedy nawet i płuca przytém cierpieć mogą.

Z resztą nieraz jednocześnie, bardzo wielka liczba koni, szczególnie na wiosnę i w jesieni zolzami bywa obarczona.

§ 160.

Przyczyny zolzów łagodnych są: nagle zmiany powietrza na wiosnę lub w jesieni, nagle przejście

Przyczyny zolzów łagodnych.

ственной о зашная перемѣна корма зеленого на сухой и на мыта.

обороть; простуда, особенно при раннемъ выгонѣ скота изъ теплыхъ конюшенъ на пастбища, покрытыя инеемъ; неосторожное поение и купаніе животныхъ, худой испорченный кормъ, нехорошая гнилая вода, вредныя испаренія, особенно въблизи отхожихъ мѣстъ. Наконецъ къ причинамъ принадлежитъ, зараженіе матеріею вытекающею изъ поздрей больныхъ животныхъ, какъ при непосредственномъ прикосновеніи животныхъ здоровыхъ съ больными, такъ и отъ прикосновенія къ корму, желобамъ, или же другой посудѣ, къ которой пристала матерія больныхъ животныхъ.

§ 161.

Предохранительныя мѣры.

Для предупрежденія мыта должно: не допускать лошадей сообщаться съ пораженными мытомъ, отвращать простуду, брать предосторожности во время поила и купанья, не давать молодымъ лошадямъ въ избытокъ овса, отавы, душистаго сѣна и т. д., не давать испорченнаго или гнилаго корма, не перемѣнять вдругъ пищи и образа содержанія лошадей, не держать въ конюшняхъ удушливыхъ и имѣющихъ нездоровыя испаренія; на все это особенно обращать вниманіе осенью и весною, лошадей мокрыхъ и покрытыхъ инеемъ или снѣгомъ не впускать никогда въ конюшни, не очистивши ихъ кожи соломою.

z karmu zielonego na suchy i przeciwnie, zaziębnienie szczególnie przy ranném wypędzaniu ze stanowisk ciepłych, na pastwiska szronem pokryte, nieostrożne pławienie i pojenie, zły i zepsuty pokarm, niedobra i gnijąca woda i wyziewy szkodliwe np. w bliskości kloak. Nakoniec do przyczyn zalicza się zarażenie szczególnie materyą, z nozdrzy u zwierząt chorych wypływającą, bądź za bezpośredniem zetknięciem się zwierząt zdrowych z choremi, bądź za dotykaniem się do karmu, żłobów lub innych sprzętów zanieczyszczonych przez materyą zwierząt chorych.

§ 161.

Dla zapobieżenia żolzom potrzeba: unikać wszelkiej styczności z końmi żolzującemi, wystrzegać się zaziębnienia, nieostrożnego pojenia, lub pławienia, niedawać zwierzętom młodym w zbytku owsa, potrawu, siana aromatycznego i t. d., niedawać pokarmu zepsutego, stęchłego, ani też nagle zmieniać sposobu utrzymywania ich, i karmienia; nieutrzymywać w stajniach zbyt gorących, dusznych i wyziewami zanieczyszczonych; w jesieni na i wiosnę szczególnie na wszystko to zwracać uwagę wypada, a mianowicie zwierząt zmokłych, pokrytych szronem albo śniegiem, nigdy do stanowisk nie wpędzać, bez poprzedniego wytarcia skóry słomą.

Srodki zapobiegające.

§ 162.

Припадки
злокачествен-
наго мыта.

В. Течение злокачественнаго мыта (adenitis maligna) есть слѣдующее: перепонка, выстилающая носовую полость, сильно краснѣетъ до багровости и покрывается пятнами, часто пузырьками, или язвнками (что послужило поводомъ назвать эту болѣзнь жестокимъ, быстрымъ саномъ). Изъ ноздрей иногда истекаетъ испорченная клейкая влага, всего чаще кровяная, воючая сукровица; желѣзы подѣ щекою опухаютъ, нерѣдко эта опухоль распространяется далеко и препятствуетъ дыханію; замѣчаются притомъ все признаки гнилой горячки.

Кромѣ того, сей родъ мыта обыкновенно соединяется съ воспаленіемъ легкихъ, горла, мозга, или кишекъ.

Болѣзнь эта часто въ одно и тоже время поражаетъ большое число животныхъ, и тогда уже дѣлается опасною заразою.

§ 163.

Посмертные
признаки въ
злокачествен-
номъ мытѣ.

При вскрытіи тѣла животныхъ, павшихъ отъ этой болѣзни, легкія бываютъ чернаго цвѣта, удоборазрываемы, наполнены тѣстообразною матеріею, покрыты снаружи желваками, или весьма небольшими упругими шишками; носовая перепонка бываетъ темно-красная, или же черная, покрытая язвами, либо даже продыравленная.

§ 162.

B. Bieg zolzów złośliwych (adenitis maligna) jest następujący: błona wyścielająca nozdrze, moeno niekiedy ciemno-zaczerwieniona, plamista, często pecherzykami lub wrzodzikami oznaczona (co dało powód do nazwania téj choroby ostrą, galopującą lub gangrenowaną nosacizną). Wypływ z nozdrzy niekiedy jest dobry szlamowaty, lecz najczęściej krwawy, posokowaty, smrodliwy; gruczoły pod szczęką zbrzękłe, obrzękłość najczęściej bywa znacznie rozszerzona, mocno oddech utrudzająca, a przy tém postrzegają się wszystkie znaki gorączki zgnilój.

Oprócz tego, rodzaj ten zolzów bywa najczęściej połączony z zapaleniem płuc, gardła, mózgu lub kiszki.

Choroba ta często wielką ilość zwierząt jednocześnie napada, a wówczas rodzi się nawet gatunek niebezpiecznej zarazy.

§ 163.

Otwierając ciała zwierząt, z tego rodzaju zolzów upadłych, znajdują się płuca czarne, kruche, materyą papkowatą napelnione, na powierzchni swój tuberkulami, czyli drobnymi guzyczkami sprężystymi pokryte, błona zaś wyścielająca nozdrze, bywa ciemno-czerwona, albo téż czarna, wrzodami opatrzona lub nawet podziurawiona.

§ 164.

Причины зло-
качественна-
го мыта.

Причины суть тѣ же, какъ въ доброкачественномъ мытѣ; сверхъ того, худое содержаніе животныхъ и недостатокъ хорошаго корма, во время свирѣпствованія мыта.

§ 165.

Предохранительныя мѣры.

Предохранительныя мѣры отъ этой болѣзни суть тѣ же, что и при доброкачественномъ мытѣ, особенно тогда должно примѣняться къ сказаннымъ въ § 161 мѣрамъ, когда мытѣ свирѣпствуетъ между животными нехорошо содержимыми, или предварительно ослабленными, которыя преимущественно подвержены злокачественному мыту. Не должно также употреблять лошадей на работу въ самомъ началѣ доброкачественнаго даже мыта.

§ 166.

Припадки за-
тяжнаго мы-
та.

С. Затяжной мытѣ (*adenitis chronica*) обнаруживается слѣдующими припадками: перепонка выстилающая носовую полость блѣдна, и иногда въ некоторыхъ мѣстахъ покрыта мѣлкими полосками, или красными пятнами; иногда влага изъ обѣихъ ноздрей бываетъ какъ и въ легкомъ мытѣ, но часто она плотнѣе пристаетъ къ краямъ ноздрей; желѣзы подъ щеками опухаютъ, подвижны, или бываютъ какъ будто приросшими, но всегда безъ всякой боли, или какого либо чувства. При томъ

§ 164.

Przyczyny są te same, jak w zolzach łagodnych, a nadto: złe utrzymywanie zwierząt i brak dobrego karmu, podczas panowania zolców. Przyczyny zolców złośliwych.

§ 165.

Środki zapobiegające tej chorobie są jak w zolzach łagodnych, a szczególnie zwracać uwagę należy, na środki, w § 161, kiedy zolzy między zwierzętami podane źle utrzymywaniami, lub słabowite usposobienie ciała mającemi panują; u nich bowiem najprędzej ten rodzaj zolców zwykły się zdarzać. Niewypada także używać koni do pracy, w samym początku nawet zolców łagodnych. Środki zapobiegające.

§ 166.

C. *Zolzy wątpliwe* (adenitis chronica) odznaczają się przez następujące przypadłości: błona nozdrzy biała, rozwolniona, czasami w niektórych miejscach drobniemi paskami lub czerwoniemi plamami opatrzona, wypływ materji z obu nozdrzy niekiedy bywa jak w zolzach łagodnych; lecz często materja jest bardziej do brzegu nozdrzy przylegająca; gruczolę podszczękowe są zbrękle, bywają ruchome, lub jakby przyrosłe, zawsze jednak nieczule i niebolesne. Niema przytém żadnych znaków gorączkowych, a cho-

Przypadłości zolców wątpliwych.

нѣтъ никакихъ признаковъ горячки, болѣзнь же въ этомъ состояннн можетъ продолжаться нѣсколь- ко недѣль, послѣ чего, ежели леченіе оставлено безъ вниманія, переходитъ обыкновенно въ подо- зрительный мытъ.

§ 167.

Причины. Причины тѣ же, какъ въ доброкачественномъ мытъ, а сверхъ того пренебреженное или худое леченіе доброкачественнаго мыта.

§ 168.

**Предохране-
ніе отъ заты-
жнаго мыта.** Къ числу мѣръ, предохраняющихъ отъ сего рода мыта, кромѣ предложенныхъ въ легкомъ мы- тѣ, относится особливо то, чтобы не оставлять безъ леченія всякаго рода мыта, особенно когда онъ ожесточается.

§ 169.

**Припадкн
подозритель-
наго мыта.** *Въ D.* Въ *подозрительномъ мытъ* (adenitis su- specta) перепонка отдѣляющая носовую полость блѣдна, нечиста, желтовата и покрыта изрѣдка полосками или точками, что имѣетъ видъ пятенъ; истекающая изъ носдрей влага водяниста, съ мѣлкими крупинками, бѣловато-желтовата, зеленова- та или сѣрая, она пристаеетъ къ краямъ носдрей, течетъ изъ обѣихъ, чаще же изъ одной носдри и притомъ весьма заразительна. Желѣзы подъ ще-

roba w tym stanie trwać może przez kilka tygodni, po czém jeżeli leczenie jest zaniedbane, przechodzi zwykle w zolzy podejrzane.

§ 167.

Przyczyny są takie, jak w zolzach łagodnych a nadto zaniedbanie lub złe leczenie zwierząt na zolzy łagodne chorujących.

Przyczyny.

§ 168.

Do liczby środków zapobiegających temu rodzajowi zolzów, oprócz wskazanych w zolzach łagodnych, należy jeszcze się wystrzegać szczególnie, zaniedbywania leczenia wszelkiego rodzaju zjawionych zolzów, mianowicie kiedy takowe charakter złośliwszy przybierają.

Srodki zapobiegające zolzom wątpliwym.

§ 169.

D. W zolzach podejrzanych (*adenitis suspecta*), błony nozdrzy są blade, brudne, żółtawe, i paskami lub punktami gdzieniegdzie oznaczone, co nadaje im postać jakby plamistą; wypływ materji z nozdrzy jest wodnisty, z drobnymi gruzelkami, białawo-żółtawy, zielonawy lub popielaty, do brzegów nozdrzy przylegający, czasami z obu najczęściej zaś z jednego otworu nozdrzy wychodzący, przytém jest bardzo zaraźliwy. Gruzoł podszczękowy zwykle z jednej tylko

Przypadłości zolzów podejrzanych.

кою опухаютъ обыкновенно съ одной только стороны; онѣ бываютъ тверды, шарообразны, прирастаютъ къ внутренней поверхности нижней щетки и нечувствительны. При томъ не замѣчается никакихъ признаковъ горячки; чрезъ нѣсколько мѣсяцевъ, или даже чрезъ годъ, болѣзнь эта переходитъ въ сапъ.

§ 170.

Причины подозрительнаго мыта.

Болѣзнь образуется отъ тѣхъ же причинъ, какъ и доброкачественный мытъ, наиболее же отъ пренебреженія, или худаго леченія доброкачественнаго, злокачественнаго или затяжнаго мыта.

§ 171.

Предохранительныя мѣры.

Предохранительныя мѣры тѣ же, что и въ злокачественномъ мытѣ.

§ 172.

Медико-полицейскія мѣры.

Медико-полицейскія мѣры во всѣхъ родахъ мыта суть тѣ же самыя, какія будутъ предложены ниже въ §§ 180 и 181 въ сапѣ лошадей; только лошадей больныхъ не убивать, а надлежитъ ихъ лечить подъ надзоромъ врача или ветеринара.

§ 173.

Обхожденіе съ больными.

Во всякомъ родѣ мыта больныхъ животныхъ должно содержать въ чистыхъ стойлахъ, въ умеренной температурѣ, и потому ежели стойла холо-

strony zbrękły, twardy, kulisty, do wewnętrznej powierzchni ramienia szczęki dolnej przyrosły, nieczuły. Prztém niepostrzegają się żadne znaki gorączki a choroba po kilku miesiącach, lub nawet po roku przechodzi w nosaciznę.

§ 170.

Choroba powstaje od takichże przyczyn, jak w zolzach łagodnych, a najbardziej z zaniedbania lub nie-
Przyczyny zolzów podejrzanych.
 stosownego leczenia zolzów łagodnych, złośliwych, lub wątpliwych.

§ 171.

Srodki zapobiegające są takie, jak w zolzach zło-
Srodki zapobiegające.
 śliwych.

§ 172.

Przepisy policyjno-lekarskie we wszystkich rodza-
Srodki policyjno-lekarskie.
 jach zolzów, są takie same, jak będą niżej wskazane w nosaciznie u koni w § 180 i 181. Tylko koni chorych nie zabijać, lecz oddawać je do leczenia pod dozorem lekarza lub weterynarza.

§ 173.

Przy jakimkolwiek bądź rodzaju zolzów, potrze-
Obchodzenie się z chorémi
 ba chore zwierzęta utrzymywać w stanowiskach czystych i umiarkowanej temperaturze, i dla tego to ie-

дноваты, то можно лошадей прикрывать попонами и давать болѣе подстилки, также чистую, не слишкомъ холодную воду; подчелюстную опухоль содержать въ теплотѣ, подвязывая ее, напр. кожухомъ, и сверхъ того дѣлать теплыя, но не горячія припарки изъ отрубей, то есть: въ мышокъ съ отрубями наливать кипячей воды, добавляя къ тому немного сѣна, конецъ мышка вложить лошади на голову и такъ оставить болѣе десяти минутъ.

Въ доброкачественномъ мытѣ давать только траву, или немного хорошаго сѣна, воду забѣленную мукою съ отрубями и поваренною солью; еслибы испражненія были тверды, то сверхъ того дважды въ день давать по 10 — 15 лотовъ глауберовой соли, или клистиры изъ теплой воды съ постнымъ масломъ.

Въ другихъ же родахъ мыта назначается весьма питательный кормъ, напр. чистый и хорошій овесъ, хорошее, сухое пахучее сѣно; лечение же должно быть соответственно роду самой болѣзни.

żeli stanowiska są chłodnawe, to można zwierzęta przykrywać dekami, i dawać obfitą podścielkę; podawać czystą niezbyt zimną wodę i obrzękłość pod szczęką, ciepło utrzymywać przez podwiązanie np. kawałkiem kozucha, a nadto robić ciepłe lecz nie gorące naparzania z otrąb to jest: do wsypanych otrąb do worka nalewać wody wrzącej, na to posypać trochę siana, koniec worka na głowę koniowi założyć, i zostawić przez kilkanaście minut.

W zółzach łagodnych dawać tylko trawę, albo cokolwiek dobrego siana i pojło z otrąb i soli kuchennej; a jeżeliby kał był twardy, to nadto parę razy na dzień dawać po 10-15 łutów soli glauber-skiej, lub lawatywy z wody ciepłej, z olejem.

W innych zaś rodzajach zółzów, podawać pokarm bardzo posilny, np. czysty i dobry owies, dobre suche aromatyczne siano, i leczyć stosownie do rodzaju samej, choroby.

САПЬ У ЛОШАДЕЙ.

(Ozoena maligna contagiosa, malleus humidus.)

§ 174.

Общая поня-
тия о боль-
зни.

Эта болезнь, свойственная только лошадямъ, осламамъ и муламъ, продолжается очень долго, она заразительна и смертельна; появляется часто на нѣсколькихъ штукахъ, иногда же поражаетъ цѣлые конскіе табуны, особенно военные и происходитъ или въ слѣдствіе другихъ болезней, или отъ зараженія. Во всякомъ же случаѣ, самый вѣрный признакъ ея существованія составляютъ звѣздообразныя язвинки, имѣющія сальновидное основаніе и разсыпанныя въ ноздряхъ, особенно же на носовой преградѣ.

§ 175.

Сапъ, проис-
шедшій отъ
другихъ бо-
лезней.

A. Сапъ происшедшій отъ другихъ болезней, чаще всего бываетъ слѣдствіемъ пренебреженнаго, или несоответственно лечимаго мыта. Припадки его слѣдующіе:

Изъ ноздрей истекаетъ сукровица, смѣшанная съ водянистыми частями и небольшими крупинками. Желѣзы подъ щекою становятся твердыми,

NOSACIZNA U KONI.

(Ozoena maligna contagiosa, malleus humidus).

§ 174.

Choroba ta koniom tylko osłom i mulom właściwa, jest bardzo długo trwająca, zaraźliwa i śmiertelna; często okazuje się na pojedynczych sztukach a czasami nawet całe stada koni, mianowicie wojskowych napada, i może powstawać, albo z innych chorób, albo z zarażenia się w każdym zas razie; najpewniejszym znakiem jęj obecności, są wrzodziki gwiazdkowate z dnem łojowatęm, rozsypane w nozdrzach szczególnie na przegrodzie nozdrzowęj.

Ogólne wyobrażenie o chorobie.

§ 175.

A. Nosacizna z innych chorób powstała, najczęściej wywija się z zolców źle leczonych, lub zupełnie zaniedbanych, przypadłości jęj są następujące:

Nosacizna z innych chorób powstała.

Wypływ materyi z nozdrzy ropiastęj, pomieszanej z wodnistęmi częściami, i małęmi grubkami. Gruczoly pod szczęka, stają się twarde, nieczule, zimne;

печувствительными, холодными и неподвижными. Перепонка, выстилающая носовую полость, имѣть пятна, красныя точки и полоски. Это суть примѣты подозрительнаго мыта, переходящаго уже въ сапъ. Потомъ изъ обѣихъ ноздрей, чаще изъ одной и притомъ съ той стороны, гдѣ отвердѣли подщечныя желѣзы, начинается истекать желтовато-зеленоватая влага, которая дѣлается вязкою и присыхаетъ къ краямъ ноздрей, образуя на нихъ родъ струпеви; изъ глазъ той стороны, на которой страдаютъ желѣзы, отдѣляется вязкая влага, которая осаждается въ углу глаза. Животное въ это время становится скучнымъ, опускаетъ голову и шею, теряетъ позывъ на кормъ, имѣетъ взъерошенную шерсть, трудное и сапящее дыханіе. Въ продолженіе болѣзни, на внутренней ноздревой перепонкѣ образуются блѣдныя, краснополосатыя пузырьки, сначала въ видѣ чечевицы, потомъ увеличиваются и имѣютъ иногда два дюйма въ діаметръ; они лопаются, источаютъ ѣдкую матерію, которая портитъ хрящи носовой перегородки, или перемѣняются въ неправильныя сальновидныя язвинки съ вывороченными краями; язвинки бываютъ блѣдныя, красноватыя, или голубыя и отдѣляютъ сукровицу зеленоватую, сврую, темную, или смѣшанную съ кровью и сильновонючую; притомъ болятъ иногда подщечныя желѣзы. Въ концѣ болѣзни, дыханіе постепенно становится труднымъ и производитъ сильное зловоніе въ воздухѣ; живо-

i nieruchome. Błona nozdrzy jest płanista, ma na sobie kropki i pręgi czerwone, a to wszystko jest cechą zółców podejrzanych, które już przechodzą w nosaiczną. Następnie z obu nozdrzy, lub najczęściej z jednego tylko otworu, i to z tej strony, gdzie pod szczęką gruczoł jest stwardniały, okazuje się materia koloru żółtawo-zielonego, która później staje się lepka i przysycha do brzegów nozdrzy, tworząc na nich rodzaj strupów; a oko z tej strony gdzie gruczoł cierpi wydziela materią lepka, która w kącie oka osiada. Zwierzę w tym czasie jest smutne, zwiesza głowę i szyję, apetyt ma zmniejszony, sierć najeżoną, oddychanie utrudzone i sapliwe. W dalszym ciągu choroby, tworzą się na wewnętrznej błonie nozdrzy, blade, czerwonawe, pręgowate pęcherzyki, te w początku mają kształt soczewicy, a później się powiększają niekiedy do wielkości dwóch cali w średnicy, pękają, wydają zjadliwą materią psującą chrząstki przegrody nosowej, albo się zamieniają na nieforemne wrzodziki lojowate, mające brzegi zawrócone, blade, czerwonawe lub niebieskie, z tych wrzodzików wydziela się posoka zielonawa, popielata, brunatna, lub ze krwią pomieszana, i mocno śmierdząca, a gruczoł podszczękowy czasami bywa bolesny. Przy końcu choroby, oddech staje się stopniowo co raz więcej utrudzony, powietrze odetchnięte bardzo smrodliwe, zwierzęta chudnieją, słabną, stają się niezdolnemi do pracy, powieki i części płciowe brzękną, a na

тныя худѣють, ослабѣвають, дѣлаются неспособными къ работамъ; веки и дѣтородныя части опухаютъ, а на разныхъ частяхъ тѣла появляются шишки, какъ при лимфатическомъ худосочи; послѣ того животныя скоро издыхаютъ.

§ 176.

Сапъ происшедшій отъ зараженія.

В. Сапъ происшедшій отъ зараженія. Сапъ сообщается здоровымъ животнымъ чрезъ зараженіе слюною, кровью, каломъ, мочей и истеченіемъ изъ ноздрей больныхъ животныхъ. Теченіе его есть слѣдующее: около пятого дня послѣ зараженія, животныя становятся скучными, теряютъ позывъ на кормъ, опускаютъ голову, біеніе сердца у нихъ едва примѣтное и ускоренное, дыханіе также ускоренное и затрудненное. Съ одной стороны подъ щекою опухаютъ лимфатическія желѣзы; съ этой же стороны припухаютъ и веки, а изъ соответственной ноздри истекаетъ влага; носовая перепонка покрывается пятнами и красна; около 12го дня послѣ зараженія, вытекающая изъ ноздрей густая и бѣлая влага, принимаетъ желтый цвѣтъ. Спустя двѣ недѣли, перепонка одѣвающая носовую полость, особенно же ея преграду, покрывается небольшими пузырьками, величиною съ чечевичное зерно; число пузырьковъ сначала незначительно, но оно увеличивается постепенно; вскорѣ они лопаются, изливаютъ влагу и перемѣняются въ круглыя возвышенныя язвинки, съ тол-

rożnych częściach ciała występują guziczki tyłczako-
we, poczem w krótkie konie zdychają.

§ 176.

B. Nosacizna przez zarażenie się powstała.
Nosacizna udziela się zdrowym zwierzętom przez wy-
pływ z nozdrzy, ślinę, krew, kał i urynę, a bieg jej
jest następujący; około piątego dnia po zarażeniu się
zwierzęta są smutne, nie mają apetytu, zwieszają glo-
wę, bicie serca ledwo wyrażne, przyspieszone, od-
dychanie również przyspieszone i utrudzone. Brzęk-
nie z jednej strony pod szczęką gruczoł limfatyczny
a z tejże samej strony, brzęknie powieka i wypływa
materya z odpowiedniego otworu nozdrzy; błona noz-
drzowa jest płamista, zaczerwieniona, a około 12 dnia
od zarażenia się, ciecz z nozdrzy wypływająca gęsta
i biała, nabiera koloru żółtego; za parę tygodni błona
nozdrzowa wewnętrzna a mianowicie przegroda środ-
kowa nozdrzy, pokrywa się pęcherzykami małemi
wielkości soczewicy dochodzącemi; liczba tych z po-
czątku jest mała, lecz coraz się pomnaża, wkrótce
one pękają sączą płyn i zamieniają się we wrzodziki
okrągłe mające brzegi grube, wyniosłe i dna łojowate
do słoniny podobne. Wrzody te niekiedy pokrywają
się skorupą i goją, zostawując po sobie bliźnę twardą.

Nosacizna
powstała
z zarażenia
się.

стыми краями и съ сальновиднымъ основаніемъ. Эти язвинки иногда заживаютъ, оставляя послѣ себя на носовой перегородкѣ твердый бѣлый рубецъ, но скоро вновь появляются.

Ходъ этой болѣзни весьма медленный. Лошади не оказываютъ даже вовсе никакихъ страданій до 7, или даже до 8 мѣсяцевъ. Ноздревая полость болѣе и болѣе измѣняется; матерія начинаетъ портить хрящи и кости, принимаетъ цвѣтъ крови, съ черными точками, постепенно умножающимися; дыханіе весьма хриплое, изъ легкихъ исходитъ смрадный холодный воздухъ; животное болѣе ослабѣваетъ, біеніе сердца бываетъ замѣтное; на поверхности тѣла образуются холодные нарывы безъ береговъ, и больныя издыхаютъ чрезъ годъ, два и позже, послѣ зараженія.

Болѣзнь, въ теченіи своемъ иногда улучшается, иногда, особенно при хорошей погодѣ, почти совершенно прекращается, но вскорѣ опять возвращается; иногда желъзы подъ щекою исчезаютъ, или вмѣсто язвинокъ въ ноздрахъ, показываются только пятна, или же язвинки такъ глубоко скрываются, что ихъ невозможно при жизни замѣтить.

§ 177.

Посмертные
признаки.

Посмертные признаки суть слѣдующіе: около рта и ноздрей замѣчается густая, липкая матерія, въ носовой полости и на преградѣ язвинки, или костюда, лобныя и щечныя пазухи наполнены ма-

białą na przegrodzie nosowej, lecz wkrótce znowu się otwierają.

Bieg téj choroby jest bardzo powolny, konie nawet nie okazują żadnych cierpień, ani słabości, aż w 7 lub 8 dopiero miesięcy. Jama nozdrzowa coraz więcej jest zaniemiona, materya zaczyna psuć chrząstki i kości, nabiera koloru krwawego z czarnymi punktami, w coraz większej ilości, oddech jest chrapliwy, powietrze z płuc wychodzi smrodliwe, zimne, zwierzę coraz bardziej jest osłabione, bicie serca wyraźne, na powierzchni ciała tworzą się guzy zimne, nieograniczone, rozplywające się i zwierzęta zdychają w rok, we dwa lata, lub później od chwili zarażenia się.

Choroba w ciągu trwania czasami się polepsza, a niekiedy na jakiś czas mianowicie przy pogodzie, prawie zupełnie ustaje, lecz wkrótce znowu się objawia; czasami gruczoł niknie pod szczęką, lub zamiast wrzodzików w nozdrzach plamki się tylko znajdują, albo téż wrzodziki bywają tak głęboko osadzone, że ich za życia dostrzedz niepodobna.

§ 177.

Znaki pośmiertne są następujące: około pyska i nozdrzy okazuje się materya gęsta, lepka, w jamie nosowej na przegrodzie wrzody, lub psucie się chrząstek i kości, zatoki czołowe i szczękowe posoką napel-

Znaki pośmiertne.

терією. Ежели болѣзнь была застарѣлая, то на поверхности тѣла находятъ нарывы и изнуреніе всего тѣла.

Легкія блѣдныя, всегда раздутыя, покрытыя мелкими твердыми бугорками; въ существѣ своемъ иногда имѣютъ много нарывовъ и язвъ, и наполнены темною кровавою сукровицею.

Брюшныя внутренности часто бываютъ вялыя; всѣ желѣзы тверды; печень, селезенка и почки удоборазрываются.

У лошади павшей, или убитой въ сапѣ отъ зараженія, въ самомъ его началѣ, носовыя только перепонки покрыты матерією и возвышенными прыщиками, величиною съ маисъ, или язвѣнками, самая же перепонка мало измѣнена. При ожесточеніи болѣзни, происшедшей какъ отъ зараженія, такъ и отъ другихъ болѣзней, носовыя перепонки бываютъ продиравлены, имѣютъ видъ звѣзды, покрыты рубцами отъ зажившихъ язвъ, въ нѣкоторыхъ же мѣстахъ и большими чирьями. Лошади павшія въ послѣдней степени болѣзни, обнаруживаютъ слѣды еще большей порчи носовыхъ, щечныхъ и лобныхъ хрящей и костей и другіе признаки, нечисленные уже при описаніи сапа, происшедшаго отъ другихъ страданій при жизни.

§ 178.

Причины са-
па.

Причины сапа у лошадей суть: флегматическое и слабое сложеніе тѣла, общее раздутіе лимфати-

nione, jeżeli choroba była zadawniona, to na powierzchni ciała są guzy, a całe ciało wychudłe.

Pluca blade, wydęte, zawsze pokryte drobnymi twardemi, guziczkami, w substancyi swojej mają czasem wiele guzów i ropni, a wewnątrz materyą ropiastą, brunatną i krwawą.

Trzewy brzuchowe często bywają wątłe, wszystkie gruczoły twarde, wątroba śledziona i nerki kruche.

Koń upadły lub zabity w nosaciznie powstałej z zarażenia, w samym jej początku, ma tylko błony nosowe pokryte materyą, i opatrzone guziczkami wielkości prosa lub wrzodzikami, a sama błona jest zmieniona. W wyższym stopniu choroby powstałej czy to z zarażenia się, czy z innych chorób, błony noszdrzy są podziurawione, pokryte wyniosłami, białemi bliznami wrzodów zagojonych, mające kształt gwiazdek, a miejscami opatrzone wrzodami wielkiemi; w najwyższym zaś stopniu choroby upadłe konie, okazują ślady jeszcze większego zniszczenia chrząstek i kości nosowych, szczękowych, czołowych, i inne znaki jak już wyżej, przy nosaciznie wywiniętej z innych chorób, za życia wyliczono.

§ 178.

Przyczyny nosacizny u koni są: temperament flegmatyczny wątła budowa ciała i rozdęcie ogólne na-

Przyczyny
nosacizny.

ческихъ сосудовъ, сильное движеніе при недостаткѣ хорошаго корма, холодный влажный воздухъ, разныя застарѣлыя болѣзни, какъ то: мыть, воспаленіе легкихъ и дыхательнаго горла, внезапное вогнаніе внутрь кожныхъ болѣзней, застарѣлыя и злокачественныя вереда.

Зараженіе можетъ послѣдовать особенно:

1) посредствомъ соприкосновенія съ самыми лошадьми;

2) въ слѣдствіе пребыванія здоровыхъ лошадей въ конюшняхъ, гдѣ находится много сапательныхъ лошадей;

3) отъ употребленія попоны, упряжи или снарядовъ, которые служили для очистки и кормленія лошадей сапательныхъ, и отъ помѣщенія здоровыхъ лошадей въ станкахъ, неочищенныхъ послѣ лошадей одержимыхъ сапомъ, или же чрезъ подаваніе оставшихся отъ нихъ подстилки или корма для лошадей здоровыхъ.

§ 179.

Предохранительныя мѣры.

Для предохраненія отъ сапа, давать животнымъ хорошій, питательный, неспорченный кормъ, а не собираемый съ низменныхъ, болотистыхъ, или водою залитыхъ мѣстъ; стараться не давать испорченной воды. Тщательно лечить болѣзни, могущія перейти въ сапъ, особенно: мокрецъ, парши, застарѣлыя язвы, мыть, воспаленіе горла, катаральное воспаленіе легкихъ и т. п.; преимущественно же

czyń limfatycznych; zbyt uczny ruch przy braku dobrego karmu, powietrze zimne, wilgotne, choroby rozmaite zaniedbane jakoto: zolzy, zapalenie płuc, lub kanałów powietrznych, nagle w pędzenie do środka chorób wysypkowych, długo-trwające i złośliwe wrzody.

Zarażenie się może nastąpić mianowicie :

1) przez bezpośrednie zetknięcie się z końmi nosatymi.

2) przez przebywanie koni zdrowych w stajniach, gdzie jest wiele koni nosatych.

3) przez użycie dek, uprząży lub sprzętów używanych do karmienia i czyszczenia koni nosatych, i przez postawienie koni zdrowych w klatkach, po pierwszych nie oczyszczonych lub przez podawanie im karmu, albo podścielki po chorych zostawionej.

§ 179.

W celu zabezpieczenia od nosacizny, dawać zwierzętom dobry pokarm, pożywny, niezepsuty, ani też z miejsc niskich, błotnistych lub wodą zalanych zbierany; wystrzegać się dawania zepsutej wody. Leczyć starannie choroby mogące przejść w nosaciznę, a mianowicie gruźlę, parchy, zastarzałe wrzody a także zolzy, zapalenie gardła, zapalenie płuc kataralne i t. p. a nade wszystko unikać zarażenia się przez styczność

Środki zapobiegające.

избывать, чтобы здоровыя лошади не заражались отъ сообщенія съ лошадьми, пораженными мытомъ и сапомъ, равно со всеѣмъ тѣмъ, что могло быть съ ними въ какомъ либо соприкосновеніи, во время ихъ болѣзни.

§ 180.

Медико-полицейскія правила.

Медико-полицейскія правила во время свирѣпствованія болѣзни:

1. Какъ скоро въ какомъ мѣстѣ владѣлецъ замѣтитъ, что у многихъ, или даже у одной лошади, нѣсколько дней течетъ изъ ноздрей влага, или же опухли желѣзы подъ щекою и сдѣлались неподвижными, или обнаружилась какіе нибудь признаки, по которымъ можно подозрѣвать мытъ, или сапъ, обязанъ немедленно отдѣлить здоровыхъ лошадей отъ больныхъ.

2. Осмотрѣть всехъ здоровыхъ лошадей, а потомъ и подозрительныхъ, при чемъ должно выводить ихъ къ свѣту, поднимать имъ голову и раскрывать ноздрей и, сообразно найденному состоянію ихъ здоровья, отдѣлять, какъ сказано въ предыдущемъ пунктѣ.

3. Донести подлежащему начальству о появленіи болѣзни.

4. Назначить особыхъ людей для примотра за больными лошадьми, съ тѣмъ однакожь условіемъ, чтобы сіи люди не имѣли никакихъ изращеній, или

koni zdrowych, tak z koniami zolzującemi i nosatemi, jak równie ze wszystkiém tém co jakąkolwiek z nimi komunikacyą mieć mogło w ciągu ich choroby.

180.

Przepisy policyjno-lekarskie w czasie panującej choroby. Przepisy policyjno-lekarskie.

1. Skoro w jakim miejscu postrzeże właściciel, że kilku albo choć jednemu koniowi wypływa materya z nozdrzy przez dui kilkanaście, albo gruczoł pod szczęką jest zbrzękły i nieruchomy, lub inne jakiegokolwiek znaki robiące podejrzenie o zolzy lub nosacizne są obecne, obowiązany jest konie zdrowe natychmiast od chorych oddzielić.

2. Obejrzeć wszystkie konie zdrowe, a później podejrzane, wyprowadzając je na światło, podejmując głowę i roztwierając nozdrza, i stosownie do znalezionej choroby oddzielić jak w ustępie poprzedzającym.

3. Donieść właściwej władzy o zjawieniu się choroby.

4. Przeznaczyć osobnych ludzi do dozoru zwierząt chorych, z tym jednak warunkiem, aby ci nie mieli żadnych skaleczeń, lub zadraśnień na rękach,

царапинъ на рукахъ, или на другихъ обнаженныхъ частяхъ тѣла, подверженныхъ зараженію.

5. Назначить особую посуду для кормленія и водопоя больныхъ лошадей, остатковъ же корма или подстилки не употреблять для здоровыхъ.

6. Упряжь, хомуты, недоуздки, веревки, попоны и т. д., употребляемые для больныхъ лошадей, не употреблять для здоровыхъ.

7. Ежели послѣ освидѣтельствованія служащимъ лекаремъ окажется, что подозрительныя лошади дѣйствительно одержимы сапомъ, то ихъ должно тотчасъ убить, въ присутствіи мѣстной власти и служащаго лекаря, и вмѣстѣ съ изрѣзанною шкурою зарыть въ землю, въ отдаленномъ мѣстѣ, на нѣсколько футовъ.

8. Всѣхъ лошадей, бывшихъ въ одномъ мѣстѣ съ пораженными сапомъ, считать подозрительными, и потому тотчасъ отдѣлять и передавать для присмотра особымъ людямъ на 4 недѣли; занимаемая же ими до того времени мѣста, очистить, по правиламъ ниже предложеннымъ.

9. Ежели у которой нибудь изъ подозрительныхъ лошадей, обнаружатся признаки мыта, переходящаго въ сапъ, или признаки другихъ болѣзней, то ее тотчасъ отвести въ отдѣленное мѣсто и тамъ наблюдать за нею, поручивши лечить ее лицамъ законно къ тому удостоеннымъ. Если же во время пользованія откроется дѣйствительный сапъ, то больную лошадь убить немедленно и поступить какъ сказано въ 7 пунктѣ.

10. Nie tylko w czasie panującej nosacizny, lecz albo na innych częściach ciała obnażonych i na zarażenie się wystawionych.

5. Przeznaczyć osobne sprzęty do karmienia i pojenia koni chorych, a pozostałości od karmu lub podslania, dla zdrowych nie używać.

6. Uprzeży, chomątów, kantarów, postronków, dek i t. d. używanych dla zwierząt chorych, dla zdrowych nieużywać.

7. Po przybyciu lekarza rządowego, jeżeli się okaże, że konie podejrzane wyraźnie są nosate, to natychmiast je pozabijać, w obec miejscowej władzy i lekarza rządowego, i w oddalonym miejscu wraz ze skórą ponacinaną, na kilka stóp głęboko zakopać do ziemi.

8. Wszystkie konie, które w jednym stanowisku przebywały z nosatemi, uważać się mają jako podejrzane, i dla tego zaraz je oddzielić, i przez osobnych ludzi dozorować przez dni 28, a stanowiska poprzednio przez nie zajęte, oczyścić jak niżej będzie wyszczególniono.

9. Jeżeli który z koni podejrzanych, okaże znaki przechodzących w nosaciznę zółzów lub innych chorób, to takowego natychmiast do osobnej zagrody odprowadzić, i tam obserwować, a leczenie powierzyć wykwalifikowanym osobom. Skoro zaś w ciągu leczenia okaże się wyraźna nosacizna, niezwłocznie zabić i postąpić jak w ustępie siódmym.

10. Не только во время свирьпствования сапа, но и во всякое другое время, по всемъ коннымъ ярмаркамъ и торгамъ, производить осмотръ лошадей, и пораженныхъ сапомъ убивать подь полицейскимъ присмотромъ, составляя при томъ надлежащій протоколъ. Въ случай, ежели найдется сапатая лошадь на ярмаркѣ, то кромѣ ея убіенія, надобно сдѣлать у ея властителя осмотръ всѣхъ лошадей, находящихся даже дома, и таковой осмотръ повторять всякую недѣлю въ продолженіи мѣсяца; во все это время не дозволяется ему продавать находящихся у него лошадей, какъ подозрительныхъ.

11. Лица, продающія лошадей на торгахъ или ярмаркахъ, обязаны предьявлять ревизующимъ чиновникамъ свидетельства о состояніи здоровья своихъ лошадей, выданныя надлежащими служащими врачами или ветеринарами.

12. Торгующіе лошадьми и извозчики, имющіе всегда запасныхъ лошадей на продажу, обязаны каждый мѣсяць представлять подлежащей власти ихъ для осмотра.

13. Ежели на торгахъ, постоялыхъ дворахъ и другихъ мѣстахъ, окажутся лошади пораженныя сапомъ и подлежащія убою, то ихъ убивать какъ сказано въ 7 пунктѣ; издержки же на очищеніе мѣсть, гдѣ онѣ стояли, согласно съ § 181, должны быть отнесены на счетъ хозяина сихъ лошадей.

сапатая лошадь убить немедленно и поступить какъ сказано въ 7 пунктѣ.

10. Nie tylko w czasie panującej nosaczyny, lecz i w każdej innej porze, po wszystkich jarmarkach i targach kónskich, odbywać rewizyą koni a znalezione nosate zabijać pod dozorem policyjnym, przy zrobieniu przytém stosownego protokołu. Na przypadek zaś znalezienia konia nosatego na jarmarku, oprócz jego zabijania odbywać wypadu rewizyą u jego właściciela, wszystkich koni w domu się nawet znajdujących i takową rewizyą co dni 7 przez cały miesiąc powtarzać, a w przeciągu tego czasu nie wolno mu znajdujących się u niego koni sprzedawać, jako już podejrzanych.

11. Osoby sprzedające konie na targach lub jarmarkach, świadectwa o stanie zdrowia swoich zwierząt, wydane przez właściwych lekarzy lub weterynarzy rządowych, rewidującemu okazać powinni.

12. Handlarze koni i furmani mający ciągle konie na zbyciu, obowiązani są co miesiąc przedstawiać takowe do obejrzenia właściwej władzy.

13. Jeżeli na targach w oberżach lub innych miejscach, wykryją się konie nosate, do zabicia kwalifikujące się, to takowe zabijać jak w ustępie 7, a koszta oczyszczenia stanowisk stosownie do § 181, to właściciel konia ponosić powinien.

14. Содержатели и хозяева постоялых дворов должны обращать особенное внимание на то, чтобы въ ихъ конюшни не вводили лошадей, имеющихъ отделение материи изъ ноздрей, и чтобы послѣ каждой подозрительной лошади, очищены были надлежащимъ образомъ сѣтетки и прочіе снаряды.

15. Вся торговцы, или вообще содержатели лошадей въ значительномъ количествѣ, послѣ покупки новыхъ лошадей, происходящихъ изъ конюшенъ, гдѣ прежде находились сапатыя лошади, или изъ другихъ подозрительныхъ мѣстъ, обязаны держать ихъ предварительно четыре недѣли въ особыхъ конюшняхъ.

16. Люди, назначенные ходить за подозрѣваемыми въ зараженіи сапомъ, не должны имѣть никакого сообщенія съ здоровыми лошадьми, а равно не оставаться тамъ, гдѣ стоятъ подозрительныя лошади, исключая развѣ то время, какое требуется для подачи имъ корму, или лекарства. Преимущественно же остерегаться, чтобы не заразиться истекающею изъ ноздрей влагою, или другимъ какимъ испражненіемъ.

17. Если подозрительныя лошади, поставленныя въ особой конюшнѣ, чрезъ 28 дней послѣ отдѣленія ихъ, не окажутъ, при осмотрѣ служащимъ врачемъ, никакихъ признаковъ сапа, то ихъ считать совершенно здоровыми.

14. Karczmarze i właściciele domów zajezdnych, pilnie zwracać uwagę powinni, aby do ich stodół, koni wypływ materyi z nozdrzy mających, nie wprowadzano, a po każdym koniu podejrzanym, aby żłoby, drabiny i inne sprzęty stosownie oczyszczone były.

15. Wszyscy handlarze lub inne osoby, w znacznej ilości konie utrzymujące, obowiązane są po zakupieniu nowych koni, pochodzących ze stajen, gdzie się dawniej znajdowały konie nosate, lub z innych miejsc nie dosyć pewnych, takowe wprzód przez 4 tygodnie w oddzielnych stajniach zatrzymywać.

16. Ludzie do dozorowania zwierząt podejrzanych o nosaczną przeznaczeni, nie mają mieć żadnej styczności z kołmi zdrowymi, i nie powinni przebywać w stanowiskach mieszczących w sobie zwierzęta podejrzane, jak tyle tylko, o ile tego konieczna potrzeba przy podawaniu pokarmu lub lekarstw wymaga, oraz strzedz się zarażenia materją z nozdrzy wypływającą lub innemi częściami.

17. Jeżeli konie podejrzane, w osobnej stajni umieszczone, po 28 dniach od daty oddzielenia, nie okażą przy rewizyi przez rządowego lekarza, odbytej, żadnych znaków nosaczyny, to takowe za zupełnie zdrowe uważać.

18. Изъ мѣста гдѣ повально свирѣпствуетъ сапъ, нельзя ни подь какимъ видомъ выводить лошадей, а равно вводить туда постороннихъ лошадей, развъ спустя 4 недѣли послѣ прекращенія сапа и по очищеніи мѣсть въ которыхъ онъ стояли.

19. Вообще же въ городахъ досмотрщикамъ при заставахъ поставляется въ обязанность, не дозволать впускать въ городъ ни же выпускать изъ него сапатыхъ лошадей, кромѣ такихъ, которыя будутъ выводимы живодерами на убой.

§ 181.

Правила послѣ прекращенія болѣзни.

Мѣры по прекращеніи болѣзни.

1. Изъ мѣсть, гдѣ стояли больныя сапомъ лошади, должно вывезти пометъ и зарыть въ землю; оставшійся же кормъ и подстилку сжечь.

2. Старый деревянный полъ сжечь, каменный же, или новый деревянный, вымыть горячимъ щелокомъ. Гдѣ же долго находились сапатыя лошади, или было ихъ много, должно выбрать на одинъ футъ землю, зарыть ее въ яму и замѣнить свѣжею землею.

3. Мѣста, гдѣ стояли лошади, окурить хлоромъ, какъ сказано въ § 103 мѣрь, соблюдаемыхъ послѣ прекращенія чумы рогатаго скота, и провѣтривать въ продолженіи 3хъ недѣль.

4. Вещи, употребленныя для чистки конюшней, каковы: метлы, вѣтошки, лопатки и проч., сжечь.

18. Z miejsca gdzie nosaczna panuje powszechnie, nie wolno pod żadnym warunkiem wyprowadzać, ani też tam wprowadzać koni obcych, aż we 4 tygodnie po jej zupełnym ustaniu i po oczyszczeniu stanowisk, gdzie przebywały konie chore.

19. W ogólności zaś w miastach wyklada się obowiązek na rewizorów rogatkowych, aby ci nie dozwolali wprowadzać do miasta, ani wyprowadzać koni nosatych, wyjąwszy koni wyprowadzanych przez mistrza do zabicia.

§ 181.

Przepisy po ustaniu choroby.

1. Ze stanowisk gdzie przebywały zwierzęta nosate, potrzeba gnojów wyprzątnąć i do ziemi zakopać, pozostałości karmu i podścielkę spalić.

Przepisy po
ustaniu cho-
roby.

2. Podłogę drewnianą starą spalić a kamienną lub drewnianą nową, ługiem gorącym wyparzyć. Gdzie zaś długo były konie nosate lub było ich wiele, to i ziemię na stopę z pod podłogi wybrać, i do jamy zakopać, a świeżą ziemię nasypać w stajni należy.

3. Stanowiska chloryną wykadzić raz jeden, jak powiedziano w § 103 przepisów po ustalój zarazie bydłcej i przez dni 21 przewietrzyć.

4. Używane do wymycia sprzęty, jakoto: miotły, wiechcie, tudzież łopaty do wynoszenia gnoju i t. p. spalić.

5. Ясли, рѣшетки и другія деревянныя вещи, а равно упряжь и все, что могло имѣть соприкосновеніе съ больными лошадьми, выпарить горячимъ щелокомъ; желѣзныя же вещи перекалить.

6. Стѣны, а также обмытыя горячимъ щелокомъ ясли и рѣшетки въ конюшняхъ, гдѣ были больныя лошади, выбѣлить на ново.

7. Ежели во время хожденія за подозрительными лошадьми, кто нибудь изъ людей запачкаетъ какую либо израненную, или покрытую нѣжною кожицею часть тѣла, напр. вскорѣ послѣ заживленія язвъ или ранъ, или ежели ранить себя нечистымъ, или окровавленнымъ ножомъ, тогда запачканную часть должно обмыть тщательно мыльнымъ растворомъ, щелокомъ, или растворомъ хлоровой извести, или же мочею, повторяя это нѣсколько разъ съ ряду.

8. Когда, спустя нѣсколько времени послѣ этого, окажется на этомъ самомъ мѣстѣ опухоль, съ нѣкоторою болью и если притомъ оно будетъ темно-краснаго цвѣта и немного горяче, то должно объявить о томъ немедленно ближайшему врачу, язву же, если она есть, перевязать ѣдкимъ поташемъ, разведеннымъ въ водѣ, или крѣпкимъ отваромъ золы въ водѣ.

5. Żłoby, drabiny i inne sprzęty i uprząże, które mogły mieć styczność ze zwierzętami chorými, ługiem gorącym wyparzyć a sprzęty żelazne w ogniu wypalić.

6. Sciany, a także wymyte już wrzącym ługiem żłoby i drabiny, w stanowisku gdzie były konie chore, na świeżo wybielić.

7. Jeżeli w czasie dozorowania zwierząt podejrzanych, którykolwiek bądź z ludzi zwała jakąkolwiek część ciała zranioną, lub pokrytą delikatną skóreczką np. po niedawno zagojonych wrzodach, lub ranach, albo skaleczy się nożem zakrwawionym lub zbrudzonym, to potrzeba natychmiast część zwalaną obmyć starannie wodą mydlaną, ługiem, albo rozpuszczeniem chlorku wapna, albo też uryną, i to po kilka razy.

8. Skoro po uskutecznieniu tego, po pewnym czasie, na témże miejscu powstanie obrzękłość nieco bolesna, ciemno-czerwona, trochę gorąca, to natychmiast donieść najbliższemu lekarzowi; ranę, zaś jeżeli się takowa znajduje, opatrzyć przyłożeniem potażu gryzącego, rozpuszczonego w wodzie lub mocnym ługiem.

ЛИХОЙ, ЧИЛЬЧАКЪ, или ЛИМФАТИЧЕСКОЕ
ХУДОСОЧІЕ У ЛОШАДЕЙ.

(*Malleus farciminosus, cachexia lymphatica
farciminoso.*)

§ 182.

Общая поня-
тия о боль-
зни.

Эта болѣзнь, равно какъ и сапъ, свойственна лошадямъ, осламъ и муламъ. Она можетъ происходить отъ зараженія, или отъ другихъ болѣзней, или же отъ внутренняго расположенія; бываетъ продолжительна, заразительна и рѣдко излечивается. Въ сущности она не разнится отъ сапа и отличается отъ него распуханіемъ и послѣ нагноеніемъ лимфатическихъ подкожныхъ сосудовъ.

§ 183.

Лихой отъ
зараженія.

А. Ходъ лимфатическаго худосочія, происшедшаго отъ зараженія, есть слѣдующій: на части тѣла, гдѣ послѣдовало зараженіе отъ соприкосновенія, или отъ привитія заразительной матеріи отъ лошадей, страждущихъ сапомъ, или лимфатическимъ же худосочиемъ, образуется твердая и горячая съ болью опухоль, которая послѣ смягчается, лопаеть, издаетъ сукровицу и пере-

TYLCZAK U KONI.

(*Malleus farciminosus, cachexia lymphatica farciminoso*).

§ 182.

Choroba ta również jak i nosacizna, właściwa Ogólne wy-
 jest koniom, osłom i mulom. Może pochodzić z zara-
 żenia się, lub z innych chorób, albo też z we-
 wnętrznego usposobienia wywiązywać się zwykła;
 jest ona długo-trwała, zaraźliwą i rzadko tylko ule-
 czyć się dającą, co do natury podobną do nosaci-
 zny i odznacza się przez zbrzęknięcie, a następnie
 ropienie naczyń limfatycznych podskórnych.

§ 183.

A. Bieg tyleczaku powstającego z zarażenia
 się, jest następujący: na jakimkolwiek bądź miej-
 scu ciała, gdzie nastąpiło zarażenie się przez ze-
 tknięcie lub zaszczepienie materji zaraźliwej z ko-
 ni nosatych, lub tyleczakowych, tworzy się twarda,
 gorąca, bolesna obrzękłość, która później staje się
 miękką; ta pęka sączy posokę i zamienia się we
 wrzód z dnem żółtawo-łojowatém, i zawróconém

Tyleczak z za-
 rażenia się

мъняется въ язву съ желтоватымъ сальновиднымъ дномъ и вывороченными краями. Въ то же время, находящіяся около этой части тѣла лимфатическія желъзы начинаютъ болѣть, при дотрогиваніи, и вскорѣ опухаютъ, образуя подъ кожею узловатыя нитки; желъзы сіи также смягчаются, лопаются и переходятъ въ злокачественныя язвы, которыя при прикосновеніи уже не болятъ. При образованіи язвиконокъ, лошади бываютъ скучны, дрожатъ, мало ѣдятъ и имѣютъ попеременно холодную и горячую кожу. Все это продолжается до совершеннаго образованія язвиконокъ.

Въ продолженіи времени болѣзнь постепенно расширяется, язвиконы распространяются по тѣлу, а гдѣ же ихъ много, тамъ опухаетъ подкожная клетчатая плева; животныя худѣютъ и издыхаютъ, или же передъ смертію подвергаются сапу.

Болѣзнь обыкновенно продолжается въ цѣлый годъ и больше.

§ 184.

Лихой отъ внутреннихъ причинъ.

В. Лимфатическое худосочіе, происходящее отъ другихъ болѣзней, или отъ внутренняго расположенія, имѣетъ слѣдующее теченіе: послѣ легкой непродолжительной горячки, замѣчаются на ногахъ, животѣ и другихъ частяхъ тѣла, водяныя, довольно большія опухоли, которыя продолжаются недолго и скоро исчезаютъ; вмѣстѣ съ тѣмъ въ разныхъ мѣстахъ тѣла, особенно

brzegami; w tymże czasie w okolo tego miejsca leżące gruczoly lymfatyczne, stają się bolesne za dotknięciem i nabrzmiwają wkrótce, tworząc węzłkowate, albo paciorkowate sznureczki pod skórą, te znowu stają się miękkie, pękają i przekształcają się we wrzodziki złej natury, które za dotknięciem nie są już bolesne. Jednocześnie z tworzeniem się pomienionych wrzodzików, zwierzęta są smętne, drżą, mało jedzą, a skóra jest naprzemian zimna i gorąca; wszystko to jednak trwa tylko, do zupełnego ich uformowania się.

W dalszym ciągu choroba co raz się rozszerza; co raz więcej tworzy się po całym ciele wrzodzików a gdzie ich jest wiele, tam zbrzeka tkanka komórkowata podskórna, zwierzęta chudnieją i zdychają, albo też przed śmiercią dostają nosacizny.

Choroba trwa zwykle rok cały lub dłużej.

§ 184.

Tyleczak powstały z innych chorób lub z wewnętrzznego usposobienia, ma bieg następujący: po przejściu lekkiej, krótko-trwałej gorączki, postrzegają się na nogach, brzuchu i innych częściach ciała obrzękłości wodne, dosyć duże, które krótko trwają, prędko nikną, a na różnych miejscach mianowicie na szyi i brzuchu tworzą się guziczki, wielkości orzecha laskowego, które paciorkowato, sznureczkami

Tyleczak z przyczyn wewnętrznych.

на шею и животъ, образуются шишки, величиною съ льсной орѣхъ, тнуціяся подъ кожею узловатою ниткою, или разбросанныя безъ порядка. Шишки сіи скоро переменяются въ сальновидныя язвы съ вывороченными краями и источаютъ водянистую, желтоватую, прозрачную сукровицу.

Со временемъ количество язвинокъ на тѣлѣ умножается, шерсть склеивается отъ исходящей сукровицы, появляются новыя водяныя подкожныя опухоли, которыя увеличиваются; потомъ опухаютъ подщечныя желѣзы и образуется сапъ, или же истощенныя и исхудавшія лошади издыхаютъ, въ слѣдствіе развившейся гнилой горячки, чрезъ нѣсколько мѣсяцевъ, или даже чрезъ одинъ, или два года, послѣ появленія болѣзни.

§ 185.

Причины лимфатическаго худосочія у лошадей.

Всѣ вообще обстоятельства, могущія дать начало затажному и злокачественному мыту и сапу, могутъ также содѣйствовать появленію лимфатическаго худосочія, по этому сюда можно отнести: худой кормъ, гнилую воду, холодный и влажный воздухъ, недостатокъ корма при утомительныхъ трудахъ, внезапное вогнаніе внутрь кожныхъ болѣзней, напр. паршей, мокреца и т. п., наконецъ зараженіе матерією истекающею изъ язвинокъ у лошадей, одержимыхъ лимфатическимъ худосочіемъ, или матерією истекающею изъ ноздрей у лошадей, имѣющихъ сапъ, или наконецъ такихъ, которые поражены вмѣстѣ сапомъ и лимфатическимъ худосочіемъ.

pod skórą są ułożone, lub też bez porządku rozsypa-
ne, te prędko przeistaczają się we wrzody słoninowate
z zawróconemi brzegami, sączące wodnistą, żółtawą,
przezroczystą posokę.

W dalszym biegu choroby, ilość wrzodzików na
ciele, coraz się powiększa, sierć się skleja od wy-
pływającej z nich posoki; tworzą się coraz nowe
obrzękłości wodne podskórne i takowe się powiększają;
później zbrzękają gruczoly w rowie podszczękowym,
i rozwija się nosacizna, albo też zwierzęta tak wyni-
szone i wychudłe zdychają z gorączki zgnilłej, w kil-
ka miesięcy lub nawet w rok albo dwa lata, od cza-
su zjawienia się choroby.

§ 185.

Wszystkie w ogóle okoliczności, mogące dać po-
czątek zolzom wątpliwym, podejrzanym i nosaciznie,
mogą się także przyczynić do powstania tyleczaku, a
zatem zaliczyć tu wypada: zły pokarm zepsuty, zgniła
woda, zimne i wilgotne powietrze, brak pokarmu przy
zbytecznym utrudzeniu, nagle w pędzenie wewnątrz
chorób skórnych, np. parchów, gruzy i t. p. i nakoniec
zarażenie się materyą wypływającą z wrzodzików u
koni tyleczakowych, lub materyą wypływającą z noz-
drzy u koni nosatych, lub też nakoniec takich, któ-
re razem nosacizną i tyleczakiem są dotknięte.

Przyczyny
tyleczaku u ko-
ni.

§ 186.

Предохра-
нительныя
и медико-по-
лицейскія
мѣры.

Предохранительныя и медико-полицейскія мѣры въ лихомъ суть тѣ же самыя, какія при сагѣ у лошадей. Но больныхъ животныхъ недолжно убивать, а только отдавать для леченія подѣ надзоромъ врача, или ветеринара. Убивать же слѣдуетъ развѣ по усмотренію лекаря, въ случаѣ особенной злокачественности, или первоначальнаго пренебреженія бользни.

§ 187.

Обхожденіе
съ больными.

Животныхъ, одержимыхъ лихимъ, должно содержать въ хорошихъ помѣщеніяхъ, давать имъ хорошій питательный кормъ и леченіе ихъ ввѣрять удостоеннымъ лицамъ. Сверхъ того брать нужныя мѣры, для предупрежденія зараженія отъ оныхъ.

ЛИХОРАДОЧНАЯ ХРОМОТА У ЛОШАДЕЙ.

(МОКРЕЦЪ)

(Paronychia serosa equi.)

§ 188.

Общія появ-
тія о боль-
зни.

Болезнь сія состоитъ въ сильномъ воспаленіи путоваго члена и вѣнчика копытъ на одной, двухъ,

§ 186.

Środki zapobiegające i przepisy policyjno-lekarskie są te same w tylezaku, co w nosaciznie u koni. Tylko koni chorych nie zabijać, lecz oddawać do leczenia, pod dozorem lekarza, lub weterynarza. Zabijając zaś potrzeba, tylko za uznaniem lekarza, w przypadku szczególnej złośliwości, lub pierwiastkowego zaniedbania choroby.

Środki zapobiegające i przepisy policyjno-lekarskie.

§ 187.

Utrzymywać zwierzęta chore w dobrych warunkach, podawać karm obfity pożywny, i poruczać leczenie osobom do tego ukwalifikowanym. A nadto przedsiębrać potrzeba środki dla zabezpieczenia od zarażenia innych.

Obchodzenie się z chorými.

GRUDA GÓRACZKOWA U KONI.

(Paronychia serosa equi).

§ 188.

Choroba ta stanowi bolesne, różowe, zapalenie tylnej powierzchni pięciny, jednej, dwóch, lub wszystkich.

Ogólne wyobrażenia o chorobie.

или всѣхъ ногахъ, всего чаще только на заднихъ, и почти всегда, если соединена съ горячкою, бываетъ повальнойю.

Вообще нужно различить два рода сей болѣзни, именно: доброкачественную и злокачественную.

§ 189.

Ходъ болѣзни доброкачественной.

На задней поверхности путоваго члена появляется мягкая опухоль, которая при дотрогиваніи чувствительна, лошадь притомъ скучна, все тѣло ея горяче, пропадаетъ позывъ на кормъ, испражненія низомъ и моченспусканіе измѣняются; въ 4 или 5 дней горячка исчезаетъ, иногда однакожь въ началѣ болѣзни она бываетъ такъ легка, что едва замѣтна для хозяевъ. На опухшемъ мѣстѣ ноги шерсть приподнимается, а при сгибѣ ноги замѣчаются пузырьки, заключающіе капли влаги, которые въ 5 или 6ой день болѣзни лопаются, испуская тонкую, прозрачную, ѣдкую, съ особеннымъ запахомъ, желтоватую матерію; вслѣдъ за тѣмъ боль и опухоль уменьшаются, исходящая изъ пузырьковъ жидкость становится со временемъ гуще, желтѣе, ѣдче и зловоннѣе, повреждаетъ шкуру и слипаетъ шерсть; въ самой же лодыжкѣ, или въ сгибѣ надкостнаго члена образуются поперечныя глубокія трещины и окололежащія мѣста становятся чувствительными.

Болѣзнь, оставленная въ такомъ состояніи безъ леченія, постепенно усиливается; истекающая жидкость получаетъ свойство сукровицы, дѣлается

kich nóg, najczęściej jednak tylko tylnych, i prawie zawsze jeżeli jest z gorączką, bywa panująca.

W ogólności rozróżnić wypada dwa rodzaje tej choroby, a mianowicie: grudę łagodną i złośliwą.

§ 189.

Na tylnej powierzchni pęciny okazuje się obrzęknienie miękkie, przy dotknięciu bardzo bolesne; koi przytém jest smutny, całe ciało bywa gorące, brak apetytu, odchód stolca i uryny zmieniony a po dniach 4 lub 5 niknie zupełnie gorączka; chociaż ta niekiedy i w samym początku choroby, tak jest lekka, że jej właściciele niepostrzegają. Następnie najeża się sierć na miejscu obrzękłym nogi, a przy zgięciu jej, dają się postrzegać krople płynu zamknięte w pęcherzykach, które 5 lub 6 dnia choroby pękają, wydają płyn rzadki, przezroczysty, żółtawy, ostry z właściwym zapachem; przyczém ból i zbrzęknienie nogi się zmniejsza, ciecz z pęcherzyków wypływająca z czasem staje się coraz gęstsza, bardziej żółta, ostrzejsza i smrodliwsza; ta skórę przegryza, sierć skleja; w samym kucie, czyli w zgięciu stawu pęciny powstają rozpadliny poprzeczne, głębokie i miejsca w około nich stają się bolesne.

Bieg choroby łagodnej.

Choroba w tym stanie zostawiona bez leczenia, coraz się pogorsza; ciecz wypływająca nabiera własności posoki, jest bardzo ostra, gryząca, a sierć w około

весьма острою и вѣдкою, а шерсть около лодыжки и надъ вѣнчикомъ взъерошивается (что называютъ ежевымъ копытомъ).

Въ слѣдъ за тѣмъ, посреди нечистыхъ вередовъ, появляются наросты въ видѣ полиповъ, или бородавокъ въ лодыжкѣ и надъ вѣнчикомъ; они распространяются иногда до колѣна и до сальцеваго состава, въ послѣдствіи становятся твердыми, покрываются роговою оболочкою и остаются такъ нерѣдко на всегда.

§ 190.

Вѣнчикъ копыть и путовой членъ дѣлаются весьма чувствительными; на нихъ образуются трещины, покрытыя прыщами, къ чему обыкновенно присоединяется горячка.

Шкура въ больныхъ смѣтахъ темно-синяго цвѣта, мягка, распадается кусками и на ней образуются нечистые вереда.

Болезнь сія продолжается иногда около 4, или 6 недѣль, а при нелеченіи еще и больше.

§ 191.

Причины.

Скорѣе всего подвергаются сей болѣзни лошади слабаго сложенія, имѣющія длинныя волосы при путовомъ членѣ, пребывающія на сырыхъ пастбищахъ, или же остающіяся въ стойлахъ неопрятныхъ, наполненныхъ пометомъ и другими нечистотами, или же наконецъ употребляемая къ

całego kutu, i nadkopycia nastrosza się, (co się zowie psim włosem).

W dalszym ciągu, pośród wrzodów złośliwych występują brodawkowato-polipowe wyrosłe w kucie, i wyżej nadkopycia; rozciągają się one czasem aż do zgięcia kolan, lub przegubów, następnie twardoieją, pokrywają się substancją rogową i niekiedy na całe życie pozostają.

§ 190.

Pęcina i nadkopycie stają się bardzo bolesne, a na nich się tworzą rozpadliny, pokrywające się strupami; do czego przyłącza się zwykle gorączka.

Bieg choroby złośliwej.

Skóra w miejscach chorobą zajętych staje się ciemno-brunatną, miękką, całe kawalki jęj wypadają, i tworzą się nieczyste wrzody.

Choroba ta trwa niekiedy 4-6 tygodni, a nieleczona daleko dłużej.

§ 191.

Konie słabe, mające pęciny długimi włosami obrosłe i zostające na pastwiskach wilgotnych, lub też w stajniach nieczystych, przepelnionych gnojem i wyziewami, lub nakoniec używane do drogi w porze błotnistej i po śniegu, najczęściej podlegają tej chorobie. Do przyczyn dalej należą: nagle wpędzenie chorób za-

Przyczyny.

работамъ по снѣгамъ и въ грязное время. Къ причинамъ принадлежатъ: внезапно вогнанныя внутрь застарѣлыя болѣзни кожи, или нехорошее лечение гнѣенія стрѣлки, рака на ней и водяныхъ опухолей въ ногахъ, напр. когда безъ употребленія совершенно приличныхъ внутреннихъ средствъ, помянутыя болѣзни будутъ пользуемы одними наружными средствами. Задержанное испареніе кожи чрезъ неблагопріятствующія атмосферическія вліянія, мыть нехорошо пользуемый, и внезапная перемена хорошаго на худой кормъ, могутъ содѣйствовать къ появленію сей болѣзни.

Сверхъ того, оба вида сей болѣзни могутъ переходить на здоровыхъ чрезъ зараженіе, особенно при непосредственномъ соприкосновеніи къ части тѣла пораженной мокрецомъ, или же отъ введенія лошадей въ конюшни, гдѣ находились лошади больныя, ежели прежде сего не былъ выброшенъ пометъ вмѣстѣ съ подстилкою, и не были вычищены самыя конюшни.

§ 192.

Предохранительныя мѣры.

Ноги у лошадей должно держать чисто и сухо; помѣщать ихъ въ сухихъ и опрятныхъ конюшняхъ; давать хорошій овесъ и сѣно, лечить тщательно всѣ наложныя лихорадочныя болѣзни, а осенью или весною, послѣ каждаго употребленія лошади въ вѣду, особенно по грязной дорогѣ, обмывать ноги, вытирать ихъ чисто и совершенно очищать

starzających skórnych do środka, lub złe leczenie gnicia strzałki, albo jej raka, i wodnych obrzękłości nóg; np. kiedy bez jednoczesnego użycia środków najstosowniej- szych wewnętrznych, wspomniane choroby leczą się samemi tylko zewnętrznemi środkami. Zresztą przytłu- miony wyziew skórny przez szkodliwe wpływy at- mosferyczne. Złe leczone zolzy, i nagle zmiana po- karmu dobrego, na gorszy, do powstania téj choroby przyczynić się może.

Nadto oba rodzaje téj choroby, przechodzić mogą na zdrowe zwierzęta przez zarażenie się, szczególnie przez dotknięcie się bezpośrednio do części chorobą za- jętą, jako téż przez wprowadzenie koni do stajen, gdzie przebywały konie chore, jeżeli przedtém gnój i podścielka nie zostały wyrzucone, i stanowiska same nie były oczyszczone.

§ 192.

Nogi u koni potrzeba utrzymywać czysto i sucho, Środki zapo- pomieszczać konie w stajniach suchych i czystych; da- biegnące. wać dobry owies i siano; leczyć porządnie wszyst- kie choroby gorączkowe, wysypkowe, a w jesieni lub na wiosnę, po każdym użyciu koni do jazdy, a szczególnie po drodze błotnistej, nogi wymywać, i czy- sto wycierać, aby szczątki błota między włosami nie-

съ шерсти грязь. Зимой, когда снѣгъ прилипаетъ къ ногамъ, то его тщательно удалять и ноги послѣ того вытирать соломой до суха.

§ 193.

Медико-полицейскія мѣры во время болѣзни.

Медико-полицейскія мѣры во время свирѣпствованія болѣзни.

1. Если болѣзнь появится на нѣсколькихъ лошадяхъ, то должно увѣдомить о томъ мѣстное полицейское начальство.

2. Отделить здоровыхъ лошадей отъ больныхъ.

3. Назначить особыхъ людей для хожденія за больными животными, обращая вниманіе на то, чтобы они не имѣли на рукахъ израненій.

4. Стойла содержать опрятно, очищая ежедневно полъ и часто перемѣняя подстилку, вывозя старую въ отдаленный ровъ, гдѣ засыпать ее землею, а еще лучше сжечь.

§ 194.

Мѣры по прекращеніи болѣзни.

По окончаніи болѣзни должно исполнить слѣдующее:

1. Полъ, ясли и всякую сбрую, употребляемую для больныхъ, должно обмыть вскипяченнымъ щелокомъ.

2. Остатки подстилки, употребленной для больныхъ, вынести изъ конюшни и зарыть въ землю, или сжечь.

zostawały. Zimową zaś porą kiedy śnieg do nóg przylega, takowy starannie oddalać, i nogi słomą do suchości wycierać.

§ 193.

Przepisy policyjno-lekarskie w czasie panującej choroby: Przepisy policyjno-lekarskie w czasie choroby.

1. Jeżeli się choroba na kilku sztukach okaże, to potrzeba donieść o tém właściwej władzy policyjnej.

2. Oddzielić zwierzęta zdrowe od chorych.

3. Przeznaczyć oddzielnych ludzi do pilnowania zwierząt chorych, i pilnie przestrzegać, aby ci niemieli rąk zranionych.

4. Stanowiska utrzymywać ochędźnie, oczyszczać codziennie podłogę i często zmieniać podścielkę, wywożąc dawniejszą do dołu odległego, gdzie ją można przysypać ziemią, lub lepiej spalić.

§ 194.

Po ustalęj chorobie potrzeba wypełnić co następuje: Przepisy po ustalęj chorobie.

1. Podłogę, żłoby i inne sprzęty, które miały styczność ze zwierzętami chorými, wrzącym ługiem wymyć należy.

2. Pozostałości z podestania używanego dla zwierząt chorych, ze stanowiska natychmiast usunąć i zakopać do ziemi, lub też spalić.

3. Слечь также употребленные для перевязывания ранъ повязки и пакли.

§ 195.

Обходженіе
съ больными.

Во время свирѣпствованія повальной хромоты, больныхъ лошадей недолжно вовсе употреблять въ работу, содержать ихъ въ удобныхъ стойлахъ, всякій день заметать пометъ и давать на подстилку болѣе обыкновеннаго свѣжей соломы, для корма же свѣжую траву, или отруби съ водою и сѣно. Съ усиленіемъ горячки, должно къ забѣленной мукою водѣ, прибавить отъ $\frac{1}{4}$ до $\frac{1}{2}$ фунта глауберовой соли на одинъ разъ; волосы на ногѣ въ мѣстахъ пораженныхъ болѣзнію остричь и нѣсколько разъ въ день больныя ноги обмывать теплымъ отваромъ льнянаго семени; послѣ же нѣсколькихъ дней, когда уже уменьшится боль, обмывать известковою водою. Въ злокачественной хромотѣ мочить дважды въ день по пол-часа ногу въ ведро воды, налитой на сѣнные трухи. Въ обоихъ случаяхъ повальной хромоты, хорошо въ самомъ началѣ болѣзни дать поутру натоцакъ каждой больной лошади: Сабура 2 лота.

Слиадкой ртути (каломели) $\frac{1}{4}$ лота, смѣшать это съ мыломъ и водою, и употребить на разъ; дальнѣйшее же леченіе будетъ зависеть отъ разныхъ обстоятельствъ, по усмотрѣнію врача или ветеринара.

Примѣчаніе. Подобная болѣзнь случается, хотя очень рѣдко, у быковъ, назначенныхъ для

3. Nawiązki i pakuły do opatrywania ran używane spalić.

§ 195.

W czasie panowania grudy, koni chorych do żądnych posług nie używać, utrzymywać ich w wygodnych stanowiskach, codziennie gnój zmiatać i dawać więcej niż zwykle świeżej słomy na podścielkę, za pokarm świeżą trawę, lub otręby z wodą i siano. Przy większej gorączce można do pojlą dodawać od $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{2}$ funta soli glauberskiej na raz jeden, włosy w miejscu nogi chorobą zajętej, wystrzyżdz i kilka razy na dzień nogi chore obmywać letnim odwarem siemienia lnia-nego a po kilku dniach, kiedy już ból się zmniejszy, wodą wapienną. W grudzie złośliwej moczyć dwa razy codziennie po $\frac{1}{2}$ godziny nogę w wiadrze naparu siennych prochów. W jednym zaś jak i w drugim rodzaju grudy, dobrze jest w samym początku choroby, dać z rana naczeco każdemu koniowi choremu

Aloesu wątrobowego lutów 2.

Kalomelu $\frac{1}{4}$, zarobić to z mydłem i wodą na masę i użyć na raz jeden; dalsze zaś leczenie zależy będzie od rozmaitych okoliczności, stosownie do uznania lekarza, lub weterynarza.

Uwaga. Podobna choroba zdarza się chociaż rzadko u wołów na opas przeznaczonych, szczególnie

Obchodzenie się z chorými

откормливанія, особливо зимою, если ихъ кормятъ брагою. Для предупрежденія болѣзни нужно давать имъ брагу, разведенную водою и добавлять сухой кормъ. Мясо отъ быковъ, больныхъ сею болѣзнию, употреблять въ пищу запрещается до прекращенія болѣзни.

ЗЛОКАЧЕСТВЕННАЯ ХРОНИЧЕСКАЯ ХРОМОТА У ОВЕЦЪ. (Clandicatio chronica.)

§ 196.

Общая понятія о болѣзняхъ.

Болѣзнь эта, свойственна овцамъ, поражаетъ преимущественно мериносовъ, или другихъ лучшаго сорта овецъ; она продолжительна, не сопряжена съ горячкою и прилипчива.

Въ началъ она появляется на нѣсколькихъ штукахъ, но вскорѣ за тѣмъ поражаетъ все стадо. При семъ особенно поражается вѣнчикъ копытъ и трещина.

§ 197.

Ходъ болѣзней.

Теченіе болѣзни слѣдующее: въ началъ замѣчается хромота, копыта дѣлаются горячими, вѣнки копытъ и трещины болятъ, красны и отдѣляютъ вонючую влагу, сначала водянистую, потомъ бо-

zimową porą, przy karmieniu ich wywarem. Dla zapobieżenia chorobie, potrzeba im dawać wywar rozrzedzony wodą i dodawać do niego paszy suchej. Mięsa ze sztuk chorujących, na pokarm nieużywać do ustania choroby.

ZARAZA RACIC ZŁOSLIWA, CZYLI RAK RACICOWY U OWIEC.

(Clandicatio chronica).

§ 196.

Choroba ta owcom właściwa napadająca najczęściej merynosy lub inne owce poprawne, jest długotrwała, bezgorączkowa i zaraźliwa.

Ogólne wyobrażenia o chorobie.

Z początku okazuje się na kilku sztukach lecz wkrótce całe trzody napastuje, i ma swoje siedlisko szczególnie w koronie i w szparze racicowej.

§ 197.

Bieg choroby jest następujący: z początku choroby postrzega się chromanie, racice są gorące, nadkopicie i szpara między-racicowa bolesna, ciemno-zaczerwieniona, wydaje ciecierz smrodliwą, z początku wodni-

Bieg choroby.

лье густую, похожую на сукровицу. Мѣста сіи покрываются большими, или меньшими язвами. Ежели при этомъ состояніи влага зайдетъ за роговую стѣну, то слѣдуетъ сильная хромота и потеря копытъ, что однакожь дѣлается не вдругъ.

Въ теченіе самой болѣзни копытный рогъ весь ма сухъ и растеть такъ скоро, что копыта отъ того принимаютъ неправильный видъ.

Если болѣзнь ожесточается, или поражаетъ весь четыре ноги, то овцы постоянно лежатъ, или только ползаютъ на когтяхъ, ослабѣваютъ, худѣютъ и околеваютъ. Однакожь болѣзнь эта можетъ продолжаться нѣсколько мѣсяцевъ, или цѣлый годъ, скорѣе расширяется зимою; обнаруживается обыкновенно на одной, на двухъ, или же на четырехъ ногахъ и можетъ поражать одну и ту же овцу нѣсколько разъ.

§ 198.

Разница между повальной хромотою и злокачественною хроническою хромотою у овецъ слѣдующая:

<i>Повальная хромота у овецъ.</i>	<i>Злокачественная хроническая хромота у овецъ.</i>
Сопряжена обыкновенно съ ящуромъ.	Не сопрягается въ ящуромъ.
Поражаетъ разнаго рода животныхъ.	Поражаетъ однѣхъ только овецъ.
Сопряжена съ горячкою и имѣетъ быстрой ходъ.	Бываетъ всегда безъ горячки и продолжается очень долго.

stą, później zaś gęstsza do ropy lub posoki podobną. Miejsca te pokrywają się mniejszemi lub większemi wrzodami. Jeżeli w tym stanie materya dostaje się za ścianę rogową, to bywa bardzo mocne chromanie i spędzenie racie, co jednak nie nagle następować zwykło.

W czasie trwania samej choroby, róg racieowy jest bardzo suchy, i nadzwyczaj prędko nadраста, tak, że racice zupełnie nieforemnemi się stają.

Jeżeli choroba dosięgnie wyższego stopnia, albo jeżeli na wszystkie cztery nogi napada, to owce ciągle leżą, lub na kolanach tylko pelzają, słabiejają, chudną i zdychają. Choroba jednak kilka miesięcy lub rok cały przeciągnąć się może i prędziej się szerzy wporze zimowej, okazuje się zaś zwykle na jednej dwóch lub na czterech nogach, i może kilka razy w życiu też same sztuki napadać.

§ 198.

Różnice między zarazą racie zwyczajną i zarazą racie złośliwą u owiec są następujące:

<i>Zaraza racie zwyczajna.</i>	<i>Zaraza racie złośliwa.</i>
Połączona bywa zwykle z zarazą pyskową.	Jest bez zarazy pyskowej.
Napada różne rodzaje zwierząt.	Same tylko owce.
Jest połączona z gorączką i bieg ma prędkie.	Bywa zawsze bez gorączki i trwa bardzo długo.

Бываетъ только лѣ- | Приключается въ раз-
томъ. | нныя времена года.

§ 199.

Причины.

Первоначально болѣзнь сія появилась съ пер-
ваго выведенія мериносовъ изъ Испаніи, и то, какъ
полагаютъ, въ слѣдствіе различныхъ обстоя-
тельствъ; вредно дѣйствующихъ на здоровье въ
дорогѣ. У насъ же появляется она только отъ за-
раженія, и то при непосредственномъ соприкосно-
веніи здоровыхъ овецъ съ одержимыми сею болѣ-
знію, или отъ пребыванія въ стойлахъ, послѣ этой
болѣзни не очищенныхъ, или же на пастбищахъ,
чрезъ которыя проходили зараженные овцы.

§ 200.

Предохра-
нительныя
мѣры.

Предохранительныя мѣры суть слѣдующія:
должно избѣгать зараженія, не покупать подозри-
тельныхъ, хромыхъ овецъ, когда же неувтрены
въ точной хромотѣ овецъ, не соединять своихъ
овецъ съ чужими, покрайней мѣрѣ до 4 недѣль
послѣ покупки послѣднихъ; не помѣщать здоро-
выхъ овецъ въ стойла не очищенные послѣ сей
болѣзни и не выпускать ихъ на пастбища, гдѣ
проходили, или паслись больныя овцы.

§ 201.

Медико-
полицейскія

Медико-полицейскія правила во время свирѣп-
ствованія болѣзни, суть слѣдующія:

Bywa tylko latem.

Zdarza się w różnych porach roku.

§ 199.

Pierwiastkowo choroba ta okazała się od czasu Przyczyny. pierwszego wyprowadzenia merynosów z Hiszpanii, i to jak sądzą, w skutek rozmaitych w drodze nieprzyjaznie na zdrowie wpływających okoliczności. U nas zaś okazuje się ona tylko przez zarażenie się: bądź przez bezpośrednie zetknięcie się owiec zdrowych z mającemi tę chorobę, bądź przez przebywanie w stanowiskach nieoczyszczonych po tej chorobie, lub na pastwiskach gdzie przechodziły owce chore.

§ 200.

Środki zapobiegające są następujące: unikać wypadu Środki zapobiegające. zarażenia, niekupować owiec podejrzanych, chromiejących; jeżeli zaś niema pewnego przekonania, o istotnym chromaniu, to niedozwalać łączenia owiec swoich z jakimi bądź obcemi, przynajmniej do 4^{ch} tygodni po zakupieniu tych ostatnich; niepomieszczać zdrowych owiec w stanowiskach nieoczyszczonych po oweach tej chorobie podległych i nie wypędzać na pastwiska, gdzie przechodziły lub pasły się owce chore,

§ 201.

Przepisy policyjno-lekarskie w czasie panującej Przepisy policyjno-lekarskie w czasie choroby, są następujące: choroby.

мъры во время болъзни.

1. Ежели нѣсколько штукъ въ одномъ стадѣ начнутъ хромать, доносить о томъ немедленно мѣстной власти, и до прибытія лекаря, овецъ сихъ считать зараженными.

2. Здоровыхъ овецъ держать отъ больныхъ покрайней мѣрѣ на разстояніи 200 шаговъ въ отдаленныхъ хлѣвахъ.

3. Больныхъ овецъ не выгонять на общія пастбища, но кормить дома, или выгонять ихъ на огражденные пастбища, гдѣ бы онѣ не имѣли никакого соприкосновенія съ здоровыми овцами.

4. Во все время болъзни и 6 недѣль послѣ ея прекращенія, не позволять, ни подъ какимъ предлогомъ, выводить овецъ изъ мѣста, гдѣ была болъзнь.

5. Павшихъ животныхъ зарывать въ землю, шкуры же съ нихъ до выдѣлки вымочить въ щелоки.

6. Шерсть, до продажи ея вымыть и хорошенько очистить.

7. Ежели черезъ какое мѣсто, дорогу, лугъ и т. п., прогоняли больныхъ овецъ, то не пускать туда здоровыхъ овецъ, въ продолженіе 2^х недѣль, пока эти мѣста не очистятся большими дождями.

8. Люди, присматривающіе за больными овцами, не должны подходить къ здоровымъ овцамъ.

9. Мясо больныхъ животныхъ, убитыхъ въ самомъ началѣ болъзни, употреблять въ пищу не

1. O każdym chromaniu owiec na kilku lub kilkunastu sztukach w trzodzie, donieść niezwłocznie władzy miejscowej i do czasu przybycia lekarza, owce te jako zarażone uważać.

2. Owce zdrowe, w odległości najmniej 200 kroków od chorych, utrzymywać w osobnych stanowiskach.

3. Niewypędzać owiec chorych na wspólnie z innymi pastwiska, lecz w domu karmić, albo na zagrodzonych pastwiskach, niemających żadnej styczności z owcami zdrowymi utrzymywać.

4. W czasie trwania choroby i przez sześć tygodni po jej zupełnym ustaniu, z miejsca tego owiec wyprowadzać pod żadnym pozorem niewolno.

5. Zwierzęta upadłe do ziemi zakopać, a skóry w ługu wymoczyć przed użyciem do wyprawy.

6. Wełnę przed sprzedażą starannie wyplukać, i oczyścić.

7. Jeżeli przez jakie miejsce, drogę, łąkę i t. p. były przepędzone owce chore, to owiec zdrowych tam niepuszczać przez parę tygodni, dopóki obfite deszcze miejsca tego nie oczyszczą.

8. Ludzie chodzący około owiec chorych, nie mają wchodzić do owiec zdrowych.

9. Mięso ze zwierząt chorych, w pierwszych dniach choroby zabitych, po odcięciu nóg w kolanach,

иначе, какъ съ разрѣшенія на то служащаго врача, и не прежде, какъ по отрѣзаніи ногъ до коленъ, или до сальцовыхъ составовъ.

§ 202.

Мѣры послѣ прекращенія болѣзни:

Мѣры по прекращеніи болѣзни.

1. Пометь, подстилку и остатки корма вывези въ поле и запахать, не пуская туда овецъ въ продолженіе цѣлаго года.
2. Ежели въ овчарнѣ есть полъ, то его выпарить щелокомъ, а равно всѣ вещи, употребленныя для больныхъ овецъ, а за тѣмъ вымыть растворомъ хлористаго кальція, какъ сказано въ § 102 лит. f.
3. Ежели нѣтъ пола, то вынуть землю въ овчарнѣ на одинъ футъ, засыпать ее толстыми слоями свѣжаго песку.
4. Лица, присматривающія за больными овцами, должны вымыть, или выпарить всю свою одежду; обувь же, въ которой тамъ ходили, немедленно сжечь.
5. Пакли, разные лоскутки и другія вещи, употребляемыя при перевязкѣ копытъ у больныхъ овецъ, сжечь.
6. Края стѣнъ и дверей въ овчарняхъ выбѣлить известью, покрайней мѣрѣ на три фута отъ пола.

lub przegubach, na pokarm użytym być może, za upoważnieniem lekarza rządowego.

§ 202.

Przepisy po ustaniu choroby.

1. Gnoj, podścielkę i pozostałości pokarmu wywieźć na pole i zaorać, gdzie owce przez cały rok nie mają być puszczane.

Przepisy po
ustaniu cho-
roby.

2. Jeżeli w ovezarni jest podłoga, to takową ługiem wyparzyć, również wyparzyć sprzęty dla owiec chorych używane, i wymyć później roztworem chloru wapna jak w § 102 lit. f.

3. Jeżeli niema podłogi, to po wykopaniu w ovezarni na jedną stopę ziemi, świeżym piaskiem takową grubo wysypać.

4. Osoby które dozorowały owce chore, mają odzienie oczyszczać przez obmycie lub wyparzenie; obuwie zaś w którym tam wchodziły niezwłocznie spalić.

5. Pakuły, gałgany i inne rzeczy używane do opatrywania rąk u owiec chorych, popalić.

6. Brzegi ścian i drzwi w ovezarniach, wapnem wybielić przynajmniej na trzy stopy wysokości.

§ 203.

Обхожденіе
съ больными.

Больнымъ овцамъ давать кормъ въ надлежащемъ количествѣ, соблюдать величайшую опрятность, часто выметать помётъ, подстилать болѣе соломы, испорченныя части въ междукопытной трещинѣ совершенно вырывать ножомъ, и копыто обжигать смѣсью равныхъ долей мѣднаго и цинковаго купороса, съ 4^{ми} долями смолы; подобнымъ же составомъ можно также вымазать всю трещину, дальнѣйшее леченіе предоставить удостоеннымъ лицамъ.

ЧУМА СОБАКЪ, САНЬ.

(Lues canum.)

§ 204.

Общая понятія о болѣзняхъ.

Эта болѣзнь есть лихорадочная и свойственна только собакамъ. Она часто свирѣпствуетъ, заразительна, преимущественно поражаетъ молодыхъ собакъ.

§ 205.

Теченіе болѣзней.

Теченіе ея, смотря по разнымъ явленіямъ, можетъ быть раздѣлено на слѣдующіе періоды:

§ 203.

Podawać chorym owcom pokarm w przyzwoitej ilości, zachować największe ochędostwo, często gnój wyrzucać, więcej słomy naścielać, części zepsute w szparze między-racicowój nożem zupełnie powyrzynać i ranę opatrzyć mieszaniną złożoną z równych części koperwasu miedzianego i cynkowego z 4ma częściami smoly; podobną mieszaniną można także całą szparę wysmarować, dalsze zaś leczenie powierzyć osobom ukwalifikowanym.

Obchodzenie się z chorem.

NOSACIZNA U PSOW.

(Lues canum).

§ 204.

Choroba gorączkowa, psom właściwa, często napastująca, zaraźliwa, najczęściej psy młode napastująca.

Ogólne wyobrażenie o chorobie.

§ 205.

Bieg jęj stosownie do zmiany zjawisk w ciągu trwania, może być podzielony na następujące okresy:

Bieg choroby.

А. Періодъ первый (лихорадочный). Въ этомъ періодъ собаки дѣлаются скучными; во всемъ тѣлѣ попеременно ощущается холодъ и жаръ, языкъ сухой, мокротная носовая перепонка воспалена, носъ теплый, сухой; поздри заложены. Біеніе сердца только съ лѣвой стороны и то обыкновенное. Позывъ на еду уменьшается, чувствуется нестерпимая жажда; испражненія низомъ спекшіяся и рѣдко отходящія, а моча багроватаго цвѣта. Собаки при томъ чихаютъ, опускаютъ голову и хвостъ; ищутъ теплаго мѣста, а въ лежащемъ положеніи прячутъ голову между ногъ.

В. Второй періодъ (изнеможенія). Черезъ нѣсколько дней послѣ появленія болѣзни, присоединяется кашель, перхота, истеченіе изъ ноздрей желтоватой слизи и затруднительное дыханіе; при томъ слѣпляются вѣки, глаза дѣлаются тусклыми, чиханіе повторяется часто, матерія изъ носу истекаетъ много, біеніе сердца чувствительно и съ правой стороны, животныя безпрестанно шатаются и особенно не могутъ держаться на заднихъ ногахъ.

С. Третій періодъ (нервные явленія). По истеченіи десяти дней или болѣе, матерія изъ носа истекаетъ въ обиліи и бываетъ смрадная и иногда кровянистая, моча шафраннаго цвѣта, испражненія низомъ бываютъ жидки, или же запоръ, біеніе сердца чувствительно, наступаютъ: истощеніе въ тѣлѣ, судороги въ нижней челюсти, или дрожь

A. Okres pierwszy (gorączkowy). W tym okresie psy są smętne, ciało mają naprzemian zimne i gorące, język suchy, błona nozdrzowa zaczerwieniona, nos ciepły, suchy i zatkanie w nozdrzach. Bicie serca najczęściej daje się czuć tylko z lewej strony, i to zwyczajne. Apetyt jest zmniejszony, pragnienie znaczne, kał spiekły, rzadko odchodzi, a uryna jest ciemno-brunatna. Psy przytęm kichają, spuszczaają głowę i ogon, szukają miejsca ciepłego, a kładąc się, głowę między nogi chowają.

B. Okres drugi (osłabienia). Po kilku dniach choroby, przyłącza się kaszel, krztuszenie się, wypływ materii żółtawej z nozdrzy, oddech utrudzony, powieki się zklejają, oczy smętne, czmychanie coraz częstsze, materii z nozdrzy wypływa wiele, bicie serca daje się czuć już i z prawej strony, i chód chwiejący się jakby z zataczaniem nóg tylnych.

C. Okres trzeci (zjawisk nerwowych). Po dziesięciu dniach lub później, od początku choroby materya coraz moenięj nos przepelnia, coraz jest obfitsza, i smrodliwa, czasami zakrwawiona: szafranowego koloru; kał płynny, lub bardzo zaparty, bicie serca pukające, wychudnienie i postrzega się poruszanie szczęką dolną, lub drganie w nogach, tudzież

въ заднихъ ногахъ, слабость въ крестцѣ, раздутая морда и собаки издыхаютъ. Однакожь ходъ этой болѣзни не всегда одинаковъ. Иногда въ самомъ началѣ болѣзни присоединяется большой поносъ, иногда являются судороги и собаки издыхаютъ на 5й день, иногда присоединяется сильное воспаление глазъ, рвота, опухоль и вередъ на ногахъ, шея опухаетъ, а на брюхъ появляются сыпи, или обнаруживается страданіе мозга, тогда собаки лаютъ, беспокоятся, бѣгаютъ, не видятъ, ничего не слышатъ и визжатъ, крутя нерѣдко головою и шею; иногда съ ними дѣлаются повсемѣстные судороги, а нерѣдко является сильный кашель, къ чему присоединяется воспаление горла или легкихъ.

§ 206.

Причины.

Болѣзнь сія зависитъ отъ особеннаго расположенія къ ней собакъ, преимущественно нѣжно содержимыхъ, при худомъ кормѣ, или слишкомъ жирномъ, при съданіи падлинъ, обремененіи желудка, при сырости и простудѣ.

Къ причинамъ принадлежитъ наконецъ зараженіе матеріею, вытекающею изъ ноздрей у собакъ, подверженныхъ сей болѣзни.

§ 207.

Предохранительная мѣры.

Для предохраненія собакъ отъ чумы, недолжно держать ихъ въ излишней теплотѣ, но также

wielka słabość w krzyżu, policzki się nadymają i psy zdychają.

Nie zawsze jednak bieg tej choroby jest jednostajny, czasami w początku już choroby przyłącza się wielka biegunka, niekiedy bywają około 5 dnia choroby konwulsye i psy zdychają, bywa gwałtowne zapalenie oczu, womity, nabrzmałości i wrzody na nogach, obrzękłość szyi i wysypka na brzuchu; albo bywa cierpienie mózgu, wówczas psy szczekają, są niespokojne, biegają, niewidzą, niesłyszą i skówyczą, niekiedy wyjąc wykręcają głowę i szyję, albo dostają konwulsyj ogólnych, a niekiedy bywa kaszel bardzo moeny i przyłącza się zapalenie płuc lub gardła.

§ 206.

Choroba ta zależy na szczególném usposobieniu do niej psów, mianowicie zbyt delikatnie chowanych; przy złym pokarmie, zbyt tłustym, lub zjadaniu padła, zbyt częstym obladowaniu żołądka, przy wilgoci i zaziębieniu.

Przyczyny.

Do przyczyn nakoniec należy zarażenie się materią z nozdrzy u psów nosatych wypływającą.

§ 207.

Dla zabezpieczenia psów od nosacizny, nie należy utrzymywać ich zbyt ciepło, niewystawiać ich na ciągłe

Srodki zapobiegające.

не подвергать и безпрестанному холоду или внезапнымъ переменамъ воздуха, если онъ къ тому не привыкли; давать имъ болѣе выгодныя логовища; въ холодныя и влажныя дни не позволять лежать около печей, давать хорошей кормъ и воду; помѣщенія ихъ содержать чисто, выстилать свѣжею соломою и предостерегать отъ зараженія. Прожорливымъ собакамъ давать отъ времени до времени рвотное, напр. $\frac{1}{2}$ до 1 грана порошка корня бѣлой чемерицы.

§ 208.

Медико-полицейскія мѣры во время болѣзни.

Медико-полицейскія мѣры во время свирѣпствованія болѣзни.

1. Больную собаку не пускать по волю, но тотчасъ отдѣлить отъ другихъ и содержать въ особомъ мѣстѣ.

2. Убивать молодыхъ собакъ коль скоро болѣзнь будетъ въ третьемъ періодѣ.

3. Собакъ, бѣгающихъ свободно и у которыхъ окажутся признаки чумы, немедленно убивать.

4. Издохшихъ или убитыхъ глубоко зарывать, вмѣстѣ со шкурою.

5. Вещей, служившихъ для больныхъ собакъ, не употреблять для здоровыхъ.

6. Мѣста, въ которыхъ находились больныя собаки, послѣ падежа ихъ, выздоровленія, или послѣ убіенія, должно тщательно очистить, подстилку, остатки корма и всѣ нечистоты сжечь, ошей-

gle zimno ani na nagłe zmiany powietrza, jeżeli nie są do tego przyzwyczajone, dawać im lepsze schronienie; w dni zaś chłodne i wilgotne niedozwalać leżenia około pieców; podawać dobrą wodę i pokarm nieczepsyty, stanowiska czysto utrzymywać, świeżą słomą wyścielać i unikać zarażenia. Psóm żarłocznym dawać kiedy niekiedy na womity np. $\frac{1}{2}$ do 1 grana proszku korzenia ciemierzycy białej.

§ 208.

Przepisy policyjno-lekarskie, w czasie panowania choroby.

Przepisy policyjno-lekarskie w czasie choroby.

1. Psa chorego niepuszczać wolno, ale go natychmiast od innych oddzielić, i w osobnym miejscu utrzymywać.

2. Psy bardzo młode zabijać, skoro choroba w trzeci okres przechodzi.

3. Psy wolno biegające i okazujące znaki nosacizny niezwłocznie zabijać.

4. Zdechłe lub dobite wraz ze skórą głęboko zakopać.

5. Sprzętów w których się podaje jadło psóm chorym, dla zdrowych nieużywać.

6. Miejsca gdzie przebywały psy chore, po ich upadnięciu, wyzdrowieniu, lub zabicu, mają być starannie oczyszczone, a mianowicie: podścielkę, pozostałości karmu, i inne nieczystości spalić; obroże i po-

ники и веревки, употребляемые для привязи и посуду для кормленія, вымочить въ продолженіе цѣлыхъ сутокъ въ горячемъ щелоку; верхній слой земли снять и вмѣстѣ съ собакою зарыть въ яму и надъ нею сдѣлать большую насыпь; ежели собака находилась въ старой конурѣ, то эту конуру сжечь, а если въ новой, то прежде чѣмъ помѣстить туда здоровыхъ собакъ, нужно тщательно вычистить, то есть, стѣны и крышку обмыть горячимъ щелокомъ, хорошо выбѣлить, провѣтривать въ продолженіе 4^х недѣль, и выслать свѣжею соломою.

§ 209.

Обхожденіе
съ больными.

Собакамъ, одержимыхъ чумою, содержать тепло, въ первомъ періодѣ болѣзни давать имъ только говяжій супъ безъ корней, за напитокъ же свѣжей воды въ изобиліи, растворяя въ ней по нѣскольку гранъ селитры. Въ самомъ началѣ болѣзни дать рвотное, напр. составленное изъ $\frac{1}{2}$ —1 грана порошка корня бѣлой чемерицы, въ ложкѣ теплой воды. Во второй степени, когда послѣдуетъ уже расслабленіе, кормъ должно давать весьма питательный, преимущественно же предлагается сырое или жаренное мясо въ небольшомъ количествѣ.

wrozy do uwiązania używane, oraz sprzęty do karmienia w ługu gorącym przez godzin 24 wymoczyć, ziemię wykopać i do dołu wraz z psem wrzucić, a świeżej grubo nasypać; jeżeli pies był w budzie starzej, takową spalić, jeżeli zaś w nowiej, to należy poprzednio wymyć ściany i daszek ługiem gorącym, dobrze wapnem wybielić, a po cztero-tygodniowem przewietrzeniu, nową słomą wysłać, i wówczas dopiero psy innie wprowadzać.

§ 209.

Psy nosate utrzymywać ciepło, wpiérwszym okresie choroby podawać tylko rosół bez przypraw korzennych, dawać obficie świeżą wodę za napój, w której można po kilka gran saletry rozpuszczać. Na początku zaraz choroby, dać na womity np. $\frac{1}{2}$ -1 grana proszku korzenia ciemierzycy białej, w łyżce wody ciepłej. W drugim stopniu, kiedy już przyłączy się osłabienie, pokarm ma być bardzo pożywny a szczególnie zaleca się mięso surowe, lub upieczone, w nierniej ilości podawane.

Obchodzenie się z chorem.

О Т Д Ъ Л Ъ II.

Болезни повальные заразительныя, свойственныя разнымъ породамъ животныихъ.

СИБИРСКАЯ ЯЗВА.

§ 210.

Общія понятія о болѣзняхъ.

Подъ именемъ Сибирской язвы (anthrax, febris ataxico-adinamica, febris carbunculosa), разумѣется повально-заразительная болѣзнь, начинающаяся, сопровождаемая, или оканчивающаяся подкожными или внутренними вередями, переходящими въ антоновъ огонь (огневикъ, carbunculus).

Болезнь эта свойственна челоуѣку и всемъ родамъ домашнихъ и дикихъ животныхъ; даже птицы и рыбы могутъ ей подвергаться. Ее называютъ сибирскою язвою отъ того, что она ежегодно появляется въ Сибири, особенно въ Барабинскихъ степяхъ, свирѣпствуя на полудикомъ, пасущемся тамъ скотъ разнаго рода. Обыкновенно появляется повально, принимаетъ однакожь иногда характеръ спорадическій, такъ, что вся болѣзнь окончивается на одной, двухъ, или трехъ штукахъ. Всего чаще

O D D Z I A Ł II.

Choroby panujące i zaraźliwe, właściwe różnym rodzajom zwierząt.

CHOROBY KARBUNKULOWE.

§ 210.

Pod imieniem chorób karbunkulowych (antrax, febris ataxico-adinamica, febris carbunculosa) rozumie się choroba panująca i zaraźliwa, przy której na początku, w ciągu choroby lub na końcu, tworzą się podskórne lub wewnętrzne guzy przechodzące w gangrenę (karbunkuly carbunculus).

Choroba ta, właściwą jest człowiekowi i wszystkim rodzajom zwierząt domowych i dzikich, ptastwo nawet i ryby podlegać jej mogą. Bywa nazywaną w języku rosyjskim chorobą syberyjską dla tego, że się corocznie postrzega na Syberyi, szczególnie w stepach Barabińskich, gdzie panuje na pasących się tam różnego rodzaju pół-dzikich zwierzętach. Zjawia się ona zwykle w sposób panujący, niekiedy jednak przyjmuje charakter chorób sporadycznych także na jednej, dwóch lub trzech sztukach, cała cho-

Ogólne wyobrażenie o chorobie.

свирьпствуетъ льтомъ, особенно во время сильныхъ жаровъ, наступающихъ послѣ сырой весны; но также осенью, послѣ дождливаго льта и вообще при внезапныхъ воздушныхъ перемѣнахъ. Она прилипчива, почти всегда смертельна, если только небудетъ заблаговременно подана надлежащая врачебная помощь, а иногда до того скоротечна, что умерщвляетъ почти мгновенно. Поражаетъ преимущественно самыхъ здоровыхъ и сильныхъ животныхъ.

§ 211.

Характеристические признаки.

Главный характеръ, отличающій все роды сибирской язвы, есть безконечная перемѣнчивость въ припадкахъ, при жизни и явленіяхъ послѣ смерти животныхъ, такъ, что въ одно время и въ одномъ стадъ, она является подъ различными формами. Всегда однакожь замѣтна особенная склонность крови и другихъ животныхъ жидкостей къ гнилоственному разложенію, которая обнаруживается при жизни еще тѣмъ, что желваки и даже случайно пораненныя части, быстро поражаются антоновымъ огнемъ, либо переходятъ въ подкожныя воздушныя опухоли, наполненныя желтоватою, иногда темною разсолу подобною, гнилостною жидкостью. Но это явственнѣе замѣтно по смерти, трупъ долго остается теплымъ и мягкимъ, по причинѣ гнилостного процесса, начинающаго развиваться тотчасъ по прекращеніи жизни; подкожная клетчатая

roba się kończy. Najczęściej panuje ona latem, szczególnie w czasie wielkich upałów, następujących po wilgotnej wiosnie; a także w jesieni, po lecie dżdżystem, i w ogólności przy nagłych zmianach powietrza. Jest zaraźliwą i zawsze prawie śmiertelną, jeżeli tylko zawczasu nie będzie podana właściwa lekarska pomoc, a czasami tak prędko przebiegająca, że zabija w jednej chwili. Napada zwykle najzdrowsze i najsilniejsze zwierzęta.

§ 211.

Głównym charakterystycznym znakiem, cechującym wszelkie choroby karbunkułowe, jest nieskończona zmienność w przypadłościach, postrzeganych za życia zwierząt i zmianach znajdujących po ich śmierci, tak że w jednym czasie, i w jednej trzodzie, choroba ta zjawia się pod różnymi postaciami. Zawsze jednak postrzegana bywa szczególna skłonność do rozkładu krwi i innych soków zwierzęcych; która to skłonność postrzega się nawet za życia, przeto że formujące się w niej guzy, a nawet przypadkowo zrانیone części, szybko przechodzą w gangrenę, lub też w podskórne obrzętkości, napełnione żółtawym gnijącym płynem. Daleko zaś wyraźniej postrzegać się to daje po śmierci, ciało bowiem wówczas długo jest ciepłym i miękkim, z powodu gucia rozpoczynającego się natychmiast po śmierci, podskórna tkanka komórkowata i jama brzuchowa napełniają się zaraz po

Znaki charakterystyczne.

плева и полость брюха немедленно наполняются гнилыми гасами, отъ чего трупъ раздувается и издаетъ несносный смрадъ: изъ носа, рта, задне-проходной кишки, а иногда и изъ дѣтородныхъ частей истекаетъ кровавистая жидкость; въ мѣстахъ, изобилующихъ клетчатую тканью, какъ то: въ окружности горла, подъ брюхомъ и въ членосоединеніяхъ образуются изліянія желтоватой, студенистой, разсолу подобной матеріи, что составляетъ одинъ изъ главнѣйшихъ признаковъ сибирской язвы; часто даже какой нибудь изъ внутреннихъ органовъ, но преимущественно селезенка, находится пораженнымъ и разстроеннымъ антоновымъ огнемъ, т. е. внутреннимъ карбункуломъ. Отъ того болѣзнь эта и известна также подъ именемъ антонова огня въ селезенкѣ.

§ 212.

Раздѣленіе
болѣзни.

Главныя различія сибирской язвы суть слѣдующія:

1. Сибирская язва съ наружными огневиками.
2. Сибирская язва съ внутренними огневиками, или собственно такъ называемый антоновъ огонь въ селезенкѣ (змѣиный пострѣлъ).
3. Сибирская язва съ особенными мѣстными припадками, каковы суть:
  - a) Злокачественный прыщъ, или огневикъ на языкѣ у рогатаго скота (дикій огонь, ракъ на языкѣ, glossanthrax).

śmierci zgnilemi gazami, skąd ciało upadłe rozdyma się, i wydaje woń nieznosną: z nosa, pyska, kiszki odchodowej, a niekiedy i z części płciowych wypływa płyn krwawy; w miejscach obfitych w tkankę komórkową, jakoto: w okolicach gardła, pod brzuchem i w stawach znajdują się wylania żółtawej galaretowatej, lub posokowatej materii, co stanowi jeden z najgłówniejszych znaków, cechujących choroby karbunkulowe; pospolicie jeden z wewnętrznych organów, a szczególnie śledziona bywa przekształcona, i zgangrenowana co stanowi wewnętrzny karbunkul. Dla tego téż ta choroba znajomą bywa także pod imieniem gangreny śledziny.

§ 212.

Główne odmiany choroby karbunkulowej są następujące: Podział choroby.

1. Choroba karbunkulowa z zewnętrznymi karbunkulami.

2. Choroba karbunkulowa z wewnętrznymi karbunkulami, czyli właściwie tak nazwana gangrena śledziny.

3. Choroba karbunkulowa ze szczególnymi miejscowemi przypadłościami, które są następujące:

a) Karbunkul języka, czyli rak języka u bydła rogatego (glossanthrax).

- b) Злокачественный прыщъ или огневикъ на шею у свиней (stomanthrax).
- c) Злокачественная жаба у свиней (angina carbunculosa suum).
- d) Летучій огонь у овецъ и свиней (ignis sacer, или злокачественная повальная рожа, erysipelas epizooticum, s. febris erysipelata maligna ovium et suum).
- e) Бѣлая щетина у свиней (seta alba).
- f) Почечуй рогаго скота.
- g) Злокачественная хромота (claudicatio carbicularis).

ТЕЧЕНИЕ БОЛЕЗНИ.

§ 213.

Сибирская
язва съ нару-
жными огне-
виками.

I. Сибирская язва, начинающаяся, или сопровождаемая наружными огневиками, обнаруживается различными явлениями и припадками, что зависитъ отъ разности тѣлосложенія, различныхъ породъ животныхъ, свойства и мѣстопребыванія огневиковъ и отъ обстоятельствъ, подъ влияніемъ которыхъ болѣзнь развивается. Случается иногда, что безъ всякихъ предвѣстниковъ, на какой либо части тѣла, преимущественно одѣтой тонкою кожею и мало покрытой шерстью,

- b) Rankor czyli jęczmyk u świń (stomanthrax).
- c). Slinogórz karbunkułowy u świń (angina carbunculosa suum).
- d) Ogień piekielny u owiec i świń, (ignis sacer, albo róża karbunkułowa (erysipelas epizooticum, s febris erysipelatosa maligna ovium et suum).
- e) Zgnilizna szczeci czyli szczeć biała u świń (seta alba).
- f). Zadnik czyli plynienie krwi z kiszki oddechowej u bydła rogatego.
- g) Zaraza nóg karbunkułowa (claudicatio carbuncularis).

BIEG CHOROBY.

§ 213.

I. *Choroba karbunkułowa poczynająca się lub w ciągu trwania połączona z karbunkułami zewnętrznymi*, odznacza się przez rozmaite zmiany i przy padłości, co zależy od rozmaitej budowy ciała, rozmaitych rodzajów zwierząt, własności miejsca, znajdowania się karbunkułów i od okoliczności pod wpływem których choroba się rozwija. Zdarza się niekiedy, że na jakiegokolwiek części ciała bez żadnych poprzednich znaków, szczególnie na części pokrytej cienką skórą, i mało zarosłej włosami, tworzy

Choroba karbunkułowa z karbunkułami zewnętrznymi.

является огневикъ, и потомъ уже развиваются припадки внутренняго страданія. По обыкновеннѣйшее теченіе болъзни есть слѣдующее: животное вдругъ дѣлается скучнымъ, неповоротливымъ; показываетъ отвращеніе отъ корма и поражается лихорадочными движеніями. Чрезъ 6, 12, 24 часа, а иногда по прошествіи 2, 3 и болѣе дней, появляется на какой-либо части тѣла желвачекъ, сначала малый, но постепенно скорѣе или медленнѣе увеличивающійся, иногда до огромной величины, а если онъ занимаетъ мягкія подбрюшныя части, то обвисаютъ иногда почти до земли. Съ появленіемъ желвака, лихорадочныя движенія увеличиваются. Но желвакъ не только не обнаруживаетъ ни жара, ни боли, либо только легкую боль, но напротивъ, чѣмъ болѣе увеличивается, тѣмъ дѣлается холоднѣе, и безчувственнѣе, такъ, что подъ конецъ можно его жечь и рвать, не причиняя животному боли. По занимаемому имъ мѣсту, онъ бываетъ или весьма твердъ и при разрывѣ представляетъ жировидную массу, либо мягокъ, расплывается, безъ границъ, при разрывѣ истекаетъ изъ него, часто только каплями, желтоватая, похожая на разсолъ вода; внутренній же составъ имѣетъ видъ губчатого волокнистаго нароста. Ранѣе или позже, чрезъ нѣсколько часовъ, или дней, желвакъ поражается антоновымъ огнемъ и развивается гнилая горячка. Животное дѣлается беспокойнымъ, тоскуетъ, мечется въ стороны, то-

się karbunkuł, a potem już rozwijają się przypadłości wewnętrzznego cierpienia. Lecz najzwyczajniejszy bieg choroby jest następujący: zwierzę od razu staje się smutnym, nieruchawym, okazuje niechęć do pokarmu i dostaje dreszczów gorączkowych. Po 6, 12, lub 24, godzinach, a niekiedy po upływie 2 lub 3 dni, a nawet później, zjawia się na jakiegokolwiek bądź części ciała guziczek, z początku mały, lecz później stopniowo prędzej lub powolniej się powiększający niekiedy do wielkości bardzo znacznej; a jeżeli ten zajmuje miękkie części pod brzuchem, to obwisłym się robi czasami do samej ziemi. Po zjawieniu się guziczka powiększają się zjawienia gorączkowe. Ten guziczek nie okazuje ani gorąca, ani bólu, lub ból małoznaczny, lecz przeciwnie im bardziej się powiększa, tém więcej staje się zimnym, i nieczulym, tak że przy końcu można go rznąć lub palić, bez zrzędzenia najmniejszego bólu zwierzęciu; stosownie do miejsca zajmowanego, bywa on albo bardzo twardy i przy rozerznięciu przedstawia masę z wejrzenia do tłuszczu podobną, albo miękki rozplywający się, nieograniczony i przy rozerznięciu wydający z siebie, często tylko kroplami wypływającą wodę żółtawą, podobną do posoki; wewnętrzna zaś jego budowa, miéwa zwykle kształt gębczastych włoknistych, narośli. Prędzej lub później za kilka godzin, lub dni nawet, guzik przechodzi w gangrenę i wówczas rozwija się gorączka zgnila. Zwierzę staje się niespokojnym, smutnym rzuca się na strony, tupa nogami, lub kopie ziemię, rzuca się na

пасть или скребеть землю ногами, бросается на землю и потомъ быстро вскакиваетъ, скрежещетъ зубами, воздухъ вдыхаетъ съ усиленіемъ, выпускаетъ пѣну изъ рта и въ жестокихъ судорогахъ издыхаетъ. Иногда, вмѣсто пораженія антоновымъ огнемъ, желвакъ превращается въ воздушную, гнилыми гасами наполненную опухоль, также смертельную.

Иногда огневикъ, показавшійся безъ замѣтныхъ предвѣстниковъ, въ видѣ желвачка величиною въ горошину, или кофейной бобокъ, въ теченіе 2^{хъ}, 3^{хъ}, много 6^{ти} часовъ достигаетъ величины гусиного яйца и даже человѣческой головы; потомъ вдругъ начинаетъ уменьшаться и чрезъ 1, 2 или 3 часа совсѣмъ исчезаетъ. Вмѣстѣ съ тѣмъ наступаетъ сильное страданіе животнаго, тѣло дѣлается горячимъ, а ноги холодными, общій взглядъ кажется изступленнымъ, дикимъ, пульсъ ударяетъ 90—100 разъ въ минуту. Часа чрезъ 2 это страданіе, по видимому, ослабѣваетъ, пульсъ становится медленнымъ и перемежающимся, глаза мутятся, вѣки опускаются, силы быстро упадаютъ и чрезъ 36 часовъ отъ появленія желвачка, животное въ судорогахъ и корчахъ издыхаетъ. Случается, что желвакъ въ полчаса достигаетъ величины человѣческой головы и опадаетъ въ 10—15 минутъ. Тогда животное кажется какъ бы пораженнымъ столбнякомъ; пульсъ не ощущается, но сокращенія и стукъ сердца дотога сильны, что ихъ можно видѣть и

ziemię, i potem szybko podskakuje, zgrzyta zębami, powietrze do płuc wciąga z naciężeniem, toczy pianę z pyska i zdycha w okropnych konwulsjach. Niekiedy guzik zamiast przekształcenia się w gangrenę, tworzy powietrzną obrzękłość, napelnioną zgniłymi gazami, i także śmiertelną.

Niekiedy karbunkul okazawszy się w postaci guziczka wielkości grochu, lub ziarenka kawy, i to bez żadnych poprzedników, w przeciągu 2^{ch}, 3^{ch}, lub najwięcej 6ciu godzin, dochodzi wielkości gęsiego jaja lub nawet głowy dorosłego człowieka; potem natychmiast zaczyna się zmniejszać, i za 1, 2, lub 3, godziny zupełnie niknie. Jednocześnie następują mocne cierpienia zwierzęcia, ciało staje się gorącym, nogi zimną, ogólne wejrzenie zdaje się być obłąkanem i dzikiem, puls uderza od 90 do 100 razy na minutę, za parę godzin wszystkie te cierpienia się zmniejszają, puls staje się powolniejszym, przepuszczającym, oczy smętne, powieki spuszczone, siły nagle upadają, i około 36 godzin od zjawienia się guzika, zwierzę zdycha w kurczach, i konwulsjach. Zdarza się że guzik w pół godziny dosięga wielkości głowy człowieka, i opada w przeciągu 10 do 15 minut; wówczas zwierzę zdaje się być w kurczu kołowatym, puls nieczuć, lecz kurczenie się i uderzania serca tak są mocne, że można je widzieć, a

даже слышать, стоя съ боку больного. Огневикъ этотъ преимущественно садится на лбу у лошадей, грудномъ соколкѣ, лопаткахъ и бѣлой линіи брюха.

При благоприятномъ исходѣ болѣзни, въ огневикѣ образуется правильное нагноеніе; вмѣстѣ съ тѣмъ животное дѣлается веселѣе, бодрѣе, лихорадочныя движенія перестаютъ, возвращается позывъ на кормъ и оно выздоравливаетъ.

Случается, что вмѣсто одного желвачка, появляются они во множествѣ, или гнездами, преимущественно на ногахъ и какъ бы сливаются въ одну обширную неограниченную опухоль. Кромѣ другихъ вышеописанныхъ предвѣстниковъ, предъ появленіемъ сихъ огневиковъ, животное обнаруживаетъ большую чувствительность, если его поглаживать по хребту и поясницѣ; испражненіе кала и мочи прекращается и появляется раздутость брюха (tympanitis), часто убивающая прежде появленія желваковъ.

§ 214.

Особыя формы болѣзни у разныхъ породъ животныхъ.

Кромѣ вышепоказанныхъ различій огневиковъ, они являются подѣ болѣе или менѣе особыми формами и сопровождаются нѣкоторыми особыми признаками, у разныхъ породъ животныхъ. Такимъ образомъ:

У лошадей, ословъ и лошаковъ, огневикъ нѣрѣдко обнаруживается одинокимъ и весьма ма-

nawet i slyszyć stojąc z boku chorego zwierzęcia. Karbunkuł taki obiéra najczęściej miejsce na czole u koni, na dolku piersiowym, na łopatkach i na białej linii brzucha.

Przy pomyslném zejściu karbunkułu, tworzy się w nim ropa a jednocześnie zwierzę staje się weselszém i żwawszém, nikań poruszenia gorączkowe, powraca chęć do jadła i następuje wyzdrowienie.

Zdarza się że zamiast jednego guza, zjawia się ich wiele, albo zjawiają się gromadami, szczególnie na nogach, i te zlewają się jakby w jedną obszerną nieograniczoną obrzękłość. Oprócz innych wyżej opisanych poprzedników, przed zjawieniem się takich karbunkułów, zwierzę okazuje wielką czułość przy glaskaniu po grzbiecie, i krzyżu, odchód kału i uryny ustaje i zjawia się odémka (tympanitis), często zabijająca przed rozwinięciem się nawet guzów.

§ 214.

Oprócz opisanych wyżej odmian karbunkułowych, zjawiają się one pod mniej lub więcej szczególnymi kształtami, z towarzyszeniem niektórych szczególnych przypadłości, u różnych rodzajów zwierząt.

Szczególne postaci choroby u rozmaitych rodzajów zwierząt.

U koni, osłów i mułów, karbunkuł nierzadko zjawia się, pojedynczo i w kształcie bardzo małego gu-

лымъ желвачкомъ, неподвижнымъ и жесткимъ, съ отверстіемъ по срединѣ, чрезъ которое сочится красноватая, чрезвычайно острая жидкость, внутри же желвачка представляется подобіе вереднаго стерженія, давленіе вокругъ отверстія возбуждаетъ жестокия боли. Дальнѣйшій ходъ и окончаніе сего огневика есть тоже, какъ и обыкновеннаго.

Въ жаркихъ странахъ и вообще въ жаркое лѣто случается у лошадей еще особенный видъ огневика, извѣстный подъ именемъ *Trusse galante*. На внутренней поверхности ляшки появляется не большой пупырышекъ, который въ короткое время до того увеличивается, что вся лядвѣя кажется неимоვნно толстою. Наступаетъ сильная горячка, почти съ бѣшенствомъ какъ въ водобоязни, и животное чрезъ 24 часа издыхаетъ.

У *рогатаго скота* появляется иногда особенный видъ огневика, извѣстный подъ именемъ летучаго огня (*ignis volatilis*), или блага огневика. Это есть пораженіе антоновымъ огнемъ подкожной клетчатой плены на спинѣ, бокахъ и передней части брюха. Кромѣ сопровождающихъ его страданій, онъ узнается по особенной сухости и жесткости кожи, покрывающей помертвѣніе и по треску издаваемому ею, при прикосновеніи рукою, подобно тому, какъ это бываетъ при сдавливаніи пергамента. Огневикъ сей, во все продолженіе свое, сопровождается жаромъ, какъ бы перебѣгающимъ

ziczka nieruchomego i twardego, mającego po środku otworek, z którego sączy się płyn czerwony bardzo ostry; wewnątrz zaś guzika, postrzega się istota podobna da wrzodowego czeraka; uciskanie okolo otworu tego, sprawia ból okropny. Dalszy bieg i zejście tego karbunkułu, jest takie, jak w karbunkule zwyczajnym.

W stronach gorących i w ogólności w gorące lato zdarza się u koni jeszcze szczególny gatunek karbunkułu znanego pod imieniem Trusse galante. Na wewnętrznej powierzchni uda, zjawia się mały pęcherzyk, który wkrótce tak się powiększa, że całe uda zdają się być nadzwyczaj zbrzękle. Następuje morna gorączka, prawie szaleństwo jakby we wścieklnie i zwierzę zdycha w godzin 24.

U bydła rogatego: zdarza się niekiedy szczególny gatunek karbunkułu, znany pod imieniem latającego ognia (*ignis volatilis*) albo karbunkułu białego. Jest to gangrena podskórnej tkanki komórkowatej na bokach, i na przedniej części brzucha. Oprócz towarzyszących cierpień, poznaje się on po szczególnej suchości, i twardości skóry, pokrywającej części omartwiałe, i po szeleście, który się slyszć daje, przy naciskaniu jęj ręką, który to szelest podobny jest do gucionego pergaminu. Karbunkul ten w ciągu całego trwania, połączony jest z gorącym

съ одного мѣста на другое и окончивается или раздутіемъ подкожнымъ и брюшнымъ, или изнурительнымъ поносомъ, нерѣдко кровавымъ, при чемъ испаренія тѣла, въ особенности, издыхаемый воздухъ, бываютъ чрезвычайно зловонны. Замѣчено, что этотъ огневикъ поражаетъ преимущественно слабыхъ и изнуренныхъ животныхъ.

У овецъ огневикъ оказывается, большею частію, подъ кожею надъ черепомъ, отдѣляя ее совершенно отъ черепныхъ костей. Вскорѣ опухоль покрываетъ почти всю голову, животное дѣлается безчувственнымъ и чрезъ 48 часовъ, или ранѣе, издыхаетъ.

Примѣчаніе. У человека въ мѣстѣ имѣющаго развиться огневика появляется зудящее, припухшее, болѣе или менѣе твердоватое пятнышко, которое постепенно увеличивается, твердѣетъ и не измѣняясь въ наружномъ видѣ, оказывается внутри помертвѣлымъ, такъ, что уже въ первый день его можно прокалывать и рѣзать, до живыхъ частей, безъ боли. Чрезъ 24 часа въ срединѣ желвачка появляется синяя или темная точка, отъ которой быстро распространяется рожистое воспаленіе.

Съ симъ вмѣстѣ человекъ, казавшійся до того здоровымъ, поражается гнетущею головою болью, дѣлается безпокойнымъ, получаетъ тоску и стѣсненіе въ груди, къ чему присоединяются припадки нервной или гнилой горячки, и больной на 5 или 7 день въ судорогахъ умираетъ.

przebiegającym jakby z jednego miejsca na drugie i kończącym się, albo rozdęciem podskórnym, i rozdęciem brzucha, albo wycieńczającą biegunką, często krwawą; przy czym wyziewy ciała, a szczególnie wydychane powietrze bywa nadzwyczaj smrodliwe. Postrzeżono że ten karbunkul napada szczególnie słabe i wycieńczone zwierzęta.

Uwaga. Karbunkul zjawia się najczęściej na czaszce pod skórą, oddzielając ją zupełnie od kości czaszki. Wkrótce obrzękłość pokrywa prawie całą głowę, zwierzę staje się nieczulém, i zdycha w godzin 48 lub pierwój.

Uwaga. U człowieka w miejscu mającego być karbunkulu, zjawia się plamka swędząca, podniesiona, mniej lub więcej twardawa, która stopniowo powiększa się, twardnieje i niezmieniając się w zewnętrznym kształcie, wewnątrz staje się omartwiałą tak, że w pierwszym już dniu, można ją przekalać lub przecinać aż do części zdrowych, bez zrządzenia bólu. W godzin 24 w środku guzika, tworzy się punkt siny, lub ciemny, w koło którego rozszerza się zapalenie różowe.

Jednocześnie człowiek, który dotąd zdawał się być zdrowym, dostaje gniotącego bólu głowy, staje się niespokojnym, smutnym i doświadcza ciśnienia w piersiach, do tego przyłączają się przypadłości zgnilłej, lub nerwowej gorączki, i chory umiera w konwulsjach 5^{go} lub 7^{go} dnia choroby.

Сибирская
язва съ вну-
тренними о-
гневиками.

II. Сибирская язва съ внутренними огневи-
ками, или такъ называемый *антоновъ огонь въ*
селезень, (змѣиный пострѣлъ) поражаетъ наичаще
рогатый скотъ, овецъ и свиней, но иногда также,
по наблюдению нѣкоторыхъ и человека. Она бы-
ваетъ иногда такъ скоротечна, что животное, до
того здоровое, вдругъ какъ бы пораженное мол-
ніею, падаетъ и въ судорогахъ, продолжающихся
иногда около часа, издыхаетъ. Если болѣзнь про-
должается отъ 6 до 12 часовъ, то животное дѣ-
лается безпокойнымъ, мечется въ стороны и ша-
тается; или широко разставляетъ дрожащія ноги,
и стоитъ неподвижно на одномъ мѣстѣ; либо при-
ходитъ въ бѣшенство, рѣветъ, поднимаетъ хвостъ,
то бросается на землю, то опять вскакиваетъ, если
привязано бьетъ лбомъ въ ясли, а изъ рта и носа
испускаетъ пѣну, часто смѣшанную съ кровью.
Потомъ являются судороги и корчи, особливо въ
мускулахъ шеи, воспрещающія дыханіе и обраще-
ніе крови, глаза наливается кровью, выпучиваются
и наконецъ животное издыхаетъ. Иногда, хотя
очень рѣдко, выступаютъ на поверхности тѣла
огневики. Въ минуту смерти, или въ слѣдъ за нею
изъ рта, носа и задняго прохода истекаетъ разло-
женная кровь; все тѣло раздувается гасами и трупъ
въ короткое время поражается гнидостью.

§ 215.

Choroba
karbunkuto-
wa z wewne-
trznemi kar-
bunkulami.

II. Choroba karbunkulowa z wewnętrznemi karbunkulami, czyli tak nazwana zaraza śledziony, napada najczęściej bydło rogate, owce i świnie, lecz bywa także u człowieka, podług obserwacji niektórych. Bieg jej niekiedy bywa tak prędki, że zwierzę na pozór zdrowe, od razu jakby piorunem rażone upada, i zdycha w konwulsjach trwających niekiedy około godziny. Jeżeli choroba trwa od 6 do 12^{tu} godzin, wówczas zwierzę staje się niespokojnym, rzuca się na strony, i chwije się; albo też szeroko rozstawia drżące nogi i stoi niewzruszone na miejscu; albo się rzuca gwałtownie, ryczy, podejmuje ogon, pada na ziemię i znowu wstaje, jeżeli będzie przywiązane, to uderza głową o żłoby, a z pyska i nosa wydaje pianę, często ze krwią zmieszaną. Później następują konwulsye i kurcze, szczególnie w mięśniach szyi, utrudniające oddychanie i krążenie krwi; oczy są zaczerwienione wytrzęszone, i nakoniec zwierzę zdycha. Niekiedy chociaż bardzo rzadko, tworzą się na powierzchni ciała karbunkuly. Przy samej śmierci lub zaraz po niej, z pyska, nosa i kiszki odchodowej wypływa krew rozłożona, całe ciało rozdyma się gazami, i trup wkrótce gnić zaczyna.

При медленномъ теченіи, болѣзнь длится отъ 18 часовъ до 7 дней. Тогда являются припадки воспалительной горячки, которая начинается лихорадочною дрожью всего тѣла. Послѣ озноба животное дѣлается не веселымъ, лѣнивымъ, ходитъ шатаясь, глаза получаютъ дикій неподвижный взглядъ, а бѣлочная ихъ оболочка, равно какъ полости рта и носа, желтокрасный цвѣтъ и болѣе сухи чѣмъ влажны. Мочу испускаетъ рѣдко и притомъ либо водянистую и прозрачную, либо кровавую; у дойныхъ коровъ молоко уменьшается, бываетъ желтовато, а иногда смѣшано съ кровью и имѣетъ непріятный вкусъ. Выпущенная изъ жилы кровь бываетъ черна и густа какъ смола, разлагается медленно, и отдѣляетъ вмѣсто сыворотки, желтоватую жидкость, кровяная же печень имѣетъ черноватая полосы и точки. Позывъ на кормъ и жвачка пропадаютъ. Быстро наступаетъгнилостное состояніе; пульсъ бьетъ отъ 80 до 100 разъ въ минуту; бѣніе сердца сильное, является вонючій поносъ, и силы животного упадаютъ. Около сего времени являются огневики на наружныхъ частяхъ, либо (какъ анатомическія изслѣдованія убѣждаютъ) на внутреннихъ органахъ, особливо на селезенкѣ. Наконецъ наступаютъ судороги и смерть.

§ 216.

III. *Сибирская язва съ особенными мѣстными припадками.*

Przy powolnym biegu, choroba trwa od godzin 18 do 7 dni. Wówczas okazują się przypadłości gorączki zapalnej, poczynającej się gorączkowym drżeniem całego ciała. [Po zziębieniu, zwierzę staje się smutne, leniwe, chód ma chwiejący się, oczy nabierają dzikiego osłupiałego wejrzenia, a błona białkowa oka, równie jak i błony wyścielające pysk i nozdrza, mają kolor żółtawo-czerwonawy; są więcćj suche, niż wilgotne. Urynę zwierzę oddaje rzadko i to wodnistą lub krwawą; u krów dojnych mleko się zmniejsza, bywa żółtawe, a czasami zmieszane ze krwią i smak ma nieprzyjemny. Krew upuszczona z żyły, bywa czarna i gęsta jak smoła, rozkłada się powoli, oddziela zamiast wody, płyn żółtawy, a wysępka krwi ma czarniawe pręgi i kropki. Chęć do jadła ustaje i przeżuwanie ginie. Szybko następuje stan zgnily; puls uderza od 80 do 100 razy na minutę, bicie serca mocne, następuje biegunka smrodliwa, i siły zwierzęcia opadają. Około tego czasu zjawiają się karbunkuly na zewnętrznych częściach, albo (jak anatomiczne śledzenia przekonywają) na wewnętrznych organach szczególnie na śledzionie. Nakoniec następują konwulsye i śmierć.

§ 216.

III. Karbunkul z miejscowem, i szczególnemi przypadłościami.

Огневикъ на
языкъ.

а) *Злокачественный прыщъ, ящуръ* или *огневикъ на языкъ* (*pustula maligna aphthae epizooticae malignae, glossanthrax*), поражаетъ преимущественно рогатый скотъ, большею частію скоропостижно безъ предвѣстниковъ, и составляетъ одинъ изъ опаснѣйшихъ видовъ сибирской язвы. У животнаго начинается безпрерывное истеченіе тягучей слины изъ рта, языкъ распухаетъ, являюся лихорадочныя движенія съ приливами крови къ головѣ, отъ чего глаза краснѣютъ, движеніе передними ногами затрудняется, выдыхаемый воздухъ издаетъ неприятный запахъ; животное обнаруживаетъ торопливость въ пожираниіи пищи и въ поглощеніи воды, что составляетъ отличительный признакъ наступающей болѣзни. Въ тотъ же день на верхней поверхности языка, наичаще къ корню, являюся прыщи бѣложелтоватаго цвѣта, скоро переходящаго въ красноватый, особливо съ краевъ, потомъ въ сіній, фіолетовый и наконецъ въ чернѣй. Въ то же время прыщи возвышаются до величины грецкаго орѣха. Они бывають наполнены то свѣтлою, то темною и даже черноватою жидкостію, всегда зловонною и острою, которая будучи удерживаема корою покрывающею прыщъ, разъѣдаетъ языкъ до того, что въ теченіе 6, 12, много 24 часовъ, часть языка отпадаетъ. Иногда вмѣсто прыща, на языкъ образуется настоящій огневикъ, который быстро достигаетъ величины куринаго яйца и потомъ превращается въ разъѣ-

a) *Karbunkul języka, czyli rak języka* (pustuła ^{Karbunkul} ^{języka.} maligna, aphthae epizooticae malignae, glossanthrax) napada najeźściiej nagle hydło rogate, bez żadnych przypadłości poprzedzających, i stanowi jeden z najniebezpieczniejszych gatunków choroby karbunkulowej. U zwierzęcia chorego rozpoczyna się ciągly wypływ z pyska śliny ciągnącej się, język brzęknie, zjawiają się znaki gorączki z przyływem krwi do głowy, i dlatego oczy są zaczerwienione, ruch nóg przednich utrudzony, powietrze odetchnięte wydaje woń nieprzyjemną, zwierzę okazuje się być w pośpiechu w przyjmowaniu pokarmu i polykaniu wody, co stanowi znak charakterystyczny następującej już choroby. W tymże dniu na górnej powierzchni języka, najeźściiej na jego osadzie, okazują się pęcherzyki biało-żółtawego koloru, prędko przechodzące w czerwony, szczególnie od brzegów, później w siny fioletowy, nakoniec w czarny. W tymże samym czasie, pęcherzyki podnoszą się do wielkości włoskiego orzecha, bywają napelnione światłym, ciemnym, lub nawet czarniawym płynem, zawsze smrodliwym i ostrym, który utrzymywany przez strup pęcherzyka rozżera język do tego stopnia, że wprzeciagu 6ciu, 12tu, a najwięcej 24 godzin, część języka odpada. Niekiedy zamiast pęcherzyka, tworzy się na języku właściwy karbunkul, który szybko dochodzi do wielkości kurzego jaja, i później zamienia się we wrzód jadowity. Niekiedy zwierzę nie okazuje przytém żadnych cierpień, i niebezpieczeństwo od-

дающую язву. Иногда животное не обнаруживает притомъ никакихъ страданій и опасность открывается только предъ смертію. Но чаще присоединяются припадки жестокой гнилой горячки, и животное въ первый же, либо на другой, много на третій день раздувается и въ судорогахъ издыхаетъ.

§ 217.

Огневикъ на
небѣ у сви-
ней.

b) *Злокачественный прыщъ, или огневикъ на небѣ у свиней* (stomanthrax), чаще всего является въ складкахъ, покрывающихъ небо (palatum), но иногда на языкъ или другихъ частяхъ полости рта, въ видѣ кругловатаго, бѣлаго, величиною въ горошину прыща, который вскорѣ дѣлается синимъ, потомъ чернымъ и поражается антоновымъ огнемъ. Къ сему присоединяется сильная горячка, а къ концу сутокъ судороги и смерть.

§ 218.

Злокаче-
ственная жа-
ба.

c) *Злокачественная жаба у свиней* (супанче s. angina carbuncularis), поражаетъ также преимущественно свиней. Безъ всякихъ предвѣстниковъ, вдругъ обнаруживается какъ бы оглушеніе и тоскливость животнаго; оно вытягиваетъ шею, покачиваетъ безпрестанно головою, топаетъ ногами, сипло хрюкаетъ и дрожитъ всѣмъ тѣломъ. Все тѣло, особливо рыло становится горячимъ, глаза выпучиваются, аппетитъ теряется, является жажда, но

krywa się tylko przed samą śmiercią. Lecz najczęściej przyłączają się przypadłości gwałtownej zgnilłej gorączki, i zwierzę pierwszego, drugiego, lub najdalej trzeciego dnia rozdyma się, i zdycha w konwulsyach.

§ 217.

Karbunkul podniebienia u świń (stomanthrax) Karbunkul podniebienia u świń.
albo jęczmyk u świń (hordeolum suum) najczęściej zdarza się w rowkach pokrywających podniebienie (palatum), lecz niekiedy bywa na języku, lub na innych częściach jamy pyskowej, i to w kształcie okrągłego białego pęcherzyka, dochodzącego wielkości grochu, który wkrótce się staje sinym, potem czarnym, i przechodzi w gangrenę. Do tego przyłącza się mocna gorączka, a w końcu dnia konwulsye i śmierć.

§ 218.

Slinogórz karbunkulowy u świń, (cynanches Slinogórz karbunkulowy.
 angina carbuncularis) napada także wyłącznie świnie. Bez żadnych poprzednich znaków, od razu postrzega się jakby ogłuszenie i smętność zwierzęcia; wyciąga ono szyję, potrząsa ciągle głową, tupa nogami, chrząka chrapliwie, i drży ciało całe a szczególnie ryjak, staje się gorącym, oczy się wytrzeszczają i apetyt ginie, pragnienie jest wielkie, lecz polykanie utrudzone i przerywane krztuszeniem się. Prawie

глотаніе затрудняется и прерывается перхотою. Почти въ то же время образуется опухоль на шеѣ, распространяющаяся по обѣимъ сторонамъ гортани, а иногда и на грудь; опухоль сія вначалѣ бываетъ чувствительная, красная и горячая, но вскорѣ темнѣеть и чернѣеть, становится холодною переходитъ въ антоновъ огонь и животное чрезъ 24 часа отъ начала болѣзни, или нѣсколько позже издыхаетъ.

§ 219.

Повальная
злокачественная
рожа.

d) *Священный огонь, или повальная злокачественная рожа у овецъ и свиней* (ignis sacer, s. erysipelas epizooticum, s. (febris) typhus erysipelatoso maligna ovium et suum), мѣстопробываніемъ своимъ избѣгаетъ: голову, грудь, брюхо, пахи и вымя. Заболѣвающія животныя дѣлаются безпокойными, или напротивъ непрерывно лежатъ, получаютъ отвращеніе отъ корма, овцы медленно отрыгаютъ и лѣниво пережевываютъ жвачку, а свиньи выпрямляютъ хвостъ. Шерсть на тѣхъ мѣстахъ, гдѣ является болѣзнь, дѣлается шершавою, теряетъ лоскъ и не рѣдко выпадаетъ, оставляя пльшины на кожѣ, которыя вмѣстѣ съ тѣмъ дѣлаются темно-красными, темно-фіолетовыми, припухшими, напряженными и горячими. Являются лихорадочныя движенія, а съ ними высыпаетъ на припухшей кожѣ мѣлкая, иногда сплошная пузырчатая сыпь,

w tymże czasie tworzy się obrzękłość na szyi, rozszerzająca się po obu bokach krtani, a niekiedy i na piersiach; obrzękłość ta jest czerwona i gorąca, lecz wkrótce ciemnieje, czarnieje, staje się zimną, przechodzi w gangrenę i zwierzę w godzin 24 od zjawienia się choroby, lub nieco później zdycha.

§ 219.

d) *Piekielny ogień, albo róża karbunkulowa u owiec i świń*, (ignis sacer s. erysipelas epizooticum s. febris, (typhus) erysipelotosa maligna ovium et suum) obiera sobie miejsce na głowie, piersiach, brzuchu, na pachwinach i wymieniu; zwierzęta chore stają się niespokojnemi, albo przeciwnie ciągle leżą i tracą chęć do jadła, u owiec przeżuwanie jest powolne, a świnię ogon mają wyprostowany, welna w tych miejscach, gdzie się zjawi choroba, staje się szorstką, traci blask, i często wypada, zostawiając miejsca gołe na skórze, które jednocześnie stają się ciemnoczerwonemi, ciemnofioletowemi, nabrzęklými, napiętými i gorącými. Zjawiają się drżenia gorączkowe, a z niemi okazuje się na zbrzęklej skórze mała, niekiedy bardzo gęsta, pęcherzykowata wysypka a wszy-

Róża karbunkulowa.

все это чрезъ 24 часа поражается антоновымъ огнемъ и животное скоро издыхаетъ.

У свиней, по увѣренію нѣкоторыхъ писателей, болѣзнь эта иногда длится до 9 и 10 дней.

§ 220.

Бѣлая щетина у свиней.

е) *Бѣлая щетина у свиней* (seta alba), обнаруживается слѣдующими признаками: по обѣимъ сторонамъ гортани, и кругомъ шеи, появляются клочки взъерошенной щетины, которая становится бѣднѣе и бѣлѣе, чѣмъ на другихъ частяхъ тѣла и при дотрогиваніи причиняетъ животному боль, подъ сими мѣстами являются опухоли; наступаютъ горячка, скрежетаніе зубами и судожная смерть.

§ 221.

Почечуй рогатаго скота.

г) *Почечуй рогатаго скота*, имѣетъ необыкновенно быстрый ходъ; отличительнымъ признакамъ его, есть значительное скопленіе въ заднепроходной кишкѣ черной крови, похожей на жидкую смолу. Прочіе признаки суть слѣдующіе:

Заболѣвающія животныя становятся скучными; теряютъ позывъ на кормъ и жвачку; полости рта и носа сухи, бѣненіе сердца нечувствительное, дыханіе ускоренное, испускаютъ въ маломъ количествѣ прозрачную, или кровянистую мочу; испражненія низомъ твердыя, съ натугами и покрыты кусками спекшейся крови; иногда послѣ испра-

stko to w przeciągu 24 godzin przechodzi w gangrenę i zwierzęta w krótkie zdychają.

U świń jak niektórzy autorowie zapewniają choroba ta trwa niekiedy do 9 i 10 dni.

§ 220.

e) *Biała szczeń u świń* (seta alba) albo *gnicie* Szczeń biała
u świń.
szczęci, odznacza się przez następujące przypadłości: po obu bokach krtani, i na okolo szyi, tworzą się kupki nastroszonej szczęci, która staje się bladszą i białszą, niżeli w innych częściach ciała, a przy dotykaniu sprawia mocny ból zwierzęciu, pod temi miejscami tworzą się obrzęki, następuje gorączka, zgrzytanie zębami, i śmierć przy konwulsjach.

§ 221.

f) *Zadnik czyli plynienie krwi z kiszki odchodowej u bydła rogatego*, ma bieg bardzo szybki a charakterystyczny znak tej choroby, stanowi nagromadzenie się w kiszce odchodowej krwi czarnej, podobnej do smoły płynnej. Inne znaki są następujące:

Sztuki chore stają się smętne, tracą chęć do jada, przeżuwanie ustaje, jama pyska i nozdrzy są suche, bicia serca nieczuć, oddychanie przyspieszone, urynę oddają przezroczystą lub krwawą w małej ilości, kał twardy, z natężeniem odchodzi i pokryty kawalkami spiekłej krwi, niekiedy po odejściu kału, wychodzi cokolwiek krwi płynnej, nakoniec zaczyna

жнении, выходить нѣсколько жидкой крови; наконецъ начинаетъ истекать изъ задняго прохода чистая водянистая кровь; вслѣдъ за тѣмъ животныя издыхаютъ въ судорогахъ, или же болѣзнь переходитъ въ гнилостное состояніе. Самыя здоровыя, сильныя и жирныя животныя, прежде прочихъ подвергаются этой болѣзни.

§ 222.

Злокачественная хромота.

g) *Злокачественная хромота* (claudicatio anthracosa s. carbuncularis). Сей родъ сибирской язвы, свойственный всемъ домашнимъ животнымъ и птицамъ, отличается образованіемъ огневика подъ копытомъ у копытныхъ, а подъ когтями у ноготныхъ животныхъ, что соединено бываетъ съ жестокими болями и горячкою; животныя сильно хромаютъ, либо совершенно не могутъ ходить и наконецъ, послѣ отпаденія роговыхъ покрововъ копытъ, или когтей, издыхаютъ.

Скоротечивѣйшій ходъ сей болѣзни замѣчается у лошадей, именно не болѣе 12 часовъ. У рогатаго скота поражено бываетъ обыкновенно одно копыто, и болѣзнь сопровождается легчайшими страданіями, нежели у лошадей.

У овецъ бываетъ на всѣхъ четырехъ или на двухъ переднихъ ногахъ.

У собакъ является подъ ногтями; они больную лапу поднимаютъ, стонутъ взвизгиваютъ и имѣютъ сильную жажду.

wypływać z kiszki odchodowej krew czysta, wodnista i zwierzęta wkrótce zdychają w konwulsyach, albo też choroba przechodzi w stan zgnily. Najzdrowsze, najsilniejsze i najtłustsze sztuki, najprędzej podlegają tej chorobie.

§. 222.

g) *Zaraza nóg karbuukulowa*, (claudicatio anthracosa s. carbuncularis). Ten gatunek choroby karbunkulowej, właściwy wszelkim rodzajom zwierząt i ptactwu domowemu, odznacza się tworzeniem karbunkulów pod kopytem u zwierząt kopytowych, a pod pazurami u zwierząt palczastych; tworzenie się to bywa połączone z mocnemi bólami i gorączką, zwierzęta mocno kuleją, lub też zupełnie chodzić nie mogą, i nakoniec po odpadnięciu rogowej puszkki kopyt, lub pazurów, zdychają.

Zaraza nóg karbunkulowa.

Najprędszy bieg tej choroby postrzega się u koni, a mianowicie nie dłużej nad godzin 12, u bydła cierpi zwykle jedna racica, i choroba łagodniejszą jest niż u koni.

U owiec bywa na wszystkich 4 lub na dwóch tylko przednich nogach.

U psów bywa pod pazurami, psy przytęm nogę podejmują, stękają, piszczą i mają mocne pragnienie.

У курь и индеекъ бываетъ огневикъ на нижней поверхности перстовъ, или же подь самыми когтями.

У гусей и утокъ на межперстной плавательной перепонкѣ; птицы при томъ стоятъ на одной ногѣ, или лежатъ.

У всѣхъ животныхъ, безъ надлежащаго пособія, смерть слѣдуетъ обыкновенно въ первые 24 часа.

§ 223.

Посмертные
признаки.

При вскрытіи труповъ животныхъ павшихъ отъ разныхъ видовъ сибирской язвы, находимъ перемены и явленія болѣе или менѣе различныя въ частности; вообще однакожь, болышею частію слѣдующія: трупъ представляется безобразнымъ, раздутымъ, долго остается теплымъ, скоро начинаетъ гнить и чрезъ нѣсколько часовъ уже издаетъ нестерпимую вонь; отверстія носа и рта наполнены кровавою, пенистою слизью; около задняго прохода также находится излившаяся кровь. Кожа при сдираниіи оказывается покрытою кровавистыми полосами и пятнами, а жирная плева, подь кожею лежащая, содержитъ много желтоватой, студенистой лимфы; всѣ поверхностныя вены наполнены черною, спекшеюся кровью. Въ мѣстахъ, гдѣ были карбункулы, находятся дыры съ отвердѣвшими, похожими на копченое сало краями; лежащія подь ними и вокругъ ихъ мягкія ча-

U kur i indyków bywa karbunkuł na dolnej powierzchni palców, albo też pod samemi pazurami.

U gęsi zaś i u kaczek na blonie pletwowej między palcowej, ptastwo przytém stoi na jednej nodze lub leży.

U wszystkich zwierząt podległych tej chorobie, bez podania stosownej pomocy, śmierć następuje zwykle w przeciągu 24 godzin.

§ 223.

Przy otwieraniu ciał upadłych w rozmaitych rodzajach chorób karbunkułowych, znajdowane bywają zmiany i zjawiska więcej lub mniej różniące się w szczególności, w ogólności jednak po większej części bywają następujące: ciała przedstawiają nadzwyczajne rozdęcie, długo pozostają ciepłemi, prędko gnąć poczynają i za kilka godzin wydają już woń nieznosną; otwór nozdrzy i pyska, napelniony jest krwawym, pniącym się śluzem, około otworu oddechowego, znajduje się także krew rozlana. Skóra przy zdejmowaniu bywa pokrytą krwawemi pręgami i plamami a tkanka tłuszczowa podskórna zawiera wiele żółtawej galaretowej lymfy; wszystkie powierzchniowe żyły, czarna i spiekła krwią napelnione. W miejscach gdzie się znajdowały karbunkuły, są dziury ze stwardniałemi brzegami, podobnemi do wędzonej słoniny; leżące pod niemi i około nich, części miękkie, pokryte są czarnemi plamami gangreny; lecz

Znaki po-
śmierne.

сти покрыты черными пятнами отъ антонова огня; но если карбункуль не былъ пораженъ антоновымъ огнемъ, то клетчатая плева въ немъ и вокругъ него бываетъ наполнена желтоватою, или темною влагою; въ мѣстахъ бывшихъ воздушныхъ подъ кожей опухлей, содержится темная, воночая, гноевидная жидкость, а мясистыя части растроены въ видѣ кашицы; твердые огневикн содержатъ черную, густую кровь, а мягкія подъ ними части представляются свинцовыми или черноватыми. При вскрытіи стынъ брюшной полости выходитъ съ шумомъ множество воночыхъ газовъ; желудокъ и кишки представляются раздутыми сими же газами, а у отрыгающихъ жвачку 2^й желудокъ (рубецъ), какъ бы набитымъ свѣжимъ кормомъ, который въ случаѣ кратковременной болѣзни бываетъ жидокъ какъ здѣсь такъ и въ 4^{мъ} желудкѣ (сычугъ); въ болѣзни же продолжительной кормъ въ 3^{мъ} желудкѣ (книга) содержится сухой. Внутренняя поверхность какъ желудковъ, такъ и кишекъ болѣе или менѣе воспалены, смотря по времени продолженія болѣзни; печень послѣ краткой болѣзни неизмѣняется, но послѣ продолжительной бываетъ рыхлая, желтоватая; желчный пузырь почти всегда растянутъ жидкою, темною желчью. Селезенка во всѣхъ видахъ сибирской язвы болѣе или менѣе, измѣнена то есть покрыта и наполнена черною, густою кровью; увеличена въ объемъ; на наружной поверхности часто покрыта желва-

jeżeli karbunkul nie przeszedł w gangrenę, to tkanka komórkowata w nim i około niego, napełniona jest żółtawym lub ciemnym płynem; w miejscach gdzie były podskórne obrzękłości powietrzne, znajduje się ciemna śmierdząca posokowata materya, miękkie części przeistoczone są i podobne do papki: karbunkuly twarde zawierają krew czarną i gęstą, a miękkie pod nimi leżące części, są koloru ołowianego lub czarnawego. Przy otwieraniu jamy brzuchowej, wychodzi z niej z szelestem nieco smrodliwych gazów; żołądek i kiszki rozdęte są temiż gazami, a u zwierząt przeżuwających, żołądek 2gi czyli czepiec, jest jakby nabity świeżym karmem, który jeżeli choroba krótko trwała, bywa płynnym jak w 2gim tak i w 4tym żołądku, w chorobie długo-trwałej, karm w księgach bywa suchy, wewnętrzna powierzchnia żołądków i kiszek, bywa mniej więcej zapalona, stosownie do czasu trwania choroby, wątroba przy krótszem trwaniu choroby niezmieniona, lecz przy dłuższem bywa kruchą, żółtawą, a pęcherz żółciowy prawie zawsze rozdęty płynną i ciemną żółcią. Śledziona we wszystkich gatunkach chorób karbunkulowych, bywa mniej lub więcej zmieniona, to jest pokryta i napełniona krwią czarną i gęstą, powiększona w objętości, na zewnętrznej powierzchni pokryta często guzikami podobnemi do węzłków, wewnętrzna substancya jej, bywa zwykle miękka i mazista, podobna do czarnej papki. Bardzo rzadko po długo-trwałej chorobie znajdowaną bywa śledziona bardzo skur-

ками, подобными узламъ; внутреннее существо ея постоянно бываетъ мягкое, похожее на черноватую кашицу. Очень рѣдко, послѣ продолжительной болѣзни селезенку находятъ чрезвычайно сватую и сморщившеюся. Въ брыжейкѣ и около печени бываютъ изліянія крови, либо желтой влаги. Въ грудной полости легкія часто поражены воспаленіемъ и даже антоновымъ огнемъ; въ около-сердечіи находится скопленіе красноватой или желтоватой воды. Сердце постоянно бываетъ вялое и либо остается пустымъ, либо наполнено разложившеюся кровью.

У издохшихъ отъ злокачественнаго прыща на языкъ, небу, отъ злокачественной жабы, повсемѣстной рожи и хромоты, обыкновенно явственны слѣды пораженія антоновымъ огнемъ страдавшихъ частей и всегда вышесказанныя измѣненія въ селезенкѣ.

§ 224.

Опытъ убѣждаетъ, что сибирской язвъ подвергаются преимущественно травоядныя животныя; что она обыкновеннѣе поражаетъ здоровѣйшихъ и крѣпкихъ, особливо въ началѣ эпизоотіи и притомъ болѣе самцовъ и совершеннолѣтнихъ, чѣмъ самокъ и молодыхъ.

Вышнія условія, содѣйствующія зараженію и распространенію этой болѣзни, суть: сильныя жары и засуха лѣтомъ и осенью, наступающіе вскорѣ послѣ продолжительныхъ дождей; ча-

Причины сибирской язвы.

ezona i pomarszczona. W błonie kreskowej i około wątroby, bywają wylania krwi, lub żółtawego płynu. W jamie piersiowej, płuca często są zapalone a nawet zgangrenowane w worku sercowym znajdują się nagromadzenia żółtawego, lub czerwonego płynu, serce zawsze bywa wiotkie i próżne, lub napełnione krwią rozłożoną.

U zwierząt upadłych z karbunkułu języka lub podniebienia albo ze ślinogorzu karbunkulowego lub z róży karbunkulowej i zarazy nog karbunkulowej, znajduwane bywają ślady zgangrenowania tych części, które za życia były chorobą zajęte, a oprócz tego, zawsze bywają wyżej opisane zmiany w śledzionie.

§ 224.

Doswiadczenie przekonywa, że chorobom karbunkulowym podlegają szczególnie roślino-żerne zwierzęta, i że choroby te napastują najsilniejsze i najzdrowsze zwierzęta, szczególnie w początku epizootyi, a przytęm częściej napastują samce dorosłe, niżeli samice i zwierzęta młode.

Zewnętrzne warunki sprzyjające utworzeniu się i rozszerzeniu tej choroby są: mocne upały i susze, latem i w jesieni, następujące w krótkce po długo-trwałych deszczach; częste i nagle zmiany stanu atmosfery, pa-

Przyczyny
chorób kar-
bunkulo-
wych.

стыя и внезапныя измѣненія состоянія атмосферы; пастбища низменныя, болотистыя и влажныя, но также и слишкомъ жаркія, если притомъ животныя неимѣютъ защиты отъ палящаго солнца; духота и влажность въ тѣсныхъ и нечистыхъ конюшняхъ, стойлахъ и хлѣвахъ; долгое пребываніе животныхъ въ мѣстахъ, наполненныхъ испареніями гниющихъ животныхъ и растений; гнилое сѣно, особливо собранное съ низменныхъ и болотистыхъ мѣстъ; покрытая ржавчиною солома, именно пшеничная; стоячая, нечистая, гнилая вода въ стоячихъ озерахъ, прудахъ и среди болотъ, вода въ которой были мочены ленъ и пенька, а также недостатокъ воды во время засухъ, либо слишкомъ холодные водопой, въ особенности если скоть сгоняется къ нимъ издалека; слишкомъ частыя медовыя росы, утомительная работа и прогонъ животныхъ особливо во время жаровъ; слишкомъ скорое употребленіе животныхъ для тяжкихъ работъ послѣ накормленія и неизвѣтныя міазматическія вліянія.

Главнѣйшую же причину, особливо распространенія сибирской язвы, составляетъ зараза, которая переходитъ на здоровыхъ отъ пораженныхъ сею болѣзнію, при непосредственномъ сообщеніи ихъ между собою, и чрезъ разнаго рода вещи и издѣлія, къ которымъ пристаи слюна, возгри, кровь и другія влаги, особливо матерія изъ карбункуловъ истекающая; для того однакожь необ-

stwiska niskie, błotniste i wilgotne, a także zbyt gorące, jeżeli przytém zwierzęta nie mają schronienia od palącego słońca; zaducha i wilgoć, długie przebywanie w ciasnych i nieczystych stajniach, napełnionych wyziewami gnijących istot zwierzęcych i roślinnych, zgnile siano, szczególnie zbierane z miejsc niskich i błotnistych; słoma pokryta rdzą szczególnie pszena, woda stojąca, nieczysta, zgnita, w jeziorach, stawach i błotach, woda w której były moczone len i konopie, a także niedostatek wody w czasie suszy, lub pojenie wodą zbyt chłodną, szczególnie jeżeli zwierzęta przypędzają się do pojenia z miejsc oddalonych; zbyt częste rosy, męczące roboty, i przepędzanie zwierząt, szczególnie w czasie upałów, zbyt prędkie użycie zwierząt po nakarmieniu do ciężkiej roboty i szczególne wpływy miazmatyczne.

Najglówniejszą zaś przyczyną, szczególnie szerzenia się chorób karbunkulowych, stanowi zaraza, która przechodzi ze zwierząt chorych na zdrowe, przez bezpośrednie zetknięcie się ich między sobą, albo przez rzeczy i sprzęty różnego rodzaju zanieczyszczone śliną, śluzem, krwią i innemi płynami, a szczególnie materyą z karbunkulów wypływającą. Do zarażenia się jednak koniecznym jest warunkiem, ażeby

ходимо, чтобы зараза коснулась частей тѣла покрытыхъ нѣжною и тонкою кожицею, имѣющихъ царапины и ранки, либо покрытыхъ сыпью. Зараза сообщается также при употребленіи въ пищу молока и крови зараженныхъ животныхъ; при помѣщеніи особливо въ тѣсныхъ хлѣвахъ здоровыхъ съ больными; а лошади заражаются чрезъ обнюхиваніе падалищъ.

§ 225.

Предохранительныя мѣры.

Предохранительныя мѣры. Вообще во всехъ видахъ сибирской язвы, должно стараться открыть причину болѣзни и стараться, сколько можно, устранить ее. Съ этою цѣлію надлежитъ содержать животныхъ въ обширныхъ, чистыхъ и прохладныхъ сараяхъ, или хлѣвахъ, которые должны быть часто провѣтриваемы. Давать хорошій кормъ, особенно свѣжую траву и въ изобиліи чистую воду. Въ жаркое время на пастбища выгонять только въ утренніе часы и по вечерамъ, среди же дневнаго зноя сгонять въ холодныя и тѣнистыя мѣста и смотреть за тѣмъ, чтобы во время перегоновъ скотъ не былъ въ большомъ поту, или не приходилъ усталый. Въ холодные туманные и росные дни на оборотъ выгонять на пастбища поздне, когда т. е. туманъ опадетъ и роса подсохнетъ. Избѣгать болотистыхъ и вообще заливаемыхъ водою пастбищъ; не поить гнилою стоячею водою; при угрожающей опасности, когда покажется гдѣ

zaraza dotknęła się części ciała pokrytych delikatną i cienką skóreczką, albo mających zadrażnienie, lub ranki, albo pokrytych wysypką. Zaraza komunikuje się także przez użycie na pokarm mięsa, mleka i krwi ze zwierząt zarażonych, przez pomieszczenie szczególnie w ciasnych stanowiskach zwierząt zdrowych z chorými, a konie zarażają się przez obwąchiwanie zwierząt upadłych z karbunkulów.

§ 225.

Środki zapobiegające. W ogólności we wszystkich rodzajach chorób karbunkulowych, potrzeba wysledzić przyczyny choroby, i starać się ile możliwości takowe usunąć. Dlatego to potrzeba zwierzęta utrzymywać w obszernych czystych i chłodnych stanowiskach, które powinny być często przewietrzane, dawać dobry pokarm, szczególnie świeżą trawę, i obficie czystą wodę. W czasie gorącym na pastwiska wypędzać tylko w godziny ranne i wieczorne, a pośród upalów dziennych zapędzać do miejsc chłodnych i cienistych, i zwracać uwagę, żeby w czasie przepędu nie były zwierzęta bardzo spotniałe, ani też bardzo zmęczone. W dni chłodne i mgliste, kiedy pastwiska pokryte są rosą, potrzeba zwierzęta wypędzać później, to jest: kiedy mgły opadną i rosa podesechnie. Unikać pastwisk błotnych, i w ogólności zalanych wodą, nie poić zgniłą stojącą wodą, a przy grożącym niebezpieczeństwie, kiedy już choroba okaże się gdziekolwiek, to silnym sztukom zmniejszyć ilość

Środki zapobiegające.

нибудь сія болѣзнь, сильнымъ животнымъ уменьшать количество даваемого корма; выпускать крови, смотря по силамъ животныхъ отъ 3 до 6 фунтовъ; давать поваренную соль, или сернокислый натръ, растворенные въ водѣ; можно также примѣшивать къ водѣ серной или хлорной кислоты, или же обыкновеннаго уксуса. Два раза въ день, утромъ и вечеромъ, купать животныхъ въ холодной водѣ, или обливать ихъ ею, особенно голову, хребетъ и спину, смотря однакожь за тѣмъ, чтобы животныя предъ тѣмъ не были разгорячены работою, перегономъ, особливо чтобы не были въ поту. Сильнымъ животнымъ дѣлать заводки, на лѣвой сторонѣ брюха вдоль къ послѣднимъ ребрамъ; можно также, для предупрежденія болѣзни, растворить 2 лота хлористой извести въ 2^х фунтахъ воды, или ячменнаго, либо другаго слизистаго отвара, давать въ продолженіе 8 дней по два раза на день, взрослымъ по двѣ, а молодымъ по одной столовой ложкѣ. Во время свирѣпствованія болѣзни не употреблять животныхъ на работу, особливо въ жаркое время. Особенно же при появленіи заразы, должно прекратить всякое посредственное и непосредственное сообщеніе здоровыхъ животныхъ съ зараженными.

§ 226.

Медико-полицейскія мѣры во время болѣзни.

Врачебно-полицейскія мѣры, во время свирѣпствованія сибирской язвы суть слѣдующія:

zwykle podawanego karmu; upuścić krew stosownie do sił zwierzęcia, od 3 do 6 funtów, dawać sól kuchenną, lub siarkan sody w wodzie rozpuszczony, można także domieszać do wody kwasu siarkowego, lub solnego albo zwyczajnego octu. Dwa razy dziennie z rana i wieczorem kąpać zwierzęta w zimnej wodzie albo nią obléwać, szczególnie głowę, grzbiet i krzyż, zwracając jednak uwagę, żeby zwierzęta nie były przedtem rozgrzane pracą lub przepędzaniem, szczególnie zaś, żeby nie były spotniałe. Silnym sztukom robić zawłoki, na lewej stronie brzucha, wzdłuż ku ostatnim żebrom, można także w celu zapobiegającym, rozpuściwszy 2 łoty chlorku wapna w 2ch funtach wody, lub jęczmiennego albo innego jakiego klejkiego odwaru, dawać przez ośm dni po dwa razy na dzień, sztukom dorosłym po 2, a młodym po jednej łyżce stołowej. W czasie panowania choroby, nie używać zwierząt do pracy, szczególnie w porze gorącej. Mianowicie zaś przy zjawieniu się zarazy, potrzeba przerwać wszelką pośrednią i bezpośrednią styczność zwierząt zdrowych z chorými.

§ 226.

Przepisy policyjno-lekarskie, w czasie panowania chorób karbunkulowych są następujące:

Przepisy policyjno-lekarskie w czasie choroby.

1. Какъ скоро на одной или нѣсколькихъ штукахъ домашнихъ животныхъ, окажутся признаки какой либо изъ вышеописанныхъ видовъ сибирской извы, а тѣмъ болѣе если онѣ издохнуть, то владѣлецъ этихъ животныхъ обязывается немедленно извѣстить о томъ ближайшее полицейское начальство.

2. Животныя уже павшія, должны быть, до прибытія врача, оставлены въ отдаленномъ, уединенномъ и достаточно огражденномъ мѣстѣ, такъ чтобы ни животныя, ни люди не могли къ нимъ прикасаться.

3. Животныхъ заболѣвшихъ должно немедленно отделить и помѣстить въ совершенно особомъ помѣщеніи недоступномъ другимъ животнымъ и постороннимъ людямъ.

4. Для хожденія за больными назначить отдѣльныхъ людей, которые отноду не должны имѣть сообщенія съ людьми посторонними и съ здоровымъ скотомъ; а равно должно обратить вниманіе на то, чтобы у нихъ не было ни какихъ израненій, царапинъ и сыпи, особливо на рукахъ, или на лицѣ.

5. Во время существованія въ какомъ либо мѣстѣ заразы, всѣхъ здоровыхъ домашнихъ животныхъ какой бы онѣ ни были породы, о коихъ можно предполагать, что онѣ могли имѣть сообщеніе съ зараженными, надлежитъ ежедневно прогонять чрезъ рѣку, и вообще чрезъ воду, или обли-

1. Skoro gdziekolwiek sztuka jedna lub więcej zwierząt domowych, okaże jakiegokolwiek znaki właściwe chorobom karbunkulowym, a tém bardziej skoro upadnie, wówczas właściciel obowiązany jest niezwłocznie zawiadomić najbliższą władzę policyjną.

2. Zwierzęta już upadłe, powinny być zostawione do przybycia lekarza, w miejscu odległym, ustronnym, i dostatecznie ogrodzonym w taki sposób; ażeby z niemi ludzie ani zwierzęta żadnej styczności mieć nie mogli.

3. Zwierzęta podległe chorobie, potrzeba natychmiast oddzielić i umieścić w stanowisku zupełnie osobnym i nieprzystępnym dla innych zwierząt i ludzi obcych.

4. Przeznaczyć osobnych ludzi do pilnowania sztuk chorych, i niedozwolić im żadnej komunikacji z innymi ludźmi, lub bydłem zdrowym, oraz zwrócić uwagę, aby ci ludzie niemieli skaleczeń, wysypki, lub poszczepań, szczególnie, na rękach, albo na twarzy.

5. W czasie trwania w jakimkolwiek bądź miejscu choroby, wszystkie zdrowe zwierzęta domowe wszelkiego rodzaju, o których można wnioskować, że mogły mieć styczność z zarażonemi, potrzeba codziennie przepędzać przez rzekę lub w ogólności przez wodę, albo obléwać je wodą, żeby tym sposobem

вать ихъ водою, чтобы смывать могущую пристать къ нимъ заразу.

6. Запретить выгонъ домашнихъ животныхъ изъ зараженныхъ мѣстъ и продажу ихъ; а равно: мяса, крови, молока, сыра, сала, шерсти, кожъ и проч. отъ убитыхъ или павшихъ отъ этой болѣзни животныхъ.

7. Не употреблять въ пищу мяса, молока, крови и т. п. отъ больныхъ животныхъ.

8. Убой скота въ томъ мѣстѣ, гдѣ свирѣпствуетъ болѣзнь, позволяется производить не иначе, какъ въ присутствіи мѣстнаго служащаго врача или ветеринарнаго лекаря, который, если бы послѣ убоя, открылъ малѣйшее подозрѣніе въ присутствіи болѣзни, долженъ наблюсти за тѣмъ, чтобы такое животное вмѣстѣ съ шкурою было тотчасъ зарыто въ землю, какъ сказано въ 13 пунктѣ сего §.

9. Оставшуюся кровь отъ больныхъ животныхъ, заволоки и все, что имѣло какое нибудь съ ними сообщеніе, должно глубоко зарыть въ землю.

10. Пользующіе больныхъ животныхъ, а равно ходившіе за ними, должны избѣгать того, чтобы не замараться кровью, слюною, мочою или чѣмъ другимъ, и потому при подаіи больнымъ пособій, должны надѣвать на лице клеенчатую маску, а руки смазывать деревяннымъ или другимъ какимъ масломъ, либо жиромъ, а еще лучше на-

zmywać mogącą się znajdować na powierzchni ich ciała materją zaraźliwą.

6. Z miejsca panowania zarazy nie wolno wyprowadzać lub przedawać zwierząt domowych, jak również: mięsa, krwi, mléka, séra, loju sierci, skór i t. p. ze sztuk w téj chorobie upadłych, lub dobitych.

7. Mięsa, mléka, krwi i innych części ze zwierząt chorych na pokarm nie używać.

8. Zabijanie bydła na rzeź w miejscu panowania zarazy, ma być dozwolone tylko w obecności miejscowego lekarza rządowego, lub lekarza weterynary, który skoro przy otwieraniu zabitej sztuki, najmniejsze podejrzenie o zarazie powezmie, dopilnować powinien, aby takowe natychmiast ze skórą zakopane było stosownie do ustępu 13 tegoż §.

9. Przy leczeniu upuszczona krew, wyjęte zawłoki i wszystko co miało styczność ze zwierzętami chorými ma być głęboko w ziemi zakopane.

10. Osoby zajmujące się leczeniem, lub opatrywaniem zwierząt chorych, wystrzegać się mają zbrożenia krwią, śliną, uryną, lub czém inném, i dlatego przy udzielaniu pomoey, potrzeba aby twarz mieli zasłoniętą maską ceratową, a ręce nasmarowane oliwą, lub olejem, alho inną tłustością, a jeszcze lepiej wkładać rękawiczki wysmarowane tłustością. Oprócz

двѣать перчатки, смазанныя жиромъ. Сверхъ того они не должны ходить безъ обуви въ сараяхъ, гдѣ находятся больныя животныя и каждый разъ, выходя отъ нихъ обувь сію обмывать.

11. Таковую же осторожность должно соблюдать при вскрытіи издохшихъ животныхъ, и вскрытіе начинать не прежде, какъ по совершенномъ ихъ охлажденіи, при томъ на открытомъ воздухѣ; присутствующіе же при вскрытіи, должны находиться не на вѣтренной сторонѣ трупa, чтобы избѣжать вредоносныхъ испареній отъ вскрываемыхъ животныхъ. При вскрытіи должны находиться только лица необходимо для того дѣйствія нужныя. После вскрытія, люди его производившіе должны тщательно обмыть сперва руки, а послѣ лице и голову, сперва водою съ мыломъ, потомъ хлорвымъ растворомъ, переменить все бывшее на нихъ платье и очистить его какъ сказано въ § 104.

12. Какъ скоро, по вскрытіи одного животного, лекаръ или ветеринарной врачъ убѣдится въ существованіи сибирской язвы, не должны вскрывать болѣе животныхъ безъ особенной необходимости во все продолженіе свирѣпствованія сей болѣзни.

13. Каждое павшее или убитое въ этой болѣзни животное, вмѣстѣ съ изрѣзанною въ нѣсколькихъ мѣстахъ шкурою, а также съ навозомъ и со всеми отъ нихъ нечистотами, равно съ землею, на которой производилось вскрытіе (если оно

tego nie powinni chodzić bez obuwia w stanowiskach, w których znajdują się zwierzęta chore, i za każdym razem wychodząc z takich stanowisk, obmywać obuwie.

11. Podobną ostrożność zachować należy, przy otwieraniu upadłych zwierząt, które odbywać się powinno dopiero po zupełnym ostygnięciu ciała, na wolnym powietrzu, a ludzie przy otwieraniu będący, mają stać ze strony przeciwnej ciągu wiatru, aby się na szkodliwe wyziewy z bydłęcia wychodzące nie narazili. Przy otwieraniu znajdować się mają osoby tylko koniecznie do tego potrzebne. Po otworzeniu ludzie tém się zajmujący, powinni starannie obmyć, naprzód ręce, a później twarz i głowę, początku wodą z mydłem, a później roztworem chlorkowym, przemienić odzienie które mieli na sobie i oczyścić je jak powiedziano w §. 104.

12. Skoro po otworzeniu jednej sztuki, lekarz lub weterynarz przekona się o istnieniu choroby karbunkulowej; to przez cały czas panowania choroby, żadnej już upadłej sztuki nieotwierać, bez szczególnej do tego potrzeby.

13. Każdą sztukę upadłą, lub w tej chorobie zabita, wraz ze skórą w kilku miejscach nasiekana, oraz z gnojem i innymi pozostałościami, jakoteż z ziemią, na której się odbywało otwieranie, (jeżeli takowe miało miejsce) wrzucić do dołu na 6 stóp głębokiego

только было) бросить въ яму глубиною въ 6 футовъ, засыпать на нѣсколько дюймовъ сженою извѣстью, прикрыть свѣжею землею и большими камнями, чтобъ охранить отъ нападенія хищныхъ животныхъ на падалину.

14. Сабакъ, кошекъ, свиней и домашнихъ птицъ держать, во все продолженіе болѣзни, въ заперти и не пускать ихъ къ больнымъ животнымъ, или же къ оставшимся послѣ нихъ нечистотамъ.

15. Вещей назначенныхъ для больныхъ животныхъ, не употреблять для здоровыхъ.

16. О каждой вновь заболѣвшей или павшей штукѣ, во время свирѣпствованія болѣзни, владѣлецъ обязанъ доносить мѣстному полицейскому начальству.

17. По прекращеніи болѣзни, служащій лекаръ или ветеринарній врачъ обязаны тщательно осмотрѣть всѣхъ оставшихся здоровыхъ животныхъ и не прежде дозволить ихъ ввести въ мѣста, занимаемая больными животными, какъ послѣ предварительнаго очищенія сихъ мѣстъ сообразно §§ 102 и 103 правилъ, изданныхъ для чумы рогатаго скота.

18. Еслибы кто изъ ходившихъ за больными или павшими животными, прикоснулся случайно до крови, мяса, сукровицы, или до другихъ частей больного животнаго; то, не теряя времени, мѣсто, которымъ прикоснулся, долженъ обмыть уксусомъ, разведеннымъ сѣрною кислотою, упо-

przysypać wapn^{em} niegaszon^{em} na kilka cali, i przykryć dół świeżą ziemią i wielkimi kamieniami, aby zwierzęta mięsożerne trupów nie dobywały.

14. Psy, koty, świnie i ptastwo domowe, trzymać przez ciąg choroby w zamknięciu, i w oddaleniu od zwierząt chorych, i tudzież od pozostałych po nich nieczystości.

15. Sprzętów przeznaczonych dla zwierząt chorych, dla zdrowych nie używać.

16. Przez cały ciąg trwania choroby o każdej która świeżo zachorowała, lub upadłej sztuce, właściciel powinien donosić władzy miejscowej policyjnej.

17. Po ukończonej już chorobie, lekarz rządowy lub weterynarz, wszystkie sztuki pozostałe troskliwie obejrzyć powinien, i takowe nie pierwiej mogą być wprowadzane do stanowisk po zwierzętach chorych pozostałych, aż po poprzedni^{em} oczyszczeniu tych stanowisk stosownie do §§ 102 i 103, przepisów w zarazie bydł^{ęcej}.

18. Jeżeliby którykolwiek z ludzi chodzących około zwierząt chorych lub upadłych, dotknął się przypadkowo do krwi, mięsa, posoki lub innych części zwierzęcia chorego; to część dotkniętą wymyć natychmiast octem, kwasem siarkowym rozcieńczonym, biorąc np. 1/2 uncyi stężonego kwasu siarko-

требляя напр. $\frac{1}{2}$ унца крѣпкой сѣрной кислоты на $\frac{1}{2}$ фунта воды, или растворомъ 1 унца хлористой извести въ $1\frac{1}{2}$ фунтъ воды, или же, въ случаѣ недостатка сихъ веществъ, щелокомъ, мыльною или чистою холодною водою, мочею, либо молюкомъ, вытирая хорошенько сіе мѣсто губкою или кускомъ полотна. Если на мѣстахъ прикосновения находились израненія, то сперва нужно выжать изъ нихъ кровь и выжечь ѣдкимъ камнемъ, или сурмянымъ масломъ (*butyrum antimonii*) а въ недостаткѣ сихъ веществъ, раскаленнымъ желѣзомъ, и намазать деревяннымъ масломъ.

19. Если у кого изъ людей, ходившихъ за больными животными, появится огневикъ, или образуется на тѣлѣ зудящее пятно и на немъ прыщъ, то не теряя времени, должно пригласить служащаго, или ближайшаго вольнопрактикующаго лекаря; до прибытія же его проколоть осторожно пузырь, либо сдѣлать на огневикѣ нѣсколько надрѣзовъ помощію ланцета, остраго ногичка или бритвы, такъ глубокихъ, чтобы дойти до живыхъ частей, истекающую притомъ сукровицу и кровь снять до чиста корпиею и прикрыть корпейнымъ сверткомъ, намоченнымъ въ растворѣ нашатыря, а за неимѣніемъ его, простой соли въ табачномъ отварѣ, либо просто въ крѣпкомъ растворѣ соли въ водѣ, либо въ скиндарномъ маслѣ, обвязать это тряпкою и перемѣнять чрезъ 4 часа.

wego i $\frac{1}{2}$ funta wody, albo rozpuszczeniem jednej uncyi chlorku wapna w $1\frac{1}{2}$ funcie wody; w braku zaś pomienionych środków, można na ten cel użyć lugu zwyczajnego, wody mydlanej, wody czystej zimnej, uryny, lub mleka i t $\acute{e}$ m najstaranniej cz $\acute{e}$ ść dotkniętą wymywać gąbką lub kawałkiem płótna. Jeżeli zaś cz $\acute{e}$ ść dotknięta była zranioną, to krew najprzód wycisnąć i ranę potażem gryzącym lub chlorkiem antymonu (butyrum antimonii) a w braku tych istot, żelazem rozżarzonem wypalić, i oliwą opatrzyć.

19. Jeżeli u którego z ludzi chodzących około zwierząt chorych, zjawi się karbunkul, lub utworzy się na ciele swędząca plama, a na niej guziczek; to bez straty czasu, potrzeba zawezwać lekarza rządowego, lub najbliższego wolno-praktykującego; nim zaś ten przybędzie przekłuć ostrożnie pęcherzyk, albo t $\acute{e}$ ż na karbunkule za pomocą lanceta, ostrego nożyka lub brzytwy, zrobić kilka nacięć, tak głębokich, aby dojs $\acute{e}$ aż do cz $\acute{e}$ ści żywych; wyciekającą przyt $\acute{e}$ m posokę i krew oczyścić zupełnie szarpią i przykryć kuleczką szarpi namoczoną w roztworze ammoniakalnym, lub w braku jego w zwyczajnej soli, tytoniowym odwarze albo prosto w mocnym roztworze soli w wodzie, lub w olejku terpentynowym; obwiązać to płótnem i po 4 godzinach przewiązkę odmienić.

§ 227.

Обхождение
съ больными
животными.

Во всѣхъ измѣненіяхъ сибирской язвы, надлежитъ держать больныхъ животныхъ въ просторныхъ, прохладныхъ и чистыхъ помѣщеніяхъ, давать имъ только болтуху или зеленый кормъ и то въ маломъ количествѣ; при обнаруженіи первыхъ признаковъ болѣзни тотчасъ бросить кровь большиимъ животнымъ отъ 6 до 10 фунтовъ, что иногда даже и повторить, когда послѣ перваго кровопусканія не уступаютъ жестокіе лихорадочные припадки; давать по нѣскольку разъ въ день глауберовую, или купоросокислую соль по нѣскольку лотовъ и купать больныхъ по 3 или 4 раза въ день въ холодной водѣ, или всякій часъ обливать ихъ холодною водою; въ послѣдствіи часто съ пользою можно давать отъ $\frac{1}{4}$ до $\frac{1}{2}$ лота хлорной или сѣрной кислоты, разведенной въ фунтъ воды. Но когда обнаружится великое ослабленіе и болѣзнь принимаетъ гнилый характеръ, то должно назначать питательный кормъ и ароматическія, возбуждающія средства, напр. дягильный и нарный корень, камфору и скипидарное масло.

При появившихся карбункулахъ и язвахъ, должно ихъ вырѣзывать, либо прижигать раскаленнымъ желѣзомъ ежели положеніе ихъ то позволяетъ, или дѣлать по нѣскольку глубокихъ разрывовъ или же продѣвать чрезъ нихъ заволоки и во всякомъ случаѣ натирать ихъ скипидарнымъ ма-

§ 227.

We wszystkich rodzajach chorób karbunkulowych, potrzeba utrzymywać zwierzęta chore w stanowiących obszernych, chłodnych i czystych, dawać im tylko za pokarm pojło, albo trawę, i to w małej ilości; przy okazaniu się pierwszych znaków choroby, natychmiast npuścić krwi większym zwierzętom 6 do 10 funtów, co niekiedy i powtórzyć wypada, jeżeli po pierwszym upuszczeniu, nie ustępują gwałtowne przypadłości gorączkowe; dawać po kilka razy na dzień soli glauberskiej lub siarkanu potażu po kilka łątów, i kąpać zwierzęta 3 lub 4 razy na dzień w wodzie zimnej, lub co godzinę oblawać takąż wodą; później często z dobrym skutkiem można używać od $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{2}$ łąta kwasu solnego lub siarkowego, rozprowanzonego funtem wody. Lecz kiedy okazuje się wielkie osłabienie i choroba przybiera charakter zgnily, potrzeba dawać pokarm posilny, i używać środki aromatyczne i podbudzające np. korzeń dzięgla i tataraku, kamforę i olejek terpentynowy.

Obchodzenie się ze zwierzętami choremí.

Po zjawieniu się karbunkulów, potrzeba je wyrzynać, lub przypiekać rozpaloném żelazem, jeżeli ich położenie tego dozwala, albo téż robić na nich po kilka nacięć głębokich, lub przewlekać przez nie zawłoki i w każdym przypadku nacięrać je olejkim ter-

словъ либо другими сильно возбуждающими или ѣдкими средствами.

Въ видахъ сибирской язвы съ особенными мѣстными припадками, напр. въ злокачественномъ прыщѣ и дикомъ мясѣ въ небѣ, можно дѣлать мѣстныя прижиганія, не упуская однакожь и общаго леченія. Въ злокачественной жабѣ у свиней можно, кромѣ другихъ средствъ, давать по 5 до 6 гранъ порошка корня бѣлой чемерицы съ кислымъ молокомъ или сывороткою.

Леченіе однакожь дѣйствительное во всѣхъ измѣненіяхъ сибирской язвы, должно всегда не иначе производится, какъ подъ надзоромъ лекаря, или ветеринара.

ЯЗВУРЪ У РОГАТАГО СКОТА, У ОВЕЦЪ и У СВИНЕЙ.

(Lues oris, S. aphthae epizooticae).

§ 228.

Общія по-
нятія о бо-
лѣзни.

Болезнь сія появляется въ сухое время года, или въ знойные лѣтніе и осенніе дни; поражаетъ вдругъ нѣсколько животныхъ и обыкновенно сви-
рѣпствуетъ въ одно и то же время въ разныхъ мѣ-

pentynowym, lub innemi środkami mocno podbudzającymi, albo i gryzącymi.

W rodzajach chorób karbunkulowych, połączonych ze szczególnymi miejscowemi przypadłościami, np. w raku języka, i w karbunkule podniebienia; można robić przypiekania miejscowe, nie zaniehbując jednak i leczenia ogólnego. W ślinogorzu karbunkulowym u świń, można oprócz innych środków, dawać po 5 do 6 gran proszku korzenia ciemierzycy białej, z kwaśnem mlékkiem lub serwatką.

Istotne jednak leczenie we wszystkich rodzajach chorób karbunkulowych, powinno być przedsiębrane, tylko pod dozorem lekarza lub weterynarza.

ZARAZA PYSKOWA U BYDŁA ROGATEGO, OWIEC I SWIN.

(Lues oris, S. aphthae epizooticae).

§ 228.

Zdarza się ta choroba w suchej porze roku i wezasię upałów w lecie i w jesieni; powstaje prędko na wielu sztukach i panuje zwykle jednocześnie w wielu okolicach; trwa na każdej sztuce około 14^{stu} dni,

Ogólne wyobrażenie o chorobie.

сахъ; продолжается на каждомъ животномъ до 14 дней и рѣдко бываетъ жестокою; съ нею почти неразлучно бываетъ повальное воспаление копытъ, или же она соединяется съ чумою рогатаго скота; а иногда съ сибирскою язвою.

§ 220.

Ходъ болѣз-
ни.

Болѣзнь начинается всегда лихорадкою; но лихорадочныя движенія иногда бываютъ такъ слабы, что едва замѣчаются, иногда же явственны; животныя тогда становятся скучными, опускаютъ голову, лежатъ болѣе обыкновеннаго; голова становится горячею, особливо же морда, глаза слезящими, изъ рта умножается отдѣленіе тягучей слюны; иногда припухаютъ губы и даже вся морда; иногда является кашель и затруднительное дыханіе; позывъ на кормъ уменьшается, отрыганіе жвачки происходитъ медленно; дѣлается запоръ, отдѣленіе молока уменьшается и оно причиняетъ иногда людямъ, его употреблявшимъ, сженіе въ горль и даже молочницу во рту. Полость рта становится свѣтло красною, языкъ багровымъ, воспаленнымъ, на немъ и между деснами и верхнею губою образуются пузырьки разной величины, обыкновенно же въ оръхъ; сначала они наполнены жидкостію прозрачною, желтоватою, или красною, а потомъ мутною, слизистою. Съ появленіемъ пузырьковъ лихорадочныя движенія уменьшаются и исчезаютъ. На 5 или 6 день пузырьки лопаются,

rzadko bywa z charakterem złośliwym, łączy się z nią prawie zawsze zaraza racicowa, albo bywa połączo-
na z zarazą bydłą lub chorobą karbunkulową.

§ 229.

Choroba zaczyna się zawsze od gorączki, lecz po-
ruszenia gorączkowe bywają niekiedy tak słabe, że Bieg cho-
roby. zaledwie się dają postrzegać, niekiedy zaś są wido-
czne; wówczas zwierzęta stają się smętne, spuszcza-
ją głowę, leżą więcej niż zwykle, głowę mają gorącą,
szczególnie pysk cały, oczy są łzawe a z pyska po-
większa się oddzielanie śliny lepkiej; czasami brzękną
wargi, i nawet pysk cały; niekiedy zjawia się kaszel
utrudzony, chęć do jadła się zmniejsza i przeżuwanie
jest powolne; kał bywa zaparty, zmniejsza się oddzie-
lanie mleka, a użycie jego dla ludzi sprawia niekiedy
palenie w gardle, a nawet grzybki w gębie. Jama
pyskowa staje się światło-czerwona, język ciemno-
brunatny, zaogniony, na języku i pomiędzy dziąslami
a wargą górną tworzą się pęcherzyki rozmaitej wiel-
kości, najczęściej orzecha laskowego dochodzące, te
z początku zawierają płyn przezroczysty żółtawy lub
czerwony, a później mętny i klejki. Po zjawieniu
się pęcherzyków, poruszenia gorączkowe zmniejsza-
ją się i nikną. Po dniach 5 lub 6 pęcherzyki takowe
pękają, posychają i tworzą skorupy, które później
odpadają, a skóra z całego języka i jamy pyskowej

подсыхаютъ и образуютъ скорлупу, которая вскорѣ отпадаетъ, а кожа, покрывающая языкъ и полость рта, частію, или совершенно слезаетъ, на языкъ же бываютъ замѣтны поперечныя трещинки, въ которыхъ остаются кормъ и волосы послѣ линзанія шерсти; трещинки сіи въ 8 или 14 дней изглаживаются. Рѣдко пузырьки переходятъ въ язвы, но и онѣ скоро подживаютъ.

Иногда однакожь, хотя очень рѣдко, и если ящуръ приключается у животныхъ изнуренныхъ или ослабленныхъ другою болѣзнію, являются сильныя лихорадочныя движенія, полость рта сильно распухаетъ, опухоль эта равно какъ и сыпь распространяются на глотку и пищепріемное горло; язвы на языкъ дѣлаются грязными и животное не въ состояніи ни жевать, ни глотать пищи; и если это состояніе долго продолжается, то можетъ быть поводомъ изнуренія и даже смерти животного. Въ семъ послѣднемъ случаѣ, при вскрытіи трупа находятъ изъязвленія въ пищепріемномъ горлѣ и желудкахъ.

§ 230.

Какъ отличить ящуръ отъ злокачественнаго прыща а во рту.

Во время ящура.

Во время злокачественнаго прыща.

Въ первомъ періодъ болѣзни оказываются: | Вдругъ образуется прыщъ темно-синій.

eżęściowo lub zupełnie złazi, na języku postrzegają się poszczepania poprzeczne, w których znajdują się szczątki pokarmów i włosy pozostałe od lizania skóry, poszczepania te i ranki w dni 8 a najdalej w 14 goją się. Rzadko się kiedy pecherzyki we wrzodziki zamieniają, lecz i te prędko się goją.

Niekiedy jednak chociaż bardzo rzadko, jeżeli zaraza pyskowa zdarza się u zwierząt wynędzniałych lub osłabionych inną chorobą, zjawiają się znowu poruszenia gorączkowe, jama pyskowa wówczas mocno zbrzęka, a obrzękłość ta równie jak i wysypka rozszerza się aż do krtani i gardzieli; wrzody na języku stają się brudnemi i zwierzęta nie są w stanie ani przeżuwać, ani polykać pokarmu; jeżeli długo trwa stan podobny, to może się przyczynić do wyniszczenia, a nawet do śmierci zwierzęcia. W tym ostatnim przypadku, przy otwieraniu ciała upadłego znajdują się owrzodzenia w kanale gardzielowym i w żołądkach.

§ 230.

Różnice zarazy pyskowej, u bydła rogatego od raka języka.

Wziasie zarazy pyskowej.

W pierwszym perjodzie choroby, okazuje się

Wziasie raka języka.

Od razu tworzy się pecherzyk brudno sinawy.

Jak rozróżnić zarazę pyskową od raka języka.

горячка, печальный видъ а послѣ пузырьки желтоватые.

Пузырьки сии являют-ся во множествѣ, въ различныхъ частяхъ полости зѣва.

Рѣдко изъ пузырьковъ образуются язвинки, и то не злокачественныя.

Ходъ болѣзни медленный. Она продолжается около 2^{хъ} недѣль и животныя выздоравливаютъ.

Появляются всегда только на языкъ, или на небѣ во рту, одинъ, два, три пузырька.

Пузырьки сии скоро превращаются въ ядовитыя и разрушительныя язвы.

Болѣзнь продолжается отъ 1го до 3^{хъ} дней и животныя издыхаютъ.

§ 231.

Причины
ящура.

Появленіе сей, обыкновенно эпизоотической болѣзни, зависитъ чаще всего отъ особенныхъ атмосферическихъ вліяній; слѣдующія однакожъ обстоятельства могутъ отчасти содѣйствовать появленію болѣзни: сырыя, низменные, болотистыя, либо инеемъ покрытыя пастбища, медовыя росы, недостатокъ воды, нечистыя, наполненныя вредными испареніями стойла, внезапныя перемены воздуха, и проч.

Но когда болѣзнь сія появилась, то можетъ распространяться чрезъ зараженіе, какъ кажется только отъ непосредственнаго соприкосновенія здоровыхъ животныхъ съ больными, къ коимъ

gorączka, smętność, a później pęcherzyki żółtawe.

Mnóstwo okazuje się pęcherzyków, w rozmaitych miejscach jamy pyskowej.

Rzadko powstają po pęcherzykach wrzodziki i to nie złośliwe.

Bieg choroby jest powolny około 2 tygodni, i zwierzęta później zdrowieją.

Tworzy się zawsze tylko na samym języku lub na podniebieniu, jeden, dwa, lub trzy pęcherzyki.

Pęcherzyki te prędko zamieniają się w jadowite i niszczące wrzody.

Choroba trwa od 1^{go} do 3^{ch} dni i zwierzęta zdychają.

§ 231.

Okazanie się tej choroby zwykle epizootyczn^{ie}, Przyczyny zależy najczęściej od szczególnych wpływów atmosferycznych, następujące jednak okoliczności uważane są powszechnie jako mogące przyczynić się w pewien sposób do jej wywiązania się: mokre, niskie i bagniste pastwiska, rosa, szron, brak wody, woda zaszlamiona lub zgnila, wyziewami przepelnione nieczyste stanowiska, nagle zmiany powietrza i t. d.

Lecz kiedy choroba ta już raz się zjawiała, to może szerzyć się przez zarażenie jak się zdaje tylko za pośrednictwem zetknięcia, się sztuk zdrowych

пристала влага, истекающая изъ рта зараженныхъ.

§ 232.

Предохрани-
тельные мѣ-
ры.

Животныхъ должно держать въ прохладныхъ мѣстахъ, во время жаровъ не выгонять на пастбища; для питья употреблять въ изобиліи чистую воду: купать ихъ въ водѣ, давать хорошій кормъ и давать лизать соль. Сильнымъ же штукамъ пустить кровь и давать *Infus: ericae vulgaris*. Если же болѣзнь уже появилась, то избѣгать зараженія.

§ 233.

Медико-по-
лицейскія
мѣры.

Полицейскія мѣры во время свирѣпствованія болѣзни:

1. Должно прекратить всякое сообщеніе между больнымъ и здоровымъ скотомъ.
2. Употреблять отдѣльную посуду для здоровыхъ и больныхъ животныхъ и назначать отдѣльныхъ людей для хожденія за ними, но ежели болѣзнь, не смотря на то, расширилась до того, что уже болѣе половины стада поразила, то дальнѣйшее раздѣленіе бесполезно.
3. Немедленно увѣдомить надлежащее начальство о появленіи болѣзни.
4. Запретить продажу скота изъ мѣсть, гдѣ свирѣпствуетъ болѣзнь.
5. Мясо и молоко больныхъ животныхъ не позволить употреблять въ пищу.

z chorými, i ze sprzętami do których przylgnęła materia wypływająca z pyska zarażonych.

§ 232.

Utrzymywać zwierzęta w chłodnych stanowiskach, nie wyganiać w upały na pastwiska, podawać do picia dobrą wodę, często i w znacznej ilości; pławić, podawać dobry pokarm i sól do lizania, a silnym sztukom krew upuścić i dawać za napój napar wrzosu, (*ericæ vulgaris*). Jeżeli zaś choroba już panuje to unikać zarażenia.

Środki zapobiegające.

§ 233.

Przepisy policyjno-lekarskie, w czasie panowania choroby.

Przepisy policyjno-lekarskie.

1. Przerwać wszelką komunikacyą między zwierzętami chorými i zdrowými.

2. Używać oddzielnych naczyń do pojenia i karmienia chorych, i przeznaczyć oddzielnych ludzi do ich dozorowania; lecz jeżeli choroba pomimo tego rozszerza się tak, że już więcej niż połowę trzody zajęła, to dalsze rozdzielanie chorych będzie bezskuteczne.

3. Donieść niezwłocznie władzy właściwej o zjawieniu się choroby.

4. Wzbronić sprzedaż bydła w miejscach panowania choroby.

5. Mięsa ani mleka ze zwierząt chorych na pokarm nie używać.

6. Снятыя съ больныхъ шкуры мочить въ щелокъ цѣлые сутки, мясо же зарывать въ землю какъ сказано въ § 226 пункта 13.

7. Ежели болѣзнь сія соединена съ чумою рогатаго скота, или съ сибирскою язвою, въ такомъ случаѣ, должны быть соблюдены предосторожности, предписанныя въ сихъ болѣзняхъ.

8. По окончаніи болѣзни, должно вычистить стойлы и хлѣва, примѣняясь къ правиламъ предложеннымъ въ §§ 102 и 103 о чумѣ рогатаго скота; равнымъ образомъ люди, имѣвшіе хожденіе за больными, должны очистить и себя, и свою одежду, такимъ образомъ, какъ это объяснено въ § 104.

§ 234.

Обхожденіе
съ больными.

Больныхъ животныхъ должно помѣщать въ стойлахъ чистыхъ, прохладныхъ; давать имъ часто пить холодную воду; въ пищу употреблять только болтуху съ поваренною солью; больныхъ коровъ доить и молоко давать пить имъ же самимъ; полость рта мазать слѣдующею смѣсью:

Взять хлорной кислоты $\frac{1}{4}$ лота,
мягкой воды, или настойки шалфея 4 фунта,
меду одну ложку,
всѣ это смѣшать и кистью сдѣланною изъ полотна, животнымъ болѣе страдающимъ помазывать нѣсколько разъ въ день полость рта. Въмѣсто хлорной кислоты, къ сказанной смѣси можно добавлять полфунта крѣпкаго уксуса и два лота

6. Skóry zdjęte ze zwierząt chorych przez godzin 24 w ługu, wymoczyć, a mięso zakopać jak w §. 226 w ustępie 13.

7. Jeżeli choroba ta bywa połączoną z zarazą bydłą lub z chorobami karbunkulowemi, to zachować przepisy przy tychże chorobach wskazane.

8. Po ustaniu choroby, potrzeba oczyścić stanowiska tak, jak to podano w przepisach w §§ 102, i 103 w zarazie bydłowej, podobnymże sposobem ludzie którzy dozorowali zwierzęta chore, powinni oczyścić siebie, i swoje odzienie stosownie do § 104.

§ 234.

Chore zwierzęta pomieszczać potrzeba w stanowiskach czystych, chłodnawych, dawać im często do picia zimną wodę, za pokarm używać tylko pojło z solą kuchenną; krowy chore wydajać a mléko dawać pić im samym; jamę zaś pyskową pędzlować następującą mieszanką.

Weź: kwasu wodosolnego $\frac{1}{4}$ łóta,
wody miękkiej lub naparu szalwii 4 funty,
miodu łyżkę 1,

wszystko to zmięszać i kwaczem zrobionym z płótna, zwierzętom więcej cierpiącym pędzlować kilka razy dziennie jamę pyskową. Zamiast kwasu wodosolnego do powyższej mieszanki można dodawać pół

Obchodzenie
się z chorými

поваренной соли. Можно также употребить слѣдующую смѣсь:

взять *episciae vulgaris* 4 лота, налить квартою кипячей воды, чрезъ полчаса процѣдить и прибавить: крѣпкаго уксусу $\frac{1}{4}$ фунта,
меду ложку,
смѣшать и употреблять какъ выше.

ПОВАЛЬНАЯ ХРОМОТА У РОГАТАГО СКОТА,
ОВЕЦЪ и СВИНЕЙ.

(*Paronychia epizootica*).

§ 235.

Общія по-
пятія о бо-
лѣзни.

Болезнь эта есть лихорадочная, появляется обыкновенно въ лѣтнее или осеннее время, распространяется скоро и почти всегда соединена съ ящуромъ.

§ 236.

Ходъ болѣ-
зни.

Сначала животныя бываютъ скучны и обнаруживаютъ лихорадочные припадки; по истеченіи 2хъ дней, вычки копытъ и около лежащія мѣста становятся горячи и при дотрогиваніи необыкновенно чувствительны; шкура въ сихъ мѣ-

funta mocnego octu, i 2 łoty soli kuchennój. Można także używać następującą mieszaninę.

Weź: wrzosu 4 łoty, zaparz kwartą wrzącej wody, za pół godziny precedź i dodaj mocnego octu $\frac{1}{4}$ funta,

miodu łyżkę, zmięszaj i używaj jak wyżej.

ZARAZA RACIC, CZYLI KOPYTOWA U BYDŁA ROGATEGO OWIEC I SWIŃ.

(Paronychia epizootica).

§ 235.

Jestto choroba gorączkowa, zdarza się zwykle w porze letniej lub jesienniej, prędko się rozszerza a prawie zawsze bywa połączona z zarazą pyskową.

Ogólne wyobrażenie o chorobie.

§ 236.

W początku zwierzęta okazują smętność lub przy- padłości gorączkowe, a po dwóch dniach, korony i nadkopycia stają się gorące i na dotykane bardzo czule, skóra zaś w tych miejscach, i między raticami, jest ciemno-zaczerwieniona, a na niej tworzą się małe

Bieg choroby.

стахъ и между раздвоениемъ копытъ темнокра-
сная; на ней образуются маленькіе, наполнен-
ные желтоватою жидкостію пузырьки, которые
скоро лопаются и источаютъ влагу; горячка по-
слѣ того уменьшается. Если не весь ноги по-
ражены сею болѣзнію, то животныя храмаютъ;
въ противномъ же случаѣ, безпрестанно лежать,
или ползаютъ на копытяхъ. Болѣзнь продолжат-
ся не болѣе 4 или 5 дней, ежели была легка
и хорошо лечена.

Иногда же ходъ болѣзни дѣлается довольно
жестокимъ, около копытъ и на ихъ вѣнчикахъ
образуются не большія язвинки; тогда она мо-
жетъ продолжаться до 14 дней или долѣе; слу-
чается даже, что присоединяется гнилая горяч-
ка, или спадаютъ копыта, въ такомъ случаѣ бо-
лѣзнь бываетъ очень продолжительна.

§ 237.

Причины по-
пальной хро-
моты.

Вообще причины появленія сей болѣзни тѣже
что и въ ящурѣ; особенно же при другихъ общихъ
вредно дѣйствующихъ на копыта, какъ то: нео-
приятность, излишняя влага или же чрезмѣрная
сухость и твердость земли. Здоровыя животныя
могутъ заразиться этою болѣзнію, если будутъ
введены въ стойла неочищенные послѣ больныхъ,
или же если будутъ перегнаны по дорогамъ и по-
лямъ, гдѣ недавно проходили или паслись боль-

pęcherzyki żółtawym płynem napelnione, które prędko pękają i sączą wilgoć, przyczem gorączka się zmniejsza. Jeżeli nie wszystkie nogi cierpią, to zwierzęta chromieją, w przeciwnym zaś razie ciągle leżą lub na kolanach tylko pelzają. Choroba zwykle w dniach 4 lub 5 się kończy, jeżeli była łagodną i stosownie leczoną.

Czasami bieg choroby jest złośliwszy, i tworzą się około racie i nadkopycia małe wrzodziki, wówczas może ona trwać do dni 14, lub dłużej, a nawet może się wywinać gorączka zgnila, albo następuje opadnięcie racie i choroba trwa bardzo długo.

§ 237.

W ogólności przyczyny powstania tej choroby ^{Przyczyny zarazy racie.} zupełnie są te same, co w zarazie pyskowej; mianowicie zaś przy innych ogólnych, szkodliwie działające na racice jakoto: nieochędństwo, zbyt duża wilgoć lub zanadto sucha i twarda ziemia. Zwierzęta zdrowe mogą się zarazić tą chorobą szczególnie przez wprowadzenie zwierząt zdrowych do nieoczyszczonych po chorych stanowisk, lub przez pędzenie ich po drogach i polach, gdzie przechodziły lub pasły się niedawno zwierzęta tej chorobie podle-

НЫЯ ЖИВОТНЫЯ, КОГДА ПОСЛѢ ТОГО ОБИЛЬНЫЕ ДОЖДИ ЭТИХЪ МѢСТЪ НЕ ОЧИСТИЛИ.

§ 238.

Предохранительныя мѣры.

Для предупрежденія болѣзни, надлежитъ давать хорошій кормъ, смотрѣть за чистотою въ мѣстахъ, гдѣ находится скоть, а преимущественно держать опрятно ноги животныхъ; не утруждать ногъ по твердымъ и сухимъ дорогамъ, а при появленіи болѣзни, купать какъ больныхъ, такъ и здоровыхъ, два раза въ день, или обливать ноги водою; давать лизать поваренную соль, или давать для поила воду съ сернокислымъ натромъ и пустить кровь въ маломъ количествѣ, ежели животныя крѣпки и хорошо откормлены. Наконецъ должно избѣгать зараженія чрезъ соприкосновеніе, какъ къ больнымъ животнымъ, такъ къ ихъ остаткамъ, къ полу или землѣ въ стойлахъ и другимъ вещамъ, на коихъ можетъ оставаться матерія истекающая изъ ранокъ.

§ 239.

Медико-полицейскія мѣры во время болѣзни.

Во время существованія болѣзни, должно приступить въ исполненіе слѣдующія медико-полицейскія правила:

1. Здоровый скоть отдѣлить отъ больного и держать въ отдѣльномъ мѣстѣ.

gle, jeżeli od tego czasu obfite deszcze same miejsc
tych nieoczyściły.

§ 238.

Dla zapobieżenia chorobie, dawać dobry pokarm,
zachować ochędostwo w stanowiskach, mianowicie
czysto nogi utrzymywać; wystrzegać się zbytecznego
utrudzenia nóg po drogach suchych i twardych,
a przy zjawionej już chorobie, dwa razy dziennie
zwierzęta tak zdrowe jak i chore pławić, lub wodą
nogi obléwać; dawać sól kuchenną do lizania, lub
wodę z solą glauberską i krew upuścić w małej ilo-
ści, jeżeli zwierzęta były silne i dobrze karmione.
Nakoniec potrzeba unikać zarażenia się przez do-
tknięcie się tak do zwierząt chorych, jak i do ich
pozostałości, do podłogi i ziemi w stanowiskach i do
innych przedmiotów, na których może pozostawać
materya z wrzodów wypływająca.

Srodki za-
pobiegające.

§ 239.

Wezrasie panującej choroby, potrzeba wprowa-
dzić w wykonanie następujące przepisy:

1. Zwierzęta zdrowe od chorych oddzielić, i utrzy-
mywać w osobnym stanowisku.

Przepisy po-
licyjno-lékar-
skie w czasie
choroby.

2. Уведомить мѣстное полицейское начальство о появленіи болѣзни.

3. Не выгонять здороваго скота на пастбища, занимаемая прежде болѣзнымъ скотомъ, прежде нежели пастбища сіи не будутъ обмыты продолжительными дождями.

4. Назначить особую посуду для корма и питья болѣзныхъ животныхъ.

5. Определить особыхъ людей для хожденія за болѣзнымъ скотомъ.

6. Не употреблять мяса и молока отъ убитаго болѣзнаго скота, развѣ въ самомъ началѣ болѣзни, и то съ дозволенія и въ присутствіи слушающаго лекаря.

§ 240.

Медико—полицейскія
правила по окончаніи
болѣзни.

Медико—полицейскія правила по окончаніи болѣзни суть слѣдующія:

1. Всѣ вещи, употребленныя для болѣзныхъ, должно вымыть горячимъ щелокомъ, или лучше растворомъ хлористой извести.

2. Свезти нечистоты съ мѣстъ, гдѣ былъ болѣзной скотъ и мѣста сіи старательно очистить.

3. Конюшни и хлѣва провѣтривать въ теченіи 8 дней, а потомъ усыпать пескомъ.

4. Дать свѣжую подстилку, и предъ введеніемъ выздорѣвшаго скота въ очищенныя мѣста, предварительно вымыть ему щелокомъ ноги и копыта.

2. Donieść miejscowej policyjnej władzy o zjawieniu się choroby.

3. Niewypędzać zwierząt zdrowych na pastwiska, gdzie przebywały chore, dopóki te nie będą oczyszczone przez długo-trwałe deszcze.

4. Wyznaczyć osobne sprzęty do karmienia i pojenia zwierząt chorych.

5. Przeznaczyć osobnych ludzi do pilnowania zwierząt chorych.

6. Nieużywać mięsa ani mleka ze zwierząt chorych dobijanych, chyba w samym początku choroby i to za wiedzą i w obecności lekarza rządowego.

§ 240.

Przepisy policyjno-lekarskie po ustaniu choroby są następujące:

Przepisy policyjno-lekarskie, po ustaniu choroby

1. Wszystkie sprzęty używane dla zwierząt chorych, wymyć ługiem gorącym, lub lepiej roztworem chlorku wapna.

2. Gnoj ze stanowisk gdzie były zwierzęta chore wywieźć, i stanowiska te najstaranniej oczyścić.

3. Stanowiska przez dni 8 przewietrzać, a potem piaskiem wysypać.

4. Dać świeże podestanie, i przed wprowadzeniem zwierząt które już przebyły chorobę do stanowisk oczyszczonych, poprzednio wymyć im ługiem nogi i racice.

5. Ежели же повальная хромота соединена съ ящуромъ, то соблюдать все мѣры предложенныя при ящурѣ, какъ во время свирѣпствованія болѣзни, такъ и по ея прекращеніи.

§ 241.

Обхожденіе
съ больны-
ми.

Во время болѣзни, при подобномъ содержаніи животныхъ какъ въ ящурѣ и при избѣганіи малѣйшаго ихъ утомленія, можно больнымъ болѣе страдающимъ обвязывать копыта паклями, смоченными въ гулардовой водѣ и поливать часто холодною водою, или же намазывать ноги глиною, разведенною водою съ уксусомъ, при частомъ обливаніи холодною водою.

Если же животныя послѣ выздоровленія, будутъ выгоняемы на пастбища, а копытный рогъ отстаетъ еще въ нѣкоторыхъ мѣстахъ, то для предупрежденія, чтобы отъ песка и земли не произошло совершенное отпаденіе роговой части копыта, можно израненныя мѣста замазывать смѣсью равныхъ частей воска, меду и смолы, или же самую чистою смолою.

5. Jeżeli zaś zaraza racicowa połączona jest z zarazą pyskową, to zachować wszystkie przepisy podane przy zarazie pyskowej tak w ciągu panowania choroby, jak i po jój ustaniu.

§ 241.

Wczacie choroby przy podobném utrzymywaniu zwierząt jak w zarazie pyskowej i przy unikaniu najnniejszego ich utrudzenia, można zwierzętom więcej cierpiącym obwiązywać racice pakulami, zmoczo-<sup>Obchodzenie się z choró-
mi.</sup> nými w wodzie gulardowej i polewać często zimną wodą, lub namazywać nogi gliną rozprowadzoną wodą z octem i często wodą zimną polewać.

Jeżeli zaś zwierzęta po wyzdrowieniu będą wypędzane na pastwiska, a róg racicowy odstawać jeszcze będzie w niektórych miejscach, to dla zapobieżenia, żeby od piasku i ziemi nienastąpiło zupełne odpadnienie rogu racicowego, można miejsca zranione nasmarowywać maścią, złożoną z równych części wosku, miodu, i smoly, albo téż samą czystą smołą.

§ 241.

О Т Д Ъ Л Ъ Ш.

Большин собственно прилипчивыя.

ПАРШИ У РАЗНЫХЪ ЖИВОТНЫХЪ.

(Scabies).

§ 242.

Большинъ сия есть хроническая, отличается особеннаго рода сыпью на кожѣ и свойственна всемъ животнымъ, но всего опаснѣе для овецъ.

§ 243.

Общая свой-
ства паршей
у овецъ.

1. *Парши у овецъ* (*lepra ovium*, *scabies ovilis ulcerosa*) весьма прилипчивы, быстро распространяются въ цѣлыхъ стадахъ, особенно въ дождливое время, при худомъ присмотрѣ, неопрятности, а равно въ душливыхъ, тѣсныхъ или сырыхъ стойлахъ.

O D D Z I A Ł III.

Choroby zaraźliwe tylko przez dotknięcie.

PARCHY U RÓŻNYCH ZWIERZĄT.

(Scabies)

§ 242.

Jestto choroba chroniczna, odznaczająca się szcze-
gólnego rodzaju wysypką na skórze, właściwą jest
wszystkim zwierzętom, a najniebezpieczniejszą dla
owiec.

§ 243.

1. *Parchy owcze* (lepra ovium, scabies ovilis
ulcerosa) bardzo są zaraźliwe, szybko się szerzą w ca-
łych owczarniach mianowicie w porze dżdżystej przy
złym dozorze, nieochędóstwie, złych, parnych i scie-
śnionych lub wilgotnych stanowiskach.

Własności
ogólne
parchów
owczych.

§ 244.

Ходъ болѣз-
ни.

Сначала болѣзни овцы чешутся ногами, или трутся о стѣны, или же вырываютъ шерсть зубами. Шерсть теряетъ лоскъ и легко вырывается. Когда овецъ чешутъ по кожѣ, они стоятъ тихо, будто наслаждаясь чѣмъ либо. На хребтѣ, шеѣ, крестцѣ и хвостѣ кожа дѣлается грубѣе и замѣтно истеченіе влаги. Потомъ появляются струпья, при чемъ кожа начинаетъ трескаться, становится блѣдною, надувается, измѣняетъ прежній цвѣтъ на синій и зеленый и выходитъ множество струпьевъ; шерсть дѣлается жестче, слипается, блекнетъ и выпадаетъ, а тамъ, гдѣ истекаетъ влага, или гдѣ образуются струпья, бываютъ замѣчаемы, хотя съ великимъ трудомъ, маленькія животныя, называемыя (sarcoptes), величиною въ маковое зерно, ржавчино-бѣловатаго цвѣта и движушіяся; они гнездятся въ образовавшихся на кожѣ пузырышкахъ зеленоватаго цвѣта. Одни струпья спадаютъ, но на тѣхъ же самыхъ мѣстахъ образуются другіе; большая часть тѣла покрывается иногда скорлупою и болѣзнь распространяется по всему тѣлу, переходя съ одного мѣста на другое. Ежели она остается безъ леченія, и при томъ время года неблагопріятствуетъ, то зудъ увеличивается, овцы безпрестанно скребутся и трутся о твердыя тѣла, теряютъ совершенно шерсть, кожа дѣла-

§ 244.

Z początku choroby owce często się drapią no- Bieg choroby
gami, lub się ocierają o ściany, albo zębami welnę
wyrrywają. Welna wówczas jest bez blasku, łatwo
wyrrywająca się. Owce skrobane po skórze stoją
spokojnie jakby doświadczały przyjemności. Na
grzbiecie, szyi, krzyżu i ogonie postrzega się zgru-
bienie skóry i sączenie się płynu, później tworzą się
strupy, skóra się szczepać zaczyna; następnie staje
się bladą, bardzo pęcznieje, nabiera koloru siniego
i zielonego, mnóstwo tworzy się strupów, welna jest
szorstka, zlepiąca, bez blasku i pelznąca, a w tych
miejscach gdzie się zwykle ciecz ze skóry wydziela
lub gdzie tworzą się strupy, znajdują się chociaż
z trudnością małe żyjące istoty, zwane roztocze-
świerzbowe lub kleszcze, (sarcoptes) wielkości mako-
wego ziarnka, rdzawo-białawe, poruszające się, które
w tworzących się na skórze pęcherzykach zieleni-
nawych, są pomieszczone. Strupy jedne spadają,
a drugie na ich miejscu powstają, tworzą się cza-
sem wielkie na ciele skorupy, choroba po całym cie-
le się rozszerza i przechodzi z jednych miejsc na
drugie. Jeżeli w tym stanie nie będzie leczoną na-
pora roku nie jest sprzyjająca, to swędzenie coraz
jest większe, owce się ciągle drapią i ocierają o przed-
mioty twarde, welna bardziej pilśniej i wyłazi, skó-
ra staje się ciemno-czerwoną lub brunatną, wypły-
wająca ciecz z wysypki zasycha tworząc skorupy,

ется багроваго или темнаго цвѣта; истекающая изъ сыни влага засыхаетъ и образуетъ скорлупы, подъ которыми собирается новая жидкость весьма вязкая, производящая злокачественныя вереды; животные худють, ослабѣвають, кашляютъ и издыхаютъ отъ истощенія. Болѣзнь обыкновенно бываетъ весьма продолжительна, отъ 3хъ мѣсяцевъ до цѣлаго года, или болѣе, и безъ надлежащаго пособія, всегда оканчивается смертію. Она чаще всего сообщается здоровымъ овцамъ посредствомъ зараженія, ежели только между ними находятся двѣ или три штуки паршивыхъ овецъ, или ежели здоровыя овцы будутъ помѣщены въ стойлахъ, занимаемыхъ больными, или наконецъ ежели онѣ будутъ имѣть какое нибудь соприкосновеніе съ матеріею изъ больныхъ овецъ. Въ такомъ случаѣ, въ несколько ко дней у заразившихся овецъ являются пупырышки голубаго цвѣта, и зудъ во всемъ тѣлѣ, потомъ истеченіе влаги и другіе припадки, свойственныя паршамъ у овецъ. При такомъ одинакомъ ходѣ, болѣзнь бываетъ умѣренная и иногда весьма долго нельзя замѣтить признаковъ ея.

§ 245.

Причины паршей у овецъ.

Причины развитія паршей у овецъ суть слѣдующія: худое содержаніе, сырость, излишнее скопленіе животныхъ въ стойлахъ, неопытность,

pod którými nowa ciecz się zbiera, a ta jest mocno gryząca, tworząca wrzody złośliwe; owce chudnieją, słabną, przyłącza się kaszel, wycieńczenie i śmierć. Bieg choroby jest bardzo długi, od trzech miesięcy do roku lub więcej, a nieleczona zawsze śmiercią się kończy. Najczęściej parchy przeniesione bywają przez zarażenie, jeżeli się wprowadzi jedna lub kilka sztuk parszywych do owiec zdrowych, albo jeżeli się owce zdrowe pomieszczą w stanowiskach, gdzie przebywały owce zarażone, albo nakoniec, jeżeli owce zdrowe będą miały jakąkolwiek styczność z materyą z owiec parszywych przeniesioną. Wówczas po kilkunastu dniach pokazują się na niektórych owcach pęcherzyki błękitnawe, postrzega się swędzenie skóry, sączenie cieczy i wszystkie inne znaki parchom owczym właściwe. W takim jednak przypadku choroba bardzo powolnie się szerzy i długo często z początku nie bywa postrzegana.

§ 245.

Przyczyny rozwinięcia się parchów owczych są następujące: złe utrzymywanie, wilgoć, zbyt częste nagromadzenie zwierząt w stanowiskach, nieochędstwo, Przyczyny parchów owczych.

недостатокъ хорошаго корма, особенно въ сырое и холодное время, отъ чего происходитъ размягченіе, блѣдность и раздутость кожи, послѣ чего отдѣляется изъ нея желтоватая острая жидкость, а наконецъ при продолжительнѣйшемъ дѣйствіи помянутыхъ условій, образуются въ кожѣ насѣкомыя, подъ именемъ чесоточныхъ клещей (*acarus scabiosus s. sarcoptes*), которыя во всякомъ родѣ животныхъ имѣютъ отдѣльную форму и величину. Послѣ образованія въ кожѣ сихъ насѣкомыхъ, онѣ размножаются, переходятъ скоро съ однихъ животныхъ на другихъ и болѣзнь распространяется или черезъ введеніе зараженной овцы къ здоровымъ, или черезъ пребываніе здоровыхъ овецъ на пастбищахъ, на которыхъ пасутся, или же недавно паслись зараженныя, или наконецъ черезъ введеніе овецъ здоровыхъ въ овчарни не очищенныя послѣ паршивыхъ овецъ.

§ 246.

Предохранительныя мѣры.

Для предохраненія отъ паршей, надлежитъ избѣгать мокроты, простуды; содержать животныхъ опрятно, не въ тѣсныхъ и удушливыхъ стойлахъ; давать хорошій кормъ; предупреждать зараженіе, и новоприкупленныхъ овецъ не соединять вдругъ съ мѣстными, но держать отдѣльно по крайней мѣрѣ двѣ недѣли.

niedostatek dobrego karmu, szczególnie w chłodnej i wilgotnej porze, skąd pochodzi rozmięknienie, bladeść i zbrzeknienie skóry; poczem z niej się oddziela płyn ostry, żółtawy, a nakoniec przy dłuższym działaniu pomienionych wpływów, tworzą się w skórze owady znane pod imieniem kleszczy, czyli roztoczy świerzbowych (*acarus scabiosus* s. *sarcoptes*), które w każdym rodzaju zwierząt mają oddzielną postać i wielkość. Po utworzeniu się w skórze tych owadów, rozmnażają się one, przechodząc prędko z jednych zwierząt na drugie, i choroba się rozszerza, albo przez wprowadzenie owiec zarażonych do zdrowych, albo przez przebywanie owiec na pastwiskach, na których pasą się lub niedawno się pasły owce zarażone, albo nakoniec, przez wprowadzenie owiec zdrowych do owczarni nieoczyszczonych po owcach parszywych.

§ 246.

Dla zabezpieczenia od parchów, potrzeba unikać wilgoci i przeziębienia; czysto utrzymywać, nieskupiać zwierząt w stanowiskach ciasnych i parnych, dobrze karmić, unikać zarażenia się, i uowo-przykupionych zwierząt od razu z miejscowemi nie łączyć, lecz utrzymywać oddzielnie przynajmniej przez dwa tygodnie.

Środki zapobiegające.

Медико-по-
лицейскія
мѣры во вре-
мя болѣзни.

Медико-полицейскія предосторожности во вре-
мя свирѣпствованія болѣзни, суть слѣдующія:

1. Ежели на пограничной заставѣ, при осмо-
трѣ пригоняемыхъ изъ за границы овецъ, ока-
жутся (парши, тогатакого гурта) не впускать
въ край.

2. Если же болѣзнь эта окажется на овцахъ
во время прогона ихъ въ край, то подлежащій
гмшнній войтъ обязанъ ихъ задержать, увѣ-
домить о томъ вмѣстнаго врача, при больныхъ
содержать въ отдѣльномъ мѣстѣ, пока совер-
шенно не выздоровѣютъ, исполняя притомъ
ниже слѣдующія правила.

3. Издержки на леченіе и содержаніе, а также
на очищеніе стойль, дѣлаются на счетъ хозяина
овець.

4. Ежели болѣзнь откроется въ такомъ мѣ-
стѣ, гдѣ много овецъ и если она можетъ имъ
сообщиться, или же если хозяинъ гурта поже-
лаетъ провести его не больше какъ за 5 миль,
то гмшнній войтъ обязанъ нанять на счетъ
владельца, довереннаго чловѣка, который бы
проводилъ гуртъ къ мѣсту, обращая притомъ
особенное вниманіе на слѣдующія обстоятель-
ства:

a) чтобы каждая павшая овца немедленно,
вмѣстѣ съ изрѣзанною кожею, зарыта была
въ землю на 6 футовъ;

§ 247.

Przepisy policyjno-lekarskie, w czasie panującej choroby są następujące: Przepisy policyjno-lekarskie, w czasie choroby.

1. Jeżeli na komorze, przy rewizyi owiec przybywających z zagranicy okażą się parchy, wówczas trzody takowej do kraju nie wpuszczać.

2. Jeżeli zaś w czasie przepędu owiec w kraju parchy się objawiają, wójt miejscowej gminy powinien zatrzymać takową trzodę, zawiadomić miejscowego lekarza, i trzodę chorą w osobnej zagrodzie utrzymywać, aż do zupełnego uleczenia, zadosyć czyniąc wszystkim poniżej wyrażonym przepisom.

3. Koszta takowej kuracyi, utrzymania i inne wydatki na oczyszczenie stanowisk, właściciel trzody ma ponosić.

4. Jeżeliby obecność choroby w takim miejscu odkrytą została, gdzie wiele się owiec znajduje, i stąd zachodzi obawa omdzielanie im takowej, albo jeżeliby żądaniem właściciela było, trzodę do miejsca najwięcej o mil 5 odległego przeprowadzić, wówczas obowiązkiem jest wójta gminy, na koszt tegoż właściciela nająć zaufanego człowieka, któryby trzodę aż na miejsce odprowadził, zwracając najpilniejszą uwagę na następujące okoliczności:

a) Aby każda owca upadła natychmiast wraz ze skórą nasiekana na stóp 6 do dołu zakopaną była.

b) чтобы овец не прогонять через селенія, мѣстечки, большія дороги, или мѣста, назначенныя для пастища здоровыхъ овецъ;

с) чтобы овчари, слѣдующіе за стадомъ, собирали шерсть выпадающую изъ больныхъ овецъ и сожигали;

d) чтобы мѣста, назначаемыя для отдыха, были надлежаще очищены послѣ перехода гурта, а солома и остатки отъ корма сожжены;

e) чтобы по прибытіи гурта на мѣсто, тотчасъ увѣдомить подлежащаго гминнаго войта о существованіи болѣзни.

5. Если въ какомъ нибудь мѣствѣ въ краѣ появятся парши на овцахъ, то немедленно увѣдомить подлежащее начальство и соседнія гмины.

6. Здоровыхъ овецъ вывести изъ мѣствъ, гдѣ оказалась болѣзнь и содержать въ отдѣльныхъ хлѣвахъ.

7. Назначить особыхъ людей для хожденія за больными овцами, а также особую посуду для приношенія корма, и для кормленія.

8. Передъ овчарнею, гдѣ находится больныя овцы, или при дорогѣ, ведущей въ селеніе, въ которомъ распространилась болѣзнь повѣсить на столбѣ доску съ надписью: „Здѣсь свирѣпствуютъ парши у овецъ.“

9. Лечение овецъ предоставлять только удостоеннымъ врачамъ, или ветеринарамъ.

b) Aby owce nie były przepędzane przez wsie, miasteczka, drogi publiczne, lub miejsca gdzie się wyganiają na paszę owce zdrowe.

c) Aby pasterze pędzący trzodę, zbierali wełnę wypadającą z owiec chorych, i takową palili.

d) Aby miejsca na popasy przeznaczone, były po odejściu owiec należycie oczyszczone, a słoma i pozostałości karmu spalone.

e) Aby po przybyciu na miejsce, o istniejącej chorobie w trzodzie, natychmiast wojtowi właściwej gminy doniesiono.

5. Jeżeli w jakimkolwiek miejscu w kraju, zjawia się parchy między owcami, wówczas niezwłocznie właściwej władzy donieść, i sąsiednie gminy zawiadomić.

6. Owce zdrowe wypędzić z miejsca, gdzie się choroba okazała, i w oddzielnych zagrodach utrzymywać.

7. Wyznaczyć osobnych ludzi do pilnowania owiec chorych, i wydzielić osobne sprzęty do podawania karmu, i karmienia.

8. Przed owczarnią gdzie są owce zarażone, lub przy drodze prowadzącej do wsi w której już się choroba rozszerzyła, wywiesić na słupie tablicę z napisem: „Tu panują parchy owcze.”

9. Leczenie owiec poruczyć, tylko wykwalifikowanym lekarzom, lub weterynarzom.

10. Во время существованія болъзни, не вывозить на сторону мяса, шкуръ и шерсти овецъ, хотя повидимому и здоровыхъ, соблюдая эту предосторожность даже въ продолженіе 4хъ недель послѣ прекращенія болъзни.

11. Къ мѣстамъ, занимаемымъ больными овцами, не допускать здоровыхъ людей, а равно и всякаго рода животныхъ.

12. Наблюдать, чтобы люди, назначенные для купанія больныхъ овецъ, не имѣли изъязвленныхъ рукъ и чтобы послѣ каждаго обмытія, вымывали ихъ тщательно чистою водою.

13. Не прогонять овецъ изъ другихъ мѣстъ чрезъ селенія, гдѣ уже есть болъзнь, а указать другую дорогу, по которой больныя овцы не ходили.

14. Въ лѣтнее время, когда овцы обыкновенно выгоняются на пастбища, опредѣлить для больныхъ овецъ отдѣльные для сего мѣста, куда въ продолженіе 3хъ мѣсяцевъ послѣ прекращенія болъзни, не пускать здоровыхъ овецъ.

15. Назначить особыя мѣста для поила больныхъ животныхъ, и не пускать туда здоровыхъ.

16. Мяса отъ больныхъ овецъ не употреблять въ пищу, пока болъзнь совершенно прекратится.

17. Овецъ, признанныхъ служащимъ лекаремъ за неизлечимыхъ, убить въ присутствіи гминнаго войта, составивши о томъ протоколъ.

10. Mięsa, skór wełny, aui téż owiec, chociażby na pozór zdrowych, przez cały czas trwania choroby, z miejsca tego niewyprowadzać, a nawet przez cztery tygodnie po ustaléj chorobie ostrożność tę ściśle zachować.

11. Do owczarni gdzie przebywają owce parszywe, ludzi obcych aui téż innego rodzaju zwierząt nie wpuszczać.

12. Ludzie używani do kąpienia owiec chorych, nie mają mieć rąk zadraśniętych, a po każdém kąpaniu starannie je sobie w wodzie czystej obmywać.

13. Owiec obcych przepędzanych przez wieś gdzie choroba panuje nie przepuszczać, lecz wskazać inną drogę, kędy owce miejscowe niechodzą.

14. W porze letniej, kiedy owce zwykle bywają na paszę wypędzane, wyznaczyć dla owiec chorych zupełnie oddzielne pastwiska, gdzie owiec zdrowych przez trzy miesiące nawet od ustania choroby niepuszczać.

15. Wyznaczyć osobne miejsca do pojenia zwierząt chorych, gdzie zdrowe nie mają być przepędzane.

16. Mięsa ze zwierząt chorych nieużywać na pokarm, aż do zupełnego ustania choroby.

17. Owce uznane przez lekarza rządowego za nieuleczone, w obec wójta gminy, po spisaniu protokółu pozabijać.

18. Кожи павшихъ или убитыхъ овецъ, должно вымачивать въ продолженіе 2^х сутокъ въ щелокъ, или известковой воды, и послѣ 4^х недѣльнаго провѣтриванія на возвышенныхъ мѣстахъ, отдавать немедленно на выдѣлку.

19. Равномерно и шерсть до употребленія ея въ дѣло, должно вымачивать въ водѣ двое сутокъ и провѣтривать 4 недѣли, въ мѣстахъ, куда совершенно не заходятъ животныя.

§ 248.

Медико-полицейскія мѣры по прекращеніи болѣзни.

Послѣ прекращенія болѣзни, нужно исполнить слѣдующее:

1. Подстилку изъ стойлъ вывезти и сжечь, или же, вмѣстѣ съ остатками соломы и корма, а также съ землею, снятою на одинъ футъ, зарыть въ землю.

2. Если, рѣшетки и другую зорю, служившую больнымъ, а также стѣны, столбы и ворота въ овчарняхъ, вымыть горячимъ щелокомъ на шесть футовъ отъ пола; потомъ выбѣлить; а оставшіяся на нихъ шерсть собрать и сжечь.

3. Землю на площади передъ стойлами, по которой ходили больныя овцы, срыть и насыпать свѣжей земли, сдѣлавъ тоже самое и въ стойлахъ.

18. Skóry ze zwierząt upadłych lub dorzniętych, po 48° godzinném wymoczeniu w ługu, lub w wodzie wapiennej, i po cztero-tygodniowém przewietrzeniu w miejscach wysokich, mają być niezwłocznie do wyprawy oddane.

19. Welna również 48° godzinnemu wymoczeniu w wodzie i cztero-tygodniowemu przewietrzeniu, w miejscu od przystępu zwierząt zabezpieczoném, podlegać powinna wprzód, nim do właściwego celu użytą zostanie.

§ 248.

Po ustaniu choroby, potrzeba wypełnić następujące przepisy:

Przepisy policyjno-lekarskie po ustaniu choroby.

1. Gnój ze stanowisk wywieść i spalić, lub też wraz z pozostałością słomy i karmu, tudzież z ziemią na jedną stopę głębokości wybraną do dołu zakopać.

2. Żłoby, drabiny i wszystkie inne sprzęty dla zwierząt chorych używane, a także na sześć stóp wysokości ściany owczarni, słupy i bramy, ługiem wrzącym pokilkakroć starannie wymyć, i po wyschnięciu pobielić, a szczątki znajdujące się na nich welny owczej zebrać i spalić.

3. Ziemię na placu przed stanowiskiem któredy owce chore chodziły, skopać i nową ziemią tam również jak i w stanowiskach nasypać.

4. Пожницы, употребленные для стрижки шерсти больных овец, перекалить въ огонь.

5. Овчарни и хльва выкурить одинъ разъ хлоромъ, какъ это предписано послѣ прекращенія чумы рогатаго скота (см. § 103), и провѣтривать въ продолженіе 4^{хъ} недѣль.

6. Люди, ходившіе за больными овцами, должны всю свою поношенную одежду (сечь, лучшую же, равно и обувь вымочить въ продолженіе однихъ сутокъ и провѣтрить; кромѣ того, обувь можно вымазать ворванью.

7. Пастушьихъ собакъ, равно и овецъ, пережившихъ четыре недѣли послѣ прекращенія болѣзни, или падежа послѣдней штуки, вымыть старательно щелокомъ и съ дозволеніемъ служащаго врача, ввести въ очищенные мѣста.

8. Новокупленныхъ овецъ, въ продолженіе 4^{хъ} недѣль съ мѣстными не соединять.

§ 249.

Парши у рогатаго скота.

2. *Парши у рогатаго скота* (scabies pecorum), рѣдко случаются, обыкновенно появляются у дойныхъ коровъ, отъ не хорошаго корма, истощенія силъ и отъ неопрытнаго содержанія оныхъ.

§ 250.

Теченіе болѣзни.

Болѣзнь имѣетъ слѣдующее теченіе: на крестецъ, головъ и другихъ частяхъ появляются пя-

4. Nożyce używane do strzyżenia wełny u owiec chorych, w ogniu wypalić.

5. Stanowiska chloryną i wykadzią raz jeden jak w przepisach: po ustaleń zarazie bydłczej w § 103, i przez cztery tygodnie przewietrzać.

6. Ludzie chodzący około owiec chorych, mają odzienie swoje stare popalić, lepsze zaś równie jak i obuwie, przez godzin 24 wymoczyć i przewietrzyć, obuwie nadto można tranem wysmarować.

7. Psy owczarskie, równie jak i owce które chorobę przebyły, po 4^{ch} tygodniach od upadnięcia lub wyzdrowienia ostatniej sztuki, ługiem po kilkakroć obmyć, i za upoważnieniem lekarza rządowego, do oczyszczonych stanowisk wprowadzić.

8. Owiec świeżo przykupionych, przez cztery tygodnie z miejscowemi nie łączyć.

§ 249.

2. *Parchy u bydła rogatego*, (*scabies pecorum*) Parchy u bydła rogatego.
rzadko się zdarzają, i to zwykle u krów dojnych, źle karmionych, osłabionych i nieczysto utrzymywanych.

§ 250.

Choroba ma bieg następujący: na grzbiecie głowy i innych częściach postrzegają się plamy, sierć Bieg choroby.

тна; шерсть въ этихъ мѣстахъ выпадаетъ; кожа на нихъ твердѣетъ, дѣлается сухою и покрывается бѣловатою шелухою, которая при дѣтровки разсыпается въ видѣ пыли; иногда она покрыта пузырьками, источающими влагу; къ этому почти всегда присоединяется зудъ; на нѣкоторыхъ мѣстахъ образуются струпья, а подъ ними собирается вѣкая матерія; животныя чешутся и трутся о твердыя тѣла, особенно къ вечеру и ночью, и становятся безпокойными. У дойныхъ коровъ, количество молока уменьшается, примѣчается слабость и худощавость, хотя онѣ и не теряютъ позыва на кормъ.

§ 251.

Причины и
врачебно-по-
лицейскія
мѣры.

Причины, предохранительныя и медико-полицейскія мѣры, тѣже самыя, какъ и въ овечьихъ паршахъ.

§ 252.

Парши у сви-
ней.

3. *Парши у свиней* (scabies suum), свиньи дѣлаются безпокойными, теряютъ щетину, трутся обовсе, или же чешутся задними ногами; на тѣлѣ а особенно на внутренней поверхности ляшекъ, показываются пузырьшки, которые лопаются, испускаютъ влагу, покрываются струпьями; кожа же вокругъ твердѣетъ и опухаетъ.

w tych miejscach wypada, skóra na nich jest twar-
da, sucha, pokryta białawemi łuszczkami, które za
poruszeniem w kształcie pyłu się wysypują; czasami
jest pokryta, pęcherzykami wilgoć sączącemi zawsze
jest przy tém swędzenie; na niektórych miejscach
tworzą się strupy, pod którymi zbiera się złośliwa
materya, zawierząta się skrobą i ocierają o ciała twar-
de, szczególnie wieczorem i w nocy są niespokojne.
U krów dojnych ilość mleka się zmniejsza, nastę-
puje osłabienie i chudnienie, chociaż apetyt trwa ciągle

§ 251.

Przyczyny i środki zapobiegające i policyjno-lekar-
skie, są te same co w parchach owieczych.

Przyczyny
i środki poli-
cyjno-lekar-
skie.

§ 252.

3. *Parchy u świń* (scabies suum), świnię są
niespokojne, szczeć łatwo wylażą, ocierają się o roz-
maite przedmioty, lub się skrobą tylnými nogami, a
na ciele szczególnie na wewnętrznej powierzchni
uda, tworzą się pęcherzyki, które pękają, wydają
płyn, pokrywają się strupami, a skóra w okolo
brzęknie i twardnieje.

Parchy u
świń.

§ 253.

Врачебно-
полицейскія
мѣры.

Предохранительныя и медико-полицейскія мѣры, тѣже самыя, какъ въ овечьихъ паршахъ.

§ 254.

Парши у
козъ.

Подобнаго рода болѣзнь случается и у козъ.

§ 255.

Парши у
собакъ.

4. *Парши у собакъ* (scabies canum). Первоначально появляются у старыхъ собакъ худо кормленныхъ, нечисто содержимыхъ; у молодыхъ же чаще всего черезъ зараженіе. Болѣзнь у нихъ продолжительна соединена съ худосочиємъ и иногда весьма упорна.

§ 256.

Ходъ болѣ-
зни.

На крестцѣ, шеѣ, головѣ и другихъ частяхъ тѣла, особенно, на верхнихъ взъерошивается шерсть и выпадаетъ; кожа грубѣетъ, покрывается бѣловатою шелухою; при этомъ бываетъ сильный зудъ; собаки дѣлаются чрезвычайно безпокойными, беспрестанно чешутся, а иногда воютъ. У собакъ бѣлой шерсти замѣтно воспаленіе кожи и жаръ, или же появляются на кожѣ бородавки, при чемъ течетъ влага и образуются струпья, подъ которыми собирается сукровица. Въ теченіе времени, болѣзнь усиливается, струпья распространяются, выпускаютъ много

§ 253.

Zapobieganie i przepisy policyjno-lekarskie są te same jak w parchyach u owiec. Przepisy policyjno-lekarskie.

§ 254.

U kóz zdarza się także podobny rodzaj choroby. Parchy u kóz

§ 255.

4. *Parchy u psów* (*scabies canum*), zdarzają się pierwsiastkowo u psów starych, źle karmionych, i nieczysto utrzymywanych, u młodych zaś bywają często przez zarażenie się przeniesione. Jestto choroba długo-trwała z chudnieniem całego ciała połączona i często bardzo uparta. Parchy u psów.

§ 256.

Na grzbiecie, karku, głowie i na innych częściach ciała, szczególnie wierzchnich, najęzają się włosy i pelzną, skóra grubieje, pokrywa się łuszczkami białemi, przyczem swędzenie jest mocne, psy są bardzo niespokojne, drapią się ciągle i czasami skowyczą. Niekiedy u psów mianowicie białych bywa zaczerwienienie skóry i gorącość, albo okazują się na skórze drobne brodawki, przy tém ciecierz wypływa i tworzą się strupy, pod któremi zbiera się ropa. W dalszym ciągu choroba coraz się pogorsza, strupy rozchodzą się coraz bardziej, sączą wiele płynu, albo też są suche; całe ciało włosów bywa Bieg choroby.

влаги, или же бывают сухи; все тѣло теряет шерсть совершенно, или отчасти. Болезнь изъ одной части тѣла переходитъ на другую и снова возвращается, и бываетъ весьма продолжительною. Наконецъ собаки болѣе и болѣе изнуряются; образуются на кожѣ болящія пузырьки, далѣе слѣдуетъ худосочіе, кашель и онѣ издыхаютъ.

§ 257.

Врачебно-полицейскія мѣры.

Предохранительныя и медико-полицейскія мѣры тѣже, какъ въ паршахъ у овецъ.

§ 258.

Парши у лошадей.

5. *Парши у лошадей* (*scabies equorum*), распространяются иногда по всемъ военнымъ конюшнямъ, обнаруживаясь обыкновенно въ сырое время, у старыхъ лошадей, въ слѣдствіе худаго корма, неопытнаго содержания въ холодныхъ, сырыхъ или тѣсныхъ стойлахъ, или же происходятъ отъ зараженія.

§ 259.

Ходъ болѣзни.

На головѣ, крестцѣ, рывцѣ и другихъ частяхъ тѣла, шерсть взъерошивается, выпадаетъ и образуются пятна обнаженныя, или же съ весьма рѣдкими удобовырываемыми волосами и покрытыя шелухою, или сыпучимъ порошкомъ бѣловатаго цвѣта; подъ этою шелухою находятся

późbawione, albo tylko bardzo rzadkiemi włosami pokryte. Czasami choroba z jednych miejsc ciała na drugie przechodzi i znowu do dawnych powraca i trwa bardzo długo. Psy w końcu coraz bardziej niszczejają, tworzą się na skórze pęcherzyki bolesne, przylączają się wycieńczenie, kaszel, i psy zdychają.

§ 257.

Zapobieganie i przepisy policyjno-lekarskie, jak Przepisy policyjno-lekarskie.
w parachach u owiec.

§ 258.

5. *Parchy u koni* (scabies equorum), rozszerzają się często po całych stajniach wojskowych, zdarzają się w porze wilgotnej u koni starych, źle karmionych, nieczysto utrzymywanych, w zimnych, wilgotnych, lub ciasnych stanowiskach, albo też powstają przez zarażenie się. *Parchy u koni.*

§ 259.

Na głowie, grzbiecie, rzapiu i innych częściach ciała, sierć najeża się, wypada i tworzą się gołe plamki, albo też rzadkiemi, łatwo wrywać się dająciami włosami opatrzone, i pokryte łuską lub proszkiem białawym, sypiącym się; pod tą łuską znajdują się pęcherzyki płynem napełnione, przechodzą *Bieg choroby.*

пузырьки, наполненные матерією; пузырьки эти переходятъ иногда въ язвинки, источающія влагу, и образуются въ струпья. Нерѣдко язвинки сии переходятъ въ вередъ, источающіе много ѣдкой сукровицы. Болѣзнь усиливается и распространяется по всему тѣлу. Иногда образуются большія скорлупы, которыя отпадая, оставляютъ части тѣла обнаженными. Въ продолженіе болѣзни зудъ и боль бываютъ большіе; лошади трутся о стѣны, или грызутъ больныя мѣста; а въ концѣ болѣзни становятся худощавы и наконецъ, по прошествіи одного года или болѣе, болѣзнь переходитъ въ сажъ, или гнилую горячку.

При тщательномъ изслѣдованіи во время болѣзни, съ помощію увеличительнаго стекла, можно замѣтить, между шелухою, блестящихъ бѣловатыхъ, движущихся червячковъ (*sarcoptes*), которые составляютъ ближайшую причину болѣзни.

§ 260.

Предраспо- Предрасполагающія причины, какъ въ пар- лагающія причины бо- Шахъ у овецъ. лѣзни.

§ 261.

Предохрани- Предохранительныя мѣры суть слѣдующія: тельныя мѣ- лошадей содержать должно въ хорошихъ, провѣ- ры. триваемыхъ конюшняхъ, давать здоровой кормъ и наблюдать за чистотою кожи, а также предо- стерегать отъ зараженія.

ce niekiedy we wrzodziki plyn sączące, i zamieniające się w strupy. Niekiedy zaś tworzą się wielkie wrzody, i z nich wychodzi wiele materii gryzącej. Choroba coraz się rozszerza, i w końcu zajmuje całe ciało. Tworzą się niekiedy wielkie skorupy, te odpadają i znaczne części ciała zupełnie prawie są ogolcone. W ciągu całej choroby ból i swędzenie jest wielkie, konie się ocierają o ściany, lub gryzą miejsca cierpiące; przy końcu zwierzęta bardzo są wychudłe i nareszcie choroba ta po roku lub później przechodzi w nosaciznę, lub w gorączkę zgnilą.

Przy pilném śledzeniu w czasie choroby za pomocą szkła powiększającego, między łuszczkami można znaleźć lśniące, białawe, prędko poruszające się robaczki (sarcopes), które są najbliższą przyczyną choroby.

§ 260.

Przyczyny choroby usposabiające, jak w parachach u owiec.

Przyczyny usposabiające.

§ 261.

Środki zapobiegające są następujące; pozostawiać konie w dobrych przewietrzanych stanowiskach, i oprócz dobrego karmu, skóre najochędźniej utrzymywać, i wystrzegać się zarażenia.

Środki zapobiegające.

§ 262.

Медико-по-
лицейскія
мѣры во вре-
мя болѣзни.

Медико-полицейскія мѣры во время свирѣпствованія болѣзни.

1. Содержатели затѣжныхъ домовъ не должны впускать въ конюшни паршивыхъ лошадей, а ежели бы онѣ попали туда по неосторожности, то немедленно обмыть ясли и рѣшетки кипящимъ щелокомъ и вывезти навозъ.
2. Паршивыхъ лошадей не употреблять въ работу до совершеннаго ихъ излеченія.
3. Впрочемъ, сохранить весь предосторожности, какія предписаны при овечьихъ паршахъ.
4. Попоны, мундштуки, веревки и щетки, употребляемыя для больныхъ лошадей, вымочить въ кипячемъ щелоку и провѣтрить. Скребилицы перекалить въ огнь. Стѣны въ конюшняхъ выбѣлить. За тѣмъ, соблюсти правила, предписанныя послѣ окончанія овечьихъ паршей.

Обхожденіе съ больными.

§ 263.

Обхожденіе
съ паршивы-
ми овцами.

Во время свирѣпствованія паршей у овецъ, надобно какъ здоровыхъ, такъ и больныхъ овецъ, хорошо содержать, соблюдать стражайшую опрятность, давать сколько возможно болѣе питательный и удобосвариваемый кормъ и сверхъ того дѣлать едующія купанія.

§ 262.

Przepisy policyjno-lekarskie, w czasie trwania choroby. Przepisy policyjno-lekarskie w czasie choroby.

1. Koni parszywych, karczmarze lub właściciele domów zajezdnych, niemają wpuszczać do stajen, a jeżeliby się te przez nieostrożność tam dostały, to zaraz żłoby i drabiny ługiem wrzącym wymyć i gnój wywieść.

2. Koni parszywych do posługi nieużywać, do czasu wyleczenia.

3. Inne przepisy w ciągu trwania choroby, jak w parchach u owiec zachować.

4. Deki, kantary, postronki i szczotki używane dla koni chorych, w ługu wrzącym wymoczyć i przewietrzyć. Zgrzebla w ogniu wypalić. Seiany całe wybielić. Z resztą jak po ustaniu parchów u owiec postąpić.

Obchodzenie się z chorémi.

§ 263.

W czasie panowania parchów owczych, tak zdrowe jak i chore owce potrzeba dobrze utrzymywać, zachować jak największe ochędóstwo, dawać karm o ile można więcej pożywny i łatwo strawny, a nadto robić następujące kąpiele:

Obchodzenie się z owcami parszywémi.

Взять: свѣжепереженной извести 4 фунта, погасить потребнымъ количествомъ воды и прибавить потаща 5 фунтовъ; послѣ смѣшанія прибавить къ сему: масла пригорѣлаго оленьяго рога 6 фунтовъ; дегтю 3 фунта; все это смѣшать съ 200 фунтовъ (около 23 горницевъ) процѣженной черезъ холстъ заводной воды или же мочи коровьей и 800 фунтовъ (около 90 горницевъ) мягкой воды. Приготовленная такимъ образомъ жидкость вливается въ ванну деревянную соответственной величины, при которой помѣщается другая ванна пустая. Два человѣка, назначенные для купанія овецъ, берутъ по очереди всякую большую овцу, остриженную, и погружаютъ (выключая носъ и глаза) въ ванну наполненную жидкостью, потомъ поднимаютъ ее вверху и послѣ стеченія съ нея немного жидкости, помѣщаютъ въ возлѣ стоящую пустую ванну, гдѣ прижимаютъ крѣпко руками шерсть, что бы жидкость проникла до самой кожи и наконецъ по розцарапаніи струнцевъ щетками, опять овцу поливаютъ стеченною съ ней въ ванну жидкостью и пускаютъ въ отдельную загороду. Загороду назначенную для больныхъ, надобно выслать свѣжею соломою и выкупанныхъ овецъ держать тамъ 8 дней, послѣ же опять осмотрѣть; выздоровѣвшихъ помѣстить въ другой загородкѣ, не соединяя ихъ вдругъ съ здоровыми; больныхъ же еще разъ выкупать, какъ выше сказано.

Wziąć: niegaszonego wapna funtów 4, zagasić w potrzebnej ilości wody, i dodać potażu funtów 5, do czego po zmieszaniu dodać oleju rogu jeleniego 6 funtów, dziegciu funtów 3, wszystko to zmieszać z 200 funtami (około 23 garncy) przecedzonej przez płótno gnojówki lub uryny bydlęcej, i z 800 funtami (około 90 garncy) miękkiej wody. Takim sposobem plyn przygotowany, wlewa się do wanny drewnianej, odpowiedniej wielkości, przy której się umieszcza wanna druga próżna. Dwóch ludzi przeznaczonych do kąpania owiec, bieżę z kolei każdą owcę chorą, ostrzyżoną, i zanurza (wyjawszy nos i oczy) do wanny napełnionej plynem, potem podnosi ją do góry, i po zcieczeniu z niej nieco plynu, pomieszcza w obok stojącej próżnej wannie, gdzie przyciska mocno rękami welnę, aby plyn przeniknął do samej skóry, i nakoniec po rozdrapaniu strupów szczotkami, znowu owcę polewa spłynioną z niej do wanny cieczą i puszcza do oddzielnej zagrody. Stanowisko przeznaczone dla chorych potrzeba wysłać świeżą słomą, i owce wykąpane utrzymywać tam przez dni 8, poczem znowu je obejrzyć; te które wyzdrowiały pomieścić w innej zagrodzie, nie łącząc ich od razu ze zdrowymi, chore zaś jeszcze raz wykąpać jak wyżej wskazano.

Въ зимнее время, купаніе надобно дѣлать въ теплой овчарнѣ и избѣгать простуды. По той же причинѣ даже лѣтомъ, для купанія должно избирать ясные и теплые дни. Кромѣ купанія, можно давать порошокъ, составленный изъ 2^{хъ} частей можжевеловыхъ ягодъ и рубленнаго овса, и изъ одной части сѣры и поваренной соли, считая на каждую овцу по столовой ложкѣ сей смѣси. Порошкомъ симъ посыпають ежедневно ясли.

§ 264.

Съ рогатомъ
скотомъ.

Во время паршей у рогатаго скота, при хорошемъ содержаніи и опрятности, надлежитъ натирать всякій день кожу соломною или скребницами; образующіяся же струны отдѣлывать тупымъ ножомъ, и въ случаѣ болѣе злокачественной болѣзни, все тѣло вымывать крѣпкимъ щелокомъ, смѣшаннымъ съ известью.

§ 265.

Съ свиньями.

Больныхъ свиней можно купать въ крѣпкомъ щелоку, или въ отварѣ корня бѣлой чемерицы, употребляя одинъ лоть его для одного купанья.

§ 266.

Съ лошады-
ми.

Для леченія лошадей, кромѣ чистоты, опрятности и хорошаго корма, послѣ старательнаго очищенія кожи скребницами, и обмытія щелокомъ

W porze zimowej potrzeba robić kąpiele w ciepłej owczarni i unikać zaziębienia; dlatego do kąpielei nawet w czasie lata dni pogodne i ciepłe wybierać. Oprócz kąpielei, można dawać proszek złożony z 2ch części proszku jagód jałowcowych i szrotowanego owsa i z jednej części siarki i soli kuchennej, rachując na każdą owcę po łyżec stołowej takiej mieszanki. Proszek ten codziennie posypywać do żłobków.

§ 264.

W czasie parchów u bydła rogatego, przy do-
brém utrzymaniu i ochędóstwie, potrzeba nacie-
rać skórę codziennie powrosem, lub zgrzeblami; two-
rzące się zaś strupy oddzielać tępym nożem, i w przy-
padku więcj złośliwej choroby, całe ciało wymywać
mocnym ługiem zmieszanym z wapnem.

Z bydłem
rogatém.

§ 265.

Chore świnie można kąpać w mocnym ługu, lub
w odwarze korzeni ciemrzycey białej, używając ich
po łócie do jednej kąpielei.

Ze swinia-
mi.

§ 266.

Dla leczenia koni oprócz czystości, ochędóstwa,
i dobrego karmu, po staranném oczyszczeniu skóry
zgrzeblami, i obmyciu ługiem lub wodą mydlaną, a

Z końmi.

или мыльною водою, а послѣ, отваромъ табаку, употребляя его 2 фунта на 8 фунтовъ воды; можно употреблять для втиранія слѣдующую мазь: Взять: сѣрой ртутной мази 4 лота, порошка мѣднаго купороса 1 лоть, сѣры 2 лота, сада 8 лотовъ, смѣшать и употребить для втиранія. Къ сей мази, въ болѣе злокачественныхъ паршахъ, можно прибавить нѣсколько лотовъ скапидарнаго, лавроваго или пригорѣлаго масла, или $\frac{1}{2}$ лота порошка испанскихъ мухъ, или же бѣлой, либо красной осадочной ртути. Всегда однакожь, прежде втиранія, должно очистить кожу, струпя сколько возможно разцарапать и втираніе производить рукою, обведенною пузыремъ или перчаткою и послѣ, чрезъ 2 дня, все тѣло вымывать горячимъ щелокомъ, втиранія же опять повторять, ежели окажется необходимость.

§ 267.

Съ собаками. Къ леченію паршей у собакъ, кромѣ хорошаго корма и опрятности, можно употреблять въ низшей ихъ степени, всякій день теплыя купанія съ сѣрымъ мыломъ, или съ сѣрною печеню, полагая 2 лота первого, или половину столовой ложки второй, на два гарнца воды. Въ высшей степени болѣзни, можно употреблять для втиранія слѣдующую мазь:

Взять: мѣднаго, или цинковаго купороса и пригорѣлаго масла по $\frac{1}{2}$ лота, сѣрной печени

potém odwarem tytoniu, biorąc jego 2 funty na 8 funtów wody; można używać do wcierania masę następującą:

Wziąć: maści szarój, żywego srebra 4 łoty, proszku koperwasu miedzianego łót 1, siarki 2 łoty, tłuściości 8 łutów, zmieszać i używać do wcierania. Do téj maści, w więcéj złośliwych parchach można dodawać kilka łutów olejku terpentynowego, wawrzynowego, lub przypalonego, albo $\frac{1}{2}$ łóta proszku much hiszpańskich lub téż białego, albo czerwonego precipitatu. Zawsze jednak przed wcieraniem, potrzeba oczyścić skórę, strupy ile można rozdrapać i wcieranie odbywać za pomocą ręki opatrzonej pęcherzem lub rękawiczką; po dwóch dniach całe ciało obmywać ciepłym ługiem, i wcieranie powtarzać, jeżeli się okaże potrzeba.

§ 267.

Do leczenia parchów u psów, oprócz dobrego pokarmu i ochędóstwa, można używać w niższym ich stopniu codziennie ciepłe kąpiele, z szarego mydła lub wątroby siarczanój, biorąc 2 łoty pierwszego, lub pół łyżki stolowój drugiej, na dwa garnce wody. W wyższym stopniu choroby można używać do wcierania masę następującą:

Wziąć: koperwasu miedzianego lub cynkowego i olejku przypalonego po $\frac{1}{2}$ łóta, wątroby siar-

Z psami.

1 лоть, сьраго мыла 4 лота, смѣшать. Мазь сію всякій день втирать въ мѣста, пораженныя болъзною, а сверхъ того всякій третій день купать собакъ въ теплой водѣ, къ которой можно прибавить сьрной печени, или сьраго мыла.

В О Д О Б О Я З Н Ъ.

(Rabies).

§ 268.

Общая по-
нятія о бо-
лѣзни.

Болезнь эта первоначально развивается у собакъ, волковъ, лисицъ, а по наблюденію нѣкоторыхъ и у кошекъ; у другихъ же животныхъ, не исключая и человека, переходитъ только чрезъ зараженіе.

Существенными отличительными признаками ея по большей части суть: боязнь воды и свѣта (*hydrophobia et photophobia*), и въ слѣдствіе того отвращеніе отъ всѣхъ жидкихъ и блестящихъ предметовъ; измѣненный голосъ, невозможность глотать, по причинѣ судорожнаго сжатія

czannej lut 1, szarego mydła łótów 4, i zmięszać. Tą maścią codziennie nacierać miejsca parczami zajęte, a nadto co trzeci dzień kąpać psy w ciepłej wodzie, do której można dodawać wątroby siarczanej, lub szarego mydła.

W S C I E K L I Z N A.

(Rabies)

§ 268.

Choroba ta początkowo rozwija się u psów, wilków, lisów, i podług obserwacyi niektórych u ko- Ogólne wyobrażenie o chorobie.

Charakterystyczne jej cechy są następujące: bojaźń wody i światła (hydrophobia et photophobia), w skutek tego czasami wstąpienie do ciał płynnych i blyszczących; głos zmieniony, niemożność polykania z powodu ściśnięcia krtani i chęć niepowściągnięcia, szczególnie u zwierząt mięsożernych, do kąsania

глотки и непреодолимое желаніе, особливо у плотоядныхъ животныхъ, кусать и грызть не только одушевленные, но даже и неодушевленные предметы.

§ 269.

Бѣшенство у собакъ.

1. *Бѣшенство собакъ* (rabies canina). Смотри по различнымъ видамъ сей болѣзни, ее можно раздѣлить: на злое бѣшенство и спокойное или паралитическое.

А. *Злое бѣшенство* (rasende Wuthkrankheit). Въ началѣ замѣчаются: необыкновенная злость, ворчаніе, отвращеніе отъ кошекъ и другихъ животныхъ, съ которыми прежде собаки были дружны; беспокойство, забвеніе. Потомъ беспокойство увеличивается, собаки перебѣгаютъ изъ одного мѣста въ другое, отъ одного человека къ другому, никого не узнавая, даже и хозяина, или же выбѣгаютъ изъ дому, но вскорѣ возвращаются; показываютъ особенную склонность кусать другихъ животныхъ, людей и даже бездушныя вещи, иногда же самихъ себя; здоровыя собаки отъ нихъ убѣгаютъ и въ случаѣ нападенія не защищаются. Въ то же время, глаза кажутся какъ бы воспаленными, взоръ дѣлается дикимъ, уши обвисаютъ, голова опускается, языкъ высовывается и бываетъ какъ будто обгорѣвшій, нечистый, полость рта сначала сухая, потомъ покрывается слизью, которая истекая вмѣстѣ съ слюною изъ рта въ видѣ пѣны, пок-

i gryzienia przedmiotów, nie tylko żywotnych, lecz i nieżywotnych.

§ 269.

1. *Wścieklizna psów* (rabies canina). Z powodu ^{Wścieklizna u psów.} odmiennych zjawisk w ciągu trwania choroby, można ją podzielić na wściekliznę gwałtowną i spokojną lub paralityczną.

A. *Wścieklizna gwałtowna* (rasende Wuthkrankheit). Z początku postrzega się złośliwość, burzenie, nieznośność kotów i zwierząt z którymi psy dawniej żyły w przyjaźni, niespokojność i zapomnianie się. Później niespokojność coraz wzrasta, psy często biegają z miejsca na miejsce, od jednych osób do drugich, niepoznavając nikogo, a nawet i swego pana, albo też wybiegają z domu, i po pewnym czasie znowu powracają; okazują szczególną chęć do kąsania innych zwierząt i ludzi, a nawet przedmiotów nieżyjących, czasami zaś siebie kąsają; psy zdrowe od nich uciekają, a w razie napadnięcia nie bronią się; w tymże czasie oczy są jakby zapalone, wzrok mają osłupiały, uszy zwieszono, głowa spuszczone, język wywieszony i jakby spalony, brudny, jama pyskowa w początku sucha, później powleczone śluzem, który wypływając razem ze śliną z pyska w postaci piany, pokrywa nią cały pysk. Cze-

рываетъ ея всю морду; иногда лаютъ необыкновенно громко, прерывисто, пронзительнымъ, охриплымъ голосомъ съ особеннымъ, только имъ свойственнымъ, звукомъ и оканчиваютъ какъ бы стенаніемъ. Поступь дѣлается нетвердою, особливо на заднія ноги, хвостъ волочится; взбѣсившіяся собаки то ходятъ шатаясь изъ стороны въ сторону и какъ бы присѣдая назадъ, то вдругъ устремляются бѣжать и если онѣ на волю, то часто долго бѣжать по прямой линіи, а иногда кругомъ и при томъ до тѣхъ поръ, пока не встрѣтятъ какого нибудь препятствія, или же пока совершенно не изнемогутъ. Если же онѣ задержаны дома, то садятся въ темномъ мѣстѣ и кусаютъ по воздуху, какъ бы лова мухъ, и потомъ вдругъ вспрыгиваютъ. Въ минуты свободныя отъ припадковъ бѣшенства, онѣ приходятъ въ память и даже узнаютъ своего хозяина. Съ самаго начала болѣзни отвращаются отъ жидкой пищи и воды, а если ѣдятъ и пьютъ воду, то какъ бы украдкою, при чемъ горло сильно воспалено, то давятся и иногда получаютъ рвоту; почти всегда бросаются пожирать невдомыя вещи, какъ на пр. солому, древесныя щепы, песокъ и т. п. и ихъ глотаютъ. Случается однакожь что они съ жадностію бросаются къ водѣ и иногда пьютъ ее, но большею частию плескаютъ по ней языкомъ и давятся, стараясь проглотить; иногда даже перецѣвываютъ рѣчки. Когда

sto szczełają nadzwyczaj donośnie, głosem urywanym, przeraźliwym, i dźwiękiem szczególnym, im tylko właściwym, jakby jęczeniem zakończonym. Chód chwiejący się szczególnie w tylnych nogach, ogon zwieszony; psy wściekłe, jużto chodzą chwiejąc się ze strony na stronę i jakby na tył przysiadając, jużto nagle dążą do biegania, a będąc wolno puszczone często długo biegają w linii prostej, albo czasami w okrąg, i to dopóty aż się im w drodze jaka zawada natrafi, albo też dopóki się zupełnie zmordują. W domu zaś zatrzymane siadają w miejscu ciemnym i kęsają na powietrzu, jakby muchy łowiły i potem nagle podskakują. W chwilach wolnych od napadów, odzyskują nieco przytomności i nawet pana swego poznają. Od samego początku choroby nieprzyjmują pokarmu płynnego i wody, a jeżeli jedzą i piją wodę, to czynią to jakby ukradkiem, przyczem jeżeli gardziel jest mocno zaogniona, dławią się a czasami nawet womitują, zawsze prawie chwytają do jedzenia rzeczy niejadalne np. słomę, kawalki drzewa, piasek i t. d. i takowe polykają. Zdarza się jednak że z chciwością chwytają wodę i niekiedy piją, czasami zaś po niej tylko językiem pluskają, dławią się i usiłują ją polknąć; rzeki nawet czasem przepływają. Bite nie okazują żadnego bólu, po większej części nieznoszą blasku; na prowadzenie na nich słońca za pomocą zwierciadła lub innej rzeczy lskniającej wprawia ich we wściekłość; chociaż niezawsze i to bywa znakiem

ихъ бьютъ, то вовсе не оказываютъ боли. Больныя собаки по большей части не терпятъ свѣта; наведенное на нихъ солнце посредствомъ зеркала, или же другія блестящія тѣла, приводятъ ихъ въ бѣшенство, но этотъ признакъ не всегда бываетъ постояннымъ. Во время припадковъ бѣшенства, онъ кусаетъ все попадающееся имъ на дорогѣ, даже сильныхъ животныхъ и людей; причеиъ уже нисколько не лають. Въ концѣ болѣзни, присоединяется поносъ, чрезвычайная худоба, шерсть взъерошивается; если бѣшенныя собаки на волю, то убѣгаютъ изъ дому и обыкновенно уже не возвращаются; наконецъ на четвертый, много на седьмой день отъ появленія бѣшенства издыхаютъ.

§ 270.

Спокойное
бѣшенство.

Б. *Бѣшенство спокойное* (stille Wuthkrankheit). Въ самомъ началѣ болѣзни замѣтно измѣненіе наружности; собака дѣлается скучною, вялою, удаляется въ тихое и темное мѣсто; даетъ особеннымъ голосомъ, какъ въ зломъ бѣшенствѣ; опускаетъ нижнюю челюсть, отъ чего ротъ дѣлается открытымъ и собака не можетъ его закрыть, испускаетъ много пѣистой слюны; языкъ почти всегда высунуть и какъ бы обвислый; собака не можетъ кусать и не оказываетъ къ тому желанія; во время однакожь приступовъ бѣшенства, которые возвращаются рѣже, чѣмъ въ предыдущемъ видѣ, или когда собака бу-

statecznym. W czasie napadów wścieklizny, kasa-
ją wszystko co im się na drodze napotka, nawet
daleko silniejsze zwierzęta i ludzi, bez żadnego je-
dnak szczekania. Przy końcu choroby przyłącza się
biegunka, nadzwyczajnie prędko zwierzęta chudnieją
włosy mają nastroszone, będąc puszczone na wol-
ność uciekają z domu, i już zwykle niewracają i
zdychają około czwartego lub najdalej siódmego dnia
od rozwinięcia się choroby.

§ 270.

B. *Wścieklizna spokojna*, (stille Wuthkrankheit) Wścieklizna
spokojna.
W początkach już samej choroby postrzega się od-
miana w minie; psy są smętne, mało ruchawe, szu-
kające miejsc spokojnych, cienistych; później szcze-
kają głosem zmienionym, tak jak we wściekliznie
gwałtownej, następnie szczeka dolna jest obwisła,
pysk otwarty, pies niemoże go zamknąć, śliny wie-
le z pyska wypływa, i język prawie zawsze jest
wywieszony jakby opadły, zwierzęta niemogą kasać
i powiększej części niemają do tego wielkiej chęci,
czasami jednak przy napadach wścieklizny, które po-
wracają rzadziej niżeli w poprzedzającym rodzaju,
albo przy rozgniewaniu, są niekiedy w stanie pysk

дети разсержена, то въ состояннн иногда за-
крыть ротъ на одно мгновеніе и тогда можетъ
укусить; чрезъ нѣсколько дней она ослабѣваетъ
болѣе и болѣе; припадки бѣшенства возвра-
щаются рѣже и спокойнѣе, больныя дѣлаются тя-
желыми, съ трудомъ могутъ ходить, перестаютъ
лаять, полость рта дѣлается сухою; языкъ какъ
бы обгорѣлымъ; затѣмъ слѣдуютъ судороги и
животныя издыхаютъ на 8 или 11 день болѣзни.
Прочіе припадки этого вида болѣзни тѣже, какіе
и въ зломъ бѣшенствѣ.

§ 271.

Посмертные
признаки.

*При вскрытіи труновъ въ обоихъ родахъ
бѣшенства, замѣчаются слѣдующія явленія:*
Все тѣло бываетъ похудавшее, глаза впалые,
полость рта и губы припухшія, воспалены и су-
хи. Языкъ также опухшій, нечистый, сухой и
покрытъ засохшею слизью, иногда изъязвленъ.
Около язычной связки уздечки (frenulum) иногда
находятся пузырьки. На небной занавѣскѣ вяз-
кая слизь. Глотка (pharynx) сжатая и не много
воспаленная. Желудокъ также сжатый, покры-
тый на внутренней поверхности темно-крас-
ными пятнами и наполненный красною, жел-
товатою, или зеленоватою, жидкостью, а ино-
гда кусками дерева, камнями, соломою и
другими веществами, которыя собаки глотали
въ припадкахъ бѣшенства. Кишки осо-

zupełnie na jedną chwilę przymknąć i wówczas mogą ukąsić; po kilku dniach choroby osłabienie zwierzęcia coraz jest większe, napady wściekania się rzadsze i łagodniejsze, psy są więcej ociężałe, chód mają chwiejący się, przestają szczekać, pysk staje się suchy, język jakby spalony; następują konwulsye i zwierzęta zdychają około 8 lub 11 dnia choroby. Inne zaś znaki w ciągu całej choroby, są jak w poprzedzającym rodzaju wścieklizny.

§ 271.

Przy otwieraniu ciała w obu rodzajach wścieklizny dają się postrzegać następujące znaki: całe ciało wychudłe, oczy wpadłe, pysk i wargi zbrzękłe, zaczerwienione, język również zbrzękły, brudny, suchy, klejem zaschlłym powleczoney, czasami zraniony. Około wędzidelka języka (frenulum) bywa niekiedy znajdowany pecherzyk, na firance podniebieniowej klej lepki. Gardziel skureczony nieco zaczerwieniony. Żołądek także skureczony, plamami ciemno-czerwonemi na wewnętrznej powierzchni pokryty napelniony czerwonym, żółtawym, lub zielonawym płynem, niekiedy drzewem, kamieniami, słomą i innymi ciałami, które psy w czasie napadów polykały. Kiszki mianowicie cienkie są miejscami zaczerwienione i napelnione cieczą czerwona-wą lub żółtawą; inne trzewy brzuchowe również jak

Znaki po-
smiertne.

бенно тонкія, бываютъ въ нѣкоторыхъ мѣстахъ воспалены и наполнены красноватою, или желтоватою жидкостію. Другія брюшныя внутренности, а также легкія, въ нѣкоторыхъ мѣстахъ воспалены; сердце вялое, жилы раздуты черною полужидкою кровію. На селезенкѣ, которая часто распухаетъ, замѣтны темныя пятна. Головной и спинной мозгъ бываетъ мягче, а перепонки ихъ одѣвающія, нерѣдко покрыты множествомъ сосудовъ налитыхъ кровію.

§ 272.

Причины бѣшенства у собакъ.

Бѣшенство у собакъ, также у волковъ, лисицъ и кошекъ, по указаніямъ опыта, обнаруживается первообразно при слѣдующихъ обстоятельствахъ: при великахъ жарахъ, или постоянныхъ сильныхъ морозахъ, при недостаткѣ хорошаго корма, при ѣденіи падалинь, при употребленіи худой, испорченной воды, при боли зубовъ, частомъ разсерженіи и отъ неудовлетворенія похоти къ соитію. Наконецъ возникаетъ бѣшенство отъ укушенія здоровыхъ животныхъ бѣшеными, и то обыкновенно плотоядными.

§ 273.

Удаленіемъ сихъ причинъ можно отвратить и самую болѣзнь.

i płuca w niektórych miejscach zaognione, serce wą-
 tle, żyły krwią czarną pół-płynną napelnione, na śle-
 dzionie która często zbrzeka, bywają plamy ciemne.
 Mózg i szpik pacierzowy, czasami bywają nieco
 zmiękczone, a błony je pokrywające niekiedy mnó-
 stwem naczyń krwią ponastrzykiwanych opatrzone.

§ 272.

Wścieklizna u psów, a także u wilków, lisów i ko-
 tów, jak doświadczenie przekonywa, okazuje się pier-
 wiastkowo przy następujących okolicznościach: przy
 wielkich upałach, lub ciągłych znacznych mrozach,
 przy niedostatku dobrego karmu, przy zjadaniu pa-
 dła, przy użyciu złej zepsutej wody, przy bólu zę-
 bów, przy częstym rozgniewaniu i od niezaspokojo-
 nego popędu płciowego. Zjawia się nakoniec wście-
 klizna od ukąszenia zwierząt zdrowych przez wście-
 kle, i to zwykle mięsożerne.

Przyczyny
 wścieklizny
 u psów.

§ 273.

Przez unikanie przyczyn, można się zabezpie-
 czyć od zjawienia choroby.

Мѣры пре-
дохранитель-
ныя.

Предохранительныя мѣры имѣютъ цѣлю уменьшеніе числа безвѣстныхъ собакъ, и предупрежденіе вреда отъ злыхъ собакъ. Для того:

1. Въ г. Варшавѣ, на каждой собакѣ должъ жепъ быть значекъ съ номеромъ, прикрѣпленный къ ошейнику, или же просто привѣшенный къ шеѣ. Значекъ этотъ, согласно заведенному нынѣ порядку, хозяинъ собаки получаетъ, за уплатою 15 коп. серебромъ, отъ чистителя города, который записываетъ притомъ въ заведенную для того книгу номеръ выданнаго знака и имя хозяина собаки.

Значки сіи ежегодно перемѣнять. Для отличія, каждый годъ они должны имѣть особый цвѣтъ.

Всѣхъ собакъ безъ подобныхъ значковъ по улицамъ шатающихся ловить.

2. Какъ самымъ вѣрнѣйшимъ средствомъ къ уменьшенію числа безвѣстныхъ собакъ, и къ предупрежденію несчастныхъ случаевъ отъ укушенія бѣшеными собаками, есть частая ловля по улицамъ собакъ не имѣющихъ вышесказанныхъ значковъ, то поставляется за неизменное правило, чтобы прислужники чистителя города, ежедневно въ разное время, предпринимали ловлю собакъ по улицамъ, а лѣтомъ даже по два раза въ день.

3. Въ прочихъ большихъ городахъ Царства, завести подобный же порядокъ относительно собакъ.

4. Въ деревняхъ и малыхъ городахъ, на собакъ пускаемыхъ по волѣ безъ хозяина, должно надѣвать намордники; мѣстнымъ же гминнымъ войтамъ, сойтысамъ и бургомистрамъ влѣгается въ обязанность, чтобы они собакъ, на волѣ бѣгающихъ на улицахъ и дорогахъ безъ намордниковъ, не-

§ 274.

Celem środków zaradczych, jest zmniejszenie liczby psów niemających właścicieli i zabezpieczenie się od uszkodzeń przez psy złośliwe. Dla tego:

1. W mieście Warszawie, każdy pies zaopatrzony być powinien w tabliczkę z numerem, która ma być przyczepioną do obroży, albo prosto uwiązana do szyi. Tabliczki te stosownie do zaprowadzonego porządku, właściciele psów otrzymywać będą za opłatą po kop: sr. 15 od mistrza sprawiedliwości, który zapisze zarazem do sporządzonej na ten cel księgi, Nr. tabliczki, i nazwisko właściciela.

Tabliczki te co rok odmieniać należy, a dla ułatwienia odróżnienia ich, winny być co rok innego koloru.

Wszystkie psy bez tabliczek po ulicach włóczące się mają być sprzątane.

2. Ponieważ najpewniejszym środkiem zmniejszenia liczby psów nie mających właścicieli, i zapobieżenia nieszczęśliwym wypadkom od ukąszenia przez psy wściekle, jest częste łowienie po ulicach psów nie mających tabliczek lub z dawnymi tabliczkami: dlatego też poleca się za konieczne prawidło, iżby służba mistrza codziennie w różnych porach dnia, przedsiębrała łowienie psów po ulicach, a latem nawet po dwa razy dziennie.

3. W innych większych miastach Królestwa zaprowadzić również podobny porządek pod względem psów.

4. We wsiach i małych miasteczkach, gdzie porządku tego wprowadzić niepodobna, na psy puszczane bez właściciela, należy wkładać kagańce. Na miejscowych wójtów gmin, sołtysów i burmistrzów, wkłada się obowiązek dopilnowania, ażeby

Srodki zaradcze.

медленно приказывали убивать. Это правило не относится однакожь къ охотничьимъ собакамъ, когда онъ на охотъ, и къ собакамъ стерегущимъ жилища и домашнихъ животныхъ.

5. Всѣхъ вообще злыхъ собакъ, а также собакъ назначенныхъ для стереженія домовъ, должно держать на привязи въ далекомъ разстояннн отъ дорогъ, воротъ и дверей. Еслибы по какимъ нибудь причинамъ, нужно было спустить ихъ на волю, то должно всегда надѣвать на нихъ намордники. Въ ночное только время, онъ могутъ быть спускаемы съ привязи, но не иначе, какъ въ оградѣ жилищъ, при чемъ всѣ выходы должны быть заперты.

6. Въ лѣтніе мѣсяцы, именно отъ 1 мая по 1 сентябрю, всякого рода собаки не должны быть пускаемы на волю; малыхъ собакъ можно водить по улицамъ не иначе какъ на снуркахъ, а выпускать большихъ собакъ, должно непременно надѣвать на нихъ намордники, такъ приспособленные, чтобы собака не имѣла возможности кусать.

Пускаемыхъ безъ соблюденія сего правила собакъ ловить, а хозяевъ оныхъ, если они будутъ отысканы, подвергать штрафу, установленному за несоблюденіе распоряженій Правительства.

7. Прибывающіе изъ заграницы, по истеченіи 8 дней нахождения ихъ въ край, обязаны сообразоваться съ правилами на счетъ содержанія собакъ.

8. Извозчики и вообще путешественники имѣющіе при себѣ злыхъ собакъ, обязаны привязывать ихъ на короткой цѣпи или веревкѣ подъ повозками, или же держать въ повозкѣ.

9. Ежели собака укусила или изранила чловѣка или домашнихъ животныхъ, то хозяинъ ея подвергается отвѣтственности на основаніи уголовныхъ законовъ.

psy włóczące się po drogach i ulicach bez kagańców były sprzątane — Przepis ten nie stosuje się jednak do psów myśliwskich, kiedy są na polowaniu, — również do psów strzegących zwierząt domowych.

5. Wszelkie psy złośliwe, również przeznaczone do strzeżenia domostw, należy trzymać na uwięzi w oddaleniu od dróg, drzwi i bram. Jeżeliby dla jakiegokolwiek przyczyn potrzeba było puścić je na wolność, to należy zawsze wkładać na nie kagańce. Nocną tylko porą mogą one być spuszczone z uwięzi, lecz nie inaczej jak w obrębie mieszkań, przyczém wszystkie wyjścia, powinny być pozamykane.

6. W czasie letnich miesięcy, to jest od dnia 1go Maja, do 1 Września, wszelkiego rodzaju psy nie mają być wolno puszczone; małe pieski można prowadzić po ulicach nie inaczej, jak tylko na sznurkach, a wypuszczając psy większe, trzeba koniecznie włożyć na nie kagańce tak urządzone, aby pies nie był zdolnym do ukąszenia.

Psy puszczone bez zachowania tej ostrożności sprzątać, a właścicieli ich jeśli ci będą wiadomi pociągać do kar, jakie są ustanowione za niedopełnienie przepisów rządowych.

7. Przybywający z zagranicy po upływie 8 dni pobytu w kraju, obowiązani są zastosować się do przyjętego porządku pod względem utrzymywania psów.

8. Furmani i w ogólności podróżujący mający przy sobie psy złośliwe, obowiązani są przywiązywać je na krótkim łańcuchu, lub sznurku pod furami, lub też trzymać na furze.

9. Jeżeli pies pokąsa lub zrani człowieka lub zwierzę jakie domowe, wówczas właściciel jego staje się odpowiedzialnym na zasadzie kodexu karnego.

Врачебно-полицейскія мѣры во время появленія бѣшенства у собакъ.

§ 275. Мѣры, которыя нужно соблюдать во время появленія водоболзни, суть:

1. Каждый хозяинъ, замѣтивъ на собакъ своей малѣйшіе признаки бѣшенства, немедленно обязанъ привязать ее въ мѣстѣ неприступномъ для людей и животныхъ, и уведомить о томъ полицейское начальство. Неисполнившій сего подвергается наказанію на основаніи уголовныхъ законовъ Царства.

2. Какъ скоро полицейское начальство, чрезъ посредство врача или ветеринара, убѣдится въ существованіи бѣшенства у подозрительной собаки, тотчасъ должно распорядиться, чтобы она была убита, поступаая сообразно 10 пункту сего §.

3. Если собака, подозрѣваемая въ бѣшенствѣ, укусила человѣка, или вообще животное и если ее можно будетъ поймать безъ подверженія себя видимой опасности, то ее неубивать, а отдать гицелю на счетъ хозяина; въ Варшавѣ же отсылать въ ветеринарную школу и до тѣхъ поръ держать ее тамъ, пока въ продолженіе 3 недель или не выздоровѣетъ, или не издохнетъ.

4. Но если собака, подозрѣваемая въ бѣшенствѣ, во время наблюденія, обнаруживаетъ явственныя признаки бѣшенства, то ее неме-

§ 275.

Przepisy które należy zachować podczas okazania się wściekliczny są:

Przepisy policyjno-lekarskie podczas okazania się wściekliczny u psów.

1. Każdy właściciel postrzegłszy najmniejsze podejrzenie o wściekliczną w psie swoim, powinien go natychmiast w miejscu od przystępu ludzi i zwierząt zabezpieczoném uwiązać, i władzy policyjnej donieść; niedopełniający tego, podlegają karze na zasadzie kodexu karnego.

2. Skoro władza policyjna za pośrednictwem lekarza, lub weterynarza, przekona się o istotnej wścieklicznie psa podejrzanego, to go natychmiast zabić i postąpić jak w ustępie 10 niniejszego §.

3. Jeżeli pies podejrzany o wściekliczną, pokąsał człowieka jakiego lub inne w ogólności zwierzęta, i jeżeli można go będzie złowić bez widocznego narażenia się na niebezpieczeństwo, wówczas niezabijać go lecz oddać do mistrza, na koszt właściciela; w Warszawie zaś do szkoły weterynaryi, i dopóty go tam utrzymywać, póki zupełne wyzdrowienie w przeciągu dni 21, lub śmierć w tymże czasie nienastąpi.

4. Jeżeli pies podejrzany o wściekliczną, wyraźne jej znaki okaże w czasie obserwacyi, wówczas natychmiast zabić go zaraz z temi wszystkiemi zwie-

дленно убить, вмѣстѣ съ тѣми животными, которыхъ она укусила, а людей ею покусанныхъ, должно немедленно отослать въ больницу.

5. Собакъ бѣшеныхъ, или укушенныхъ бѣшенными, а также другихъ животныхъ не дорого стоящихъ, не пользоваться ни подѣ какимъ видомъ, развѣ только въ ветеринарной школѣ.

6. Дорогихъ животныхъ, тотчасъ послѣ укушенія ихъ, можно отдавать для леченія удостоенному врачу, или ветеринару, подѣ наблюдениемъ однако мѣстной полицейской власти и при соблюденіи всѣхъ предосторожностей.

7. Собакъ не укушенныхъ, но обслоненныхъ бѣшеною собакою, должно нѣсколько разъ выкупать въ водѣ и держать подѣ присмотромъ 13 недѣль.

8. О прекращеніи наблюденія за подозрѣваемой собакою, можетъ только разрѣшить служащій полицейскій врачъ.

9. Пойманныхъ неизвѣстныхъ собакъ, подозрѣваемыхъ въ бѣшенствѣ, должно немедленно убивать.

10. Убитыхъ собакъ должно зарывать въ отдаленныхъ мѣстахъ въ ямы на 6 футовъ, не прикасаясь къ нимъ, а равно къ ихъ шкурѣ и вообще ко всякой подстилкѣ, на которой они лежали; потомъ ямы сіи засыпать негашеною известью, землею и закласть камнями.

rzętami, które pokąsał, a ludzi przez niego pokąsanych, należy natychmiast odesłać do szpitala.

5. Psów wściekłych, lub ukąszonych przez nie, pod żadnym względem nieleczyć, równie jak i innych zwierząt mniejszej wartości, chyba w szkole weterynaryi.

6. Zwierzęta zaś większej wartości mogą być zaraz po pokąsaniu leczone przez lekarzy, lub weterynarzy wykwalifikowanych, pod dozorem władzy policyjnej miejscowej, przy zachowaniu wszelkich ostrożności.

7. Psy niepokąsane, lecz tylko oślinione przez psa wściekłego, po kilkakroć w wodzie wykapać się mają, i utrzymywać w obserwacji 13 tygodni.

8. O możności uwolnienia psa z pod obserwacji, rządowy lekarz policyjny, tylko decydować jest w stanie.

9. Psy złowione, nieznane, i o wściekliwość podejrzane, natychmiast zabijać.

10. Psy zabite trzeba ostrożnie bez żadnego bezpośredniego dotykania się do nich, ze skórą i barłogiem lub jakąbądź podścielką, na której pies poprzednio spoczywał, wrzucić do dołu, na stóp 6 na miejscu ustronném wykopanego, i wapnem niegaszonym, oraz ziemią i kamieniami zasypać.

11. Люди, ходившіе за подозрительными животными, или занимавшіеся переноской и закапываніемъ бѣшенныхъ собакъ, должны предостерегаться, чтобы не запачкаться слюною, или другими отъ нихъ остатками; по исполненіи же этой обязанности, тщательно обмыть себя и свое платье водою.

12. Всѣ вещи, имѣвшія какое нибудь сношеніе съ бѣшенными животными при жизни ихъ, или послѣ смерти, а равно другія, служившія для убіенія или закапыванія, одежда и обувь запачканныя слюною, должны быть сожжены, а желѣзныя вещи перекалены въ огонь.

13. Мѣсто, гдѣ содержалась бѣшенная собака, должно старательно очистить, полъ сжечь, прочія деревянныя вещи, служившія для больныхъ, выскоблить; мягкія вещи погрузить на 12 часовъ въ проточную воду, или обмыть нѣсколько разъ проточною водою, а ветхія и малоцѣнныя сжечь. Полъ однако можно и не сжигать, а вмѣсто того, осторожно выстругать и вымыть крѣпкимъ щелокомъ. Ежели бѣшенная собака содержалась въ клеткѣ, то оную надлежитъ сжечь.

14. Какъ поступать съ людьми, укушенными бѣшенными животными, о томъ подробно описано въ изданномъ Медицинскимъ Совѣтомъ Царства наставленіи, о мѣрахъ къ спасенію людей мнимо-умершихъ, или находящихся въ опасности

11. Ludzie dozorujący zwierzęta podejrzane, lub zajmujący się przenoszeniem i grzebaniem psów wściekłych, wystrzegać się mają zwalania siebie śliną, lub innemi pozostałościami tych zwierząt; po ukończeniu zaś tej czynności, obmyć się starannie mają sami, i wyprać odzież swoją w wodzie.

12. Wszystkie sprzęty, które jakakolwiek bądź styczność ze zwierzęciem wściekłym za życia, lub po śmierci miały, tudzież narzędzia do zabijania lub grzebania użyte, odzież i obuwie zanieczyszczone śliną psa wściekłego, mają być spalone, a sprzęty żelazne w ogniu wypalić.

13. Stanowisko gdzie pies wściekły w czasie choroby przebywał, ma być również najstarsamię oczyszczone, a mianowicie: podłogę spalić, inne sprzęty drewniane które służyły dla zwierząt chorych wykrobać, ściany i drzwi pobielić, sprzęty miękkie zanurzyć na godzin 12 do wody bieżącej, albo obmyć po razy kilka takąż wodą; stare zaś i mniej-szej wartości spalić. Zamiast spalenia podłogi, można ją ostrożnie zheblować, i ługiem mocnym wyczyścić. Jeżeli pies w budzie był utrzymywany, to całą budkę spalić.

14. Jak postępować z ludźmi pokąsanemi przez zwierzęta wściekle, to szczegółowo opisano w wydanej przez Radę Lekarską Królestwa instrukcyi, o sposobach ratowania ludzi wstanie pozornej śmierci będących, lub nagłą utratą życia zagrożonych.

лишиться скоропостижно жизни. Вообще же одежду, бывшую на такомъ чловѣкѣ должно сжечь, рану очистить уксуомъ вмѣстѣ съ солью, мыльною водою, или крѣпкимъ щелокомъ; крови, истекающей изъ раны не задерживать; послѣ же ея остановленія, взять 30 грановъ ѣдкаго поташу, распустить въ 1 фунтъ мягкой воды и обмыть рану, перевязывая ее четыре раза въ сутки, причѣмъ накладывать корпію, намоченную въ этой жидкости; въ случаѣ недостатка ѣдкаго поташу, можно прижечь раскаленнымъ желѣзомъ. Во всякомъ однакожъ случаѣ, о приключившемся несчастіи должно уведомить немедленно подлежащее начальство, а между тѣмъ пригласить ближайшаго лекаря.

§ 276.

Бѣшенство у
волковъ и ли-
сиць.

2. *Бѣшенство у волковъ и лисиць.* Обнаруживается тѣми же припадками, какъ и у собакъ. Животныя сіи одержимыя бѣшенствомъ, необыкновенно смѣло подходятъ къ людямъ и безъ всякой боязни врываются въ дома и стойла; притомъ они безпокойны; показываютъ желаніе кусать все попадающіеся предметы; нечувствуютъ ударовъ; предъ издыханіемъ получаютъ параличь въ заднихъ ногахъ.

W ogólności zaś odzież jaka była na takim człowieku potrzeba spalić, ranę oczyścić octem z solą, wodą mydlaną, lub ługiem mocnym, a krwi z rany płynącej nietamować; po ustaleniu zaś płynieniu, wziąć 30 gran potażu gryzącego, rozpuścić w funcie jednym wody miękkiej i obmyć tym ranę, a później opatrywać cztery razy na dzień skubanką w płynie tym umaczaną; w braku potażu gryzącego można ranę żelazem rozpalonem przypalić. W każdym jednak razie natychmiast po zaszłemu nieszczęściu donieść właściwej władzy, a tym czasem najbliższego lekarza pomocy zażądać.

§ 276.

2. *Wścieklizna wilków i lisów*, odznacza się przez też znaki co i u psów. Zwierzęta te będąc wściekle, nadzwyczajnie śmiało zbliżają się do ludzi, czasami bez żadnej obawy przychodzą one do domów i stanowisk; postrzega się przytęm niespokojność, chęć kąsania wszystkich napotykanym przedmiotów, bite nie okazują bólu; przed śmiercią przyłącza się sparaliżowanie nóg tylnych.

§ 277.

Врачебно-полицейскія мѣры.

Если бы бѣшеные волки и лисицы покусали другихъ животныхъ, или врывались въ дома и въ помѣщенія животныхъ, то должны быть приводимы въ исполненіе тѣже врачебно-полицейскія мѣры, какія назначены при бѣшенствѣ собакъ.

§ 278.

Бѣшенство кошекъ.

3. *Взбѣсившіяся кошки* измѣняются въ наружности, имѣютъ дикій и безпокойный видъ; отвращаются и какъ бы боятся жидкой пищи и воды; ходятъ шатко, дѣлаются слабыми на заднія ноги; убѣгаютъ изъ дому, необыкновенно злы; показываютъ готовность кусать; бросаются на людей и другихъ животныхъ; часто мяукаютъ осиплымъ голосомъ, потомъ перестаютъ бояться воды и могутъ пить ее, хотя и съ трудомъ глотають.

§ 279.

Врачебно-полицейскія мѣры.

Медико-полицейскія мѣры при бѣшенствѣ кошекъ, по мѣрѣ возможности и нужды тѣже самыя, какъ и при бѣшенствѣ собакъ.

§ 280

Бѣшенство у лошадей.

4. *Бѣшенство у лошадей* (rabies equorum), обнаруживается на 2, 3, 4, или 8 недѣли послѣ

§ 277

Jeżeli wilki i lisy wściekle pokąsały inne zwierzęta, lub wpadały do domów, tudzież stanowisk Przepisy policyjno-lekarskie. zwierząt, wówczas należy zastosować także przepisy policyjno-lekarskie, jakie przy wściekliznie u psów wskazane zostały.

§ 278.

3. *Koty wściekle* zmieniają zewnętrzną, mają Wścieklizna kotów. wzrok obłąkany, niespokojny; okazują wstręt jakby się bały pokarmu płynnego i wody, w chodzeniu chwycją się, słabieją na tylne nogi; uciekają z domu, nadzwyczajnie są złośliwe, i okazują chęć do kąsania, rzucają się na ludzi i inne zwierzęta; często miauczą głosem ochryplym, później przestają się lękać wody i pić ją mogą, chociaż trudno połykają.

§ 279.

Przepisy policyjno-lekarskie, przy wściekliznie Przepisy policyjno-lekarskie kotów, w miarę możności i potrzeby są też same, także i przy wściekliznie psów.

§ 280.

4. *Wścieklizna u koni*, (rabies equorum). Ob- Wścieklizna u koni. jawia się we 2—3—4, aż do 8 tygodni po uką-

укушенія бѣшенными животными. Предъ наступленіемъ его, рубецъ отъ раны, послѣ укушенія бѣшеною собакою, воспаляется и переходитъ въ нечистую язву; если же рана еще не заживала, то она также портится. Съ тѣмъ вмѣстѣ позывъ на кормъ вовсе пропадаетъ или только отчасти, иногда замѣчается отвращеніе отъ воды; испражненія низомъ уменьшаются, или дѣлается запоръ; лошадь стоитъ уныло, повѣся голову; а если идетъ, то шагъ ея неровный, шаткій; при ржаніи издаетъ хриплые звуки; потомъ становится беспокойною, топаетъ ногами, отвращается отъ свѣта, при малѣйшемъ шорохѣ пугается, дрожить, а иногда подвергается судорогамъ. Бѣшенство проходитъ параксизмами, во время которыхъ лошадь бросается на людей, которые за нею ходятъ, имѣетъ охоту кусать, грызетъ все, что ей попадаетъ и даже себя; дѣтородный членъ у самцевъ нерѣдко напрягается. Вскорѣ наступаетъ упадокъ силъ, шерсть на тѣлѣ взъерошивается, является поносъ; часто также сильныя поты, взглядъ дѣлается помѣшаннымъ, и въ сутки, а иногда на 5 день болѣзни, животное издыхаетъ.

§ 281.

Бѣшенство
рогатаго ско-
та.

5. *Бѣшенство рогатаго скота* (rabies bovillia), начинается также открытіемъ и порчею ранъ, на 4, 6 или 8, 12, а иногда и болѣе недѣли, по

szeniu przez zwierzęta wściekle. Przed jej powstaniem, znak od rany po ukąszeniu przez psa wściekłego zaognia się i przechodzi we wrzód nieczysty; gdy zaś rana jeszcze się nie zagoiła, wówczas również się jątrzy. Jednocześnie apetyt albo zupełnie niknie, albo się zmniejsza; czasem okazuje się wstręt do wody, kał rzadko odchodzi, lub bywa zaparty; koń stoi smutny spuszcza głowę, chód zaś jego jest nierówny, chwiejący się; przy rżeniu wydaje głos chrapliwy; poczem staje się niespokojny, tupa nogami, odwraca się od światła, przy najmniejszym szeleście lęka się, drży, a czasem dostaje konwulsyi; w czasie napadów wścieklizny, koń rzuca się na ludzi jego dozorujących, okazuje chęć do kąsania; gryzie wszystko co napotka; niekiedy członek się wypręża, wkrótce następuje upadek sił, sierć na ciele się najeża, przyłącza się biegunka, często także silne poty; wzrok staje się osłupiały, w dobie, a często po 5ciu dniach choroby zwierzę zdycha.

§ 281.

5. *Wścieklizna bydła rogatego*, (rabies bovil-
la) zaczyna się także przez otwieranie się i jątrzenie
ran we 4—6—8, a nawet 12 i często więcej tygo-
Wścieklizna u bydła rogatego.

слъ укушенія бѣшеною собакою, или другими плотоядными животными. Скотина становится скучною, вялою, теряетъ позывъ на кормъ и жвачку, но признаковъ водобоязни никогда не обнаруживаетъ; часто реветъ съ особымъ хриплымъ звукомъ, грызетъ на себѣ части, искушанныя бѣшеными животными и увидѣвъ собакъ, либо даже услышавъ ихъ лай, поднимаетъ ужасный ревъ. Испражнения низомъ сначала рѣдки, темнаго цвѣта, потомъ жидки; дойныя коровы теряютъ молоко, на третій день болѣзни, присоединяется слабость крестца и поступь дѣлается нетвердою. Въ животъ слышно бываетъ ворчаніе, иногда же замѣтно скрежетаніе зубовъ. Иногда животныя бываютъ болѣе беспокойны, бьютъ ногами о землю, или топаютъ передними ногами, бросаются въ стороны и стараются поднять на рога попадающіеся предметы; но всего чаще являются судороги и на 6 или 9 день болѣзни наступаетъ тихая смерть.

§ 282.

Бѣшенство
овецъ и козъ.

6. *Бѣшенство овецъ и козъ* (rabies ovilla et rabies caprina). Черезъ 4, 6 или 8 недѣль послѣ укушенія, животныя теряютъ аппетитъ; дѣлаются необыкновенно смѣлыми съ людьми и другими животными; бьются взаимно головами; часто овцы прыгаютъ и вскакиваютъ одна на другую что доказываетъ сильное раздраженіе въ дѣто-

dni, po ukąszeniu przez psa wściekłego, lub inne zwierzęta mięsożerne; bydło staje się smętne, jakby ociężałe, utracą apetyt i przeżuwanie. Wody się zwierzęta nie obawiają, często ryczą szczegółnym ochryplym głosem, gryzą na sobie miejsca dawniej przez zwierzęta wściekle pokąsane i ryczą przeraźliwie kiedy psa zobaczą, lub usłyszą jego szczekanie. Kał w początku jest rzadko odchodzący, ciemny, a później płynny, mleko ginie u krów dojnych, około trzeciego dnia choroby przyłącza się słabość krzyża, i chód chwiejący się. Daje się słyszeć burczenie w brzuchu, niekiedy zaś zgrzytanie zębami. Czasami są więcej niespokojne, biją rogami o ziemię, lub depcą nogami przednimi; rzucają się na strony, starają się podjąć na rogi przedmioty nasytkane, ale najeźściiej przyłączają się konwulsye i śmierć spokojna między 6ym a 9ym dniem choroby następuje.

§ 282.

6. *Wściekliczna u owiec i kóz* (rabies ovilla et rabies caprina). Zwykle we 4—6 lub 8 tygodni od ukąszenia postrzega się; brak apetytu, nadzwyczajna śmiałość do ludzi i innych zwierząt, uderzanie się wzajemne głowami. Często owce dziwne robią skoki, wskakują jedne na drugie, w skutek wygórowanego popędu płciowego. Niektóre wyrrywają i żują

Wściekliczna
u owiec i kóz.

родныхъ органахъ; нѣкоторыя вырываютъ и жу-
ютъ собственную шерсть; овцы имѣютъ при
томъ дикій взглядъ; не боятся воды; при бляе-
ннѣ кричатъ необыкновенно, какъ бы плачутъ,
потомъ наступаетъ ослабленіе въ крестцѣ, из-
нуреніе и смерть. Козы почти всегда оказы-
ваютъ большую склонность къ жеванію.

§ 283.

Бѣшенство
свиней.

7. *Бѣшенство свиней* (rabies suum), обнару-
живается, обыкновенно черезъ 4 недѣли послѣ у-
кушенія, раскрытіемъ и порчею ранъ; свиньи
роютъ свою подстилку; переходятъ съ мѣста на
мѣсто; оказываютъ склонность къ кусанію; гры-
зутъ мѣста покусанныя бѣшенымъ животнымъ;
бросаются на все; часто окалѣчиваютъ собствен-
ныхъ поросятъ; испускаютъ много слюны, пищи
не принимаютъ; пьютъ часто воду, но въ маломъ
количествѣ; хрюкаютъ совершенно измѣненнымъ
голосомъ; потомъ ослабѣваютъ; имѣютъ нетвер-
дую поступь и опухшее рыло; въ крестцѣ дѣла-
ется параличъ и обыкновенно на 6 или 8 день
болѣзни наступаетъ смерть. Въ теченіе болѣзни
имѣютъ спокойныя промежутки, какъ и другія
взбѣсившіяся животныя.

§ 284.

*Предохранительныя и медико-полицей-
скія мѣры во время свирѣпствованія бѣшен-*

welnę własną; owce mają wzrok osłupiały, wody się nie lękają, przy beczeniu wydają głos szczególny, do płaczu podobny, po czém następuje osłabienie w krzyżu, wyniszczenie i śmierć. Kozy okazują prawie zawsze wielką chęć do żucia.

§ 283.

7. *Wścieklizna świni* (rabies suum), objawia się zwykle we 4 tygodnie po ukąszeniu, przez otwarczenie i jątrzenie się ran: wówczas świnię rozgrzebuja podścielkę, przechodzą z miejsca na miejsce, okazują chęć do kąsania, gryzą miejsca pokąsane przez zwierzęta wściekle, rzucają się na wszystkie przedmioty i często własne prosięta kaleczą; z pyska wypływa wiele śliny, apetyt ginie, wodę często piją, lecz w małej ilości, krzają głosem odmiennym; później przyłącza się osłabienie, chód niepewny, ryjak brzęknie, sparaliżowanie krzyża, i śmierć najczęściej około 6, lub 8 dnia choroby, wciągu jej trwania zawsze bywają pewne przestanki spokojne, tak jak i u innych zwierząt w tym rodzaju cierpienia.

Wścieklizna
świń.

§ 284.

Zapobieganie i przepisy policyjno-lekarskie, w czasie panującej wścieklizny, między bydłem

ства между рогатымъ скотомъ, лошадьми, овцами, козами и свиньями, суть слѣдующія :

1. Ежели какое нибудь дорогое животное будетъ укушено собакою, или другимъ какимъ животнымъ бѣшенымъ, или подозрѣваемымъ въ бѣшенствѣ, то надлежитъ немедленно обмыть израненное мѣсто мочею, крѣпкимъ щелокомъ, или растворомъ поваренной соли, либо хлористѣй извести; лучше же всего, мѣсто это вырѣзать пожемъ или выжечь раскаленнымъ желѣзомъ.

2. Ежели животное укушено въ такое мѣсто, котораго нельзя вырѣзать, то должно дѣлать на ранѣ глубокіе нарѣзы и не останавливая кровотечения, выжечь ее раскаленнымъ желѣзомъ, перевязать растворомъ ѣдкаго поташа, или жирною мазью вмѣстѣ съ испанскою мухою и до восьми недѣль не залѣчивать.

3. Укушенное животное отдѣлать отъ другихъ и наблюдать за нимъ 12 недѣль.

4. Недорогихъ животныхъ, укушенныхъ бѣшеными животными, тотчасъ убить.

5. Кромѣ всего этого, укушенное животное, вмѣстѣ съ находившимися съ нимъ животными во время укушенія, должно вымыть теплымъ щелокомъ, или выкупать въ близкомъ прудѣ, или рѣкѣ, держа въ водѣ, покрайней мѣрѣ, четверть часа.

rogatém, koñimi, ovcami, kozami i šwiniami, są następujące:

1. Jeżeli jakiegokolwiek zwierzę większej wartości, zostanie pokąsane przez psa lub inne zwierzę wściekłe, albo podejrzane o wściekliwość, wówczas potrzeba miejsce zranione natychmiast wymyć uryną, lub rozcieńczonym kwasem, albo rozpuszczeniem w wodzie soli kuchennej, lub chlorku wapna; najlepiej zaś miejsce to wyrznąć nożem, lub żelazem rozżarzoném wypalić.

2. Jeżeli zwierzę ukąszone zostało w takie miejsce, którego wyciąć niemożna, wówczas ranę głęboko ponacinać, krwotoku nietamować, żelazem rozżarzoném wypalić, i opatrzyć roztworem potażu gryzącego lub maścią jakąkolwiek z muchami hiszpańskimi pomieszaną i przez ośm tygodni niegoić.

3. Zwierzę pokąsane natychmiast od innych oddzielić, i obserwować aż do dwunastu tygodni.

4. Zwierzęta tnięjszej wartości pokąsane przez zwierzęta wściekłe, zaraz zabijać.

5. Zwierzę pokąsane, oprócz wyżej opisanego opatrzenia, jakoteż i inne zwierzęta, które wraz z niemi przebywały w chwili pokąsania, dobrze wymyć ciepłym ługiem, lub w najbliższym stawie, albo rzece wykąpać, przynajmniej przez kwadrans.

6. О каждомъ укушеніи бѣшенными животными доносить полицейскому начальству, которое передаетъ укушенныхъ медицинскому надзору.

7. Когда во время наблюденія за животными, подозрѣваемыми въ бѣшенствѣ, окажутся на нихъ признаки бѣшенства, то немедленно должно ихъ убивать.

8. Въ продолженіи 12 недѣльнаго наблюденія, не позволяется убивать сихъ животныхъ для консумціи, употреблять отъ нихъ молока, снимать шерсти и т. п., подобную же осторожность должно соблюдать еще три недѣли послѣ наблюденія.

9. Убитыхъ и павшихъ отъ бѣшенства животныхъ, вмѣстѣ съ шкурою и другими остатками, зарывать въ ямы на 6 футовъ, засыпавъ сперва ногашеною известью.

10. Всѣ другія предосторожности, относительно очищенія мѣстъ, занимаемыхъ бѣшенными животными, а также относительно людей, ходившихъ за ними, ихъ одежды и т. п., тѣже самыя, какія предписаны въ правилахъ при бѣшенствѣ собакъ.

6. O każdym pokąsaniu przez zwierzęta wściekle, natychmiast donosić władzy policyjnej, która oddaje pokąsane zwierzę pod dozór lekarski.

7. Kiedy w czasie obserwowania zwierząt o wścieklicznę podejrzaných, okażą się na nich jój znaki, to je natychmiast zabijać.

8. W ciągu 12-tygodniowej obserwacji nie wolno zwierząt tych na konsumeyą zabijać, ani też z nich mléka, włosów, i innych części używać, a nawet 3 tygodnie po skończonej obserwacji też samą ostrożność zachować.

9. Zwierzęta zabite równie jak upadłe ze wściekliczny, wraz ze skórą i innými pozostałościami do dołu na 6 stóp głęboko, po przysypaniu niegaszonym wapnem zakopać.

10. Wszystkie inne ostrożności, tycezące się oczyszczenia miejsce po zwierzętach wściekłych i odzieży ludzi dozorujących i t. p. jak w przepisach przy wścieklicznie u psów podanych zachować.

К Л А С С Ъ П.

Болезни повальные незаразительныя.

О Т Д Ъ Л Ъ I.

Болезни повальные незаразительныя, свойственныя одной какой либо породѣ домашнихъ животныхъ.

ВНУТРЕННЯЯ БОРОДАВКИ.

(*Cachexia tuberculosa boum*).

§ 285.

Общія понятія о бо-
лезни. Болезнь сія продолжительна, свойственна преимущественно рогатому скоту, состоитъ въ измѣненномъ разращеніи подреберной плевры и брюшины, соединенномъ съ увеличенною похотливостію къ совокупленію, обыкновенно безплодному.

§ 286.

Ходъ болезни. Единственный признакъ начала болезни, составляетъ похотливость къ совокупленію, которую

K L A S S A II.

Choroby panujące niezaraźliwe.

O D D Z I A Ł II.

*Choroby panujące niezaraźliwe, właściwe jednemu
jakimukolwiek bądź rodzajowi zwierząt
domowych.*

NAROSŁE WEWNĘTRZNE U BYDŁA ROGATEGO.

(Cachexia tuberculosa boum).

§ 285.

Choroba ta jest długo-trwała, dotykająca wyła- Wyobrażenie
cznie bydło rogate, odznacza się przez szczególne ogólne o cho-
ne narosłe na błonie piersiowej i brzuchowej, połą- robie.
czone z podniesieniem popędu płciowego, zwykle
płonnego.

§ 286.

Jedynym znakiem początku choroby, jest popęd Bieg choro-
płciowy, jaki krowy okazują wspinając się jedna na by.

коровы обнаруживаютъ вскакиваніемъ другъ на друга; послѣ случки однаковъ коровы такія рѣдко оплодотворяются, а оплодотворенныя выкидываютъ. Притомъ иногда замѣчается охриплый кашель и ускоренное дыханіе, у дойныхъ коровъ молоко уменьшается. Въ послѣдствіи кашель становится чаще и сильнѣе, шерсть взъерошивается, животныя худѣютъ, имѣютъ затруднительное дыханіе, а иногда не могутъ снести малѣйшаго давленія въ переднюю часть груди; позывъ на кормъ и жвачка пропадаютъ, жажда увеличивается, появляется изнурительный воючій поносъ, моча дѣлается мутною а животныя ослабѣваютъ, худѣютъ и издыхаютъ.

Болезнь можетъ продолжаться даже нѣскольکو лѣтъ.

§ 287.

Посмертные
признаки.

При вскрытіи убитыхъ или издохшихъ, въ грудной и брюшной полости, на подреберной плевѣ и брюшинѣ, а также на легкихъ, грудобрюшной преградѣ, брыжейкѣ, почкахъ и другихъ частяхъ замѣчаются бородавки, похожія на чечевичу, разсыпанныя по одиночкѣ, или въ видѣ винограда, цвѣта желтоватаго, или бурога, различной плотности и легко отрываемаыя; въ брюшной полости онѣ похожи бываютъ на гидатиды, а иногда замѣчаются и настоящія зернистыя пузырчатыя глисты (*echinococcus veterinorum*).

drugą, jednakże po odchowaniu, krowy takie rzadko się zapładniają, a zapłodnione zrzucają. Przymtem daje się niekiedy słyszeć kaszel chrapliwy, oddech przyspieszony i krowy dojne mniej dają mleka. Następnie kaszel się wzmacnia, i częściej powtarza, sierć się najeża, zwierzęta chudnieją, mają oddech utrudniony czasami nie mogą znosić najmniejszego ciśnienia przedniej części piersi, apetyt i przeżuwanie nikną, nastaje wyniszczająca biegunka smrodliwa, zurytua odchodzi mętna, zwierzęta tracą siłę, chudnieją i zdychają.

Choroba może trwać nawet kilka lat.

§ 287.

Po otworzeniu zwierząt zabitych, albo upadłych, w jamach piersiowej i brzuchowej, na błonie piersiowej i brzuchowej, na płucach, przeponie, kreskach, nerkach i innych częściach dają się spostrzegać brodawki, podobne do soczewicy, rozsypane pojedynczo, lub w postaci winogron, koloru żółtawego, albo brunatnego, różnej twardości i łatwo oddzielające się; w jamie brzuchowej, mają one podobieństwo do wodnic, a niekiedy znajdują się istotne wodnice ziarnowce (*echinococcus veterinarum*).

Znaki po-
smierne.

§ 288.

Причины. Причинами болѣзни считаются чрезмѣрное перекормленіе животныхъ питательнымъ кормомъ; отъ того болѣзнь часто является у скота содержимаго на мѣльницахъ, пивоварняхъ и винокурныхъ, или пасущагося на лугахъ низкихъ, избыливающихъ жирною травою. Случается чаще у молодыхъ коровъ, нежели у быковъ. Притомъ болѣзнь сія есть наследственная.

§ 289.

Медико-полицейскія правила.

Запрещается употреблять въ пищу мясо животныхъ подверженныхъ этой болѣзни въ высшей ея степени, при изнуреніи тѣла, поносъ и когда при вскрытіи найдено будетъ значительное количество наростовъ.

§ 290.

Хожденіе за больными.

Больнымъ животнымъ не должно давать питательнаго корма, часто прогонять, давать просторныя стойла. Изъ лекарствъ полезно слѣдующее:

Взять: порошка вербовой коры 8 лотовъ, варить въ 8 фунтахъ воды, пока укипитъ до 4 фунтовъ, подъ конецъ прибавить верхушекъ травы полыни 4 лота, послѣ процѣдить и добавить сѣрнокислаго кали 16 лотовъ, печной блестящей сажки 8 лотовъ, смѣшать и употребить на три раза въ день для всякой больной штуки.

§ 288.

Za przyczyny choroby uważają się: zbyt częste przekarmianie zwierząt karmem posiłnym, stąd choroba ta często dotyka bydło utrzymywane przy młynach, browarach i gorzelniach, lub pasące się na łąkach niskich, obfitujących w paszę tuczającą. Napastuje częściej młode krowy, aniżeli buhaje. Nadto choroba ta jest spadkową.

Przyczyny.

§ 289.

Zabrania się używać na pokarm mięso ze zwierząt dotkniętych tą chorobą w wyższym jej stopniu, przy wycięczeniu ciała, i biegunce, a także gdy przy otworzeniu znalezione będą wyrosłe w znacznej ilości.

Srodki policyjno-lekarskie.

§ 290.

Zwierzętom chorym niedawać pokarmu posiłnego, często je przepędzać, i pomieszczać w stanowiskach obszernych. Z liczby lekarstw pożyteczne jest następujące:

Obchodzenie się z chorem.

Weź: proszku kory wierzbowej 8 łótów, gotuj w 8 funtach wody, póki niewygotuje się do pozostałości funtów 4, w końcu dodać ziela piolunu łótów 4, precedzić i dodać siarkanu potażu łótów 16, sadzy błyszczącej z pieca łótów 8, zmięszać i użyć na trzy dania co dzień każdej sztuce chorąg.

Но такъ какъ леченіе должно быть продолжительно и развѣ въ самомъ началѣ болѣзни бываетъ успѣшно: то лучше всего убивать на удовольствіе штуки, обнаруживающія первое начало болѣзни и ни подъ какимъ видомъ не употреблять ихъ для приплода.

ВОДЯНАЯ БОЛѢЗНЬ У ОВЕЦЪ.

(*Cachexia ovium hydropica*).

§ 291.

Общая по-
нятия о бо-
лезни.

Болезнь эта бываетъ иногда повальной, иногда мѣстной; часто она сопровождается печеночными глистами, или другими болѣзнями.

§ 292.

Ходъ болѣ-
зни.

Овцы ослабѣваютъ и отстаютъ отъ стада, шерсть теряетъ упругость и лоскъ; кожа, полости рта и носа блѣднѣютъ; соединительная плева глазъ, также блѣднѣетъ, или желтѣетъ; взглядъ

Lecz gdy leczenie powinno trwać przez czas dłuższy i chyba w samym początku choroby może być korzystne, z tego względu lepiej jest zabijać na konsumcyą sztuki okazujące początki choroby, a pod żadnym pozorem nie używać ich do przyplodku.

WODNA PUCHLINA, CZYLI ZGNIŁIZNA OWIEC.
(*Cachexia ovium hydropica*).

§ 291.

Choroba ta zjawia się czasami w sposób pa-
nujący, lub też do miejsc pewnych jest przywią-
zana; często połączona bywa z motylicą, albo z in-
nymi chorobami.

Ogólne wy-
obrażenie o
chorobie.

§ 292.

Owce stają się osłabione, pozostają z tyłu za trzo-
dą, wlna jest niesprężysta, blasku pozbawiona; skó-
ra, błona pyska i nosa blada, błona łącząca oka ró-
wnie blada, lub żółtawa, oko mdłe i smętne, pysk

Bieg choro-
by.

дѣлается мутнымъ и унылымъ; ротъ и языкъ покрываются вязкою нечистотою; позывъ на кормъ иногда обыкновенный, жажда же сильная.

За тѣмъ подъ кожу около гортани образуются водяныя опухоли, простирающіяся до головы. Глаза дѣлаются болѣе мутными, блѣдными, впальми и изъ нихъ текутъ прозрачныя слезы. Изъ носа истекаетъ также вязкая, прозрачная матерія; ротъ становится холоднымъ. Животныя приходятъ въ изнуреніе; животъ у нихъ раздувается, жажда усиливается; моча отдѣляется рѣдко и въ небольшемъ количествѣ; запоръ и поносъ бывають попеременно; ко всему этому присоединяется гнилая горячка. Тогда шерсть выпадаетъ, кожа дѣлается очень блѣдною и мягкою; на животѣ и груди образуются водяныя подкожныя опухоли; изъ глазъ истекаетъ много слезъ, изъ ноздрей же липкая матерія; животъ раздувается сильно, дыханіе дѣлается труднымъ и вонючимъ; позывъ на кормъ пропадаетъ; ноги и уши дѣлаются холодными и наконецъ больная овца издыхаетъ. Болѣзнь продолжается обыкновенно нѣсколько мѣсяцевъ, не рѣдко цѣлый годъ.

§ 293.

Посмертные
признаки.

Послѣ смерти находятъ слѣдующее: кожа блѣдная и мягкая, подъ нею водяныя изліянія; мышцы также блѣдныя; въ кровеносныхъ сосу-

i język klejem brudnym powleczone, apetyt czasami naturalny, pragnienie zaś wielkie.

Później pod skórą około krtani tworzą się obrzękłości wodne, które aż do głowy sięgają. Oczy stają się więcej mdlawe, blade, zapadłe, płyną z nich łzy przezroczyste. Z nosa wypływa równie klej lepki, przezroczysty, i pysk jest zimny. Zwierzęta chudnieją, brzuch się wydyma, pragnienie coraz większe, uryna odchodzi rzadko, w małej ilości, kał zaparty i wolny naprzemian i przylacza się gorączka zgnila. Wówczas welna sama łatwo wypada, skóra jest bardzo blada, miękka, tworzą się obrzękłości wodne podskórne na brzuchu i piersiach; mnóstwo łez z oczu i kleju z nozdrzy wypływa, brzuch jest mocno wydęty, oddech utrudzony, śmiertdzący, kał płynny, smrodliwy, utrata apetytu, ziębną nogi i uszy, osłabienie i śmierć następuje. Choroba trwa najczęściej kilka miesięcy, nierzadko zaś do roku dochodzi.

§ 293.

Po śmierci znajdują się następujące zmiany: skóra blada, miękka, a pod nią wylania wodne, mięsa blade, w naczyniach krwistych mało krwi, i ta jest wo-

Znaki po-
śmierne.

дахъ мало крови и та водянистая, а во всемъ тѣлѣ мало жиру; въ брюшной полости внутренности блѣдны; въ грудной же и въ брюшной полости, а также въ сердечной сумкѣ значительное количество накопившейся водяной жидкости; легкія мягкія и блѣдныя, въ кишкахъ скопленіе вонючей тѣстообразной массы, въ печени бываютъ глисты.

§ 294.

Причины.

Ближайшую причину сей болѣзни составляетъ порча соковъ въ тѣлѣ животныхъ, происходящая отъ вліянія многихъ вредно дѣйствующихъ обстоятельствъ, къ которымъ принадлежатъ преимущественно слѣдующія: худой, мало питательный, или гнилой и испорченный кормъ, собираемый съ низменныхъ и сырыхъ мѣстъ; испорченная, болотная, или долго содержимая въ бочкахъ и кадахъ вода; сырой, туманный и дождливый воздухъ, имѣющій вліяніе какъ непосредственно на здоровье самыхъ животныхъ, такъ и на свойство пожираемыхъ ими травъ; сырость и духота въ овчарняхъ, особливо если онѣ устроены вблизи болотъ и если воздухъ въ нихъ не освѣжается.

Къ причинамъ наконецъ принадлежитъ употребленіе для приплода овецъ и барановъ старыхъ, или больныхъ этою болѣзнію, потому что она переходитъ на дѣтей.

dnista, i mało tłuszczu w całym ciele; w jamie brzuchowej trzewy blade, w piersiowej zaś i w brzuchowej jamie, a także w worku sercowym, w znacznej ilości nagromadzony płyn wodny; płuca miękkie i blade, kiszki zawierają papkę smrodliwą, w wątrobie bywają motylce.

§ 294.

Najbliższą przyczyną tej choroby, stanowi zepsucie soków w ciele zwierzęciem, powstające od wpływu wielu szkodliwych okoliczności, do których należą mianowicie następujące: mało pożywny, albo zgniły i zepsuty karm, zbierany z miejsc niskich i wilgotnych, zepsuta, błotnista, lub długo utrzymywana w beczkach i kadziach woda, wilgotna mglista i dżdżysta pora, mająca wpływ bezpośredni na zdrowie samych zwierząt, a także i na własność traw przez nich zjadanych; wilgoć i zaduch w owczarniach, szczególnie jeżeli te zbudowane są w bliskości błot i jeżeli powietrze w nich się nieodświeża.

Przyczyny.

Do przyczyn nakoniec należy użycie do przyplodku owiec i tryków starych lub też chorujących na tę chorobę, dlatego, że ona przechodzi na dzieci.

§ 295.

Предохрани-
тельные мѣ-
ры.

Предохранительныя мѣры, суть слѣдующія: избѣгать простуды особенно послѣ стрижения; не выводить овецъ на пастбища пока не разойдется утренній туманъ и пока не обсохнетъ роса; не выгонять ихъ также въ сырую погоду, или на низкія, сырыя, или болотистыя пастбища; до выгона давать нѣсколько сѣна, или соломы, а послѣ пригона въ овчарни, тереть кожу соломою, или вѣтошкою, особливо когда овецъ содержится не много и угрожаетъ появленіе болъзни. Ежели кормъ изъ сырыхъ и болотистыхъ мѣстъ, то его должно провѣтривать и мѣшать съ хорошимъ кормомъ; сверхъ того давать: вареный картофель, муку изъ желудей, или каштановъ, поваренную соль, прибавляя туда отъ времени до времени нѣсколько полыннаго или горчичнаго порошка; также должно заботиться о содержаніи въ овчарняхъ чистаго и сухаго воздуха.

§ 296.

Медико—по-
лицейскія
мѣры.

Медико-полицейскія правила:

1. Мяса больныхъ животныхъ не употреблять въ пищу.
2. Овецъ, подверженныхъ водяной болъзни, хотябы въ самомъ началѣ, а равно старыхъ барановъ не допускать къ прилоду.

§. 295.

Srodki zapobiegające są następujące: unikać zaziębienia szczególnie po ostrzyżeniu, niewypędzać na pastwiska owiec, dopóki mgły ranne nieopadną i rosa nieoschnie, niewyganiać ich także w porze wilgotnej ani też wypędzać na pastwiska niskie, wilgotne, lub błotniste; przed wypędzaniem dawać nieco siana lub słomy, a po powrocie do owczarni; nacierać skórę słomą lub wiechciem, szczególnie jeżeli mało jest owiec i choroba już zagraża. Jeżeli pokarm pochodzi z miejsc wilgotnych i błotnistych, to go dobrze przewietrzać i mieszać z pokarmem dobrym, oprócz tego dawać gotowane kartofle, mąkę z żołądzi, lub kasztanów, sól kuchenną, i dodawać do tego od czasu do czasu nieco proszku piolunu, lub goryczki a starać się także o utrzymanie czystego i suchego powietrza w owczarniach.

Srodki zapobiegające.

§ 296.

Przepisy policyjno-lekarskie:

1. Mięsa ze zwierząt chorych na pokarm nie używać.

Przepisy policyjno-lekarskie.

2. Nie używać też do przyplodku owiec tej choroby podległych, chociażby w samym początku jej trwania, a równie starych tryków nie używać do przyplodku.

§ 297.

Обхождение
съ большими.

Во время болѣзни, при соблюденіи предосторожностей въ кормленіи и содержаніи животныхъ, указанныхъ въ предохранительныхъ мѣрахъ, можно употреблять слѣдующее лекарство:

взять:

порошка дягильнаго корня 1 1/2 фунта,

принаго корня 3 фунта,

ивовой коры 5 фунтовъ,

сѣрниокислаго поташа 2 1/2 фунта,

селитры 1/2 фунта,

сѣрнаго цвѣту 2 фунта,

поваренной соли и можжевельныхъ

ягодъ по 3 фунта,

все это смѣшать съ водою и мукою и оставить для лизанія 50 овцамъ.

Къ описанной смѣси можно, въ случаѣ необходимости, прибавить отъ 1/4 до 1/2 фунта скипидарнаго масла, а ежели овцы тогда не будутъ сами лизать, то давать имъ по куску, 3 раза на день вкладывая его въ ротъ насильно.

§ 297.

W czasie choroby, przy zachowaniu ostrożności <sup>Obchodze-
nie się z cho-
rými.</sup> pod względem karmu, i utrzymania zwierząt, podanych w środkach zapobiegających, można używać następujące lekarstwo:

Weź:

proszku korzenia dzięgla 1 1/2 funta,

korzenia tataraku 3 funty,

kory wierzbowej 5 funtów,

siarkanu potażu 2 1/2 funta,

saletry 1/2 funta,

kwiatu siarczanego 2 funty,

soli kuchennej i

jagód jałowcowych po 3 funty.

wszystko to zmięszać z wodą i mąką i zostawić do lizania dla 50 owiec.

Do opisaney mieszaniny można w przypadku potrzeby dodawać od 1/4 do 1/2 funta olejku terpentynowego, a jeżeli wówczas owce nie będą same lizaly lekarstwa, to 3 razy na dzień po kawalku wkładać każdej owcy do pyska.

ЧРЕЗМЪРНОЕ МОЧЕИСПУСКАНИЕ У ОВЕЦЪ.

(Diabetes ovium).

§ 298.

Ходъ болъ-
зни.

Чрезмърное мочеиспускание у овецъ часто бываетъ повальнымъ и обнаруживается слѣдующими припадками: большая жажда; боль при дотрогиваніи поясницы; при ходьбѣ, ноги разставленные; моча отходить въ изобиліи, 4, 5 и 6 разъ въ продолженіе одного часа; притомъ она водяниста и почти безъ запаха. Позывъ на кормъ малый. Въ послѣдствіи моча отходить иногда всякія 5 минутъ, но немногу. Болъзнь въ такомъ состояніи продолжается мѣсяць и болѣе, улучшаясь въ хорошую погоду и при хорошемъ кормѣ и усиливаясь въ холодное и сырое время. Потомъ увеличивается жажда; моча отдѣляется въ большемъ количествѣ, къ чему присоединяются: худѣніе и расслабленіе тѣла, опухоль въ ногахъ, изнурительная горячка и смерть, черезъ нѣсколько мѣсяцевъ по появленіи первыхъ признаковъ болъзни.

MOCZ WODNISTY U OWIEC.

(Diabetes ovium).

§ 298.

Mocz wodnisty u owiec często bywa panującym, i odznacza się przez następujące przypadłości: wielkie pragnienie, czułość za przyściśnieniem łądźwi, w chodzie nogi rozkraczone, a uryna odchodzi 4, 5, lub 6 razy na godzinę, w znacznej ilości, wodnista i prawie bez zapachu. Apetyt mały, później uryna odchodzi niekiedy co 5 minut, w małej tylko ilości, choroba w tym stanie trwa miesiąc lub dłużej, polepsza się w czasie pogody, przy dobrym karmie, a pogorsza się w czasie chłódów i wilgoci. Następnie pragnienie coraz jest większe, odchód uryny bardziej obfity, przyłącza się chudnienie, osłabienie, brzęknięcie nóg, gorączka wycieńczająca, i śmierć po kilku miesiącach, od okazania się pierwszych znaków choroby.

Bieg choroby.

§ 299.

Посмертные
признаки.

У животныхъ убитыхъ или павшихъ въ высшей степени этой болѣзни, почки сѣры, удобо-разрываемы, внутренняя плева мочеточниковъ и мочеваго пузыря огрубѣлая и покрытая красными пятнами; моча въ пузырь водянистая; мышцы мягки; кровь жидкая и большое исхуданіе всего тѣла.

§ 300.

Причины.

Къ обыкновеннѣйшимъ причинамъ возбуждающимъ сію болѣзнь, принадлежитъ: задержанное испареніе кожи отъ простуды, при холодной погодѣ и вѣтрахъ; выгонъ овецъ на пастбища малопитательныя, поросшія растеніемъ *asclepias vincetoxicum*, которое считается самымъ вреднымъ, а также растеніемъ *pulsatilla vulgaris* и другими, одаренными подобными имъ свойствами. Къ причинамъ также принадлежатъ: твердая вода, заключающая въ себѣ много солей, особенно ежели животные къ водѣ этой не привыкли.

§ 301.

Предохрани-
тельные мѣ-
ры.

Предохранительныя мѣры состоятъ въ избѣжаніи причинъ, производящихъ сію болѣзнь; сверхъ того, до выгона овецъ на пастбища, давать имъ нѣсколько сухаго корма. Непривык-

§ 299.

U zwierząt w wyższym stopniu choroby zabitych, lub upadłych, nerki są szare, kruche; błony wewnętrzne moczotoków i pęcherza urynowego zgrubiałe, plamami czerwonymi pokryte; uryna w pęcherzu jest wodnista, mięskuly zmiękzone krew rzadka, i wielkie wychudnienie całego ciała.

Znaki po-
śmiertne.

§ 300

Do najważniejszych przyczyn wzbudzających tę chorobę należy: zatrzymany wyziew skórny od zaziębienia, przy chłodnej porze i wiatrach; wypędzanie owiec na pastwiska mało pożywne, porośnięte rośliną *asclepias vincetoxicum*, która uważa się za najszkodliwszą, a także rośliną *pulsatilla vulgaris*, i innymi mającemi podobne własności. Do przyczyn także należy woda twarda, zawierająca w sobie wiele części solnych, szczególnie kiedy zwierzęta do tej wody nie są przyzwyczajone.

Przyczyny.

§ 301.

Środki zapobiegające zależą na unikaniu przyczyn zrzadzających tę chorobę, a nadto podawać owcom przed wypędzeniem na pastwiska nieco pokarmu suchego. Owiec nieprzyzwyczajonych nie

Środki zapo-
biegające.

шихъ овецъ не поить твердою водою, и въ холодноватые и сырые дни держать дома.

§ 302.

Врачебно-полицейское правило.

Мяса животныхъ, убитыхъ въ вышей степени болъзни, не употреблять въ пищу, особенно ежели уже есть значительное исхуданіе тѣла.

§ 303.

Обхожденіе съ больными.

Больныхъ животныхъ держать въ стойлахъ и давать хорошій сухой кормъ, а ежели при хорошей погодѣ выгоняютъ ихъ на пастбища, то прежде выгона давать всегда немного сухаго корма. Заболѣвающимъ можно давать, нѣсколько разъ въ день, по половинѣ стакана отвара льнянаго семени; на третій день болъзни можно такимъ же образомъ давать отваръ (*radicum consolidae maioris*), а еще чрезъ нѣсколько дней болтуху, съ прибавленіемъ немного известковой воды, пзвести или золы.

poić twardą wodą, a w dni chłodne i wilgotne w domu utrzymywać.

§ 302.

Mięsa ze zwierząt, w wyższym stopniu choroby ^{Przepisy policyjno-lekarskie.} tej zabitych, nieużywać na pokarm, szczególnie jeżeli już jest znaczne wychudnienie ciała.

§ 303.

Utrzymywać chore zwierzęta, w stanowiskach ^{Obchodzenie się z chorem.} i podawać dobry karm suchy, a jeżeli przy pogodzie wypędzają się one na pastwiska, to przed wypędzeniem zawsze potrzeba podawać cokolwiek suchego karmu. Chorym można podawać kilka razy na dzień po pół szklanki odwaru siemienia lnianego; na trzeci dzień choroby można takimże sposobem podawać odwar korzeni żywokostu (*radicum consolidae majoris*) a następnie za kilka jeszcze dni podawać pojło z dodaniem nieco wody wapiennej, wapua lub popiołu.

ГОЛОВОКРУЖЕНІЕ У ОВЕЦЪ.

(Hydrocephalus hydatideus).

§ 304.

Общая понятіи о болѣзняхъ.

Болезнь сія свойственна овцамъ (рѣдко рогатому скоту); преимущественно поражаетъ молодыхъ овецъ, бываетъ продолжительна и узнается съ трудомъ.

§ 305.

Ходъ болѣзней.

Животныя кажутся одурѣлыми; опускаютъ голову, или сворачиваютъ въ сторону; скрежещутъ зубами; издаютъ болѣзненные стоны; падаютъ на переднія ноги; потомъ приходятъ въ прежнее состояніе; а по прошествіи нѣсколькихъ дней, или недѣль, дѣлаются вялыми, имѣютъ нетвердую поступь, опускаютъ голову, отстаютъ отъ стада; при употребленіи пищи забываются до того, что держать кормъ во рту, не пережевывая его; заворачиваютъ голову на сторону чаще, поднимаютъ морду, часто падаютъ на голову; ветрятся кругомъ до упаду; теряютъ позывъ на кормъ; ослабѣваютъ и издыхаютъ въ нѣсколько мѣсяцевъ послѣ появленія болѣзни.

ZAWROT GŁOWY U OWIEC.

(Hydrocephalus hydatideus).

§ 304.

Choroba ta właściwa owcom, (rzadko bydlu rogatemu); napada najczęściej owce młode; bywa długotrwała, i w początkach trudna jest do poznania.

Ogólne wyobrażenie o chorobie.

§ 305.

Zwierzęta są jakby odurzone, głowę spuszcza- ją, albo na bok skrecają, zgrzytają zębami, pada- ją na nogi przednie, później znowu wracają do daw- nego stanu, a dopiero po kilku dniach, lub tygo- dniach, stają się smętne, chód mają chwiejący się, głowę zwieszają, zostają za trzodą, jedząc zapomi- nają się tak dalece, że trzymają długo pokarm w py- sku, nie przeżuwiają; skrecają częściej głowę na bok, podejmują pysk do góry, upadają często na głowę, kręcą się w kolo aż upadną; tracą apetyt, słabieją i zdychają w kilka miesięcy od rozwinię- nia się choroby.

Bieg choro- by.

§ 306.

Посмертныя
явленія.

При вскрытіи издохшихъ отъ сей болѣзни находятъ: тѣло изхудѣвшее; во внутренностяхъ, особенно же въ мозгъ, червей (*coenurus cerebrealis*) въ видѣ довольно большаго пузырька, который нерѣдко бываетъ съ куриное яйцо, наполненъ прозрачною жидкостію и показываетъ на своей поверхности много бѣлыхъ точекъ, похожихъ на крупы; иногда сихъ пузырьковъ находится нѣсколько, но тогда они бываютъ меньше, зацѣпляются за мозгъ и мозговья перепонки; иногда черепъ, гдѣ находится этотъ червь бываетъ мягче, что легко можно узнать черезъ пожатіе пальцемъ.

§ 307.

Причины го-
ловокру-
женія.

Причины этой болѣзни несовершенно извѣстны, полагаютъ однакожь: сильныя жары, или постоянную сырость, чрезмѣрное перекормленіе ягнятъ, слишкомъ питательнымъ кормомъ, потому, что при вліяніи сихъ обстоятельствъ болѣзнь обыкновенно появляется; ближайшую же причину болѣзни составляетъ приливъ крови къ мозгу и образованіе въ немъ пузырьчатаго червя извѣстнаго подъ именемъ мозговика (*coenurus cerebrealis*).

§ 306.

Przy otwieraniu sztuk upadłych z tej choroby, bywa znajdowane ciało wychudłe, we wnętrznościach robactwo, a szczególnie w mózgu wodnica mózgowa (coenurus cerebralis) w kształcie pęcherzyka dosyć dużego, niekiedy wielkości kurzego jaja, pęcherzyk ten płynem przezroczystym jest napelniony, i okazujący na swój powierzchni bardzo wiele kropek białych, podobnych do kaszy; czasami bywa tych pęcherzyków kilka a wówczas nieco są mniejsze, przyczepiają się one do mózgu, lub do błon mózgowych: czasami czaszka nad tém miejscem, gdzie się wodnica znajduje jest zmiękczoną, co się łatwo za uciśnieniem palca poznaje.

Znaki pośmiertne.

§ 307.

Przyczyny tej choroby nie są z pewnością poznane, uważają jednak następujące: mocne upały, lub ciągłą wilgoć, i zbyt znaczne przekarmianie jagniąt bardzo pożywnym pokarmem; dlatego że przy wpływie tych okoliczności, choroba zwykle się objawia; najbliższą zaś przyczynę choroby stanowi wpływ krwi do mózgu i utworzenie się w nim robaka pęcherzykowatego, znanego pod imieniem wodnicy mózgowej (coenurus cerebralis).

Przyczyny.

Къ причинамъ распространенія болъзни принадлежитъ употребленіе для приплода овецъ, имѣющихъ болъзнь сію, хотябы въ самомъ ея зародышѣ.

§ 308.

Предохранительныя мѣры.

Предохранительныя мѣры суть слѣдующія: не выпускать животныхъ на пастбища въ жаркое время, давать хорошій кормъ; избѣгать низкихъ луговъ; не давать ягнятамъ особенно худо сваривающагося корма; и ежели предвидится опасность болъзни, напр; ежели она часто появляется въ стадѣ, въ концѣ лѣта или осени, то каждой штукѣ пустить кровь, давать соленныя лекарства, поставить за ушами заволочки и по крайней мѣрѣ, на одинъ мѣсяць оставить ихъ въ нагноеніи; не стричь съ головы шерсти, не выводить овецъ на солнце, и подозрѣваемыхъ уже въ болъзни не употреблять для приплода.

§ 309.

Медико-полицейскія мѣры.

Медико-полицейскія мѣры тѣже, что въ чрезмѣрномъ моченспусканіи у овецъ.

§ 310.

Обхожденіе съ больными.

Вмѣсто леченія, которое здѣсь очень невѣрно, лучше всего убивать всѣхъ овецъ, обнаруживающихъ первое начало болъзни, потому, что мясо ихъ тогда еще можетъ быть употребляемо въ пищу.

Do przyczyn rozszerzenia się choroby, należy użycie do rozmnożenia owiec mających ją nawet w samym zarodku.

§ 308.

Srodki zapobiegające, są następujące: na pastwiska w czasie upałów zwierząt niewyganiać, dawać dobry pokarm, niewypędzać na łąki wilgotne, niedawać szczególnie jagniętom karmu niestrawnego, a jeżeli jest jaka zasadna obawa o zjawienie się choroby, np. jeżeli ta często w trzodzie ku końcowi lata, lub w jesieni zdarzać się zwykła, wówczas krew wszystkim sztukom zdrowym upuścić, podawać lekarstwa solne, porobić zawłoki za uszami, i przynajmniej przez miesiąc je pozostawić, niestrzydz welny na głowie, i niewystawiać owiec na działanie promieni słonecznych; a owiec o tę chorobę podejrzanych do płodu nieużywać.

Srodki zapobiegające.

§ 309.

Przepisy policyjno-lekarskie są takie same, jak w moczu wodnistym.

Przepisy policyjno-lekarskie.

§ 310.

Zamiast leczenia, które tutaj bywa bardzo niepewne, najlepiej zabijać wszystkie owce okazujące same początki choroby, dlatego że mięso ich wówczas może jeszcze być używane na pokarm.

Obchodzenie się z choromi.

КРУЖЕНИЕ ОВЕЦЪ ОТЪ ЧЕРВЕЙ ВЪ ЛОБНЫХЪ ПАЗУХАХЪ.

(*Oestrus ovium*).

§ 311.

Общая понятія о болѣзняхъ.

Болезнь эта свойственна молодымъ двухлѣтнимъ овцамъ, особенно, весною и лѣтомъ.

§ 312.

Ходъ болѣзней.

Овцы, ходя подносятъ переднія ноги будто бы желая чрезъ что либо переступить; поступь имѣють нетвердую, иногда подымають морду а иногда задирають всю голову въ продолженіе нѣсколькихъ минутъ, или же вертятъ ею въ разныя стороны; часто чихають, причѣмъ изъ ноздрей выходитъ слизь, а съ нею иногда выпадають черви меньшаго или большаго объема, смотря по времени пребыванія въ животномъ, перѣдко длиною въ $\frac{1}{2}$ дюйма, сначала бѣлаго, а послѣ желтоватаго цвѣта съ темно-желтыми пятнышками на хребтѣ и съ черными и бѣлыми полосками на брюхѣ. Ежели въ животномъ находится

GZIK W KOMÓRKACH CZOŁOWYCH U OWIEC.

(Oestrus ovium).

§ 311.

Choroba ta właściwa owcom młodym, dwuletnim, szczególnie bywa wczasie wiosny i lata. Ogólne wyobrażenie o chorobie.

§ 312.

Owce w chodzie nogi przednie podnoszą wysoko, jakby co przestąpić chciały, chwiejają się, czasami nos nagle do góry podnoszą, przez kilka minut głowę tak podniesioną trzymają, lub ją w różne strony obracają; często kichają, przytém wypływa klej z nozdrzy, a z nim niekiedy wypadają z nosa liszki gzik, mniejsze lub większe stosownie do czasu jaki w zwierzęciu przebywały, niekiedy na $\frac{1}{2}$ cala długie; z początku są białe, później żółtawe, mają brunatno-żółtawe centki na grzbiecie, a na brzuchu czarne i białe pręgi. Jeżeli niewiele jest liszek, to owce przy kichaniu wyrzucają je i zdrowieją; w przeciwnym zaś razie są bardzo niespokojne, chudnieją, Bieg choroby.

немного червей, то овцы, иногда, при чиханіи выкидываютъ ихъ всѣхъ и становятся здоровыми; въ противномъ же случаѣ дѣлаются чрезвычайно беспокойными и худѣютъ, или же вся носовая полость переходитъ въ антоновъ огонь, и тогда овцы издыхаютъ.

§ 313.

Причины. Насѣкомое извѣстное подъ именемъ овечьего овода (*oestrus ovium nasalis*), въ началѣ лѣта кладуть свои яйца въ ноздряхъ молодыхъ овецъ, яйца сии въ послѣдствіи перемѣняются въ личинки овечьего овода и производя своимъ раздраженіемъ страданіе въ лобныхъ пазухахъ, составляютъ ближайшую причину болѣзни.

§ 314.

Предохранительныя мѣры. Для предохраненія отъ сей болѣзни совѣтуютъ всѣмъ овцамъ, особенно же молодымъ, въ іюнѣ и іюль мѣсяцахъ, до выгона на пастбища, намазывать края ноздрей дегтемъ, или масломъ изъ оленьяго рога.

§ 315.

Медико-полицейскія мѣры. Медико-полицейскія мѣры такія же, какъ въ мочевомъ поносѣ у овецъ.

albo też cała jama nosowa przechodzi w gangrenę,
i śmierć następuje.

§ 313.

Owad znany pod imieniem gzyka owczego: (oes- Przczyzny.
trus ovium nasalis), w początku lata składa swoje
jajka w nozdrzach młodych owiec, te jajka zamie-
niają się później w liszki gzyka i sprawiając swoim
drażnieniem cierpienie w zatokach czolowych, stano-
wią najbliższą przyczynę choroby.

§ 314.

Dla zabezpieczenia się od tej choroby, potrzeba Srodki zapo-
wszystkim owcom mianowicie młodym, w czerwcu biegnące.
i lipcu przed wypędzeniem na paszę, smarować cza-
sami brzeg nozdrzy dziegciem lub olejkiem przy-
palonym.

§ 315.

Przepisy policyjno-lekarskie, takie same, jak Przepisy pó-
w moczu wodnistym u owiec. licyjno-lekar-
skie.

Обходженіе
съ больными.

Животнымъ, у коихъ замѣтно присутствіе личинокъ овечьяго овода, можно давать съ овсомъ порошокъ возбуждающій чиханіе напр. табакъ, порошокъ маіорана, или корня (*carlinae acaulis*).

§ 318.

СЛАБОСТЬ ВЪ БЕДРАХЪ У ОВЕЦЪ.

(*Rachialgia lumbalis*).

§ 217.

Общая понятіи о боль-
знь.

Слабость въ бедрахъ обыкновенно случается у двухгодовалыхъ или трехгодовалыхъ овецъ; притомъ бываетъ продолжительна и узнается съ большимъ трудомъ.

§ 318.

Ходъ боль-
знь.

Въ началѣ обнаруживаются: вялость, тоска, малозамѣтное расслабленіе въ тѣлѣ, особенно же въ задней его части и дрожь въ ушахъ; притомъ овцы заворачиваютъ назадъ голову и растягиваются, особенно когда находятся на солнцѣ. Въ нѣсколько мѣсяцевъ болѣзнь развивается; боль-

§ 316.

Zwierzętom u których postrzeżono obecność li-
szek gziką owczego, można dawać z obrokiem pro-
szek wzbudzający kichanie, np. tabakę, proszek ma-
jorani, lub proszek korzenia zeniszka przyziemnego
(*carlinae acaulis*).

Obchodzenie
się z chorými

WĄSAT CZYLI KOŁOWROT KRZYŻA U OWIEC.

(*Rachialgia lumbalis*).

W kanale pachygowym.

§ 317.

Wąsat u owiec zwykle się zdarza między 2—3 ro-
kiem ich życia, przytém jest długo-trwałą i trudną
do poznania chorobą.

Ogólne wy-
obrażenie o
chorobie.

§ 318.

Z początku postrzega się tylko mała ocięża-
łość, smętność, bardzo niewyraźne osłabienie, szcze-
gólnie tylnéj części ciała i drżący ruch uszu, przy-
tém skręcają owce w tył głowę, i wyciągają się
mianowicie, kiedy na działanie promieni słonecznych,
są wystawione. Po kilku miesiącach choroba się

Bieg choro-
by.

ныя имбють нетвердую поступь, чувствуютъ оцпенѣлость въ задней части; выставляють впередъ заднія ноги, хромають, шатаются, истощаются въ силахъ; отстають отъ стада; слишкомъ пугливы; отъ стѣсненія около чресель или хребта, падають и съ трудомъ поднимаются сами, или ихъ поднимають; наконецъ худѣють, хотя и не теряють позыва на кормъ; отъ истощенія силъ волочатъ ноги, ложатся и наконецъ издыхають послѣ 4 или 5 мѣсяцевъ болѣзни въ зимнее или осеннее время, а весною или лѣтомъ, черезъ нѣсколько недѣль послѣ ея появленія.

§ 319.

Посмертныя
явленія.

Послѣ смерти бываетъ изліяніе воды въ позвоночномъ каналѣ.

§ 320.

Причины.

Причинами сей болѣзни считается особенно чрезмѣрный припускъ барановъ къ овцамъ; сверхъ того къ причинамъ причисляють частыя перемѣны воздуха и сырость, но это еще требуетъ подтвержденія. Къ причинамъ распространенія болѣзни принадлежитъ употребленіе къ приплоду овецъ, пораженныхъ слабостію въ бедрахъ.

§ 321.

Предохрани-
тельные мѣ-
ры.

Для предохраненія отъ сей болѣзни должно избѣгать: вліянія перемѣнъ воздуха, дождя, холода.

rozwija; wówczas chód jest chwiejący się, skołowanie tylnej części, owce posuwają tylne nogi ku przodowi, spotykają się, chwieją na jedną lub drugą stronę, słabość coraz się powiększa, chore zostają za trzodą, są bardzo bojaźliwe; uciśnione około łądźwi, lub grzbietu upadają, i z trudnością się podnoszą, lub muszą być podejmowane; w końcu chudnieją, chociaż mają apetyt, coraz są bardziej osłabione, wlecą nogami za sobą, leżą i zdychają po 4—5 miesiącach w porze zimowej lub jesiennej, a po kilku tygodniach w porze letniej od czasu zjawienia się choroby.

§ 319.

Po śmierci bywa czasami wylanie się wody Znaki pośmiertne.
w kanale pacierzowym.

§ 320.

Za przyczynę tej choroby uważają się szczególnie Przyczyny.
zbyteczne przypuszczanie tryków do owiec, a nadto do przyczyn zaliczają częste zmiany powietrza i wilgoć, lecz to jeszcze potrzebuje potwierdzenia. Do przyczyn rozszerzania się choroby należy, użycie do rozmnażania owiec obarczonych wąsatem.

§ 321.

Dla zabezpieczenia się od tej choroby potrzeba Srodki zapobiegające.
uniknąć wpływu zmian powietrza, deszczu, zimna,

влажности; давать хорошиі кормъ и заболѣвшихъ овецъ неупотреблять для приплода.

§ 322.

Медико-по-
лицейскія
правила.

Медико-полицейскія правила также, что въ чрезвырномъ мочеиспусканиі у овецъ.

§ 323.

Обхожденіе
съ больными.

При обнаружившейся болѣзни давать хорошиі удобоваримый кормъ, избѣгать низменныхъ пастбищъ, соблюдать предложенныя выше предохранительныя мѣры, а върѣе всего подозрительныхъ овецъ назначать на убой, потому, что при обнаружившейся болѣзни нельзя полагаться на врачебныя средства.

ХРОМОТА У ЯГНЯТЪ.

(*Artrocace agnelorum*).

§ 324.

Общія поня-
тія о болѣ-
зни.

Болѣзнь эта свойственна ягнятамъ отъ 6—8 или 14 дней, до 5 или 8 недель; оказываетъ

wilgoci, podawać pokarm dobry, i owiec mających tę chorobę do rozmnożenia nieprzywać.

§ 322

Przepisy policyjno-lekarskie są te same jak w mo-
 czu wodnistym. Przepisy policyjno-lekarskie.

§ 323.

Przy okazaniu się choroby, dawać dobry i łatwo strawny pokarm, unikać niskich pastwisk, zwracać uwagę na wskazane wyżej środki zapobiegające, a najlepiej owce podejrzane przeznaczać na zarznięcie, dlatego że przy zjawieniu się już choroby, niemożna się spuszczać na środki lekarskie. Obchodzenie się z chorémi

---

 CHOROBA STAWÓW U JAGNIĄT.

(Artrocace agnelorum).

§ 324.

Choroba ta napastuje jagnięta od 6, 8 lub 14 dni, do 5 lub 8 tygodni od urodzenia; przybiéra cha-
Wyobrażenie ogólne o chorobie.

повально въ угонченной породѣ и чаще всего обнаруживается въ мартѣ и апрѣлѣ, мѣсяцахъ

§ 325.

Ходъ болѣз-
ни.

Молодые ягнята дѣлаются скучными, съ трудомъ могутъ ползать только на колынахъ; иногда болѣзнь обнаруживается на однихъ переднихъ, а иногда на однихъ заднихъ ногахъ; ноги около составовъ поражаются воспаленіемъ, переходящимъ въ нагноеніе; или же образуются въ ногахъ отекая опухоли; за тѣмъ ягнята слабѣютъ, не ходятъ, получаютъ недвижность въ спинѣ, не могутъ стоять, лежать, закручиваютъ голову, получаютъ поносъ и около 14 дня, или прежде, издыхаютъ.

§ 326.

Причины.

Причинами болѣзни считаются: даваніе сучнымъ овцамъ худаго, заплѣсневлаго корма, или худой воды; могутъ также содѣйствовать появленію болѣзни сырья; низменная пастбища и продолжительная непогода.

§ 327.

Предохрани-
тельная мѣ-
ры.

Предохранительныя мѣры, состоятъ въ избѣ-
ганіи причинъ.

rakter panujący w rasie poprawnej i najczęściej powstaje w marcu, albo w kwietniu.

§ 325.

Jagnięta stają się smętne, z trudnością mogą **Bieg choroby.** pelzać tylko na kolanach; choroba objawia się już na przednich, już na tylnych nogach, nogi około stawów są w stanie zapalnym, przechodzącym w ropienie; lub też tworzą się na nogach obrzęki ropę sączące, poczem jagnięta słabną, przestają chodzić, tracą władzę w krzyżu, niemogą stać, leżą, zakręcają głowę, dostają biegunki, i w dni 14, albo w cześniejsz zdychają.

§ 326.

Do przyczyn choroby zaliczają: podawanie owcom **Przyczyny.** kotnym karmu złego, spleśniałego, albo niedobrej wody; mogą także przyczynić się do powstania choroby, pastwiska wilgotne, niskie, i długo-trwała niepogoda.

§ 327.

Środki zapobiegające, zależą na unikaniu przy- **Środki zapo-**
czyn. **biegające.**

§ 328.

Медико-по-
лицейскіи
правила.

Мяса больныхъ ягнать, изнуренныхъ, или не
имбующихъ нѣсколькихъ недѣль отъ роду, не дол-
жно употреблять въ пищу.

§ 329.

Хождение за
больными.

Матерямъ кормящимъ больныхъ ягнать, на-
длежитъ давать хорошій кормъ, съ прибавленіемъ
по немногу порошка травы польни и априаго кор-
ня; самыхъ же ягнать содержать тепло, а при
обнаружившемся поносѣ совѣтуютъ поить ихъ
ромашковымъ настоемъ; это средство однакожь,
такъ какъ и много другихъ въ этой болѣзни ре-
комендуемыхъ, невѣрно, и потому болѣе надо-
бно обращать вниманіе на предохранительныя
мѣры.

§ 328.

Mięsa jagniąt chorych, wycieńczonych, lub nie- Środki poli-
mających kilku tygodni od urodzenia, nienależy uży- cyjno-lekar-
wać na pokarm. skie.

§ 329.

Maciorom karmiącym jagnięta chore, potrzeba Obchodzenie
dawać dobry pokarm, dodając do niego nieco ziela się z chorémi
piołunu i korzenia tatarakowego w proszku, same
zaś jagnięta utrzymywać ciepło; przy okazaniu się
biegunki, radzą pić je naparem z rumianku; ten
jednakże środek, jak i wiele innych w tej chorobie
zalecanych jest niepewny, i dlatego należy baczniej-
szą zwracać uwagę na środki zapobiegające.

БЪЛОЩЕТИНИЦА или ФИМЫ У СВИНЕЙ.

(Cachexia cellulosaе hydatigena suum).

Общія пони-
женія о боль-
зни.

Эта повадная болъзнь свойственна свиньямъ, имѣетъ очень медленное теченіе, очень трудно узнается въ началѣ своего появленія, случается чаще всего у откармливаемыхъ свиней, при маломъ движеніи и въ душныхъ хлѣвахъ.

Ходъ болъ-
зни.

Сначала замѣчается только вялость и медленность во всѣхъ движеніяхъ животнаго; потомъ оно теряетъ позывъ на кормъ, худѣетъ; появляется опухоль подъ челюстью, распространяющаяся подъ щеки, причемъ голосъ дѣлается осиплымъ, показывается матерія изъ носа и воздухъ выдыхаемый смраденъ, за тѣмъ наступаетъ ослабленіе въ заднихъ конечностяхъ, щетина теряетъ лоскъ расцепляется на концахъ, легко вырывается и даже сама выпадаетъ. Иногда являются опухоли подъ языкомъ, заключающія въ себѣ пузыристую глисту.

WĘGRY U ŚWINI.

(Cachexia cellulosaë hydatisigena suum).

§ 330.

Choroba ta panująca właściwa jest świniom, Wyobrażenia
 ma bieg bardzo powolny, nader trudną jest do po-
 znania w początku swego powstania; napastuje naj-
 częściej świnie karmne, mało używające ruchu i
 pomieszczone w chlewach dusznych. ogolne o cho-
 robie.

§ 331

Z początku postrzega się tylko ociężałość i powol-
 ność we wszystkich ruchach zwierzęcia, potem ono traci
 apetyt i chudnieje; powstaje obrzękłość pod szczęką,
 rozszerzająca się pod policzki, przyczem głos staje
 się chrapliwym, z nosa płynie ciecz i powietrze wy-
 chodzące jest smrodliwe, następuje osłabienie w no-
 gach tylnych, szereg traci połysk, rozszczepia się na
 końcach, łatwo daje się wyrwać, i nawet sama
 wypada. Niekiedy okazują się obrzękłości pod je-
 zykkiem, zawierające w sobie robaka pęcherzykowego.
 Bieg choro-
 by.

§ 332.

Посмертные
признаки.

У издохшихъ, или убитыхъ свиней кромѣ исхуданія, которое въ высшей только степени болѣзни бываетъ замѣтно, находятъ въ клетчатой плевѣ множество пузырчатыхъ маленькихъ глистовъ, извѣстныхъ подъ именемъ пузырехвоста клетчатки (*cysticercus cellulosaе*); глисты сии при разрѣзываніи свѣже убитыхъ свиней обнаруживаютъ даже движеніе, а мясо разрѣзываемое пожемъ при большомъ ихъ количествѣ издаетъ особеннаго рода скрипъ, сваренное же кажется какъ бы покрытымъ крупюю; въ наибольшемъ числѣ замѣчаются глисты между спинными и брюшными мышцами, а также около лопатокъ и окороковъ.

§ 333.

Причины.

Причинами болѣзни считаются: недостатокъ движенія и воды, при чрезмѣрномъ перекармливаніи и пребываніи свиней въ душныхъ хлѣвахъ и наследственное предрасположеніе.

§ 334.

Предохранительныя мѣры.

Предохранительныя мѣры состоятъ въ избѣганіи причинъ, и потому не должно торопиться съ откармливаніемъ, чрезъ обильное даваніе вишней браги, пивной гущи, картофеля и другихъ много питательныхъ веществъ, нужно притомъ

§ 332.

U świń upadłych albo zabitych, oprócz wychudnienia, postrzeganego tylko w zupełnym rozwinięciu się choroby, znajduje się w tkance komórkowatej, mnóstwo małych robaków pęcherzykowych, znanych pod nazwiskiem węgrowca (*cysticercus cellulosae*); robaki te przy rozrywaniu świeżo zabitych świń, okazują nawet ruch, mięso rzucone nożem, przy znacznej ich ilości wydaje pewien rodzaj chrzeszczenia a będąc zgotowane, zdaje się być okryte krupami; najwięcej tych robaków spostrzega się pomiędzy mięsami grzbietowemi i brzuchowemi, tudzież w okolicy łopatek i pośladków.

Znaki
pośmiertne.

§ 333.

Do przyczyn choroby zaliczają: brak ruchu i wody przy zbytelnym przekarmieniu świń, i utrzymywaniu ich w chlewach dusznych a nakoniec usposobienie spadkowe.

Przyczyny
choroby.

§ 334.

Środki zapobiegające zależą na unikaniu przyczyn, i dlatego nie należy się spieszyć z przekarmianiem przez dawanie zbyt obficie wywaru, słodzin, kartofli i innych posilnych istot; przytém należy dawać w obfitości dobrą wodę, często wypędzać i zmu-

Środki zapo-
biegające.

давать обильно хорошую воду, часто выгонять и заставлять откармливаемых свиней дѣлать движеніе, держать ихъ въ просторныхъ хлѣвахъ и не употреблять для приплода одержимыхъ этою болѣзнію.

§ 335.

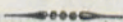
Медико-по-
лицейскія
мѣры.

Продажа мяса свиней, подверженныхъ этой болѣзни, должна быть запрещена.

§ 336.

Холденіе за
большими.

Заболѣвшимъ свиньямъ надлежитъ давать болѣе жидкій кормъ, и то въ небольшомъ количествѣ, и много чистой воды; къ корму прибавлять по немногу поташъ, блестящую печную сажу, желуди, сюрму, сѣрную печень и мѣдный купоросъ; по сей то послѣдней причинѣ хвалять для свиней, одержимыхъ этою болѣзнію, помои, вмѣстѣ съ остатками кислыхъ кушаній, изготовленныхъ въ мѣдной не луженой посудѣ; одержимыхъ вышею степенью болѣзни лучше всего немедленно убивать.

sząć świnie odkarmiane do ruchu, utrzymywać je w chlewach obszernych, a dotkniętych tą chorobą, nieużywać do rozmnożenia.

§. 335

Sprzedaż mięsa ze świń dotkniętych tą chorobą, powinna być wzbroniona. Środki policyjno-lekarskie.

§ 336.

Świniom chorym należy dawać pokarm bardziej płynny i to w niewielkiej ilości, tudzież wiele wody czystej; do karmu dodawać po trochu potażu, Iskniacę się sadzy z pieca, żółdzi, antymonu, wątroby siarczanej i koperwasu miedzianego; dla tej ostatniej przyczyny, zalecają bardzo dla świń uległych tej chorobie, pomyje z pozostałościami potraw kwaśnych, zgotowanych w naczyniach miedzianych, niepobielanych; dotknięte zaś chorobą w wyższym stopniu, najlepiej niezwłocznie zabijać. Obchodzenie się z chorými.

Wyobrazenie ogólne o chorobie.
Oni napisali od o nitam. Liska

О Т Д Ъ Л Ь Ц

Болезни повальные незаразительныя, свойственныя разнымъ породамъ домашнихъ животныхъ.

ПРОСТУДНАЯ ЛИХОРАДКА У ОТРЫГАЮЩИХЪ ЖВАЧКУ.

(Febris catharrhalis ruminantium).

§ 337.

Общія понятія о бо-лезни.

Болезнь сія, свойственная рогатому скоту, преимущественно же овцамъ, оказывается чаще всего осенью и принимаетъ иногда видъ повальной.

§ 338.

Ходъ бол-езни.

Животныя дѣлаются скучными, понижаютъ головами, дрожать, теряютъ позывъ на кормъ; носовая перепонка краснѣетъ, глаза дѣлаются сухими; обнаруживается кашель. Около третьяго дня начинается отдѣленіе изъ ноздрей слизи, съ тѣмъ вмѣстѣ животныя кажутся веселѣе, позывъ на кормъ возвращается, и чрезъ нѣсколько дней онѣ выздоравливаютъ.

O D D Z I A Ł II.

Choroby panujące niezaraźliwe, właściwe różnym rodzajom zwierząt domowych.

GORĄCZKA KATAROWA U ZWIERZĄT PRZEŻUWAJĄCYCH.

(Febris catharrhalis ruminantium).

337.

Choroba ta, właściwa bydłu rogatemu, szczególnie zaś owcom, okazuje się najczęściej w je-^{Wyobrażenia ogólne o chorobie.} sieni, i przybiera niekiedy charakter panującej.

§ 338.

Zwierzęta stają się smętne, zwieszają głowę, ^{Bieg choroby.} trzęsą się, tracą apetyt, błona nosowa czerwienieje, oczy stają się suche i powstaje kaszel. Około trzeciego dnia z nozdrzy poczyną się wydzielać śluz, zarazem zwierzęta zdają się być weselsze, apetyt powraca, i po kilku dniach zdrowieją.

Иногда, особенно у овецъ присоединяется поражение гортани, съ ожесточеніемъ всѣхъ припадковъ, лихорадка угрожаетъ характеромъ гнили, кашель бываетъ сильный, изъ носа истекаетъ много матеріи желтоватой, или же съропепельнаго цвѣта и отвратительнаго запаха; дыханіе притомъ бываетъ затруднительное, хрипливое, животныя ослабѣваютъ и издыхаютъ около 14 дня отъ начала болѣзни.

Иногда болѣе страдаетъ перепонка, выстилающая развѣтвленіе дыхательнаго канала въ легкихъ; наступаетъ сильный кашель, жестокая лихорадка и на второй уже день показывается истечение изъ ноздрей матеріи, иногда съ кровью, и все это можетъ или уменьшиться мало по малу и окончится выздоровленіемъ, либо перейти въ чахотку легкихъ.

Нерѣдко лихорадка бываетъ сопряжена съ воспаленіемъ подреберной плевы; въ такомъ случаѣ, кромѣ описанныхъ выше припадковъ, больное животное изъясняетъ боль отъ прижатія груди, и незаметно обыкновеннаго движенія реберъ.

§ 339.

Причины болѣзни.

Причинами болѣзни полагаются внезапныя переменны воздуха, особенно весною и осенью, очень теплое содержаніе животныхъ въ стойлахъ, холодъ, сырость, выгонъ на пастбища, покрытыя

Niekiedy mianowicie u owiec przyłącza się cierpienie krtani, ze wszystkimi bardziej gwałtownymi przypadłościami, gorączka zagraża przejściem w zgniłą, kaszel bywa mocny, z nosa się wydziela wiele materyi żółtawej, albo popielatej, zapachu obrzydliwego; oddech przytém bywa utrudzony, chrapliwy, zwierzęta słabną, i po 14 dniach od początku choroby zdychają.

Niekiedy bardziej cierpi błona wyścielająca rozgałęzienie kanału oddechowego w płucach; następuje mocny kaszel, gwałtowna gorączka i już na drugi dzień, okazuje się plynienie z nozdrzy materyi, czasami ze krwią i wszystko to może albo się zmniejszyć powoli i zakończyć wyzdrowieniem, albo przejść w suchoty płucne.

Gorączka częstokroć bywa połączoną z zapaleniem błony piersiowej, w takim przypadku oprócz wyżej opisanych przypadłości, zwierzę chore okazuje się czulém na przyciśnięcie piersi, i niedaje się spoztrzeć zwykłego poruszania żeber.

§ 339.

Do przyczyny choroby zaliczają się: nagle zmiany powietrza, mianowicie na wiosnę i w jesieni, zbyt ciepłe utrzymywanie zwierząt w stanowiskach, zimno, wilgoć, wypędzanie na pastwiska pokryte obfi- Przyczyny choroby.

обильною россою, или шеемъ и т. п. чаще всего подвергаются болъзни животныя слабаго сложенія.

§ 340.

Предохранительныя мѣры.

Предохранительныя мѣры состоятъ въ избѣганіи причинъ; ежели болъзнь угрожаетъ, можно давать по немногу равныхъ частей сыры, поваренной соли и полыни, или горечавки; если же животныя промокнуть на пастбищахъ, то вытирать ихъ соломою.

§ 341.

Медико-поліцейскія правила.

Животныхъ подверженныхъ болъзни, не должно употреблять въ пищу, ежели болъзнь имѣетъ тнилостный характеръ, или сопряжена съ сильнымъ воспаленіемъ легкихъ, или подреберной плевры.

§ 342.

Обхожденіе съ больными.

Въ первомъ началѣ болъзни надлежитъ назначать кормъ малопитательный, на пр. болтуху, или отруби; не должно выгонять ихъ на пастбища и притомъ можно, когда дозволяютъ обстоятельства, вытирать тѣло скребницами или соломою и давать, нѣсколько разъ въ день, глауберовую соль отъ $\frac{1}{2}$ до нѣсколькихъ лотовъ; затѣмъ, когда послѣдуетъ послабленіе на низъ, можно:

tą rosą, albo szronem i t. d. najczęściej ulegają chorobie zwierzęta słabej kompleksyi.

§ 340.

Środki zapobiegające zależą na unikaniu przyczyn; jeżeli choroba zagraża to można dawać po trochu, po równej części, siarki, soli kuchennej i piołunu albo goryczki; gdy zaś zwierzęta przemokną na pastwiskach, wówczas wycierać je słomą.

Środki zapobiegające.

§ 341.

Mięsa ze zwierząt dotkniętych chorobą nie należy używać na pokarm, skoro choroba ma charakter zgnily, lub też połączona jest z mocnym zapaleniem płuc, albo błony piersiowej.

Środki policyjno-lekarskie.

§ 342.

W samym początku choroby należy dawać karm mało pożywny, np. pojło, albo otręby, nie trzeba wypędzać zwierząt na pastwiska, nadto gdy pozwolą okolicznosci, można wycierać ciało zgrzeblami, lub słomą, i po kilka razy na dzień dawać od pół do kilku łótów soli glauberskiej, poczem gdy nastąpi rozwolnienie:

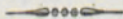
Obchodzenie się z chorómi.

Взять: порошка верхушек полыни,
 корня девесила,
 можжевельныхъ ягодъ по 10
 лотовъ,
 сѣрнаго цвѣта и женьхъ ко-
 стей по 4 лота,
 смѣшать съ мукою и водою, и давать рогатому
 скоту три раза въ день по куску, величиною въ
 большое куриное яйцо, а овцамъ въ грецкій о-
 рѣхъ.

При сопряженіи болѣзни съ гнилою горячкою,
 полезно назначать питательный кормъ, и возбуж-
 дающія средства, камфору, скапидарное масло
 и т. п., напр.

Взять: солянокислой соды, порошка полыни
 и корня дягила по 1 лоту, камфоры 1 скрупуль,
 скапидарнаго масла $\frac{1}{2}$ драхмы, порошка можже-
 вельныхъ ягодъ и воды, сколько нужно для сдѣ-
 ланія кашки. Смѣсь сія назначается для одной
 больной овцы, на четыре приѣма въ теченіи дня.

При сопряженіи болѣзни съ воспаленіемъ лег-
 кихъ или подреберной плевы, можно дѣлать за-
 волоки или гноеточки на передней части гру-
 ди, или въ гривенкѣ у коровъ.

Wcz: proszku ziela piołunu,

korzenia omanu,

jagód jałowcowych po łótów 10,

kwiatu siarazanego i

kości spalonych po 4 łóty,

zmieszaj z wodą i mąką, i dawaj bydłu rogatemu trzy razy na dzień, po kawalku wielkości dużego jaja kurzego, owcom zaś wielkości orzecha włoskiego.

W razie połączenia się choroby zgorączką zgniałą, dobrze jest dawać karm posilny, i środki pobudzające, kamforę, olejek terpentynowy i t. p. np.

Wcz: solanu sody, proszku piołunu i korzenia dzięgla, po łócie, kamfory 1 skrupuł, olejku terpentynowego $\frac{1}{2}$ drachmy, proszku jagód jałowcowych i wody, ile potrzeba dla zrobienia ciasta. Mieszanię tę dawać dla jednej owcy chorėj, w czterech dozach, w przeciągu jednego dnia.

W razie połączenia się choroby z zapaleniem płuc, albo błony piersiowej, można robić zawłoki albo apertury na przodzie piersi lub na podgarlu u krów.

ПРОСТОЙ И КРОВАВЫЙ ПОНОСЬ.

(Diarrhaea et disenteria).

§ 343.

Признаки бо-
лезни.

Поносъ случается у разныхъ породъ домашнихъ животныхъ, и узнается по частымъ отдѣленіямъ жидкаго кала, что иногда соединяется съ натугами и испражненіемъ кровавой слизи, или чистой крови. Въ первомъ случаѣ поносъ есть простой, во второмъ кровавый. Въ обоихъ видахъ животныя теряютъ позывъ на кормъ, худѣютъ, а иногда присоединяются лихорадочныя движенія.

§ 344.

Причины.

Причины поноса: худой испорченный, покрытый плѣсенью кормъ, отава, употребленіе въ пищу растений заключающихъ острия начала, выгонъ скота на пастбища покрытыя инеемъ, дурная болотная, или испорченная вода, внезапныя перемены сухаго на подножный кормъ, неопрытное содержаніе животныхъ и простуда.

BIEGUNKA ZWYCZAJNA I KRWAWA.

(Diarrhaea et disenteria).

§ 343.

Biegunka zdarza się u różnego rodzaju zwierząt domowych, i poznaje się przez częsty odchód kału rzadkiego, co niekiedy bywa połączone z wydymaniem się, i odchodami śluzu krwawego, albo czystej krwi. W pierwszym przypadku biegunka jest zwyczajna, w drugim krwawa. W obu razach zwierzęta tracą apetyt, chudnieją, a niekiedy przyłączają się zjawiska gorączkowe.

Znaki choroby.

§ 344.

Przyczyny biegunki są: zły, zepsuty, spleśniały karm, potraw, użycie na pokarm roślin zawierających pierwiastki ostre, wypędzanie bydła na pastwiska pokryte szronem, woda zła błotnista, albo zepsuta, nagle zmiany karmu suchego na zielony, nieochędźne utrzymywanie zwierząt i zaziębienie.

Przyczyny.

§ 345.

Предохранительныя мѣры состоятъ въ избѣганіи причинъ.

§ 346.

Вѣдико—полицейскія мѣры. Въ случаѣ великаго изнуренія и похуданія животныхъ одержимыхъ поносомъ, мяса ихъ не должно употреблять въ пищу.

§ 347.

Хожденіе за больными. Больныхъ животныхъ содержать въ теплыхъ стойлахъ, не давать имъ другаго корма, кромѣ болтухи въ маломъ количествѣ, слизистые отвары, напр. льнянаго семени, или алтейнаго корня; черезъ нѣсколько дней послѣ того поить отваромъ мыльнаго корня (*symphitum officinale*), подѣ конецъ болѣзни, когда нѣтъ уже горячки, можно употреблять вяжущія и горькія средства, и мало по малу по окончаніи болѣзни, переходить къ сухому удобоваримому корму.

Простой поносъ, появляющійся у травоядныхъ животныхъ весною, не требуетъ никакого леченія, не слѣдуетъ только выгонять животныхъ на пастбища натоцакъ, а должно давать имъ предѣть по немногу сухаго корма.

При появленіи поноса у молодыхъ, поворожденныхъ животныхъ, надобно, при содержаніи ихъ въ теплыхъ стойлахъ, давать матерямъ кор-

§ 345.

Środki zapobiegające zależą na unikaniu przy-
czyn. Środki zapobiegające.

§ 346.

W razie znacznego wycieńczenia i wychudnienia
zwierząt dotkniętych biegunką, mięsa ich na pokarm
nieużywać. Środki policyjno-lekar-
skie.

§ 347.

Zwierzęta chore utrzymywać w stanowiskach
ciepłych, niedawać im innego karmu, oprócz pojl
w niewielkiej ilości, odwaru klejkiego np. siemienia
lnianego, albo korzenia ślazowego; za kilka dni po-
tém poić odwarem korzenia żywokostu (*symplithum
officinale*), w końcu choroby, skoro już ustanie go-
rączka, zadawać środki ściągające i gorzkie, i po-
woli po ustaniu choroby, powracać do karmu su-
chego, i łatwo strawnego. Obchodzenie
się z choré-
mi.

Biegunka zwyczajna, okazująca się na wiosnę u
zwierząt roślino-żernych, niewymaga żadnego lecze-
nia, nienależy tylko wypędzać zwierząt na pastwi-
ska naczezo, a potrzeba im przedtém dawać po tro-
chu suchego karmu.

W razie powstania biegunki u zwierząt młodych, no-
wo-narodzonych, potrzeba przy utrzymywaniu w sta-
nowiskach ciepłych dawać maciorom karmiącym

мящимъ больныхъ дѣтей хорошій, удобоваримый кормъ и прибавлять къ нему легко вяжущія и горькія средства, напр. вербовую кору, съ желтою горечавкою; больныхъ же поить отваромъ льнянаго, или коноплянаго семени, или же отваромъ проскурняка, либо алтейнаго корня.

РАЗДУТОСТЬ БРЮХА.

(Tympaanites).

§ 348.

Признаки бо-
лѣзни.

Раздутость брюха случается чаще всего у рогатаго скота и овецъ; познается изъ внезапнаго раздуванія брюха, принимающаго видъ кожи, туго натянутой на барабанъ; въ слѣдствіе чего приостанавливается дыханіе и кровообращеніе и скоро наступаетъ смерть, отъ удушія или отъ разорванія желудка.

§ 349.

Причины.

Причины: чрезмѣрное пресыщеніе животныхъ свѣжимъ и сочнымъ кормомъ, особенно ежели вдругъ послѣ сего ихъ поятъ. Сюда при-

jagnięta chore karm dobry, łatwo strawny, i dodawać do niego środki lekko ściągające i gorzkie, np. korę wierzbową z goryczką żółtą; chore zaś zwierzęta pić odwarem siemienia lnianego, albo konopnego, lub też odwarem z liści albo korzeni ślazowych.

ODEMKA ALBO ROZDĘCIE BRZUCHA.

(Tympanites).

§ 348.

Rozdęcie brzucha wydarza się najczęściej u bydła rogatego i owiec; poznaje się przez nagłe rozdymanie się brzucha, przybierającego postać skóry, tego naciągniętej na bębnie; w skutek czego zatrzymuje się oddech i krążenie krwi i prędko następuje śmierć z zaduszenia, lub pęknięcia żołądka.

Znaki choroby.

§ 349.

Przyczyny: zbyt znaczne przesylenie zwierząt karmem świeżym i soczystym, mianowicie kiedy wkrótce potem ich poją. Tutaj należą szczególnie wszyst-

Przyczyny.

надлежать особенно всѣ породы трилистника (*trifolium*), метлика водяная (*rosa aquatica*), люцерна, эспарцетъ и всѣ хлѣбныя растенія прежде цвѣта, ихъ семена несовершенно созрѣвша и т. п.

§ 350.

Предохранительныя мѣры.

Предохранительныя мѣры состоятъ въ томъ, чтобы не давать животнымъ вдругъ много корма, заключающаго въ себѣ выше описанныя растенія и не позволять имъ пить тотчасъ послѣ накормленія.

§ 351.

Хожденіе за больными.

Замѣтивъ первые признаки болѣзни, можно дать отъ 1 до 3 лотовъ пережженной извести разведенной въ фунтъ воды для рогатаго скота, а отъ $\frac{1}{4}$ до 1 лота для овецъ; вмѣсто сего можно употреблять нашатырный спиртъ и даже разведенное въ водѣ мыло, или щелокъ, золу и т. п. Но вѣрнѣйшее средство состоитъ въ проколотіи брюха троакаромъ, по правиламъ зоохирургіи.

§ 348.

Przyczyny: zbyteczne przesuwanie zwierząt karmieniem wiewszymi i szczepkami mianowicie kiedy wkrótce po potem ich pojaz. Tutaj należa szczególnie uważać

kie rodzaje koniczyny (*trifolium*), wikliny wodnej (*poa aquatica*), *Lucerna*, *sparetta* i wszystkie rośliny zbożowe przed kwitnieniem i ich nasiona nie zupełnie dojrzałe i t. p.

§ 350.

Środki zapobiegające zależą na tém, ażeby nie-
dawać zwierzętom nagle wiele karmu, zawierają-
cego w sobie wyżej wzmiankowane rośliny i nie-
pozwalać im pić zaraz po nakarmieniu.

Środki zapo-
biegające.

§ 351.

Po dostrzeżeniu pierwszych znaków choroby, można dać od 1 do 3 lotów wapna przepalonego z 1 funtem wody dla bydła rogatego, a od $\frac{1}{4}$ do 1 lota dla owiec; zamiast tego można używać spirytusu soli amoniackiej, a nawet mydła rozprowadzonego w wodzie, albo lugu, popiołu i t. p. lecz za najpe-
wniejszy środek uważa się przekłucie brzucha troj-
grańcem podług przepisów zooclirurgii.

Obchodzenie
się z chorémi

§ 352.

Понявъ, что животное заболело, нужно немедленно прекратить кормить его и дать ему покой. Если животное не ест и не пьет, то нужно дать ему слабительное и рвотное. Если животное не ест и не пьет, то нужно дать ему слабительное и рвотное.

ЛОМКОСТЬ КОСТЕЙ.

(Cachexia ossifraga).

§ 352.

Общая по-
нятия о бо-
лезни.

Болезнь, свойственная рогатому скоту и козамъ, состоитъ въ томъ, что кости получаютъ такую хрупкость, что отъ малѣйшей причины переламываются.

§ 353.

Ходъ болѣ-
зни.

Ходъ болѣзни есть слѣдующій: кожа дѣлается жесткою, шерсть взъерошена, мордное зеркальце теряетъ блескъ, носовая перепонка необыкновенно блѣдна, иногда замѣчается скрежетаніе зубовъ; больныя при томъ теряютъ позывъ на кормъ и къ питью, а жадно пожираютъ известь, глину, печную золу, мѣль и т. п.; въ послѣдствіи присоединяется поносъ и животное, истощенное, издыхаетъ.

§ 354.

Посмертные
признаки.

При вскрытіи животныхъ, жиру обыкновенно вовсе не бываетъ, или вмѣсто его находится жи-
ровидная слизь, мясо вялое, блѣдное; въ глав-
ныхъ полостяхъ тѣла замѣчаются: водянистыя

L O M I K O S T.

(Cachexia ossifraga).

§ 352.

Choroba właściwa bydłu rogatemu i kozom, odznacza się przez to, że kości stają się tak kruchymi, iż łamią się za najmniejszą przyczyną.

Wyobrażenie ogólne o chorobie.

§ 353.

Bieg choroby jest następujący: skóra staje się twarda, sierć najeżona, koniec nosa traci połysk, błona nosowa nadzwyczaj blada, niekiedy daje się słyszeć zgrzytanie zębami, chore nadto tracą chęć do jadła i picia, a cheiwie pożerają wapno, glinę, popiół z pieca, kredę i t. p. następnie przyłącza się biegunka i zwierzęta wyniszczone zdychają.

Bieg choroby.

§ 354.

Przy otworzeniu zwierząt, tłuszczu zwykle wcale niebywa; albo w miejscu jego znajduje się śluz słoninowaty, mięso wiotkie, blade, w jamach głównych ciała dają się spostrzegać nagromadzenia

Znaki pośmiertne.

накопленія, брыжеечныя желѣзы отвердѣлыя, въ кишкахъ бываетъ иногда много глистовъ и надкостная плева на переломленныхъ костяхъ бываетъ отъ краевъ переломовъ болѣе или менѣе отставшею; концы костей такъ хрупки, что ихъ очень легко можно переломить. Костный мозгъ бываетъ въ меньшемъ количествѣ и гораздо жиже противъ обыкновеннаго.

§ 355.

Причины.

Причинами болѣзни считаются: низменное и болотистое положеніе мѣсть, худой малоштателъный кормъ, испорченная кислая брага, и также сѣно заключающее въ себѣ много осота (*carex acuta et vesicaria*), ситника полеваго (*incus campestris*), льснаго тростника (*scirpus sylvaticus*), хвоща (*equisetum arvense*), водянаго шавля (*rumex aquaticus*) и въенника или паутника (*anthericum ossifragum s. tofieldia pallustris*) и другихъ тому подобныхъ травъ.

§ 356.

Предохранительныя мѣры.

Предохранительныя мѣры состоятъ въ избѣганіи причинъ.

§ 357.

Медико-полицейскія правила.

Въ высшей степени болѣзни, при изнуреніи или открытіи послѣ смерти значительныхъ поврежденій въ тѣлѣ, мяса не должно употреблять въ пищу.

wodniste, gruczoly kreskowe stwardniale, w kisz-
kach bywa niekiedy wiele robaków i błona przyko-
stna mniej więcej odstaje od brzegów złamań; koń-
ce kości tak są kruche, że je łatwo można złamać.
Szpik kostny bywa w mniejszej ilości i bardziej
płynny jak zazwyczaj.

§ 355.

Do przyczyn choroby zaliczają się: niskie i
błotniste położenie okolic, zły niepożywny karm; ze-
psuty, kwaśny wywar; tudzież jak niektórzy utrzy-
mują siano, zawierające w sobie wiele ostu (*carex*
acuta et *vesicaria*), sitowia polowego (*incus campe-*
stris), trzciny lesnej (*scirpus silvaticus*), chwoszczu
(*equisetum arvense*), szczawiu wodnego (*rumex aqua-*
ticus) i pajęcznicy (*anthericum ossifragum* s. *tofieldia*
pallustris) i innych tym podobnych ziół.

Przyczyny.

§ 356.

Środki zapobiegające zależą na unikaniu przy-
czyn. Środki zapo-
biegające.

§. 357.

W wyższym stopniu choroby, przy wyniszcze-
niu, lub też w razie znalezienia znacznych odmian
w ciele, nie należy mięsa używać na pokarm. Środki poli-
cyjno-lekar-
skie.

§ 358.

Хождение за
больными.

Больнымъ надлежитъ назначать хорошій питательный кормъ, и притомъ можно давать слѣдующую смѣсь:

Взять: порошка корня желтой горечавки,
аирнаго по 4 лота,
перечной мяты 1 лоть,

налить тремя фунтами кипячей воды, чрезъ полчаса процѣдить и прибавить: печной блестящей сажи 4 лота; сѣрнистаго калия 2 лота; каждыя 2 часа, взболтавши, давать по 2 столовыхъ ложки больнымъ коровамъ.

Не бесполезно здѣсь также употреблять можжевеловыя ягоды, мѣль и жженыя кости, до тѣхъ поръ, пока животныя не покажутъ къ нимъ отвращенія.

§ 359.

§ 360.

§ 361.

§ 362.

§ 363.

§ 364.

§ 365.

§ 358.

Chorym należy przeznaczać karm dobry, poży- ^{Obchodzenie}
wny, i nadto można dawać następującą mieszanię: ^{się z chorými}

Weź: proszku korzeni goryczki żółtj,
tataraku po łótów 4.
ziela mięty pieprzowj łót 1.

nalej trzema funtami wody wrzącej, za półgodziny
przecedź i dodaj: sadzy błyszczącej z pieca łótów 4,
wątroby siarczanej łótów 2; co dwie godziny po skłó-
ceniu dawaj krowom chorym po 2 łyżki stołowe.

Można tutaj także używać jagody jałowcowe,
kręde i kości spalone dotąd, aż póki zwierzęta nie
okażą do nich wstrętu.

КРОВАВОЕ МОЛОКО.

(Muletus cruentus).

§ 359.

Свойство и
признаки бо-
лезни.

Болезнь сия часто появляющаяся на большомъ числѣ штукъ, обыкновенно съ началомъ весны и въ концѣ осени, когда животныя выгоняются на пастбища, бываетъ у коровъ, овецъ, а иногда и у кобылицъ.

Главный признакъ болезни составляетъ молоко краснаго цвѣта, совершенно смѣшанное съ кровью; притомъ отдѣляется оно часто изъ сосковъ само собою; иногда покрывается синими сливками и теряетъ собственный вкусъ. Иногда молоко бываетъ желтаго цвѣта, горькаго вкуса и особеннаго отличительнаго запаха, но это не будетъ кровавое молоко, а только другія его измѣненія, зависящія отъ разныхъ мѣстныхъ причинъ и появляющіяся также на многихъ штукахъ.

§ 360.

Причины-

Всѣ описанныя здѣсь измѣненія молока происходятъ отъ употребленія для корма особеннаго

K R W A W E M L E K O

(Mulctus cruentus).

§ 359.

Choroba napastująca często znaczną ilość sztuk, ^{Własności i} mianowicie w początku wiosny, i w końcu jesieni, ^{znaki choro-} by. kiedy zwierzęta wypędzają na paszę, zdarza się u krów, owiec a niekiedy i u kłaczy.

Głównym znakiem choroby jest mléko koloru czerwonego, zupełnie zmięszane ze krwią, przyczém wydziela się ono często z promion samo przez się, niekiedy powleka się siną śmietanką i traci smak właściwy. Niekiedy mléko bywa koloru żółtego gorzkie i szczególnego zapachu; lecz to niebędzie mléko krwawe, tylko inne jego odmiany, zależące od wielu przyczyn miejscowych i dotykające również znaczną ilość sztuk.

§ 360.

Wszystkie wyżej opisane odmiany mléka, pochodzą z używania na pokarm szczególnego rodzaju ro- Przyczyny.

рода растений, особенно ежели животные выгоняются на пастбища въ раннюю весну, или позднюю осень, когда, при недостаткѣ хорошаго корма, животные принуждены съдѣть вредныя имъ травы. Собственно кровавое молоко происходитъ отъ съдѣнія растений, заключающихъ въ себѣ острия летучія начала; сюда относятся почти всея растенія принадлежащія къ семейству лютиковыхъ (*ranunculaceae*), изъ семейства первоцветныхъ (*primulaceae*), изъ молочайныхъ (*euphorbiaceae*), и многихъ другихъ, отличающихся подобными свойствами.

§ 361.

Предохранительныя мѣры.

Предохранительныя мѣры состоятъ въ избѣганіи причинъ.

§ 362.

Медико-полицейскія правила.

Молока, обнаруживающаго какое нибудь измѣненіе, не должно употреблять въ пищу.

§ 363.

Хожденіе за больными.

При появленіи сей болѣзни нужно перемѣнить пастбища, и штукамъ, у которыхъ отдѣляется кровавое молоко, можно давать слизистые отвары льнянаго семени, алтейнаго корня, или же льняной или конопляной избоины, съ прибавленіемъ по-немногу селитры, сѣрниокислаго поташа, или даже поваренной соли.

ślin, mianowicie, gdy zwierzęta wypędzają się na pastwiska podczas wczesnej wiosny, albo późnej jesieni, kiedy dla braku dobrego karmu, zmuszone są jeść szkodliwe dla nich zioła. Właściwie mleko krwawe pochodzi z pożywania roślin, zawierających w sobie pierwiastki ostre, lotne, tutaj należą: prawie wszystkie rodzaje jaskrów (ranunculaceae), niektóre rodzaje pierwiosnków (primulaceae), ostro-mleczów (euphorbiaceae) i wiele innych odznaczających się podobnemi własnościami.

§ 361.

Srodki zapobiegające zależą na unikaniu przy- Srodki za-
czyn. pobiczające.

§ 362.

Mleka okazującego jakąkolwiek zmianę na po- Srodki poli-
karm nieużywać. cyjno-lekar-
skie.

§ 363.

Przy zjawieniu się tej choroby należy zmienić Obchodzenie
pastwiska, i sztukom, u których wydziela się mleko się z chorémi
krwawe można dawać odwary klejkie z siemienia
lnianego, korzenia ślazowego, lub też wytłoczyny
lniane, albo konopne z dodaniem po trochu saletry,
siarkanu potażu, albo nawet soli kuchennej.

Въ случаѣ появленія другихъ выше описанныхъ перемѣнъ молока, достаточно будетъ перемѣнить только кормъ и пастбища.

КРОВАВОЕ МОЧЕИСПУСКАНИЕ у РОГАТАГО
СКОТА и ОВЕЦЪ.

(Staematuria).

§ 364.

Общая понятія о болѣзняхъ.

Часто появляется на многихъ штукахъ весною въ маѣ мѣсяцѣ, когда цвѣтутъ сосны, или когда скотъ пасется въ дубовыхъ лѣсахъ. Она можетъ быть сопряжена съ горячкою, или же бываетъ безъ оной. Иногда же бываетъ только припадкомъ въ сибирской язвѣ.

§ 365.

Течение болѣзни.

Ежели болѣзнь безъ горячки, тогда замѣчается только истечение мочи, смѣшенной съ кровью и унылость животныхъ. Въ высшей степени болѣзни, моча отходитъ въ большемъ количествѣ и болѣе кровава; бѣненіе сердца незамѣтно; тѣло

W razie okazania się innych wyżej opisanych odmian mleka, dosyć będzie zmienić tylko karm i pastwiska.

MOCZ KRWAWY U BYDŁA ROGATEGO I OWIEC.

(Stacmaturia).

§ 364.

Często się objawia na wielu sztukach, na wiosnę w maju kiedy sosny kwitną i kiedy bydło chodzi po lasach dębowych. Może być choroba ta bez gorączki, lub z gorączką połączona. Czasami jest tylko znakiem przy zarazie śledziony.

Ogólne wyobrażenie o chorobie.

§ 365.

Jeżeli choroba jest bez gorączki, to postrzega się tylko wypływ uryny krwawej, doskonale ze krwią pomieszanej i zwierzęta są smętne. W wyższym stopniu choroby uryna odchodzi w większej ilości, bardziej krwawa, bicia serca nieczuć, ciało staje się

Bieg choroby.

дѣлается горячимъ, при давленіи поясницы ощущается боль, походка трудная.

Ежели болѣзнь въ самомъ началѣ сопряжена съ горячкою, тогда замѣтны: нѣсколько разъ возвращающаяся дрожь, кровавая моча, унылость сильное бѣненіе сердца, попеременный холодъ и жаръ тѣла и твердый пометъ. Въ продолженіи болѣзни, на 4 или 5 день ея существованія, моча заключаетъ еще болѣе крови, истекаетъ каплями и животныя издыхаютъ.

Эта однакожь болѣзнь, ежели она не жестока и безъ горячки, продолжается иногда до двадцати слишкомъ недѣль, и въ это время состояніе животнаго иногда дѣлается хуже, иногда лучше.

§ 366.

Посмертные
признаки.

При вскрытіи животныхъ, издохшихъ отъ сей болѣзни, находятъ почки опухшими, наполненными кровью, черноватыми и удоборазрываемыми.

§ 367.

Причины
крововаго
моченепуска-
нія.

Къ причинамъ, производящимъ эту болѣзнь, принадлежать: съданіе въ большемъ количествѣ, особенно натошакъ: 1) листьевъ съ деревьевъ, заключающихъ въ себѣ много бальзамическихъ или вязующихъ частей, напр. листьевъ дубовыхъ, вязовыхъ и ольховыхъ, а также сосновыхъ пучковъ; 2) растений, заключающихъ въ себѣ острые вещества, какъ то: ranunculus, anemone, equi-

gorące, ból następuje za uciśnieniem łądźwi i chód utrudzony.

Kiedy choroba w samym początku z gorączką jest połączona, to postrzega się dreszcz kilka razy powracający, odpływ uryny krwawej, smętność, bicie serca wyraźne, ciało zimne i gorące naprzemian i kał twardy. W dalszym ciągu choroby, około 4 lub 5 dnia jej trwania, uryna więcej jest zakrwawiona, kroplami odpływa, i zwierzęta żyć przestają.

Choroba ta jednak jeżeli jest nietak gwałtowna i bez gorączki trwa niekiedy więcej niż 20 tygodni, a w tym czasie stan zwierzęcia czasem pogorsza się i polepsza naprzemiany.

§ 336.

Przy otwieraniu zwierząt upadłych z tej choroby bywają nerki zbrękle, krwią napelnione, czar-
niawe i kruche.

Znaki po-
śmiertne.

§ 367.

Do przyczyn rządzących tę chorobę należą: ^{Przyczyny} zjadanie w wielkiej ilości szczególnie naczno ^{moczu krwa-} 1mo liści z drzew zawierających w sobie wiele części ^{wego.} balsamicznych lub ściągających np. liści dębu, wią-
zu i olchy, a także pączków sosnowych; 2re roślin zawierających w sobie pierwiastki ostre, jakoto:

setum; 3) травъ растущихъ на влажныхъ и тѣнистыхъ лугахъ.

Къ причинамъ также принадлежитъ употребленіе испорченной, или болотной воды.

§ 368.

Медико-полицейскія
правила.

Медико-полицейскія правила тѣже самыя, какія въ мочевомъ понось у овецъ.

§ 369.

Обхожденіе
съ больными.

Во время появленія болъзни, перемѣнить пастбища, давать притомъ хорошей сухой кормъ, напр. хорошее сѣно въ маломъ количествѣ, болтуху, или нѣсколько разъ въ день ячменную воду, либо отваръ льнянаго семени, къ чему для рогатаго скота можно прибавлять по $\frac{1}{2}$, а для овецъ по $\frac{1}{4}$ лота селитры, и сверхъ того сильнымъ штукамъ бросить кровь.

ranunculus, anemonae, equisetum, 3^{cie} traw rosna-
 eych w miejscach wilgotnych i cienistych.

Do przyczyn także należy użycie zepsutėj, lub
 błotnistėj wody.

§ 368.

Przepisy policyjno-lekarskie, te same jak w mo- Przepisy po-
 czu wodnistym u owiec. licyjno-lekar-
 skie.

§ 369.

W czasie okazania się choroby: przemienić pa- Obchodzenie
 stwiska, dawać przytém dobry karm suchy, np. się z chorémi
 dobre siano w małej ilości, podawać także pojło,
 albo kilka razy na dzień wodę jęczmienną lub od-
 war siemienia lnianego, do czego można dodawać
 dla bydła po $\frac{1}{2}$, a dla owiec $\frac{1}{4}$ łóta saletry, a
 nadto silnym sztukom, krew puścić.

ПЕЧЕНОЧНЫЕ ГЛИСТЫ У ОВЕЦЪ, а ИНОГДА
и у РОГАТАГО СКОТА.

(*Cachexia icterico-verminosa, labes hepatis
verminosa*).

§ 370.

Общія поня-
тія о болѣ-
зни.

Болезнь эта продолжительна, у овецъ часто соединяется съ водяною, обыкновенно бываетъ повальной, и въ началѣ почти всегда трудно ее узнать. Случается иногда и у рогатаго скота.

§ 371.

Ходъ болѣ-
зни у овецъ.

У овецъ болѣзнь обнаруживается слѣдующи-
ми признаками: глаза блѣдные, мрачные, вѣки
полузакрытыя; соединительная плева глазъ жел-
товато-красновата, или желтовата; перепонка въ
ноздряхъ и во рту, также и десны блѣдныя; зу-
бы шатаются; языкъ покрытъ вязкою матеріею;
подъ щекою водяная опухоль. Овцы имѣютъ
медленную походку, отстаютъ отъ стада, мало
ѣдятъ, на пашнѣ избираютъ сухія растенія пре-
имущественно передъ сырыми и худѣютъ. Иног-
да на правой сторонѣ живота, за короткими реб-

MOTYLICA WĄTROBOWA U OWIEC, A CZASEM
U BYDŁA ROGATEGO.

(Cachexia icterico-verminosa, labes hepatis
verminosa).

§ 370.

Choroba ta długo-trwała, bywa często połączona z owiec ze zgnilizną, często też okazywać się zwykła w sposób panujący, z początku prawie zawsze bywa niepoznana. Zdarza się niekiedy i u bydła rogatego.

Ogólne wyobrażenie o chorobie.

§ 371.

U owiec choroba się odznacza przez przypadłości następujące: oczy są blade, smętne, powieki na pół zamknięte, błona łącząca oka żółtawo-czerwona lub żółtawa; błona nozdrzowa i pyska oraz dziąsła blade, zęby ruszające się, język klejem powleczone i postrzega się pod szczęką obrzękłość wodna. Owce chód mają powolny, zostają zwykle za trzodą, jedzą mało, wybierają na paszy bardziej suche, niż wilgotne rośliny i chudną. Czasami na prawej stronie brzucha, za krótkimi żebrami postrzega się obrzękłość, a miéjsce to uciskane ból sprawia. Ape-

Bieg choroby u owiec.

рами, замѣчается опухоль, и мѣсто это, будучи придавлено, болитъ. Позывъ на кормъ небольшой; жажда сильная; овцы въ этой болѣзни любятъ земляныя вещества, и посему лижутъ каменные стѣны, или хватаютъ землю. Кашель съ самаго начала болѣзни бываетъ сухой, или влажный и удушливый; иногда послѣ кашля, изъ легкихъ выпадаютъ черви съ клѣвкою матеріею. Въ концѣ болѣзни пометъ дѣлается жидкимъ, кожа издаетъ смрадныя испаренія, овцы худѣютъ и издыхаютъ.

§ 372.

Посмертные
признаки.

Послѣ смерти находятъ почти все тѣ измѣненія, какія послѣ водяной болѣзни; сверхъ того печень удоборазкрываема, расширена, тяжелѣе обыкновеннаго, по крайней мѣрѣ въ два раза и синяго, или черноватаго цвѣта; желчный пузырь увеличенъ; желчные протоки заключаютъ множество глистовъ разной величины, менѣе или болѣе около 1 дюйма длины и около 3 линій широты; глисты сии бываютъ бѣлаго, темно-черноватаго, или зеленоватаго цвѣта, плоски, тѣстообразны и замараны желчью.

§ 373.

Ходъ болѣ-
зни у рогата-
го скота.

У рогатаго скота замѣчаются слѣдующіе признаки: глаза мутны; шерсть взъерошена; кожа сухая и крѣпко пристающая къ ребрамъ; теплота

tyt mały, pragnienie wielkie, lubią owce w tej chorobie istoty ziemne i dlatego liżą mury, lub ziemię chwytają. Kaszel od początku choroby bywa suchy, lub wilgotny, duszący, czasami po kaszlu wypada z płuc robactwo z klejem. Przy końcu choroby, kał bywa płynny, przewiew skórny smrodliwy, owce chudnieją i zdychają.

§ 372.

Po śmierci znajdują się prawie wszystkie zmiany podobne jak po zgniliznie, a oprócz tego wątroba jest bardzo krucha, rozdęta, dwa razy przynajmniej cięższa niż zwyczajnie, sinawa lub czarniawa; pęcherz żółciowy powiększony, zawiera wewnątrz równie jak i kanały żółciowe mnóstwo robaczków rozmaitej wielkości, mniej więcej około 1 cała długich, 4 linie szerokich, te są białawe, brunatno czarniawe, lub zielonawe, płaskie, listkowate i żółcią zwalane.

Znaki pośmiertne.

§ 373.

U bydła rogatego, postrzegają się znaki następujące: oczy mdłe, sierć najeżona, skóra sucha, mocno do żeber przylegająca, ciepło ciała zmniejszone. Cze-

Bieg choroby u bydła rogatego.

тѣла уменьшена. Часто бываетъ вопючій поносъ, водяныя опухоли въ разныхъ мѣстахъ, шатаніе зубовъ, уменьшеніе жвачки, молоко водянистое и неприятнаго запаха. Прочіе признаки какъ при жизни, такъ и послѣ смерти, тѣже, что у овецъ.

§ 374.

Время продолженія болѣзни.

Болѣзнь продолжается весьма долго, отъ трехъ мѣсяцевъ до одного года. У овецъ же, которыхъ хорошо содержать, болѣзнь эта можетъ продолжаться даже два года.

§ 375.

Причины.

Къ причинамъ принадлежатъ: продолжительная сырость, частое пребываніе животныхъ на пастбищахъ низменныхъ, влажныхъ и поросшихъ жирными травами; употребленіе корма испорченнаго, гнилаго; частое и чрезмѣрное обремененіе желудка и оттого происходящее худое пищевареніе; переносъ болѣзни съ родителей на дѣтей.

Ближайшую же причину сей болѣзни составляютъ образующіеся съ желчнымъ пузырь и въ желчныхъ каналахъ глисты, называемые печеночными (*distoma hepaticum*).

§ 376.

Предохранительныя мѣры.

Предохранительныя мѣры тѣже самыя, какъ при водяной болѣзни у овецъ. Сверхъ того, ежели

sto bywa biegunka smrodliwa, bywają obrzękłości wodne, w różnych miejscach, zęby się poruszają, przeżuwanie się zmniejsza, mleko staje się wodniste i nabiera nieprzyjemnej woni. Inne zaś znaki tak za życia jak i po śmierci są te same co u owiec.

§ 374.

Trwanie choroby jest bardzo długie, od trzech miesięcy do roku. U owiec zaś dobrze utrzymujących choroba lat parę przeciągnąć się może.

Trwanie choroby.

§ 375.

Do przyczyn należą: długo-trwała wilgoć, częste przebywanie zwierząt na pastwiskach niskich, wilgotnych i porosłych trawami tłustymi, użycie karmu zepsutego, zgnilego; częste i zbyt liczne obładowanie żołądka i pochodzące ztąd złe trawienie a nakoniec przejście choroby z rodziców na dzieci.

Przyczyny.

Najbliższą zaś przyczynę tej choroby stanowią tworzące się w pęcherzu żółciowym i w kanałach żółciowych, robaki nazywane motylką wątrobową (*distoma hepaticum*).

§ 376.

Środki zapobiegające są te same co w zgniliznie u owiec, a nadto przeprowadzić potrzeba jeżeli oko-

Środki zapobiegające.

обстоятельства дозволяютъ; то расположить животныхъ въ другихъ отдаленныхъ помѣщеніяхъ.

§ 377.

Медико-полицейскія правила.

Медико-полицейскія правила:

1. Неупотреблять въ пищу мяса убитыхъ въ этой болѣзни животныхъ, то есть когда болѣзнь уже усилилась и находятся подкожныя водяныя опухоли, или вода въ груди, или же большое изнуреніе тѣла.

2. Неупотреблять къ приплоду больныхъ овецъ.

§ 378.

Обходженіе съ больными.

Больныхъ животныхъ не должно подвергать вліянію обстоятельствъ причиняющихъ появленіе болѣзни, и для того давать имъ сколько возможно хорошій кормъ, удобоваримый и питательный, напр. измолотыя зерна, хорошее ароматическое сѣно, можно также употреблять муку изъ желудей и особенно хвалить здѣсь вещества горькія, ароматическія и заключающія въ себѣ пригорѣлое масло и блестящую сажу; ихъ ежедневно надобно давать всѣмъ больнымъ, напр. взять порошка полыни, айрнаго корня по 4 части, блестящей сажи и селитры по 2 части, перезженныхъ костей 1 часть, скапидарнаго и пригорѣлаго масла по $\frac{1}{2}$ части, смѣшать все это съ мукой и водой, и давать всякой больной овцѣ по 1—2 лота, а коровамъ по 3—6 лотовъ. Вме-

liczności pozwalają zwierzęta do innych oddalonych stanowisk.

§ 377.

Przepisy policyjno-lekarskie:

1. Mięsa ze zwierząt w tej chorobie zabitych Przepisy policyjno-lekarskie. nieużywać na pokarm, wówczas kiedy choroba doszła już do wysokiego stopnia, jeżeli są obrzękłości wodne podskórne, woda w piersiach lub wielkie wychudnienie ciała.

2. Od płodu owce chore wylączyć.

§ 378.

Niemozna zwierząt chorych wystawiać na wpływy Obchodzenie się z chorémi. rządzące okazanie się tej choroby, i dlatego dawać ile można najlepszy pokarm, łatwo strawny posilny np. szrotowane ziarna i dobre aromatyczne siano: można także używać mąkę z żołądki, a szczególnie zachwalają tutaj istoty gorzkie, aromatyczne i zawierające w sobie olejek przypalony i sadzę blyszczącą; wszystko to potrzeba dawać codziennie każdej sztuce choréj np. wziąć proszku piołunu, korzeni tataraku po 4 części, sadzy blyszczącej i saletry po 2 części, wypalonych kości 1 część, olejku terpentyntynowego i przypalonego po 1/2 części, zmieszać to wszystko z mąką i wodą i dawać każdej choréj owcy po 1 do 2, a krowom po 3 do 6 łótów. Zamiast tego można dawać pojło z dodaniem

того можно давать болтуху, съ прибавленіемъ свѣжеприготовленной известковой воды, (*) или по нѣскольку капель горнаго масла (*oleum petrae*).

Върше всего однакожь, всѣхъ не только заболѣвшихъ, но даже подозрѣваемыхъ, штукъ обращать на убой, потому, что на врачебныя средства рѣдко полагаться можно.

378

ЛЕГОЧНЫЕ ГЛИСТЫ У ЯГНЯТЪ И ТЕЛЯТЪ,
или ЧЕРВИВЫЙ КАШЕЛЬ.
(*Tussis verminosa*).

§ 379.

Общія понятія о болѣзняхъ.

Болезнь эта бываетъ повальная; часто сопряжена съ печеночными глистами, или водяною болѣзною и всего чаще поражаетъ животныхъ питающихся еще молокомъ или годовиковъ, именно ягнятъ и телятъ.

(*) Известковая вода готовится распустивъ 1 часть негашеной извести въ 30 частяхъ холодной воды и послѣ опаденія на дно не растворяющихся частей слить сверху прозрачную жидкость и содержать въ сосудахъ плотно закупоренныхъ.

świeżej wody wapiennej, (1) lub podawać po kilkanaście kropel olejku skalnego (oleum petrae).

Najpewniej jednak wszystkie sztuki, nietylko okazujące początek choroby, lecz nawet i podejrzone, na rzeź przeznaczają dla tego że na środki lekarskie rzadko tutaj można się spuszczać.

CHOROBA ROBACZNA PŁUC U JAGNIĄT I CIEŁĄT, CZYLI KASZEL Z ROBAKÓW PŁUCNYCH (Tussis verminosa).

§ 379.

Choroba ta bywa panującą, często zdarza się Ogólne wyobrażenia o chorobie. razem z motylicą wątrobową, lub zgnilizną, najczęściej napastuje zwierzęta jeszcze ssące, lub też roczniaki mianowicie jagnięta i cielęta.

(*) Woda wapienna otrzymuje się przez rozpuszczenie 1 części wapna niegaszonego w 30 częściach zimnej wody, poczem po opadnięciu na dno części nierozpuszczalnych, płyn klarowny potrzeba zwierzchu zlać i w naczyniu dobrze zamkniętym utrzymywać.

§ 380.

Ходъ болъ-
зни.

Припадки болъзни суть слѣдующіе: мрачный взглядъ; блѣдная кожа; соединительная плева глазъ блѣдно-синяго цвѣта; кашель частый; короткій и удушливый; послѣ кашля изъ носа вытекаетъ вязкая матерія, а съ нею мѣлкіе, скрученные, ниткообразные червячки. Перепонка поздравей и рта блѣднаго цвѣта, отдѣляетъ много вязкой матеріи; притомъ разслабленіе и истощеніе тѣла; примѣтное біеніе сердца; уменьшеніе позова на кормъ; испражненія низомъ сначала правильныя, а потомъ избыльныя и жидкія; затѣмъ изнуреніе увеличивается и слѣдуетъ смерть отъ гнилой горячки, или отъ удушенія. Болъзнь продолжается нѣсколько недѣль; иногда нѣсколько мѣсяцевъ, или болѣе.

§ 381.

Какъ разли-
чать поваль-
ное воспали-
еніе легки-
хъ отъ легоч-
ныхъ гли-
стовъ.

Разница между повальнымъ воспаленіемъ легки-
хъ и легочными глистами:

*Въ легочныхъ гли-
стахъ:*

Страдаютъ однѣ моло-
дыя животныя.

Кашель бываетъ мо-
крый, сильный и уве-
личивающійся всякій
день.

*Въ повальномъ воспа-
леніи легки-
хъ:*

Страдаютъ какъ ста-
рыя, такъ и молодыя.

Кашель охриплый, ко-
торый постепенно ути-
хаетъ.

§ 380.

Przypadłości choroby są następujące: spojrzanie smętnie, skóra blada, błona łącząca oka blado-sinawego koloru, kaszel częsty, krótki, duszący; po kaszlu wypływa klój lepki z nosa, a z nim skrecone drobne robaczki, podobne do nitok. Błona nozdrzy i pyska bladego koloru, śluz lepki wydzielająca; przytém jest osłabienie, wychudnienie, bicie serca wyraźne, apetyt zmniejszony, odchód kału z początku regularny, później obfity, płynny; osłabienie później coraz jest większe i następuje śmierć z gorączki zgnilłej, lub z uduszenia się. Choroba trwa kilka miesięcy lub jeszcze dłużej.

Bieg choroby.

§ 381.

Różnica choroby robacznej płuc od zarazy płucnej:

W chorobie robacznej płuc:

Chorują same zwierzęta młode.

Kaszel jest wilgotny, głośny, i codziennie powiększający się.

*W zapaleniu płuc pa-
nującém.*

Równie stare jak i młode chorują.

Kaszel jest chrapliwy, coraz bardziej cichy.

Jak rozróżnić zapalenie płuc pa-
nujące od ro-
bactwa płu-
cnego.

При ожесточеніи болъзни, животныя лежатъ.

Въ легкихъ находятся глисты.

Легкія не имбють кругомъ желтой матеріи и нетяжеловѣсны.

Животныя въ высшей степени болъзни постоянно стоятъ.

Въ легкихъ и въ воздушныхъ проводахъ нѣтъ глистовъ.

Легкія весьма тяжелы и окружены желтою матеріею.

§ 382.

Посмертные признаки.

При вскрытіи павшихъ или убитыхъ животныхъ обнаруживаются слѣдующія признаки: въ грудной полости вода; легкія вялы, расширены и блѣдны, воздушный каналъ наполненъ значительнымъ количествомъ пѣнящейся вязкой матеріи, въ которой находятся глисты отъ 1 до 1½ дюйма длиною, весьма тонкія, наподобіе нитокъ и желтовато-бѣловатаго цвѣта; глисты сіи называются *strongylus filaria* v. *mycurus*.

§ 383.

Причины болъзни.

Причины легочныхъ глистовъ почти тѣ же, которыя могутъ дать начало печеночнымъ глистамъ, особенно же влажныя пастбища, тѣсныя и удушливыя стойла, которыя имѣя пагубное вліяніе на здоровье матокъ беременныхъ, причиняють появленіе сей болъзни у новорожденныхъ. Важную наконецъ причину составляетъ употребленіе для приплода старыхъ и ослабленныхъ

Za pogorszeniem się choroby, zwierzęta leżą.

Znajdują się robaczki w płucach.

Płuca niemają na oko-
to materyi żółtej, i nie są
bardzo ciężkie.

Zwierzęta w wyższym stopniu choroby ciągle stoją.

Niema robaków w płucach, ani w drogach powietrznych.

Płuca są bardzo ciężkie i materyą żółtą otoczone.

§ 382.

Otwieranie zwierząt upadłych lub dobitych, od-
krywa następujące zmiany: woda w próżni piersiowej, Znaki po-
płuca wątłe, rozdęte i blade, drogi powietrzne zna-
czną ilością kleju pniącego napelnione, a w kleju smiertne.
postrzegają się robaczki od 1 do 1½ cala długie,
bardzo cienkie jak nici, żółtawo-białawego koloru, i
to są nitkowce (*strongylus filaria* v. *mycrurus*).

§ 383

Przyczyny choroby robacznej płuc, prawie są te same, jakie mogą dać początek motylicy wątrobowej, szczególnie zaś pastwiska wilgotne, ciasne i duszne stanowiska, które wpływając szkodliwie na zdrowie kotnych i cielnych matek, zrzadzają zjawienie się tej choroby, u nowo-narodzonych. Przyczyny choroby.

Ważną nakoniec przyczynę stanowi użycie do przyplodku starych i osłabionych owiec i tryków,

овецъ и барановъ, или употребленіе барана кт
слишкомъ большому числу овецъ, особливо въ
короткое время.

§ 384.

Предохрани
тельные мѣ
ры.

Предохранительныя мѣры состоятъ въ избѣ-
ганіи причинъ, способствующихъ болѣзни; сверхъ
того, если есть недостатокъ въ хорошемъ кормѣ
и болѣзнь угрожаетъ появленіемъ, то можно по-
сыпать кормъ смѣсью составленною по ровну изъ:

порошка айрнаго корня,

можжевеловыхъ ягодъ,

полыни,

жженныхъ костей, или

доснящейся сажи.

§ 385.

Медико-по-
лицейскія
правила.

Медико-полицейскія правила тѣже, что и въ
водяной болѣзни у овецъ.

§ 386.

Обхожденіе
съ больными.

Если уже болѣзнь появилась въ стадѣ, то
надлежитъ дѣлать окурки животныхъ, сожигая
на раскаленныхъ угляхъ кожу, шерсть и рога и
заставляя ихъ втягивать исходящій притомъ дымъ,
обращая однакожъ вниманіе на то, чтобы про-
должительная окурка не причинила удушенія. Вме-
сто описанныхъ окурковъ, можно на разогрѣтые
камни поливать каплями деготь. Кроме того,

albo użycie tryków do zbyt wielkiej liczby owiec, szczególnie w krótkim czasie.

§ 384.

Środki zapobiegające zależą na unikaniu przy czyn sprzyjających chorobie, a nadto jeżeli jest brak dobrego pokarmu, i grozi choroba zjawieniem się, to można dosypywać do karmu mieszaninę złożoną z równych części:

Środki zapobiegające.

proszku korzeni tataraku,
jagód jałowcowych,
piołunu,
kości spalonych albo
sady blyszczącej.

§ 385.

Przepisy policyjno-lekarskie są te same co w zgniliznie u owiec.

Przepisy policyjno-lekarskie.

§ 386.

Jeżeli się już choroba zjawiała w trzodzie, to trzeba robić nakadzania zwierząt, paląc na rozżarzonych węglach skórę, sierć i rogi i wystawiając zwierzęta na wychodzące ztąd dymy; zwracać jednakże uwagę należy, żeby przy dłuższem nakadzaniu nie spowodować uduszenia. Zamiast opisanych nakadzania można rozgrzane kamienie polewać kroplami dziegieć. Oprócz tego dawać lekarstwa wskazane

Chłodzenie si choré-

давать лекарства, предложенныя въ предохранительныхъ мѣрахъ, или же другія имъ подобныя, какъ то: корень горечавки, скапидарное и пригорьлое масло, дубовую и ивовую кору и т. д.

Само собою разумѣется, что кромѣ предложенныхъ здѣсь средствъ, кормъ долженъ быть сухой, сколько возможно больше питательный и удобоваримый.

w środkach zapobiegających, lub téż inne podobnych im własności, jakoto: korzeń goryczki, olejek terpentynowy i przypalony, korę wierzbową i dębową it. d.

Samo z siebie wypływa, że oprócz podanych tutaj środków, karm powinien być suchy, o ile można najbardziej posilny i łatwo strawny.

ПРАВИЛА ОБЪ ОСМОТРАХЪ ДОМАШНИХЪ
ЖИВОТНЫХЪ, ИХЪ МЯСА И ДРУГИХЪ
ПРОДУКТОВЪ.

ЧЕШСЬ II.

ПРЕПИСЫ О РЕКВИЗИИ ЗВЕРЗАТЪ ДОМОВЫХЪ,
ИХЪ МЯСА І ІННЫХЪ ПРОДУКТОВЪ.

w środkach zapobiegających, lub też inne podobnych
 im własności, jakoteż: korzeń gorzkiej, olejek terpentynowy
 i przysiany, kora wierzbową i dębowa i t. d.

Samo robota, jakżeby była, nie może być
 sama z siebie wpływać, że oprócz podobnych tu-
 taj środków, karm powinien być suchy, o ile można
 najbardziej posily i łatwo strawny.

ЧАСТЬ II.

ПРАВИЛА ОБЪ ОСМОТРАХЪ ДОМАШНИХЪ
ЖИВОТНЫХЪ, ИХЪ МЯСА И ДРУГИХЪ
ПРОДУКТОВЪ.

CZĘŚĆ II.

PRZEPISY O REWIZYI ZWIERZĄT DOMOWYCH,
ICH MIĘSA I INNYCH PRODUKTÓW.

II ТЪАР

I.

ОБЪ ОСМОТРЪ ДОМАШНИХЪ ЖИВОТНЫХЪ
ПРИГОНЯЕМЫХЪ ИЗЪ ЗАГРАНИЦЫ.

§ 387.

Общія поло-
женія.

Дабы предупредить внесеніе скотской заразы въ Царство, всякаго рода домашнія животныя пригоняемыя въ Царство какъ для потребностей жителей онаго, такъ равно и перегоняемыя только чрезъ Царство транзитомъ, подвергаются медицинскому осмотру.

Осмотръ сей производится съ соблюденіемъ болѣе или менѣе строгихъ правилъ, смотря по тому, существуетъ ли или нѣтъ чума рогатаго скота въ пограничныхъ мѣстахъ и представлены ли гуртовщиками необходимыя въ первомъ случаѣ свидетельства.

Правила сіи суть слѣдующія:

I.

O REWIZYI ZWIERZĄT DOMOWYCH
Z ZAGRANICY PRZYPĘDZANYCH.

§ 387.

W celu zapobieżenia wprowadzeniu zarazy bydłej do kraju, przypędzane do kraju różnego rodzaju zwierzęta tak na potrzeby jego mieszkańców, jak równie i przepędzane tylko transito przez królestwo podlegają lekarskiej rewizyi.

Przepisy
ogólne.

Rewizya ta odbywa się z zachowaniem mniej lub więcej ostrych przepisów, stósownie do tego, czy panuje lub niepanuje zaraza bydłeca w miejscach do granicy przyległych, i czy właściciele konieczne w pierwszym przypadku przedstawili świadectwa.

Przepisy te są następujące:

А. Правила объ осмотръ домашнихъ животныхъ на границу, когда въ соседнихъ странахъ ить чумы рогатаго скота.

§ 388.

Какъ произ- Домашнія животныя пригоняемая изъ загра- водятся ос- ницы, какъ то: рогатый скоть, лошади, овцы мотры при и свиньи, если въ томъ государствѣ изъ кото- благополуч- раго онъ пригоняются, ить чумы рогатаго ско- номъ состоя- та на пространство объясненномъ въ § 52, при нн здоровья входъ въ Царство должны быть осмотрѣны по- ственныхъ та на пространство объясненномъ въ § 52, при ственныхъ входъ въ Царство должны быть осмотрѣны по- государ- ствахъ. граничнымъ лекаремъ, буде онъ состоитъ при ствахъ. ствахъ. заставѣ, въ противномъ же случаѣ должностнымъ лекаремъ перваго горада въ Царствѣ, чрезъ который по постоянно определенному маршруту, животныя будутъ прогоняемы (см. § 412).

§ 389.

Продолже-
ніе.

Рогатый скоть не степной и вообще домашнія животныя, прогоняемая въ малыхъ партіяхъ, т. е. не больше 10 штукъ, не подвергаются непременно осмотру въ первомъ мѣстечкѣ по правиламъ изложеннымъ въ § 412, развѣ только въ такомъ случаѣ, если онъ предназначенъ на продажу въ томъ же мѣстечкѣ во время ярмарки.

A. Przepisy o rewizyi zwierząt domowych na granicy, wówczas kiedy w sąsiednich stronach niema zarazy bydłej.

§ 388.

Zwierzęta domowe przepędzane z zagranicy, jako: bydło rogate, konie, owce i świnie, jeżeli w tym kraju skąd one pochodzą niema zarazy bydłej w przestrzeni oznaczonej w § 52, przy wejściu do kraju, mają być obejrzone przez lekarza pogranicznego, jeżeli się ten przy komorze znajduje, w przeciwnym zaś razie przez lekarza rządowego pierwszego miasta w królestwie, przez które podług stale oznaczonej drogi, zwierzęta będą przepędzane (patrz § 412).

Jak się odbywają rewizye przy pomysłnym stanie zdrowia, w państwach ościennych.

§ 389.

Bydło rogate niestepowe i w ogólności zwierzęta domowe, przepędzane w małych partyach, to jest: nie więcej jak sztuk 10, niepodlegają koniecznej rewizyi w pierwszym miasteczku, podług przepisów wyłożonych w § 412, wyjąwszy taki przypadek, jeżeli one przeznaczone są na sprzedaż w miasteczku w czasie jarmarku.

Ciąg dalszy.

§ 390.

Продолже-
ние.

Осмотры животных на границь производят-
ся лекаремъ на особо для сего назначенномъ мѣ-
стѣ, называемомъ обсервационнымъ, которое под-
робно описано въ § 56. Прогонъ животныхъ отъ
пограничной черты до обсервационнаго мѣста,
должно производить по указанной лекаремъ до-
рогѣ, дабы избѣгнуть встречъ и сообщеній раз-
ныхъ отдѣльныхъ партій.

§ 391.

Продолже-
ние.

Лекарскій осмотръ долженъ быть производимъ
во время корма и водоя скота, дабы въ то же
время можно было удостовѣриться, не потерялиль
животныя позыва на кормъ и какова ихъ жажда.

§ 392.

Продолже-
ние.

Если въ сосѣдственномъ государствѣ нѣтъ
чумы рогатаго скота, то гуртовщики при прого-
нѣ животныхъ оттуда, не обязаны непременно
представлять на границѣ медицинскихъ свидѣ-
тельствъ о благосостоянии здоровья и лекарскій
осмотръ не долженъ продолжаться болѣе того вре-
мени, какое, смотря по числу прогоняемаго скота,
необходимо для точнаго его осмотра, съ тѣмъ
однакожь, чтобы ни въ какомъ случаѣ, скотъ не
былъ задерживаемъ на границѣ болѣе 24 часовъ.

§ 390.

Rewizye zwierząt na granicy odbywają się przez lekarza, w miejscu osobno do tego przeznaczoném i nazwaném obserwacyjném, które szczegółowo opisano w § 36. Przepędzanie zwierząt od linii pogranicznej do miejsca obserwacyjnego, ma się odbywać po drodze przez lekarza wskazanej, w celu uniknięcia spotkania i komunikacji różnych oddzielnych partyi.

§ 391.

Rewizya lekarska powinna być odbywana w czasie pojenia i karmienia bydła, aby w tymże czasie można się było przekonać, czy zwierzęta nie utraciły chęci do jadła i jakie mają pragnienie.

§ 392.

Jeżeli w państwie ościennem niema zarazy bydłej, wówczas właściciele przy pędzeniu ztamtąd zwierząt, nie są koniecznie obowiązani przedstawiać na granicy świadectwa lekarskie o pomysłnem stanie zdrowia i obejrzenie lekarskie niepowinno trwać więcej nad czas, jaki stosownie do liczby przepędzanych sztuk, będzie koniecznie potrzebnym do dokładnego ich obejrzenia, z tém jednak, aby w żadnym przypadku bydło niebyło zatrzymywane na granicy dłużej nad godzin 24.

Ciąg dalszy.

Ciąg dalszy.

Ciąg dalszy.

§ 393.

Какъ посту- Если при такомъ осмотрѣ не обнаружится ни патъ съ жи- одной изъ числа поименованныхъ въ нижеслѣ- вотными, ес- дующемъ § болѣзней, въ такомъ случаѣ лекаръ- ли онъ най- дующемъ § болѣзней, въ такомъ случаѣ лекаръ- дены будутъ здоровыми. выдастъ гуртовщику установленное свидѣтель- ство и печатное наставленіе, о коемъ упомянуто въ § 43.

§ 394.

Какъ посту- Если же при подробномъ осмотрѣ замѣчены патъ если будутъ пограничнымъ, или другимъ служащимъ при осмотрѣ животными, несомнѣнные признаки: да- животныхъ на границѣ, обнаружены будутъ меж- ду ними бо- лѣзми. а, *У рогатаго скота*: чумы, патужнаго по- носа, сибирской язвы, повальной воспаленія лег- кихъ, ящура, или повальной хромоты.

б, *У лошадей*: сибирской язвы, повальной гнилой горячки, паршей, мыта, сапа, или ли- хаго.

с, *У овецъ*: паршей, оспы, или злокачествен- ной хромоты.

д, *У свиней*: разныхъ видовъ сибирской язвы, то должны быть приведены въ исполненіе мѣры, при описаніи каждой изъ сихъ болѣзней, въ 1^й части этихъ правилъ, предложенныя.

§ 393.

Jeżeli przy takiej rewizyi nie okaże się żadna z pomienionych w następującym § chorób, w takim razie lekarz wydaje właścicielowi przepisane świadectwo i drukowaną instrukcyą, o której nadmieniono w § 43.

Jak postąpić ze zwierzętami, jeżeli one znalezione będą w stanie z drowym.

§ 394.

Jeżeli przy szczegółowej rewizyi dostrzeżone będą przez pogranicznego, lub innego rządowego lekarza niewątpliwe oznaki:

Jak postępować jeżeli przy rewizyi zwierząt na granicy wykryte będą między niemi choroby.

a) *U bydła rogatego*: zarazy bydłczej, biegunki epizootycznej, choroby karbunkułowej, zarazy płucnej, zarazy pyskowej, lub też zarazy racic.

b) *U koni*: choroby karbunkułowej, zarazy końskiej, parchów, zółzów, nosacizny i tyłczaku.

c) *U owiec*: parchów, ospy lub raka racicowego.

d) *U trzody chlewniej*: różnego rodzaju chorób karbunkułowych, w takim razie, należy przedsięwziąć środki, przy opisanii każdej z poszczególnionych dopiero chorób, w 1szej części przepisów tych podane.

В. Правила объ осмотрѣ домашнихъ животныхъ на границу, когда въ сосѣднихъ странахъ существуетъ чума рогатаго скота.

§ 395.

Какъ производить осмотры на границу, если въ сосѣдственной странѣ свирѣдуетъ чума рогатаго скота. Когда чума рогатаго скота свирѣдуетъ въ сосѣдственномъ государствѣ на пространствѣ, поясненномъ въ § 52 сихъ правилъ, то все животныя пригоняемыя въ Царство изъ странъ прилегающихъ къ зачумленному мѣсту, или же переходящія въ пути черезъ такія мѣста, должны слѣдовать только чрезъ указанные на это время таможни и быть непременно осмотренны постоянно тамъ пребывающимъ, или на этотъ только случай временно назначеннымъ лекаремъ, съ соблюденіемъ нижеслѣдующихъ правилъ.

Для прогона скота и прочихъ животныхъ, равно для провоза удобозаразительныхъ сырыхъ продуктовъ и частей животныхъ, назначаемы будутъ на время свирѣдствования чумы по сношенію Правительственныхъ Комиссій Внутреннихъ Дѣлъ и Финансовъ, такія таможни, чтобы сколько возможно не стѣнять торговли.

§ 396.

Продолженіе.

Лекаръ прибывшій на мѣсто, гдѣ скоть установленъ при заставѣ, обязанъ потребовать отъ гуртовщика свидетельства мѣстныхъ начальствъ

B. Przepisy odbywania rewizyi zwierząt domowych na granicy, gdy w sąsiednich krajach panuje zaraza bydłęca.

§ 395.

Jeżeli w sąsiednich krajach panuje zaraza bydłęca na przestrzeni pomienionej w § 52 tych przepisów, w takim razie wszystkie zwierzęta przepędzane do Królestwa z miejsc przyległych stronie dotkniętej zarazą, lub też przepędzane przez takie miejsca, przechodzić będą, tylko przez wskazane na ten czas komory, i mają być nieodzownie przedstawione do rewizyi, stale tam przebywającemu, lub też na ten tylko przypadek czasowo przeznaczonemu lekarzowi, przy zachowaniu następujących przepisów.

Dla zapredu bydła i innych zwierząt, niemniej dla wprowadzania łatwo przyjmujących zarazę surowych produktów zwierzęcych, wyznaczone będą za zniesieniem się Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Kommissyi Skarbu, na czas istnienia zarazy, takie komory, ażeby z tego powodu o ile można stosunki handlowe ścięśnionemi nie były.

§ 396.

Po przybyciu na miejsce, gdzie bydło zatrzymane na komorze, lekarz obowiązany jest zażądać od właścicieli świadectw władz miejscowych, o pomysł-

Jak odbywać rewizye na granicy, jeśli w kraju ościennym panuje zaraza bydłęca.

Ciąg dalszy.

о благосостояніи здоровья гуртовъ и мѣсть чрезъ которыя проходили, повѣрить число штукъ порознь, обращая вниманіе на полъ, родъ и состояніе здоровья скота.

§ 397.

Какъ поступать съ зараженными гуртами.

Если пограничный лекаръ при повѣркѣ свѣдѣтельствъ и необходимомъ притомъ первоначальномъ осмотрѣ рогатаго скота, откроетъ несомнѣнные признаки повальныхъ или заразительныхъ болѣзней, поименованныхъ въ § 394, тогда онъ поступить долженъ, какъ сказано въ томъ же §. Если найденныя болѣзни будутъ изъ числа тѣхъ, при которыхъ, по правиламъ ветеринарной полиціи, необходимо задержать гурты, то есть: если окажется чума, или весьма сходный съ нею натушный поносъ, то животныя сии въ Царство не выпускаются, чему составляется подробный протокомъ, согласно § 407, и извѣщается тотчасъ ближайшее начальство сосѣдственнаго государства.

§ 398.

Какъ поступать съ гуртами по видимому здоровыми.

Если же найдетъ все въ порядкѣ и рогатый скотъ по-видимому здоровымъ, то отправляетъ его въ обсервационное мѣсто, гдѣ наблюдаетъ за нимъ въ теченіи двухъ сутокъ (см. § 53), и буде не окажется явныхъ признаковъ болѣзней, поименованныхъ въ § 394, разрѣшаетъ дальнѣйшее слѣ-

nym stanie zdrowia trzód i miejsce przez które przechodziły, sprawdzić ilość sztuk po szczególe, zwracając uwagę na rodzaj i stan zdrowia bydła.

§ 397.

Jeżeli lekarz pograniczny przy sprawdzeniu świadectw, i obok tego, przy koniecznym pierwiastkowym obejrzeniu bydła rogatego, wykryje niewątpliwe oznaki panujących lub zaraźliwych chorób poszczególnionych w § 394, wówczas on powinien postąpić, jak powiedziano w tymże §. Jeżeli wykryte będą takie choroby, przy których podług zasad policyi weterynaryjnej, potrzeba zatrzymać trzody, to jest, jeżeli się okaże zaraza bydłęca, lub bardzo do niej podobna biegunka epizootyczna, w takim razie, zwierzęta te, nie wpuszczają się do kraju, zarazem jednak sporządza się szczegółowy protokół, stosownie do § 407, i zawiadamia się natychmiast najbliższą zwierzchność sąsiedniego kraju.

398

Jeżeli zaś znalezionem będzie wszystko w porządku, i bydło rogate na pozór zdrowe, natenczas odsyła je do miejsca obserwacyjnego, gdzie pozostaje pod dozorem w ciągu 48 godzin, (patrz § 53), a gdy się nie okażą widoczne oznaki chorób poszczególnionych, w § 394, upoważnia do dalszego pędzenia,

Jak postępować z zarażeniami trzodami.

Co potrzeba zachować z trzodami

Jak postąpić z trzodami pozornie zdrowymi.

дованіе, снабдивъ установленнымъ свидѣтельствомъ и исполнивъ все прочія формальности.

§ 399.

Какъ поступать съ сомнительными гуртами.

Но если бы при прогонъ гуртовъ заграничнаго рогатаго скота, погонщики не представили во все свидѣтельство, о благосостояніи здоровья мѣсть, изъ которыхъ и чрезъ которыя гурты проходили, или же если бы замѣчено было лекаремъ на заставѣ, несходство на счетъ количества скота и т. п., и гуртовики не были въ состояніи оправдать того законными доказательствами, тогда гуртъ задерживается въ обсерваціонномъ мѣсть 14 дней, при соблюденіи правилъ указанныхъ въ § 407.

§ 400.

Равномерно задерживается рогатый скотъ на 14 дней, если бы въ здоровомъ по видимому и соблюдаютъ не подозрительномъ гуртѣ, во время содержанія при содержаніи скота въ обсерваціонномъ мѣсть, обнаружилась чума, либо натужный поносъ. При появленіи же въ наблюдаемыхъ гуртахъ прочихъ повальныхъ, либо заразительныхъ болѣзней слѣдуетъ, поступать подобно роду ихъ, по правиламъ предложеннымъ въ описаніи сихъ болѣзней.

po opatrzeniu przepisaniem świadectwem i dopełnieniu wszystkich innych formalności.

§ 399.

Lecz gdyby poganiacze, przy pędzeniu trzód zagranicznego rogatego bydła, wcale nieprzedstawili świadectw, o pomyślnym pod względem zdrowia stanie, miejsce z których, i przez które przechodziły trzody, lub też skoroby lekarz dostrzegł na komorze niezgodność co do liczby sztuk bydła i t. p. i właściciele nie byli w stanie usprawiedliwić tego prawem dowodami natenczas trzoda zatrzymuje się w miejscu obserwacyjnym przez dni 14, przy zachowaniu przepisów wskazanych w § 407.

Jak postępować z trzodami podejrzanymi.

§ 400.

Podobnie zatrzymuje się bydło rogate przez dni 14, jeśliby w trzodzie zdrowej, i na pozór niepodejrzanej w czasie utrzymywania jej w ciągu 48 godzin w miejscu obserwacyjnym okazała się zaraza bydłęca, lub biegunka epizootyczna. Przy okazaniu się zaś na obserwowanych trzodach innych panujących, lub zaraźliwych chorób, należy postępować stosownie do rodzaju ich, podług przepisów wskazanych przy opisanii tychże chorób.

Co potrzeba zachować przy utrzymywaniu bydła w miejscu obserwacyjnym.

§ 401.

Продолже-
ние.

Гурть состоящій въ обсерваціонномъ мѣстѣ, должно кормить и поить всегда въ присутствіи лекаря, который по крайней мѣрѣ два раза въ день удостовѣряется о добротѣ корма и воды, наблюдая вмѣстѣ съ тѣмъ за каждую штукою порознь, и при основательномъ подозрѣніи въ существованіи болъзни, приводитъ немедленно въ исполненіе предписанныя мѣры при подробномъ описаніи болъзни.

§ 402.

Продолже-
ние.

Ежели появившаяся болъзнь, во время содержанія гуртовъ въ обсерваціонномъ мѣстѣ прекратилась, то на счетъ гуртовщика исполнить правила предписанныя въ §§ 102, 104 и 105, послѣ прекращенія чумы у рогатаго скота.

§ 403.

Осмотръ
прочихъ жи-
вотныхъ, во
время сви-
нства
нїя чумы въ
сосѣдствен-
номъ госу-
дарствѣ.

При прогонѣ чрезъ границу въ Царство про-
чихъ животныхъ, какъ то: лошадей, овецъ, сви-
ней, изъ сосѣдственнаго государства, въ коемъ
господствуетъ чума рогатаго скота, должны быть
равномѣрно требуемы на границѣ свидѣтельства
облагосостояніи мѣстѣ, откуда онъ пригоняются
и чрезъ которыя проходили.

§ 401.

Trzodę zostającą w miejscu obserwacyjnym, należy poić i karmić zawsze w obecności lekarza, który ma obowiązek przynajmniej dwa razy dziennie przekonywać się o dobroci pokarmu i wody, obserwując obok tego każdą sztukę po szczególe, i w razie zasadnego podejrzenia o istnieniu choroby, przedsięwzmie natychmiast środki przepisane przy szczegółowym opisanu chorób.

Ciąg dalszy.

§ 402.

W razie ustania choroby, która się okazała w czasie zatrzymania trzód w miejscu obserwacyjnym, należy kosztem właściciela dopełnić przepisy wskazane w §§ 102, 104 i 105, po ukończeniu zarazy bydła rogatego.

Ciąg dalszy.

§ 403.

Przy przepędzaniu przez granicę do Królestwa innych zwierząt, jakoto: koni, owiec, i trzody chlewniej, z państwa w którym zaraza bydłęca panuje, winne być również żądane na granicy świadectwa o pomyślnym stanie miejsce, z których pochodzą i przez które przepędzane były.

Rewizya innych zwierząt, w czasie panowania zarazy bydłeczej w kraju ościennym.

§ 404.

Продолже-
ние.

Если бы погонщики не представили таких свидетельствъ, по какимъ бы то ни было причинамъ, то животныя при впускъ въ Царство должны быть на границъ очищены прогнаниемъ чрезъ воду, или обмытіемъ теплымъ целокомъ.

Животныя сего рода если онѣ найдены будутъ здоровыми, задерживаются въ наблюденіи мѣсть не долѣе того времени, какое необходимо для осмотра; не считая очистки, буде предпринять ее окажется необходимымъ. При обнаруженіи же на нихъ болѣзней, поступать сообразно роду сихъ болѣзней, по правиламъ изложеннымъ въ § 407 и при подробномъ описаніи болѣзней въ первой части этихъ правилъ.

Въ особенности же подтверждается, что при обнаруженіи у овецъ оспы, необходимо должно задерживать все стадо.

С. Осмотръ сырыхъ продуктовъ животныыхъ.

§ 405.

Что должно
соблюдать
при осмотрѣ
сырыхъ про-
дуктовъ жи-
вотныхъ.

Осмотръ на границъ сырыхъ продуктовъ животныхъ, долженъ быть производимъ по правиламъ, изложеннымъ въ §§ 37 и 61 о чумѣ рогатаго скота, то есть: если въ соседственномъ государствѣ нѣтъ чумы рогатаго скота, то про-

§ 404.

Jeżeli poganiacze nie złożą tych świadectw dla jakichkolwiek przyczyn, w takim razie zwierzęta przy wprowadzeniu do Królestwa powinny być oczyszczone przepędzeniem przez wodę, lub też przez obmycie ciepłym ługiem.

Zwierzęta tego rodzaju, jeżeli będą znalezione w stanie zdrowym, zatrzymują się w miejscu obserwacyjnym nie dłużej nad czas potrzebny do rewizji, nie licząc do tego oczyszczenia, jeżeli to okaże się koniecznym. W razie okazania się na nich chorób, należy postąpić stósownie do rodzaju ich podług przepisów wskazanych § 407, i przy szczegółowym opisaniu chorób w 1szej części tych przepisów

W szczególności zaś postanawia się, że przy okazaniu się u owiec ospy, potrzeba zatrzymać całą trzodę.

C. *Rewizya surowych produktów.*

§ 405.

Rewizya na granicy surowych produktów zwierzęcych, powinna być dopełnioną stósownie do przepisów wskazanych w §§ 37 i 61, o zarazie bydłowej, to jest: jeśli w sąsiednim kraju, zaraza bydła rogatego nie panuje, w takim razie przepuszczać

Co potrzeba zachować przy rewizji surowych produktów zwierzęcych.

пускать безъ всякаго осмотра въ медицинскомъ отношеніи; если же чума свирѣпствуетъ, то очищать на границѣ, подѣ наблюдениемъ лекаря и на счетъ владѣльца, по правиламъ изложеннымъ въ §§ 481, 484 и 486.

Всѣ же продукты коихъ очистка невозможна, какъ то: кровь, масло, молоко, сыръ и мясо, изъ зачумленныхъ странъ въ Царство впускаемы быть не должны.

Д. Общія правила.

§ 406.

О подпискахъ, представляемыхъ погонщиками на таможенныхъ.

Вообще при пропускѣ чрезъ границу всякаго рода животныхъ, таможни обязаны взять отъ погонщиковъ подписку въ томъ, что въ прогоняемыхъ ими гуртахъ, табунахъ, или стадахъ, не замѣчено по дорогѣ никакихъ признаковъ, наводящихъ подозрѣніе въ могущей скрываться заразительной болѣзни, и что они принимаютъ на себя ответственность на основаніи уголовныхъ законовъ, въ случаѣ если бы имъ доказана была утайка заразительныхъ болѣзней. Правило это относится безусловно къ степному только скоту; при прогонѣ же не степнаго скота и прочихъ животныхъ, должно требовать подписку въ такомъ только случаѣ, если будетъ болѣе 10 штукъ прогоняемаго скота.

bez żadnej rewizyi pod względem lekarskim, przeciwnie zaś jeśli panuje, to należy oczyszczać na granicy pod nadzorem lekarza i kosztem właściciela, stosownie do przepisów w §§. 481—484—486.

Wszystkie zaś produkta nie dające się oczyszczać jakoto: krew, masło, mléko, sér, i mięso, z miejsc w których choroba panuje, wcale niemają być do Królestwa wprowadzane.

D. Przepisy ogólne.

§ 406.

W ogólności przy przepuszczaniu przez granicę jakiegokolwiek rodzaju zwierząt, obowiązane są komory, ściągając od poganiaczy deklaracją w tém, iż w przepędzanych prze nich trzodach nie dostrzeżono w drodze żadnych oznak, nastęrczających podejrzenie o mogącej się ukrywać chorobie zaraźliwej, i że biorą obok tego na siebie odpowiedzialność, na zasadzie kodexu karnego, w razie jeśliby im dowiedzionem było ukrywanie chorób zaraźliwych. Przepis ten ściąga się bezwarunkowo wyłącznie co do bydła stepowego, przy w prowadzaniu zaś bydła nie-stepowego, lub innych zwierząt, ma się wymagać deklaracya, w takim tylko razie, jeśli będzie przechodzić więcej nad 10 sztuk bydła.

O deklaracyach składanych na komorach przez poganiaczy.

§ 407.

Формально-
сти при не-
допущении
въ Царство,
или остано-
влении гур-
товъ.

Во всякомъ случаѣ, когда признано будетъ необходимымъ не впускать гурты въ предѣлы Царства, или остановить ихъ въ observationalномъ мѣстѣ долѣе обыкновеннаго времени, долженъ быть составляемъ подробный протоколъ, въ которомъ прописать ясно и положительно найденныя припадки болѣзни и вообще все причины побудившія къ невпуску или остановленію гурта.

Протоколъ сей подписывается пограничнымъ лекаремъ, управляющимъ таможеню, гуртовщикомъ и мѣстнымъ полицейскимъ чиновникомъ, если сей послѣдній тамъ находится.

Одинъ экземпляръ такого протокола представляется немедленно прямо Главному Медицинскому Инспектору, а другой хранится при дѣлахъ. Независимо же того представляется соответственный рапортъ Губернскому Правленію.

§ 408.

О клейменіи
рогатаго ско-
та.

Во время свирѣпствованія чумы рогатаго скота въ пограничной странѣ, при пропускѣ его чрезъ границу, каждая освидѣтельствованная лекаремъ штука и признанная здоровою, должна быть заклеимена.

Клеймо должно состоять подъ общимъ ключемъ начальника таможи и лекаря.

§ 407.

W każdym razie jeżeli będzie uznanem za rzecz konieczną, nie dozwolili wprowadzania trzód w granice Królestwa, lub też zatrzymać je w miejscu obserwacyjnym, dłużej nad czas oznaczony, winien być sporządzony szczegółowy protokół, w którym wyjaśnić uważnie i dokładnie, dostrzeżone oznaki chorobne i w ogólności wszystkie powody wywołujące potrzebę nie wpuszczania lub zatrzymania trzód.

Formalności przy niewpuszczeniu trzód do Królestwa, lub przy ich zatrzymaniu.

Protokół ten podpisuje lekarz pogranieczny, naczelnik komory, poganiacz i miejscowy urzędnik policyjny, jeśli ten ostatni, tam znajdować się będzie.

Jeden exemplarz tego protokołu winien być przedstawionym niezwłocznie bezpośrednio Inspektorowi Głównemu służby zdrowia, drugi zaś zatrzymanym w aktach. Oddzielnie zaś ma być przedstawiony stosowny raport Rządowi Gubernialnemu.

§ 408.

W czasie panowania zarazy bydła rogatego w kraju pogranicznym, przy przepuszczaniu jego przez granicę, każda obejrzana przez lekarza sztuka i za zdrową uznana, ma być nacechowana stemplem.

Cechowanie bydła rogatego.

Stempel winien być chowany pod wspólnym kluczem naczelnika komory i lekarza.

Самое же клеймение производить осторожно и съ легка, чтобы не причинить вреда животному.

§ 409.

О взносе пошливъ прежде осмотра.

Вообще лекарскій осмотръ на границъ домашнихъ животныхъ и разныхъ сырыхъ продуктовъ, можетъ быть предпринимаемъ не прежде, какъ послѣ представления въ таможенно гуртовщикомъ, или провозителемъ продуктовъ, установленнаго объявленія на счетъ взноса пошлины. О чемъ таможня уведомить мѣстнаго лекаря.

§ 410.

Осмотръ рогатаго скота при прохождѣннхъ войскахъ.

Осмотръ рогатаго скота, употребленнаго для подьема военныхъ тагостей, производится на основаніи § 57 сего устава. Ремонтныя и прочія казенныя лошади не подлежатъ осмотру на границъ, а только требуется отъ начальствующаго офицера письменное удостовѣреніе въ томъ, что между вводимыми лошадьми нѣтъ повальной заразительной болѣзни.

§ 411

Обязанности пограничнаго лекаря.

Обязанности пограничнаго лекаря суть слѣдующія :

1. Онъ управляетъ обсерваціоннымъ мѣстомъ, смотритъ за строгимъ исполненіемъ всехъ предписанныхъ Правительствомъ по сему предмету

Samo zaś oocchowanie powinno się odbywać ostrożnie i zlekka, ażeby nie uszkodzić zwierzęcia.

§ 409.

W ogólności rewizya lekarska zwierząt domowych, i innych surowych produktów na granicy, nie wprzód może być dopełnianą, aż po przedstawieniu na komorze przez właściciela trzody lub produktów, ustanowionej deklaracyi pod względem wniesienia opłaty celnój. Oczem komora pograniczna lekarza miejscowego zawiadomi.

O wnoszeniu opłaty celnój przed rewizyą.

§ 410.

Rewizyą bydła rogatego, używanego do pociągu przy wojsku, odbywać na zasadzie § 57 niniejszej ustawy. Remontowe, oraz inne konie wojskowe, nie podlegają wcale rewizyi na granicy, żądaniem tylko być ma od przełożonego officera pismienne zapewnienie, że pomiędzy wprowadzanemi koniami nie ma żadnej panującej zarażliwej choroby.

Rewizya bydła rogatego przez wojsko wprowadzanego.

§ 411.

Obowiązki lekarza pogranicznego są następujące:

Obowiązki lekarza pogranicznego.

1. Zarządza on miejscem obserwacyjném, przestrzega skrupulatnego wykonania wszystkich wydanych przez Rząd w tym przedmiocie przepisów,

правиль; въ случаѣ надобности требуетъ содѣйствія мѣстной полицейской власти, которая должна удовлетворять этимъ требованіямъ; входитъ съ надлежащими представленіями и подаетъ мѣсячные рапорты медицинскому начальству о состояніи обсервационнаго мѣста и о всѣхъ своихъ занятіяхъ.

2. Осматриваетъ пригнанный изъ заграницы рогатый скотъ и прочихъ животныхъ пропускаемыхъ чрезъ заставу, при коей учреждено обсервационное мѣсто; обращаетъ тщательное вниманіе на состояніе здоровья прогоняемаго чрезъ границу скота и другихъ домашнихъ животныхъ, находится при кормленіи и поеніи ихъ во время состоянія въ обсервационномъ мѣстѣ, равно при клейменіи, въ тѣхъ случаяхъ, когда оно производится; снабжаетъ гуртовщиковъ при выпускѣ скота свидѣтельствомъ, даннымъ изъ шнуровой книги въ двухъ экземплярахъ, изъ коихъ одинъ останется при вѣдомостяхъ на заставѣ и послужитъ между прочимъ доказательствомъ о количествѣ пропущеннаго въ Царство скота; другой же экземпляръ (duplikat) будетъ крѣпленъ къ таможенной квитанціи. Въ свидѣтельствахъ сихъ должно пояснять: число штукъ, время состоянія ихъ въ обсервационномъ мѣстѣ, равно найденное состояніе ихъ здоровья во время наблюденія, при совокупляя къ тому, не оказалось ли какого либо подозрѣнія въ укрывательствѣ заразы въ прого-

w razie potrzeby, żąda współdziałania miejscowej władzy policyjnej, której jest obowiązkiem zadosyć uczynić tym jego żądaniom, robi przedstawienia i składa na zwierzchności lekarskiej miesięczne raporta o stanie miejsca obserwacyjnego, i do wszystkich swoich czynnościach.

2. Rewiduje przypędzane z zagranicy bydło rogate i inne zwierzęta przepuszczane przez komorę, przy której urządzone jest miejsce obserwacyjne, zwraca baczną uwagę, na stan zdrowia przepędzanego przez granicę bydła i innych zwierząt domowych, ma się znajdować przy karmieniu i pojeniu w czasie zostawania w miejscu obserwacyjnym, również przy ocechowaniu, jeżeli się takowe uskutecznia, zaopatrywać przy wypuszczaniu ich w świadectwa, wydawane z księgi sznurowej, w dwóch exemplarzach, z których jeden pozostaje przy aktach na komorze i służyć będzie między innemi, jako dowód, ile przepuszczono do Królestwa bydła, drugi zaś exemplarz (duplikat) ma być przypieczętowanym do kwitu celnego. W świadectwach tych poszczególniać należy ilość sztuk, czas przez jaki pozostawały w miejscu obserwacyjnym, niemniej znalezionej stan zdrowia w czasie obserwacji, a oprócz tego nadmienić, czyli się nieokazało jakiegokolwiek podejrzenie, o ukrywaniu zarazy w przepędzanej trzodzie

власти животныхъ для освидѣтельствованія, сообразно § 418, о производимомъ уездными лекарями освидѣтельствованіи пригоняемыхъ изъ заграницы гуртовъ.

§ 413.

Продолженіе. Уездные начальники должны предписать вѣтъмъ гминнымъ войтамъ, чтобы всякаго рода животныхъ, пригоняемыхъ изъ заграницы и не представленныхъ по дорогѣ первому служащему лекарю къ освидѣтельствованію, были немедленно задержаны, какъ подозрительныя.

§ 414.

Свидѣтельство гуртовъ производит-ся безвозмездно. За снабженіе свидѣтельствами о состояніи здоровья лекаря немогутъ требовать никакого вознагражденія.

§ 415.

О тайно вводимыхъ въ Царство гуртахъ. Тайно прокрадывающіеся съ удобозаражаемыми товарами, или проводящіе домашній скотъ не въ надлежащихъ мѣстахъ, будутъ подвергнуты ответственности, на основаніи уголовныхъ законовъ, а равно взысканіямъ предписаннымъ финансовыми правилами.

wój władzy, zwierzęta dla obejrzenia, stosownie do § 418, o dopełnianiu przez lekarzy powiatowych rewizyi, trzód przypędzanych z zagranicy.

§ 413.

Naczelnicy powiatowi winni polecić wszystkim wójtom gmin, ażeby jakiegokolwiek rodzaju zwierzęta przepędzane z zagranicy, i nie przedstawiane po drodze pierwszemu lekarzowi rządowemu do obejrzenia, były natychmiast zatrzymane, jako podejrzane.

Ciąg dalszy.

§ 414.

Za wydanie świadectwa o stanie zdrowia, lekarze niemają wymagać żadnego wynagrodzenia.

Świadectwa dla trzód wydają się bezpłatnie

§ 415.

Przekradający się skrycie z towarami przyjmującymi zarazę, lub też przeprowadzający trzody przez niewłaściwe miejsca, będą podlegać odpowiedzialności, stosownie do kodexu karnego, jak również karze oznaczonej w przepisach celnych.

O trzodach potajemnie wprowadzanych do Królestwa.

ОБЪ ОСМОТРЪ ПРОХОДЯЩИХЪ ГУРТОВЪ
УЪЗНЫМИ ЛЕКАРЯМИ.

§ 416.

Въ какихъ случаяхъ гурты свидѣтельствуются уѣздными лекарями. Прогоняемые изъ заграничныя степные гурты, не смотря на то былили они осматриваемы въ обсервационныхъ мѣстахъ или нѣтъ, подвергаются еще въ двухъ первыхъ уѣздныхъ городахъ, чрезъ которыя проходятъ будутъ осмотру, производимому мѣстными уѣздными лекарями, въ слѣдующихъ случаяхъ:

а) Если въ Имперіи свирѣпствуетъ зараза и потому гуртъ содержимъ былъ въ обсервационномъ мѣстѣ 48 часовъ, либо 14 дней, что видно будетъ изъ свидѣтельства.

б) Если на границѣ гуртъ найденъ былъ сомнительнымъ въ отношеніи здоровья, что также должно быть объяснено въ выданномъ на границѣ свидѣтельствѣ.

II.

O REWIZYI TRZOD PRZEPROWADZANYCH,
ODBYWANĘJ PRZEZ LEKARZY POWIATOWYCH.

§ 416.

Przepędzane z zagranicy trzody stepowe, bez względu na to, czy były rewidowane w miejscach obserwacyjnych, lub nie, podlegają jeszcze w dwóch pierwszych powiatowych miastach, przez które przechodzić będą, rewizyi przez lekarzy powiatowych, w następujących przypadkach:

a) Jeżeli w Cesarstwie istnieje zaraza, i z tego powodu trzoda zatrzymana była w miejscu obserwacyjnym, przez 48 godzin, lub dni 14, co się okaże, ze świadectwa.

b) Jeżeli na granicy trzoda znalezioną będzie wątpliwą pod względem stanu zdrowia, co również ma być nadmienionem w wydanem na granicy świadectwie.

W jakich przypadkach trzody podlegają rewizyi odbywanęj przez lekarzy powiatowych

Во всехъ же прочихъ случаяхъ, степной скоть подлежитъ ревизіи уездныхъ лекарей на равнѣ съ прочими животными, сообразно слѣдующему §.

§ 417.

Продолже-
ніе.

Скотъ не степной изъ заграницы пригоняемый, равно какъ и другаго рода животныя, ежели они не проходили чрезъ заставы, при которыхъ находится пограничный лекарь, подвергаются осмотру только въ первомъ по маршруту городѣ, чрезъ который проходятъ будутъ и гдѣ находится служащій лекарь, который долженъ снабдить ихъ свидѣтельствомъ о состояніи здоровья.

Въ прочихъ же городахъ, животныя сии осматриваются тогда только, когда онѣ предназначены тамъ на убой для продовольствія.

§ 418.

Правила для
осмотра гур-
товъ уездны-
ми лекарями.

Гуртовщики при прогонѣ чрезъ уездные города подлежащаго осмотру, скота, не могутъ вводить его въ городъ, но должны останавливать передъ заставою, гдѣ и производится осмотръ.

§ 419.

Продолже-
ніе.

Осматривающій лекарь, обязанъ повѣрить число штукъ прописанныхъ въ свидѣтельствѣ ле-

We wszystkich zaś innych przypadkach, bydło stepowe podlega rewizyi, przez lekarzy powiatowych na równi z innymi zwierzętami, stosownie do następującego §.

§ 417.

Bydło nie stepowe przepędzane z zagranicy, również jak i innego rodzaju zwierzęta, jeżeli nieprzechodziły przez komory, przy których znajduje się lekarz pograniczny, podlegają rewizyi tylko w pierwszym na trasie mieście, przez które przechodzić będą, i gdzie znajduje się lekarz rządowy; obowiązkiem zaś tego ostatniego będzie wydać świadectwo o ostatek ich zdrowia.

Ciąg dalszy.

W innych zaś miastach, zwierzęta ulegać będą rewizyi w takich tylko razach, gdy przeznaczone będą tam do szlachtowania na konsumcyę.

§ 418.

W razie przepędzania przez miasto powiatowe, bydła które winno ulegać rewizyi, właściciele nie mogą wprowadzać go do miasta, lecz powinni zatrzymać je przed rogatką, i tam się ma odbyć rewizya.

Przepisy do rewizyi trzód przez lekarzy powiatowych

§ 419.

Lekarz rewidujący, obowiązany jest sprawdzić ilość sztuk wykazanych w świadectwie lekarskiem.

Ciąg dalszy.

карскомъ, или въ таможенной квитанціи; тщательно осмотрѣть порознь всякую штуку, обращая вниманіе на ея наружность и на позывъ на кормъ, но такъ какъ здѣсь болѣе всего нужно удостовѣриться, нѣтъ ли въ пригнанномъ скотѣ скрытой чумы, то не бесполезно штукамъ болѣе скучнымъ, или вообще возбуждающихъ какое нибудь подозрѣніе, прижимать поясницу и замѣчать, не оказываютъ ли онѣ притомъ признаковъ боли.

§ 420.

Продолженіе.

Если въ осмотренномъ гуртѣ не окажется болѣзни, то ревизующій лекаръ снабжаетъ его свидѣтельствомъ, или отмѣчаетъ на выданномъ уже свидѣтельствѣ мѣсяцъ и день осмотра, скрѣпляетъ это подписью и печатью и дозволяетъ гурту дальнѣйшее слѣдованіе.

§ 421.

Продолженіе.

Въ случаѣ открытія признаковъ чумы рогатаго скота и другихъ болѣзней, поясненныхъ въ § 394, поступить какъ сказано въ томъ же §, и если окажется необходимость задержать гуртъ, то должно немедленно потребовать содѣйствія мѣстной полицейской власти, избрать на счетъ торговцевъ соответственное огороженное помѣщеніе для скота и поступить какъ сказано въ правилахъ для прекращенія сихъ болѣзней; сверхъ того, донести подробно медицинскому начальству

lub też w pokwitowaniu komory; obejrzyć skrupulatnie każdą szczegółowo sztukę, zwracając uwagę na jej powierzchowność, i na chęć do jadła, lecz gdy tu głównie należy przekonać się, czyli w przepędzanej trzodzie nie ukrywa się zaraza bydłęca, przeto nie byłoby bez korzyści u sztuk bardziej smętnych, lub wzbudzających jakiegokolwiek podejrzenie, naciskać krzyż, i uważać czyli nie okażą przytępem znaków bólu.

§ 420.

Jeżeli w trzodzie obejrzaney, choroba się nie okaże, natenczas lekarz rewidujący wydaje świadectwo, lub też adnotuje na posiadanem już świadectwie miesiąc i dzień rewizyi, stwierdza to podpisem i pieczęcią, i upoważnia do dalszego pędzenia trzody.

Ciąg dalszy.

§ 421.

W razie wykrycia oznak zarazy bydła rogatego lub też innych chorób poszczególnionych w § 394, potrzeba postąpić jak powiedziano w tymże §, jeśli zaś okaże się koniecznym zatrzymanie trzody, wówczas należy natychmiast zażądać pomocy miejscowej policyjnej władzy, wybrać na koszt właściciela odpowiednie ogrodzone za rogatką miejsce dla bydła, i postąpić jakto powiedziano w przepisach o uśmierzeniu tych chorób, a nadto donieść szczegółowo zwierzchności lekarskiej; po ustaniu zaś

Ciąg dalszy.

Ciąg dalszy.

по прекращеніи же болѣзни произвести отчетку. Притомъ возлагается обязанность на лекаря, что бы онъ тогда только задерживалъ гуртъ, когда замѣтитъ отличительные, явные признаки этихъ болѣзней; при задержаніи же составляя бы вмѣстѣ съ уезднымъ начальникомъ, или его помощникомъ, съ бургомистромъ и двумя осыдыми обывателями протоколъ, въ которомъ подробно и ясно изложить весь признаки найденной болѣзни и вообще весь поводы, по коимъ гуртъ остановленъ. По подписаніи протокола всеми сказанными лицами и погонщикомъ гурта, должно одинъ экземпляръ тотчасъ представить Губернскому Правленію, которое командуетъ немедленно на мѣсто ветеринарнаго ассесора. Если бы открылось, что гуртъ задержанъ напрасно, то члены комисіи, въ особенности же лекарь, отвѣчаютъ передъ начальствомъ.

§ 422.

Продолже-
ніе.

Если въ прогоняемомъ гуртѣ, замѣчена будетъ какая нибудь другая болѣзнь, то соблюдать мѣры, предписанныя при подробномъ въ сихъ правилахъ ея описаніи.

choroby dopełnić oczyszczenia. Obok tego wkłada się na lekarza obowiązek, ażeby w takim tylko razie zatrzymywał trzodę, kiedy dostrzeże wyraźne przypadłości oznaczające te choroby; aby przy zatrzymaniu sporządzał łącznie z naczelnikiem powiatu, lub też jego pomocnikiem, burmistrzem, i dwoma osiadłymi obywatelami protokół, w którym szczegółowo i wyraźnie wyjasnić wszystkie oznaki dostrzeżonej choroby, i w ogólności wszystkie powody, dla których zatrzymano trzody. Po stwierdzeniu protokołu podpisami przez wszystkie poszczególnione osoby, i samego poganiacza trzody, należy jeden exemplarz natychmiast przedstawić Rządowi Gubernialnemu, który deleguje bezzwłocznie assessora weterynaryj.

Gdyby się okazało, że trzoda zatrzymana była bezzasadnie, w takim razie, członkowie delegacyi a szczególnie lekarz staje się zwierchności swjej odpowiedzialnym.

§ 422.

Jeśli w przypędzonej trzodzie, dostrzeżona będzie inna jaka choroba, natenczas przedsiębrać środki wskazane przy szczegółowém jój opisaniu w tychże przepisach. Ciąg dalszy.

III.

ОБЪ ОСМОТРЪ ГУРТОВЪ ВЪ ГУБЕРНСКИХЪ ГОРОДАХЪ.

§ 423.

Въ какихъ случаяхъ производится осмотръ скота въ губернскихъ городахъ. Осмотръ прогоняемыхъ гуртовъ въ губернскихъ городахъ, производится уездными или ветеринарными врачами, ежели сии последние тамъ находятся, въ такомъ случаѣ, когда скотъ предназначенъ на продажу въ томъ же городѣ, а равно въ случаяхъ изложенныхъ въ § 416.

IV

IV

III

O REWIZYI TRZÓD W MIASTACH
GUBERNIALNYCH.

§ 423.

W miastach Gubernialnych rewizya przeprowadzanych trzód odbywa się przez lekarzy powiatowych lub lekarzy weterynaryjnych, jeżeli się tam znajdują ci ostatni, w takim razie jeżeli bydło przeznaczone jest w témże mieście na sprzedaż a równie w przypadkach w § 416 poszczególnionych.

W jakich przypadkach odbywa się rewizya bydła w miastach gubernialnych.

§ 424.

IV.

ОБЪ ОСМОТРЪ ГУРТОВЪ ПРИГОНЯЕМЫХЪ
ВЪ ВАРШАВУ.

§ 424.

Правила при
осмотрѣ ско-
та пригоняе-
маго въ Вар-
шаву.

Въ Варшавѣ при назначенной для сего за-
ставѣ, производится постоянно осмотръ пригоня-
емыхъ гуртовъ для продовольствія какъ города,
такъ войскъ содержащихъ караулы и располо-
женныхъ лагеремъ въ окрестностяхъ города.

425.

Продолже-
ніе.

Осмотръ въ Варшавѣ долженъ производиться
въ опредѣленные дни, а если будетъ особенная
необходимость, то и во всякое время; но въ по-
слѣднемъ случаѣ, торговцы должны заблаговре-
менно увѣдомить осматривающихъ чиновниковъ.

§ 426.

Продолже-
ніе.

Осмотръ сей, производить одинъ изъ служа-
щихъ ветеринарныхъ лекарей, полицейскій чи-
новникъ, а въ случаѣ признанной необходимости
особый медицинскій чиновникъ.

IV.

O REWIZYI TRZÓD PRZYPĘDZANYCH DO
WARSZAWY.

§ 424.

W Warszawie przy rogatkach do tego przeznaczonych, odbywa się stale rewizya trzód przepędzanych na konsumcyę, tak miasta, jak i załogi wojskowej i wojska stojącego obozem w okolicy miasta.

Przepisy przy rewizyi bydła przepędzanego do Warszawy.

§ 425.

Rewizya ta powinna się odbywać w dni oznaczone, a w razie koniecznej potrzeby i w każdym innym czasie, lecz w ostatnim przypadku handlarze powinni wcześniej zawiadomić urzędników rewidujących.

Ciąg dalszy.

§ 426.

Rewizyę tę odbywają, jeden z lekarzy weterynaryjnych, urzędnik policyjny, i w miarę uznanej potrzeby oddzielny urzędnik lekarski.

Ciąg dalszy.

§ 430.

Продолже-
ние. Если по причинѣ большого числа гуртовъ,
или по случайнымъ, непредвидимымъ обстоятель-
ствамъ, осмотръ продолжается долго и наступив-
шая пора сумерковъ не позволяетъ произвести
тщательнаго осмотра, то должно, по увѣдомле-
ніи о томъ полицейскаго ревизора заставы, от-
ложить окончаніе осмотра до другаго дня.

§ 431.

Продолже-
ние. Въ Варшавѣ производится еще на вольской
заставѣ, ветеринарнымъ лекаремъ, осмотръ мѣ-
стнаго рогатаго скота, приводимаго малыми пар-
тиями для продовольствія города.

§ 430.

Gdy z powodu znacznej ilości trzód, lub dla innych przypadkowych nieprzewidzianych okoliczności rewizya się przedłuży, i nie może być porządnie odbyta z powodu zmroku, wówczas potrzeba po zawiadomieniu o tém policyjnego rewizora rogatki odłożyć ukończenie rewizyi do dnia następnego.

Ciąg dalszy.

§ 431.

W Warszawie odbywa się nadto na rogatkach wolskich, przez lekarza weterynaryi, rewizya miejscowego bydła rogatego przyprawdzanego w małych partyach na konsumeyę miasta.

Ciąg dalszy.

Гдѣ зъ поводу знаменнѣ лосѣи трѣхъ, луб дѣа ин-
 пѣхъ прѣрѣдковѣхъ не прѣрѣдкѣхъ околѣннѣхъ
 тѣхъ не прѣрѣдкѣхъ, і не може бѣе по рѣднѣхъ
 обдѣлѣхъ зъ поводу хмѣлка, вѣдѣзѣа по рѣднѣхъ
 вѣдѣннѣхъ о тѣмъ по рѣднѣхъ тѣхъ
 обдѣлѣхъ і кончѣннѣхъ тѣхъ до днѣа рѣднѣхъ.

ОБЪ ОСМОТРѢ ДОМАШНИХЪ ЖИВОТНЫХЪ, НА ЗНАЧИТЕЛЬНЫХЪ ЯРМАРКАХЪ.

§ 432.

Кѣмъ про-
 изводится
 осмотръ на
 ярмаркахъ.

На значительныхъ ярмаркахъ продолжающих-
 ся болѣе, чѣмъ одинъ день, куда пригоняются до-
 машніа животныя (какъ изъ заграницы, такъ и изъ
 разныхъ мѣстъ Царства), производится будетъ
 осмотръ посылаемымъ ветеринарнымъ ассесоромъ
 Врачебныхъ Управъ, а въ случаѣ его болѣзни
 или какого нибудь важнаго занятія, мѣстными
 уездными лекарями.

§ 433.

Правила
 соблюдаемыя
 при осмотрѣ
 на ярмар-
 кахъ.

За нѣсколько недель до времени ярмарки, Ин-
 спекторъ Врачебной Управы, представляетъ Гу-
 бернскому Правленію проектъ распоряженія на
 счетъ осмотра, въ слѣдующемъ содержаніи.

**O REWIZYI ZWIERZĄT DOMOWYCH, NA
ZNACZNIEJSZYCH JARMARKACH.**

§ 432.

Na znaczniejszych jarmarkach trwających wię-
cej niż jeden dzień, na które przyprowadzają zwie-
rzęta domowe (tak w trzodach zagranicznych, jak
i krajowe, wszelkiego rodzaju) będzie się odbywać
rewizya przez delegowanego assessora weterynary
Urzędu Lekarskiego, a na przypadek jego choroby,
lub nader ważnej czynności, przez miejscowych le-
karzy powiatów.

Kto odbywa
rewizyą na
jarmarkach.

§ 433.

Na kilka tygodni przed jarmarkiem, Inspektor
Urzędu Lekarskiego, przedstawi Rządowi Gubernial-
nemu projekt do odbywania rewizyi w następującej
treści.

Przepisy
zachować się
mające przy
rewizyi na
jarmarkach.

§ 434.

Продолже-
ніе.

По случаю ярмарки въ городъ N., мѣсяца N., дня N., для предупрежденія вредныхъ послѣдствій могущихъ произойти отъ соприкосновенія неизвѣстныхъ по состоянію здоровья животныхъ, посланъ будетъ ветеринарный ассесоръ N N., для осмотра пригнанныхъ на ярмарку домашнихъ животныхъ разнаго рода, какъ то лошадей, рогатаго скота, овецъ и свиней. Потому объявляется симъ, что пригоняющіе на ярмарку свои гурты, не прежде могутъ продавать ихъ, какъ послѣ осмотра ихъ ветеринарнымъ ассесоромъ. Осмотръ сей производится будетъ передъ заставами N и N на полъ называемомъ N., или около корчмы N., гдѣ приводящіе разнаго рода животныхъ, должны ихъ приостанавливать и сами, съ свидѣтельствами выданными мѣстными властями и заключающими описаніе рода пригнанныхъ животныхъ, ихъ число, полъ и состояніе здоровья, должны явиться къ ветеринарному ассесору, въ канцелярію мѣстнаго начальника уезда, президента, или бургомистра, для полученія дальнѣйшаго распоряженія.

§ 435.

Продолже-
ніе.

Объявленіе сіе, Губернское Правленіе обнародываетъ для всеобщаго свѣденія въ губернскомъ дневникѣ.

§. 434.

Z powodu jarmarku w mieście N. dnia N. miesiąca N. r. b. w celu zapobieżenia szkodliwym skutkom, jakieby wyniknąć mogły z zetknięcia się zwierząt niewiadomego stanu zdrowia, delegowany będzie assesor weterynaryi NN. dla rewizyi przypędzanych na jarmark wszelkiego rodzaju zwierząt domowych, jako: koni bydła rogatego, owiec i świń. Dlatego czyni się wiadomo niniejszém, że przypędzający na jarmark swoje trzody, nie wprzód będą mogli je sprzedawać, aż dopóki te nie będą zrewidowane przez assessora weterynaryi. Rewizya ta odbywać się będzie przed rogatkami NN. na polu nazwaném N. lub obok karczmy N. gdzie przyprowadzający wszelkiego rodzaju zwierzęta, powinni je zatrzymywać, a sami ze świadectwami władz miejscowych, zawierającemi wyszczególnienie rodzaju zwierząt przypędzonych, ich liczbę, pleć i stan zdrowia, powinni się zgłosić do assessora weterynaryi w biurze miejscowego naczelnika powiatu, prezydenta albo burmistrza, w celu otrzymania dalszych rozporządzeń.

§. 435.

Objawienie to Rząd Gubernialny ogłasza dla powszechnéj wiadomości w dzienniku gubernialnym.

§ 436.

Продолже-
ніе.

Посылаемый для осмотра ветеринарный ассесоръ, прибывъ на мѣсто, по крайней мѣрѣ за два дня до ярмарки, потребуеть отъ мѣстной полицейской власти пособія, а именно: нѣсколько жандармовъ, или нижнихъ полицейскихъ чиновъ и одного чиновника изъ канцеляріи уезднаго начальника или президента; изъ нихъ первые исполнять будутъ подробныя распоряженія ветеринарнаго ассесора, а второй присутствовать при всѣхъ осмотрахъ, для скораго содѣйствія, въ случаѣ какой нибудь необходимости.

§ 437.

Продолже-
ніе.

Пригоняющіе животныхъ на ярмарку, приостанавливаютъ ихъ за городомъ въ назначенныхъ мѣстахъ и являются съ свидетельствами къ ветеринарному ассесору, который, по отобраніи свидетельствъ, о благополучномъ состояніи здоровья, выданныхъ лекаремъ или гмишнымъ войтомъ, отправляется немедленно съ назначеннымъ полицейскимъ чиновникомъ и двумя по крайней мѣрѣ жандармами или нижними полицейскими чинами на означенныя мѣста, и тамъ, послѣ повѣрки свидетельствъ и послѣ осмотра всякаго стада, если найдетъ его въ благополучномъ состояніи, скрѣпляетъ представленные ему свидѣ-

§ 436.

Assesor weterynaryi posyłany na rewizyę, po przybyciu na miejsce na dwa przynajmniej dni przed jarmarkiem, od miejscowej władzy policyjnej zażąda pomocy, a mianowicie pewnej liczby żandarmów, albo policyantów i jednego urzędnika z biura naczelnika powiatu, albo prezydenta; z tych pierwsi wypełniać będą szczegółowe zlecenia assessora weterynaryi, a drugi będzie obecny przy wszystkich rewizyach, dla przedszego współdziałania w razie jakiejbądź potrzeby.

§ 437

Pędzący trzody na jarmark zatrzymują je za miastem, w miejscach oznaczonych, i zgłaszają się ze świadectwami do assessora weterynaryjnego, który po zabraniu świadectwa o pomyślnym stanie zdrowia wydanych przez lekarzy, lub wojtów gmin, niezwłocznie udaje się z delegowanym urzędnikiem policyjnym, i dwoma przynajmniej żandarmami, lub policyantami na miejsce przeznaczone, i tam po sprawdzeniu świadectw, i po rewizyi każdej trzody, skoro je znajdzie w stanie pomyślnym, poświadcza

тельства и дозволяетъ отправляться на мѣсто
торга.

При осмотрѣ долженъ обратить особенное вниманіе на гурты степнаго скота.

§ 438.

Если же въ пригнанномъ гуртѣ окажутся признаки какой либо болѣзни, изъ числа поименованныхъ въ § 394, то ветеринарный ассесоръ долженъ немедленно увѣдомить о томъ мѣстное полицейское начальство и, при его содѣйствіи, заняться оцѣпленіемъ гурта ежели это, по правиламъ изложенныхъ въ § 394, окажется необходимымъ, и приведетъ въ исполненіе надлежащія на счетъ хозяина мѣры, сообразно роду животныхъ и болѣзни, руководствуясь притомъ правилами предписанными при подробномъ описаніи болѣзней; сверхъ того потребуетъ свѣденія о мѣстѣ происхожденія животныхъ, и чрезъ мѣстное полицейское начальство увѣдомить тамошнюю медицинскую власть, для предпріятія осмотра и приведенія въ исполненіе надлежащихъ мѣръ.

§ 439.

Въ случаѣ открытія на ярмаркѣ одной изъ вышепоименованныхъ болѣзней, составляется тогда же протоколъ за подписью ветеринарнаго ассесора, президента или бургомистра города, хозяина скота и двухъ извѣстныхъ обывателей.

Продолженіе.

Продолженіе.

przedstawione jemu świadectwa, i dozwala udawać się na targowiska.

Przy rewizyi, szczególnie zwracać uwagę na trzody bydła stepowego.

§ 438.

Skoro zaś w trzodzie przypędzonej, okażą się znaki jakiegobądź choroby, z liczby wyszczególnionych w § 394, wówczas assesor weterynaryi powinien natychmiast zawiadomić o tém władzę miejscową policyjną, i za jój pomocą niezwłocznie zatrudni się otczeniem strażą trzody, jeżeli to podług zasad wyłożonych w § 394 okaże się być potrzebném, i wprowadzi w wykonanie na koszt właściciela odpowiednie przepisy, stosownie do rodzaju zwierząt i choroby, mając na względzie przepisy wyłożone przy szczegółowém opisanu chorób; zażąda nadto wiadomości, o miejscu pochodzenia zwierząt, i zapośrednictwem miejscowej władzy policyjnej, zawiadomi tameczną zwierzchność lekarską, w celu przedsięwzięcia rewizyi, i użycia właściwych środków.

§ 439.

Na przypadek wykrycia na jarmarku jednej z wyżej wyszczególnionych chorób, sporządza się wówczas także protokół podpisany przez assessora weterynaryi, prezydenta lub burmistrza miasta, właściciela zwierząt, i dwóch znanych obywateli. Nadto

Ciąg dalszy.

Ciąg dalszy.

Сверхъ сего ветеринарный ассесоръ доводитъ о томъ немедленно до свѣденія Брачебной Управы.

§ 440.

Продолже-
не.

Послѣ осмотра, ветеринарный ассесоръ, съ назначеннымъ чиновникомъ и полицейскими людьми или жаңдармами, отправляется на мѣсто торга, гдѣ повѣряетъ пригнанныхъ животныхъ съ выданными свидетельствами; въ случаѣ же если бы нашель гурты или стада не снабженныя свидетельствами, тотчасъ увѣдомляетъ полицейское начальство, потребуеъ отдѣленія пригнаннаго гурта и приступитъ немедленно къ подробному его осмотру.

Еслибы скотъ оказался совершенно здоровымъ, то разрѣшаетъ немедля продажу онаго.

Если же въ такомъ стадѣ, окажутся какія либо болѣзни, то должно поступить согласно роду оной по правиламъ, при подробномъ описаніи болѣзней, въ 1 части изложеннымъ.

Во всякомъ случаѣ, хозяинъ такихъ гуртовъ или стадъ, за несоблюденіе распоряженій Правительства, долженъ быть подвергаемъ соотвѣтственному, по силѣ общихъ законовъ, взысканію.

§ 441.

Продолже-
не.

Прогоняемые малыми партіями, (меньше 10 штукъ) или же по одиночкѣ, рогатый скотъ, овцы,

assesor weterynaryi donosi o t^{em} natychmiast Urzędowi Lekarskiemu.

§ 440.

Po rewizyi, assesor weterynaryi z delegowanym Ciąg dalszy.
urzędnikiem i policyantami, lub żandarmami udaje się na targowisko, gdzie sprawdza zwierzęta przypędzane, ze świadectwami wydanemi; na przypadek zaś znalezienia trzód niezapatrzonych w świadectwa, natychmiast zawiadomi władzę policyjną, zażąda odosobnienia trzody przypędzonej, i przystąpi niezwłocznie do szczegółowego j^{ej} obejrzenia.

Jeżeliby znalazł bydło zupełnie zdrowe, wówczas dozwala zaraz sprzedaż jego na targu.

Jeżeli zaś w takiej trzodzie okażą się jakiegokolwiek choroby, wówczas postąpić stosownie do ich rodzaju podług przepisów podanych przy ich szczegółowym opisanii w części pierwszej.

W każdym razie właściciel trzód takich, za niewypelnienie rozporządzeń Rządu, podlegać ma właściwej odpowiedzialności stosownie do prawa.

§ 441.

Przypędzane w małych partyach (mniej niż 10 Ciąg dalszy.
sztuk) albo pojedynczo, bydło rogate, owce, świnie

свины и лошади, вводимыя обыкновенно въ самый городъ на базаръ, не требуютъ снабженія свидѣтельствомъ, но возлагается обязанность на досмотрщиковъ при заставахъ, чтобы они не дозволяли имъ входа, пока провѣзжающій чрезъ заставу ветеринарный ассесоръ на мѣсто осмотра, или торга, или же обратно, не осмотритъ находящихся у заставы животныхъ и не дозволитъ имъ входа.

§ 442.

Продолже-
ніе.

Лошади, приводимыя большими табунами и требующія болѣе времени для осмотра, могутъ входить прямо въ нанятые ихъ властителями конюшни, но возлагается обязанность на торговцевъ, дабы они тотчасъ явились съ свидѣтельствами къ ветеринарному ассесору, который въ утреннее время, какъ можно раньше, прежде начинающагося торга, вмѣстѣ съ полицейскимъ чиновникомъ, долженъ повѣрить по всемъ конюшнямъ свидѣтельства и осмотрѣть лошадей, обращая особенное вниманіе на состояніе ихъ здоровья. При томъ, ежели окажутся лошади здоровыми, то скрѣпляетъ подписью представленныя ему свидѣтельства и дозволяетъ продажу.

§ 443.

Продолже-
ніе.

01 Но ежели въ какой нибудь конюшнѣ найдены будутъ лошади одержимыя повально-зарази-

i konie wprowadzane zwykle do samego miasta na rynek, niewymagają zaopatrzenia w świadectwo, lecz na dozorców rogatkowych wkłada się obowiązek, żeby ich nie wpuszczali, dopóki przejeżdżający przez rogatki asesor weterynaryi na miejsce rewizyi, albo targowiska, lub z powrotem, nie obejrzy znajdujących się w rogatkach zwierząt, i wejść im nie dozwoli.

§ 442.

Konie przypędzane w stadach znacznych i wymagające więcej czasu dla rewizyi, mogą wchodzić wprost do stajen najetych przez ich właścicieli lecz na handlarzy wkłada się obowiązek, ażeby oni natychmiast zgłaszali się ze świadectwami do assessora weterynaryi, który w porze ranniej jak można najwcześniej, przed rozpoczęciem targu, wspólnie z urzędnikiem policyjnym, powinien sprawdzić świadectwa we wszystkich stajniach, i obejrzyć konie zwracając uwagę na stan ich zdrowia. Jeżeli przytem konie okażą się zdrowymi, winien poświadczyć przedstawione jemu świadectwa, i dozwolić sprzedaży.

Ciąg dalszy.

§ 443.

Lecz skoro w jakiejbądź stajni znalezione zostaną konie, dotknięte chorobami panującymi albo zaraźli-

Ciąg dalszy.

тельными, или прилипчивыми болъзнями, то безотлагательно, на счетъ хозяина, приводятся въ исполненіе, сообразно роду найденной болъзни, мѣры предписанныя при подробномъ описаніи болъзней.

§ 444.

Продолженіе.

Полицейская власть должна обращать вниманіе на то, нѣтъ ли на ярмаркѣ торговцевъ лошадами, не предъявившихъ свидѣтельствъ и лошадей ветеринарному ассесору, и если такіе будутъ открыты, то конюшни ихъ должно запереть, поставить къ нимъ караулъ и произвести осмотръ. Если притомъ окажутся явные признаки какой нибудь повально-заразительной, или прилипчивой болъзни, то поступить какъ въ § 421.

§ 445.

Продолженіе.

Овцы тонкорунныя приводимыя на ярмарку, особенно бараны, помещаемые въ отдѣльныхъ стойлахъ, должны быть представляемы для осмотра ветеринарному ассесору, который поступаетъ съ ними какъ сказано при осмотрѣ лошадей въ §§ отъ 442 до 445. Но такъ какъ сего рода овцы приводятся обыкновенно на продажу для приплода, то ветеринарный ассесоръ, кромѣ обращенія вниманія на повальные и прилипчивыя болъзни, не долженъ упускать изъ вида болъзней наследственныхъ, особенно же слабости въ бе-

wemi, wówczas bezzwłocznie na koszt właściciela wprowadzają się w wykonanie, stosownie do rodzaju choroby znalezionej, środki podane przy szczegółowym opisanu chorób.

§ 444.

Władza policyjna zwracać powinna uwagę na Ciąg dalszy.
to, czy niema na jarmarku handlarzy koni, nieprzedstawiających świadectw i koni assesorowi weterynaryi, a jeżeli tacy się wykryją, to stajnie ich potrzeba zamknąć, postawić przy nich strażę i odbyć rewizyą. Jeżeli przytém okażą się wyraźne przypadłości jakiegokolwiek bądź panującej, albo zaraźliwej choroby, postąpić jak w § 421.

§ 445.

Owce rasy poprawnej przyprowadzone na jarmarki, szczególnie tryki pomieszczane w oddzielnych stanowiskach, powinny być przedstawione do obejrzenia assesorowi weterynaryi, który postąpi z nimi jak powiedziano przy rewizyi stajen w §§ od 442 do 445, lecz ponieważ tego rodzaju owce, przyprowadzają się zwykle na sprzedaż dla przyplodku, to assesor weterynaryi oprócz zwrócenia uwagi na panujące i zaraźliwe choroby, nie powinien zapominać o chorobach spadkowych szczególnież zaś o chorobie zwanój wąsatem. Na przypadek wykry-

драхъ. Въ случаѣ открытія сихъ болѣзней, не запрещать продажи ихъ, но ветеринарный ассесоръ обязанъ нескрывать этого порока передъ покупщиками, еслибы сіи послѣдніе обратились къ нему съ вопросомъ на счетъ годности сихъ животныхъ къ приплоду.

§ 446.

Продолже-
ніе.

Ежели послѣ перваго осмотра какого нибудь рода животныхъ, по случаю скрытности болѣзни, или другимъ не предвидимымъ обстоятельствамъ, признаны будутъ животныя здоровыми и снабжены свидетельствомъ, а между тѣмъ при вторичномъ случайномъ ихъ осмотрѣ, или же по случаю особеннаго донесенія, замечены будутъ признаки повально-заразительной, или прилипчивой болѣзни, то поступить съ животными какъ сказано въ § 438.

§ 447.

Продолже-
ніе.

При осмотрѣ всякаго рода животныхъ, ветеринарный ассесоръ обязанъ стараться дѣлать всевозможныя облегченія властителемъ животныхъ, при соблюденіи однакожь всѣхъ предписанныхъ правилъ.

§ 448.

Продолже-
ніе.

Въ случаѣ задержанія какихъ либо гуртовъ, или стадъ и когда ветеринарный ассесоръ, послѣ

cia tych chorób, nie wzbrania ich sprzedaży lecz assessor weterynaryi obowiązany jest nieukrywać téj wady przed kupującymi, jeżeliby ci się udawali do niego z zapytaniem, pod względem przydatności ich do rozmnażania.

§ 446.

Jeżeli po pierwszej rewizyi jakiegokolwiek bądź rodzaju zwierząt, z powodu trudnego wysledzenia choroby, lub dla innych nieprzewidzianych okoliczności, zwierzęta uznane będą za zdrowe i opatrzone świadectwem, a tym czasem, przy powtórnej przypadkowej ich rewizyi, lub téż po szczególném doniesieniu, postrzeżone będą znaki panującej, lub zarazliwej choroby, postąpić ze zwierzętami jak powiedziano w § 438.

Ciąg dalszy.

§ 447.

Przy rewizyi jakiegobądź rodzaju zwierząt, obowiązany jest assessor weterynaryi starać się o zrobienie wszystkich ułatwień dla właścicieli zwierząt, przy zupełném jednak zastosowaniu się do przepisów.

Ciąg dalszy.

§ 448.

W przypadku zatrzymania jakiegokolwiek bądź trzód, jeżeli assessor weterynaryi po ukończeniu jamarku

Ciąg dalszy.

окончания ярмарки, отправляется къ мѣсту своей должности, то дальнѣйшее наблюденіе за исполненіемъ предложенныхъ здѣсь правилъ, возлагается на мѣстнаго уезднаго лекаря, или на мѣстное начальство.

§ 449.

Продолженіе. Мѣстное полицейское начальство не должно оставлять безъ исполненія законныя требованія ветеринарнаго ассесора, какія при разныхъ невидимыхъ обстоятельствахъ, окажутся необходимыми.

§ 450.

Продолженіе. Назначенные для исполненія распоряженій осматривающаго, жандармы или нижніе полицейскіе чины, или же другіе избранные полиціею для того люди, должны исполнять возлагаемую на нихъ обязанность точно и усердно. Они находятъ при осмотрѣ, наблюдаютъ за тѣмъ, чтобы стада неосмотренныя не соединялись съ другими, указываютъ дорогу освидѣтельствованнымъ и приводятъ въ исполненіе первоначальныя мѣры, предписанныя ветеринарнымъ ассесорамъ, въ случаѣ необходимости.

§ 451.

Продолженіе. Послѣ окончанія ярмарки, ветеринарный ассесоръ Врачебной Управы, начальникъ же уезднаго

oddala się na miejsce swojego urzędowania, to dalsze czuwanie nad wypełnieniem wskazanych tu przepisów, będzie obowiązkiem miejscowego lekarza powiatu, lub władzy miejscowej.

§ 449.

Miejscowa władza policyjna, niepowinna zaniedbywać zadosyć uczynienia wszystkim prawnym wezwaniom assessora weterynaryi, jakie przy rozmaitych nieprzewidzianych okolicznościach koniecznemi się okażą. Ciąg dalszy.

§ 450.

Przeznaczeni dla wypełnienia rozporządzeń rewizyjnego, żandarmi lub też policyjanci albo inni przez policyją wybrani do tego ludzie, powinni wypełniać włożone na nich obowiązki akuratnie i gorliwie. Oni znajdują się przy rewizyi, czuwają nadtém, aby trzody jeszcze nie obejrzone nie łączyły się z innymi, wskazują drogę trzodom obejrzanym i wprowadzają w wykonanie, pierwsze przepisy podane przez assessora weterynaryi w przypadku konieczności. Ciąg dalszy.

§ 451

Po ukończonym jarmarku assesor weterynaryi Ciąg dalszy.
Urzędowi Lekarskiemu, a naczelnik powiatu Rządowi

Губернскому Правлению представляют рапорты, въ которыхъ должно поименовать число осмотренныхъ животныхъ, ихъ родъ, найденное состояніе здоровья и подробное описаніе мѣръ приведенныхъ въ исполненіе, во всѣхъ случившихся обстоятельствахъ.

§ 452.

Продолженіе.

На меньшія ярмарки, пѣтъ непременно надобности посылать для осмотра животныхъ, медицинскаго чиновника, но это предоставляется усмотрѣнію Губернскихъ Правленій. Посланный же на такія ярмарки врачъ, долженъ руководствоваться правилами, вышеизложенными.

Gubernialnemu przedstawiają raporta, w których ma być wyszczególniona liczba rewidowanych zwierząt, ich rodzaj, znaleziony stan zdrowia, i szczegółowe opisanie środków przedsięwziętych we wszystkich okolicznościach, jakie się zdarzyły.

§ 452.

Na mniejsze jarmarki niema koniecznej potrzeby Ciąg dalszy.
posyłania urzędnika lekarskiego, dla rewizyi zwierząt, lecz to się pozostawia do uznania Rządowi Gubernialnym. Posłany zaś na takie jarmarki lekarz, obowiązany jest postępować podług przepisów wyżej podanych.

Guberniainemu przedstawiaja raporty, w ktorých podają wyszczególniona liczba terminowanych zwierząt, stan zdrowy i szczególowe opisanie stajek przedstawiających we wszystkich okolicznościach, jakie się zdarzą, w odniesieniu do nich, w odniesieniu do wszystkich okoliczności.

VI.

ОБЪ ОСМОТРЪ ДОМАШНИХЪ ЖИВОТНЫХЪ, НАЗНАЧЕННЫХЪ НА УБОЙ, ДЛЯ ПРОДОВОЛЬСТВІЯ.

§ 453.

Въ какихъ случаяхъ производится осмотръ животныхъ назначаемыхъ на убой для продовольствия.

Все назначенныя промышленниками для производства домашнія животныя, какъ при жизни такъ и по убою, не смотря на то, свирьпствуютъ ли заразительныя болѣзни, или нѣтъ, подлежатъ осмотру въ такихъ только мѣстахъ, гдѣ безотлучно пребываютъ служащіе врачи, или ветеринары. Въ прочихъ мѣстахъ, осмотръ сей производится тогда только, когда въ нихъ, или въ окрестности господствуютъ заразительныя болѣзни на домашнихъ животныхъ, и въ такомъ случаѣ поручается это ближайшему служащему лекарю или ветеринару, или просто опытному въ семь дѣлъ обывателю.

§ 453.

VI.
O REWIZYI ZWIERZĄT DOMOWYCH
PRZEZNACZONYCH DO SZLACHTOWANIA NA
KONSUMCYĄ.

§ 453.

Wszystkie przeznaczone na konsumcyą zwierzęta domowe, tak za życia jak i po zaszlachtowaniu, bez względu na panowanie chorób, podlegają rewizyi w takich tylko miejscach, gdzie ciągle pozostają lekarze rządowi, lub weterynarze. W innych zaś miejscach, rewizya taka odbywa się tylko wówczas kiedy w tychże miejscach lub w ich okolicach, okazują się choroby zaraźliwe, pomiędzy zwierzętami domowými, i w takim razie najbliższy lekarz rządowy, lub weterynarz, albo nawet biegły w tym przedmiocie obywatel ma być do tego wezwany.

W jakich przypadkach odbywa się rewizya zwierząt przeznaczonych na konsumcyą.

§ 454.

Къмъ производится та-
кой осмотръ. Служащiе врачи и ветеринары, въ мѣстахъ
пробыванiя своего, обязаны осматривать каждую
штуку скота, назначаемую для убоя на продо-
вольствiе, а по убое свидѣтельствовать ея вну-
тренности и мясо. Въ случаяхъ чрезвычайныхъ,
никто изъ вольнопрактикующихъ врачей, или
ветеринаровъ, не можетъ отъ того уклоняться,
коль скоро будетъ приглашенъ мѣстною админи-
стративно-полицейскою властью.

§ 455.

Обязанности
мясниковъ.

Всякій мясникъ обязанъ, подѣ ответственностию
на основанiи уголовныхъ законовъ, представлять
къ осмотру скотъ, назначенный для убоя въ тотъ
день, когда будетъ его убивать; послѣ же убоя
осмотрѣннаго скота, не долженъ вскрывать его,
пока онъ не будетъ еще разъ осматрѣнъ служа-
щимъ врачомъ, или ветеринаромъ, и только въ
его присутствiи можетъ быть предпринимаемо
вскрытiе убитаго животнаго. Таковому осмотру
подлежать: рогатый скотъ, телята, свиньи и ов-
цы. Равномѣрно служащiе врачи и ветеринары
обязаны свидѣтельствовать всехъ прочихъ дома-
шнихъ животныхъ, птицъ, а также рыбу и раки,
въ мясныхъ рядахъ, на базарахъ и у частныхъ
продавцевъ.

Семь дѣлъ обывателю.

§. 454

Lekarze rządowi lub weterynarze w miejscach swojego pobytu, obowiązani są rewidować każdą sztukę bydła na konsumeyą przeznaczoną, a po zaszlachtowaniu obejrzyć jej wnętrzności i mięso. W wypadkach nadzwyczajnych, żaden z wolno-praktykujących lekarzy lub weterynarzy, niemoże się uchylać od tego, skoro zostanie wezwany przez miejscową zwierzchność administracyjno-policyjną.

Kto odbywa taką rewizyą.

§. 455.

Każdy rzeźnik obowiązany jest pod odpowiedzialnością zagrożoną kodexem karnym, przedstawiać do rewizyi bydło przeznaczone na konsumeyą tegoż samego dnia, w którym się ma odbyć szlachtowanie; po zaszlachtowaniu zaś rewidowanego zwierzęcia, nie mogą otwierać dopóty, dopóki, niebędzie jeszcze raz obejrzone przez lekarza rządowego lub weterynarza, w którego tylko przytomności przedsięwziętém być może otwieranie zwierzęcia szlachtowanego. Rewizyi takiej podlegać ma bydło rogate, cielęta, świnię i owce. Lekarze nadto rządowi i weterynarze oglądać mają wszystkie inne zwierzęta domowe, ptastwo, ryby i raki, w jatkach, na rynkach, lub też u przekupników.

Obowiązki rzeźników.

§ 456.

Продолже-
ние.

Въ случаѣ скоропостижныхъ, насильственныхъ поврежденій, угрожающихъ животнымъ близкою смертію, именно при удушеніи, израненіи и т. п., позволяется мясникамъ, безъ предварительнаго лекарскаго осмотра, убить животное, но вскрывать его до прибытія лекаря они не должны ни въ какомъ случаѣ.

§ 457.

На что обра-
щается вни-
маніе при ос-
мотрѣ живо-
тныхъ, назна-
чаемыхъ на
убой для
продовольст-
вія.

При осмотрѣ животныхъ назначаемыхъ на убой, надлежитъ удостовѣриться:

I. Въ надлежащемъ состояніи ихъ здоровья. Признаки здороваго животного суть слѣдующіе:

Легкая, свободная походка; гладкая, лоснящаяся шерсть; спокойное помахиваніе хвостомъ и такое же движеніе ушами; довольно трудное перегибаніе поясницы отъ давленія рукою; шкура чистая и безъ всякой шелухи, вередовъ или сыпей; глаза у него чисты; животное часто облизывается, жуется надлежащимъ образомъ; ротъ, языкъ, десны и ноздри имѣть чистые, безъ язвочекъ и пузырьковъ; біеніе сердца у крупныхъ животныхъ примѣтно только съ лѣвой стороны, у мѣлкихъ же съ обѣихъ, но примѣтнѣе съ лѣвой; дыханіе правильное, безъ кашля, одышки, безъ большаго сангвія, безъ разширенія ноздрей и безъ сильнаго движенія въ пахахъ. Позывъ на

§ 456.

W przypadku nagłych, gwałtownych obrażeń, Ciąg dalszy.
zagrożających zwierzętom bliską śmiercią; miano-
wicie przy uduszeniu, zranieniu i t. p. dozwala się
rzeźnikom bez poprzedniego obejrzenia przez leka-
rza szlachtować swoje zwierzęta: otwierać ich je-
dnak aż do przybycia lekarza, niemają w żadnym
przypadku.

§ 457.

Przy obejrzeniu zwierząt przeznaczonych do Naco się
szlachtowania potrzeba się przekonać: zwracać po-
winna uwaga

1. O naturalnym stanie ich zdrowia. Oznaki zaś przy rewizji
zwierzęcia zdrowego są następujące: zwierząt prze-
znaczonych
na konsum-
cyę.

Chód lekki, swobodny, sierć iśknąca, gładka,
swobodne poruszenie ogonem, i podobny ruch uszu,
dosyć trudne uginanie się krzyża od uciskania ręką;
skóra czysta, bez żadnych łuszek, wrzodów lub
wysypek, oczy mają czyste; zwierze często się oblizuje
przeżuwa w sposób należyty; pysk, język, nozdrza
i dziąsła ma czyste, bez wrzodzików i pęcherzyków;
bicie serca u zwierząt większych daje się czuć tylko
z lewej strony, u małych zaś z obu stron, lecz ze
strony lewej wyraźniejsze, oddech naturalny, bez
kaszlu, zadyszania się, sapania, bez rozszerzonych
nozdrzy, i nadzwyczajnego ruchu w słabiznach; chęć
do jadła i pragnienie w stanie naturalnym, gnój i
uryna odchodzi w dostatecznej ilości, gnój niezbyt

кормъ и жажда въ обыкновенномъ состояннн; испражненія низомъ и моча отходятъ въ достаточномъ количествѣ; пометъ не слишкомъ жидкій, или не чрезмѣрно вонючій; голова не слишкомъ повисла; хвостъ не слишкомъ поднять и не слишкомъ прижать; животное не оглядывается на свой животъ, и не топаетъ при томъ ногами, не кусается и не бросается; ноги у него не слишкомъ приближены и не слишкомъ разставлены.

Примѣчаніе. Описаніе этихъ признаковъ, сдѣлано здѣсь для облегченія лицъ, занимающихся осмотрами животныхъ, чтобы удостовѣриться въ ихъ здоровьи. Недостатокъ однакожь одного, или даже нѣсколькихъ изъ сказанныхъ признаковъ, при общемъ хорошемъ состояннн животного, не можетъ быть поводомъ къ запрещенію убоя, но при вскрытнн такого сомнительнаго животного, врачъ обязанъ обратить особенное вниманіе.

2. При осмотрахъ животныхъ, предназначенныхъ на убой, должно наблюдать, чтобы они не были одержимы никакою изъ болѣзней помннованныхъ въ ниже слѣдующемъ §.

§ 458.

Болѣзни во всѣхъ степеняхъ, видахъ и измнненіяхъ которыхъ, безусловно запрещается убивать домашнихъ животныхъ для продовольствія, суть слѣдующія:

Болѣзни при
коихъ запрещается убой
животныхъ
для продо-
вольствія.

plynny, i nie nader smrodliwy, głowa niezbyt zwieszona, ogon nie nazbyt podniesiony, ani też między pośladki weśniony, zwierzę nie pogląda na brzuch, nie tupa nogami, nie kąsa siebie i nie rzuca się, nogi ma niezbyt do siebie zbliżone, ani też za nadto rozkraczone.

Uwaga. Opisanie tych znaków zrobiono tutaj dla ułatwienia osobom zajmującym się rewizją zwierząt, przekonywania się o stanie ich zdrowia. Brak jednakże jednego, lub nawet kilku opisanych znaków przy ogólnym dobrym stanie zwierzęcia, niemoże dać powodu do zabronienia szlachtowania, lecz przy otwieraniu takiego podejrzanego zwierzęcia lekarz obowiązany jest zwrócić szczególną uwagę.

2. Przy rewizyi zwierząt przeznaczonych na szlachtowanie potrzeba szczególnie uważać, aby one niebyły podległe jakiegokolwiek z chorób wyszczególnionych w § następującym.

§ 458.

Choroby w których we wszystkich ich rodzajach i odmianach bezwarunkowo wzbrania się szlachtowanie na konsumcyą są następujące:

Wyliczenie chorób przy których wzbrania się szlachtowanie zwierząt na konsumcyą.

1. Чума рогатаго скота.
2. Повальный натужный поносъ.
3. Лихорадочная хромота у рогатаго скота.
4. Овечья оспа.
5. Сибирская язва.
6. Ящуръ.
7. Повальная хромота.
8. Парши и
9. Водобоязнь.

§ 459.

Продолже-
ніе.

Болезни, въ которыхъ запрещается убивать домашнихъ животныхъ для продовольствія тогда только, когда болѣзнь находится въ высшей степени, или же соединена съ особенными сопряженіями:

1. Въ болѣзни сопряженныя съ поименованными въ предыдущемъ §.
2. Повальное воспаленіе легкихъ въ высшей степени, ежели уже обнаружилась припадки послѣдовавшаго переобразования легкихъ, изліянія въ грудную полость, или присоединилась гнилая горячка.
3. Внутреннія бородавки у рогатаго скота, при сильномъ изнуреніи и поносѣ.
4. Злокачественная хромота у овецъ, ежели послѣдовали значительныя перемѣны въ нагахъ, или же обнаружилась гнилая горячка.

1. Zaraza bydłęca.
2. Biegunka epizootyczna.
3. Gruda u bydła rogatego inaczej zwana parchami nóg u bydła.
4. Ospa owcza.
5. Choroby karbunkulowe.
6. Zaraza pyskowa.
7. Zaraza kopytowa.
8. Parchy i
9. Wścieklizna.

§ 459.

Choroby w których wzbrania się szlachtowanie zwierząt na konsumcyą, wówczas tylko, kiedy są w wyższym stopniu, lub też połączone ze szczególni komplikacyami. Ciąg dalszy.

1. Wszystkie choroby połączone z wyszczególnionemi w § poprzedzającym.
2. Zapalenie płuc panujące w wyższym stopniu, jeżeli się już okażą przypadłości zaszłych przekształceń w płucach, wylania w jamie piersiowej, lub też zgniliej gorączki.
3. Wewnętrzne narośle u bydła rogatego, połączone z mocnym wychudnieniem i biegunką.
4. Zaraza racie złośliwa u owiec, jeżeli nastąpiły znaczne przekształcenia w nogach, i przyłączyły się przypadłości gorączki zgniliej.

5. Водяная болѣзнь у овецъ въ высшей степени, то есть ежели уже будутъ скопленія воды подѣ кожею, въ грудной или брюшной полости и большое исхуданіе.

6. Чрезмѣрное мочеиспусканіе у овецъ въ высшей степени, ежели животныя изнурены и истощены.

При подобныхъ же обстоятельствахъ, то есть, ежели болѣзнь достигла уже высшей степени и животныя будутъ очень худы и истощены, слѣдующія болѣзни:

7. Ломкость костей.

8. Круженіе овецъ отъ червей въ лобныхъ пазухахъ.

9. Слабость въ бедрахъ у овецъ.

10. Головокруженіе у овецъ.

11. Хромота у ягнятъ.

12. Кровавое молоко или мочеиспусканіе у рогатаго скота и овецъ.

13. Печеночные глисты у овецъ и рогатаго скота.

14. Легочные глисты у телятъ и ягнятъ.

§ 460.

Изъ прочихъ болѣзней, большею частію спорадическихъ, при слѣдующихъ запрещается убой животныхъ для продовольствія:

а) Гнилая горячка (*febris putrida*), если у животнаго замѣтны: сильное биченіе сердца съ обв-

5. Zgnilizna u owiec w wyższym stopniu, to jest jeżeli już jest nagromadzenie wody pod skórą, lub w jamach, brzuchowej i piersiowej albo wielkie wychudnienie.

6. Mocz wodnisty u owiec w wyższym stopniu, jeżeli zwierzęta są wycieńczone i wychudłe.

Przy podobnychże okolicznościach, to jest: jeżeli choroby doszły już do wysokiego stopnia i zwierzęta są wychudłe i wycieńczone, należą tu jeszcze następujące:

7. Łomikost.

8. Zawrót głowy u owiec od gźów w komórkach czolowych.

9. Wąsacz u owiec.

10. Zawrót u owiec.

11. Choroba stawów u jagniąt.

12. Krwawe mléko i mocz krwawy, u bydła rogatego, i owiec.

13. Motylca wątrobowa u owiec i u bydła rogatego.

14. Robactwo płucne u cieląt i jagniąt.

§ 460.

Z innych chorób powiększėj części sporadycznych, przy następujących zabrania się szlachtowania zwierząt na konsumeyą.

a) Gorączka zgnila (febris putrida), odznacza się przez następujące przypadłości: mocne bicie serca

Ciąg dalszy.

ихъ сторонъ грудной стѣны; слюна вязкая и не-
 пріятнаго запаха; истеченіе изъ ноздрей смрадной
 матеріи; полость рта и ноздрей блѣднаго цвѣта;
 взглядъ скучный; глаза впалые съ гноевидною
 по угламъ матеріею; испражненія низомъ жидкія,
 смрадныя; моча мутная; брюхо вздутое и обвис-
 шее; потеря аппетита и жвачки; большая сла-
 бость во всемъ тѣлѣ и смрадныя испаренія изъ
 кожи.

b) Нервная горячка (*febris nervosa*), познавае-
 мая изъ слѣдующихъ припадковъ: слабость во
 всемъ тѣлѣ; глухота; сонливость и безчувствіе,
 или внезапная робость при малѣйшемъ шорохѣ;
 тѣло попеременно то холодное, то горячее; пульсъ
 и бѣненіе сердца слабыя, совершенная потеря ап-
 петита и обильныя испражненія низомъ.

c) Желчная горячка (*febris biliosa*), которой при-
 знаки суть: уныніе, вялость, потеря аппетита и
 явственно желтый цвѣтъ слизистыхъ плевъ, че-
 люсти, носа, горла и глазъ; испражненія желта-
 го цвѣта или необыкновенно блѣдныя, обиль-
 ныя и не хорошо переваренныя; моча желтовата-
 го цвѣта.

d) Простой и натужной поносъ и прочія вну-
 треннія или наружныя болѣзни, если оны, какъ
 первыя такъ и другія, сопряжены съ сильнымъ
 исхуданіемъ тѣла и признаками порчи соковъ
 каковы: зловонное дыханіе, желтый цвѣтъ глазъ

z obu stron ściany piersiowej, ślina lępką i nieprzyjemnego zapachu, wypływ z nozdrzy materyi smrodliwej; jama pyska i nozdrzy blada; spojrzenie smętne; oczy zapadłe, mające w kątach materyą ropiastą; gnój płynny, smrodliwy; uryna mętna; brzuch wydęty i obwisły; utrata apetytu i przeżuwania; wielkie osłabienie całego ciała, i wyziew skórny smrodliwy.

b) Gorączka nerwowa (*febris nervosa*), poznaje się po następujących przypadłościach: osłabienie w całym ciele, głuchota, spiączka i nieczułość, lub nagła bojaźliwość przy najmniejszym szeleście ciała na przemian zimne i gorące, puls i bicie serca słabe; zupełna utrata chęci do jadła, i obfite wypróżnienia stolcowe.

c) Gorączka żółciowa (*febris biliosa*), w której przypadłości są następujące: smętność, utrata chęci do jadła i wyraźnie żółty kolor błon śluzowych nozdrzy pyska i oczu; odchody są żółte, lub bardzo blade, obfite, i źle strawione, a uryna koloru żółtawego.

d) Zwyczajna i krwawa biegunka, i inne wewnętrzne lub zewnętrzne choroby; jeżeli tak jedne, jak i drugie są połączone z mocnym wychudnieniem ciała, i znakami zepsucia soków, którymi są: oddech smrodliwy, żółtawy kolor oczu, wypływ z oczu i pyska,

истечение изъ носа и рта желтой, зеленой, красноватой и особенно вонищей слизи, водянистыя опухоли и т. п.

§ 461.

Что лекарь
долженъ
исполнить,
запреща
я убой живот-
наго для про-
дольствія.

Во всехъ болъзняхъ, поименованныхъ въ предыдущихъ §§ 458, 459 и 460, осматривающій лекарь обязанъ, въ присутствіи полицейскаго чиновника, составить протоколь и если болъзнь принадлежитъ къ разряду описанныхъ въ §§ 458 и 459, то приказать въ своемъ присутствіи убитъ животное и поступить какъ съ мясомъ, такъ съ шкурою и прочими частями, согласно правиламъ изложеннымъ при каждой изъ повальныхъ и заразительныхъ болъзней; при болъзняхъ же описанныхъ въ § 460, предоставить мѣстной власти имѣть попеченіе о состояніи здоровья больнаго животнаго, до времени излеченія.

§ 462.

Въ какихъ
еще случаяхъ
запрещается
убой живот-
ныхъ для
продольствія.

Сверхъ того, запрещается дозволить убой животныхъ для продольствія въ слѣдующихъ случаяхъ:

1. Если животныя слишкомъ молоды, напримѣръ телята моложе трехъ недѣль.
2. Если животныя слишкомъ стары, худы и изнурены отъ работъ.
3. Если беременныя самки находятся на сносяхъ.
4. Если животныя происходятъ изъ мѣстъ, гдѣ свирѣпствовали такія болъзни, при которыхъ

żółtawego, zielonawego, czerwonego, a szczególnie smrodliwego śluzu, obrzękłości wodne i t. d.

§ 461.

We wszystkich chorobach wspomnionych w poprzedzających §§ 458, 459 i 460, lekarz rewidujący obowiązany jest w obec urzędnika policyjnego spisać protokół, i jeżeli choroba należy do rzędu opisanych w §§ 458 i 459, wówczas polecić w swojej obecności zabić zwierzę, i postąpić z mięsem, skórą i innemi częściami, stosownie do przepisów wyłożonych przy każdej z tych panujących lub zaraźliwych chorób; przy chorobach zaś wyliczonych w § 460, zaleci władzy miejscowej, czuwanie nad stanem zdrowia zwierzęcia chorego aż do czasu wyleczenia.

Co powinien dopełnić lekarz przy wzbronieniu szlachtowania zwierząt na konsumpcyą.

IV
§ 462.

Wzbrania się nadto szlachtowanie zwierząt na konsumpcyą w następujących przypadkach:

W jakich jeszcze przypadkach wzbrania się zabijanie na konsumpcyą zwierząt zdrowych.

1. Jeżeli zwierzęta są bardzo młode np. cielęta mające trzech tygodni.
2. Jeżeli zwierzęta będą bardzo stare, chude i wyniszczone pracą.
3. Jeżeli ciężarne samice są na porodzeniu.
4. Jeżeli zwierzęta pochodzą z tego miejsca, gdzie panowały takie choroby, przy których dozwala się

дозволено употреблять въ пищу мясо не прежде 4 недѣль послѣ признанія, надлежащею властію, этихъ мѣсть свободными отъ заразы, а назначенныя на убой животныя приведены отсюда прежде этого времени.

5. Если животныя укушены бѣшенными животными, не смотря на то, что предприняты были все предосторожности къ избѣжанію болѣзни, и ежели время отъ приключившагося происшествія не составляетъ 15 недѣль.

VII.

ОБЪ ОСМОТРЪ МЯСА И ВНУТРЕННОСТЕЙ ЖИВОТНЫХЪ УБИТЫХЪ ДЛЯ ПРОДОВОЛЬСТВІЯ.

§ 463.

Прежде нежели приступимъ къ правиламъ общаго осмотра мяса и внутренностей животныя убитыя для продовольствія, не излишне упомянуть

Общія осто-
рожности
при убоѣ
животныхъ.

użycie mięsa na konsumcyę, nie pierwój, tj. jak we 4 tygodnie, po uznaniu tych miejsc przez właściwe władze za wolne od zarazy, a zwierzęta przypro- wadzone są na szlachtowanie przed upływem tego czasu.

5. Jeżeli zwierzęta są pokąsane przez zwierzęta wściekle, niezważając nawet na to, że przedsię- wzięte zostały wszystkie środki ostrożności, w celu odwrócenia choroby, jeżeli czas od zaszłego ukąsze- nia niewynosi 15 tygodni.

VII.

O REWIZYI MIĘSA I WNĘTRZNOŚCI ZWIERZĄT SZLACHTOWANYCH NA KONSUMCYĄ.

§ 463.

Przed przystąpieniem do przepisów o rewizyi mięsa i wnętrzości zwierząt szlachtowanych na konsum-

Ogólne prze-
pisy ostrożno-
ści przy
szlachtowa-
niu zwierząt.

объ осторожностяхъ во время убоя животныхъ. Осторожности сии суть слѣдующія:

1. Должно стараться, чтобы убой былъ сколько можно менѣе мучителенъ и непродолжителенъ, напр. перерѣзывать дыхательное горло вместе съ близлежащими частями, или все мышцы на передней шеѣ находящаяся до самой кости шейныхъ позвонковъ; ударять топоромъ въ черепъ сильно и впадать; или проводить ножъ между первымъ и вторымъ шейнымъ позвонкомъ, либо между первымъ позвонкомъ и затылочною костью.

2. При нанесеніи удара, должно держать животное крѣпко и такъ, чтобы наносящій ударъ, въ случай промаха, могъ избѣгнуть угрожающей со стороны животнаго опасности.

§ 464.

Признаки
здороваго
состоянія
убитаго жи-
вотнаго.

При вскрытіи уже убитыхъ животныхъ и при осмотрѣ ихъ мяса и внутренностей, должно обращать вниманіе на то, находятся ли все части ихъ въ здоровомъ состояніи. Признаки, по которымъ можно сдѣлать справедливое о томъ заключеніе, суть слѣдующіе:

Кровь истекающая при убиваніи, должна имѣть светло-красный цвѣтъ у рогатаго скота и надлежащій, крови свойственный, запахъ; не должна быть слишкомъ жидкою и блѣдною, ниже чрез-мирно дустою и черною; при сбираніи въ сосудъ, должна покрываться пѣною и скоро ссѣдаться.

cyą, nie od rzeczy będzie wspomnieć o ostrożnościach w czasie ich szlachtowania.

Ostrożności te są następujące:

1. Potrzeba się starać, żeby szlachtowanie było jak najmniej męczące i nie długo-trwale, np. prze-rzynać kanał oddechowy, razem z otaczającymi częściami, czyli wszystkie mięśnie znajdujące się na przedniej części szyi aż do samych kręgów szyjowych; uderzać toporem w czaszkę silnie i trafnie; albo wprowadzać nóż między pierwszym i drugim kręgiem szyjowym, albo między pierwszym kręgiem szyjowym i kością tyłu głowy.

2. Przy wykonaniu uderzenia, potrzeba utrzymywać zwierzę mocno i w ten sposób, aby wykonywający uderzenie, w przypadku chybienia mógł uniknąć niebezpieczeństwa grożącego ze strony zwierzęcia.

§ 464

Przy otwieraniu zaszlachtowanych już zwierząt i przy obejrzeniu ich mięsa i wnętrzości, potrzeba zwracać uwagę na to, czy wszystkie części są w stanie zdrowym. Znaki które z pewnością prowadzić mogą do wniosku o tym, są następujące:

Krew wypływająca przy szlachtowaniu powinna mieć u bydła kolor jasno-czerwony i zapach naturalny krwi właściwy; niema być zbyt rzadka i blada, ani też zanadto gęsta i czarna, przy zbiera-

Oznaki zwierzęcia szlachtowanego w stanie zdrowym.

ся, образуя не много пасоки; не должна очень долго оставаться въ жидкомъ состояніи и образовать вдругъ печени (crassamentum) чрезвычайно твердой и грубой, темно-красной, либо очень мягкой, желтоватой, или полужидкой, покрывающейся какъ бы желто-синеватыми пятнами, или матерією. Особенно же не должна у рогатаго скота оставаться долго въ видѣ жидкости черной, похожей на смолу. У свиней цвѣтъ крови бываетъ свѣтлѣе, нежели у рогатаго скота.

Послѣ снятія кожи, вся поверхность тѣла должна имѣть естественный свѣтло-розовый цвѣтъ, быть покрытою мѣстами жиромъ, не блѣдною, не слишкомъ красною и какъ-бы черноватою, безъ всякихъ подкожныхъ накопленій, особенно желтыхъ, студенистыхъ; подкожныя жилы не должны быть обильно наполнены черною густою кровію.

При вскрытіи внутренностей должно замѣчать въ какомъ состояніи находятся все органы: въ надлежащей ли они величинѣ, плотности и положеніи, нѣтъ ли какихъ либо приращеній и какія притомъ послѣдовали въ нихъ перемѣны, именно: мозгъ долженъ быть покрытъ оболочками свѣтло-розоваго цвѣта; самое существо его не слишкомъ твердое, но и не мягкое, безъ всякихъ при томъ водяныхъ, либо гнойныхъ нако-

niu do naczynia, ma pokrywać się pianą i prędko się ścinać, tworząc niewiele wody, nie powinna bardzo długo pozostawać w stanie płynnym, ani też natychmiast tworzyć wysepki (crassamentum) zbyt twardej, grubiej, ciemno-czerwonej, ani też bardzo miękkiej, żółtawej lub pół płynnej, pokrywającej się jakby żółto-sinawemi plamami lub materyą. Szczególnie zaś, nie powinna u bydła rogatego pozostawać długo w postaci płynu czarnego, podobnego do smoly. U świń kolor krwi bywa bardziej świątly niżeli u bydła rogatego.

Po zdjęciu skóry, cała powierzchnia ciała powinna mieć naturalny kolor świątlo-różowy, ma być pokryta miejscami tłuszczem, nie blada, ani też mocno czerwona jakby czarnawa, bez żadnych podskórnych wylań, szczególnie żółtawych, galaretowatych; żyły podskórne nie powinny być przepelnione krwią czarną i gęstą.

Przy otwieraniu wnętrzości, potrzeba uważać w jakim stanie znajdują się wszystkie organa: czy są należytej wielkości, jaka ich jest budowa i położenie, czy niema jakich zrosnień, i jakie przytém nastąpiły w nich odmiany, a mianowicie: mózg ma być pokryty błonami świątlo-różowego koloru; sama substancya jego nie twarda, ani też zbyt miękka, bez żadnych przytém wylań płynu wodnisteo, lub ropiastego pod błonami, lub w brzuszkach mózgowych.

плений подъ оболочками, или въ мозговыхъ желудочкахъ.

Въ грудной полости не должно быть никакихъ излияній водянистой, сукровичной, кровянистой, а тѣмъ болѣе вонючей жидкости. Легкія на ощупь должны быть губчаты, блѣдно-краснаго цвѣта, безъ гнойныхъ или водяныхъ накопленій, безъ нарывовъ, отверденій и язвъ; не должны быть очень тяжелы, у быковъ не болѣе 4 фунтовъ, ни быть окружены желтоватою, творожистою жидкостію; околосердечіе должно быть въ видѣ перепонки блѣватою, крѣпкой, нѣсколько жиромъ покрытой, должно только заключать мало воды чистой и свѣтлой, безъ запаха и вкуса. Сердце должно быть красновато, съ пустымъ левымъ желудочкомъ. На поверхности какъ подреберной плевы, такъ и на всѣхъ органахъ грудной полости не должны находиться у рогатаго скота бѣло-желтоватая или бурья, по одиночкѣ разсыпная, либо въ видѣ винограда, бородавкы.

Въ брюшной полости, желудки и кишки должны быть блѣдны, безъ черныхъ или красныхъ пятенъ, или полосокъ и отверденій; всѣ желудки, особенно третій, не должны заключать въ себѣ сухаго, спекшагося, гнилаго, или несвареннаго корма; четвертый желудокъ не долженъ быть красный, воспаленный; селезенка не увеличенная и не слишкомъ черная, твердая, или тѣсто-образная и рыхлая, не покрытая вередями, либо

W jamie piersiowej, niepowinny być wylania płynu wodnistego, posokowatego, krwawego a tém bardziej smrodliwego. Płuca na dotknięcie mają być gębczaste blade-czerwonawego koloru bez wylań ropiastych, wodnych, bez ropni, stwardnień, owrzodzeń, i nie mają być bardzo ciężkie, u wołów nie więcej nad 4 funty, nie otoczone żółtawym twarogowatym płynem; osierdzie ma być w kształcie błony białawej i monej, nieco tłuszczem pokrytj, ma zawierać mało czystej przezroczystej wody bez zapachu i smaku. Serce ma być czerwone z próżną lewą komórką; na błonie piersiowej, równie jak i na powierzchni wszystkich organów jamy piersiowej, niemają się znajdować u bydła rogatego, bialo-żółtawe lub szarawe, pojedyncze rozsypane lub gronkowate wyrośle.

W jamie brzuchowej żołądki i kiszki, mają być bladawe bez plam czarnych, lub czerwonych, bez pręgów i stwardnień, wszystkie żołądki szczególnie trzeci, niemają zawierać w sobie suchego spieczonego lub zgnilego karmu; 4ty żołądek niema być czerwonym i zapalonym; śledziona niema być powiększona, nie zbyt czarna, nie twarda, nie papko-

желтоватыми пятнами, не слишком свзтая или сморщенная.

Печень не раздутая, не увеличенная, не отвердѣлая, не рыхлая, но темно-краснаго цвѣта, съ желчнымъ пузыремъ не раздутымъ и не заключающимъ въ себѣ глистовъ, особенно у овецъ.

Почки должны быть красноваты, покрыты жиромъ, не слишкомъ блѣдныя, не вялыя и безъ гнойныхъ накопленій.

Самое мясо должно имѣть цвѣтъ свѣтло-красный, розовый или блѣловатый (смотря по порода животныхъ); должно быть въ извѣстной степени плотно и умеренно твердо, съ тонкими волокнами, посредственной крѣпкости, мѣстами проросшее жиромъ желтаго, или блѣловатаго цвѣта. Запахъ мяса долженъ быть не отвратительный, но болѣе пріятный, свойственный вообще теплomu свѣжему мясу.

§ 465.

Признаки при коиъ употребленіе мяса и внутренностей въ пищу запрещается.

1. Пвнистая кровь истекающая изъ рта, заднепроходной кишки и иногда изъ дѣтородныхъ частей (въ сибирской язвѣ).
2. Во всемъ тѣлѣ кровь черная и густая (въ сибирской язвѣ).

wata, nie krucha i nie pokryta owrzodzeniem lub też plamami żółtawemi, niezbyt zbity i pomarszczona.

Wątroba nie rozdęta, nie powiększona, niestwardniała, nie krucha, ma być koloru ciemno-czerwonego z pęcherzem żółciowym nierozdętym i nie zawierającym w sobie robactwa, szczególnie u owiec.

Nerki mają być czerwone pokryte tłuszczem, niezbyt blade, nie wiotkie i bez nagromadzeń ropy.

Mięso samo ma mieć kolor światło czerwony, różowy lub białawy (stosownie do rodzaju zwierząt); ma mieć pewną zbitość i mierną twardość z cieńkimi włóknami miernej mocy, miejscami ma być przerosłe tłuszczem żółtawego lub białawego koloru. Zapach mięsa niema być przykry, lecz więcej przyjemny, właściwy w ogólności ciepłemu świeżemu mięsu.

§ 465.

Użycie mięsa i wnętrzności na konsumpcyą wzbrania się, jeżeli będą znalezione następujące znaki:

1. Krew pieniaca się wypływająca z pyska, kiszki odchodowej a niekiedy i z części rodnych (w chorobach karbunkułowych).

2. W całym ciele krew ezarna i gęsta (w chorobach karbunkułowych).

Oznaki przy
których
wzbrania się
używanie na
pokarm mię-
sa i wnętrz-
ności zwie-

3. Кровь блѣдная, тонкая и водянистая (въ гнилыхъ горячкахъ).
4. Подъ кожей изліянія матеріи желтоватой, студенистой, особенно около шеи, горла, лопатокъ, подъ брюхомъ и на ногахъ (въ сибирской язвъ).
5. Мясо темно-красное, удоборазрываемое, очень мягкое и вялое (въ сибирской язвъ).
6. Мясо блѣдное и мягкое (въ гнилой горячкѣ).
7. У свиней, ежели свѣже разрыванное мясо издастъ скрипъ и обнаруживаются движущіея пузырьки (въ финнахъ).
8. Во рту пузырьки бѣложелтоватыя (въ ящурѣ).
9. На языкѣ или на небѣ пузырьки темныя или синіе (въ злокачественномъ ящурѣ, или въ дикомъ мясѣ на небѣ у свиней).
10. У рогатаго скота легкія твердыя, слишкомъ тяжелыя, окруженныя желтоватою матеріею, внутри имѣющія красныя пятна и бѣлыя полосы (въ повальномъ воспаленіи легкихъ).
11. На подреберной плевѣ и на всѣхъ грудныхъ внутренностяхъ чрезмѣрное разращеніе бородавокъ (во внутреннихъ бородавкахъ у рогатаго скота).

3. Krew blada, rzadka i wodnista (w gorączkach zgnilych).

4. Wylania pod skórą materyi żółtawej, galaretowatej, szczególnie około gardła, szyi, łopatek, pod brzuchem i na nogach (w chorobach karbunkułowych).

5. Mięso koloru ciemno-czerwonego, łatwo rozrywające się, bardzo miękkie i wiotkie (w chorobach karbunkułowych).

6. Mięso bladej miękkości (w gorączkach zgnilych).

7. U świń jeżeli świeżo rozkrojone mięso wydaje szelest, a przytém postrzegają się poruszające się pęcherzyki (w węgrach).

8. W pysku pęcherzyki białawo-żółtawe, (po razie pyskowej).

9. Na języku lub na podniebieniu, pęcherzyki ciemne lub sine (w karbunkule języka, lub też w karbunkule podniebienia u świń).

10. U bydła rogatego płuca twarde, zbyt ciężkie, otoczone żółtawą materyą, wewnątrz mające czerwone plamy i białe pręgi (w zapaleniu płuc panuacjąm).

11. Na błonie piersiowej, i na wszystkich piersiowych trzewach, zbyt liczne narośnienie brodawek, w naroślach wewnętrznych u bydła rogatego).

12. Подкожные или внутреннія обильныя водянистыя изліянія (въ высшей степени водяной болѣзни).

13. У рогатаго скота третій желудокъ набитый сухимъ кормомъ, а четвертый сильно-воспаленъ (въ чумѣ).

14. У рогатаго же скота желчный пузырь разтянутый и наполненный водянистою желчью съ липкимъ осадкомъ (въ чумѣ).

15. Селезенка увеличенная, твердая или рыхлая, удоборазрываемая, наполненная черною, похожею на смолу кровью (въ сибирской язвѣ).

16. Кишки какъ бы запятнанныя, въ нѣкоторыхъ мѣстахъ, черною кровью (въ сибирской язвѣ).

17. У рогатаго скота кровавое изліяніе въ заднепроходной кишкѣ (почечуй рогатаго скота).

18. Одна или нѣсколько внутренностей, особливо селезенка, сильно воспаленныя, или пораженныя антоновымъ огнемъ (въ сибирской язвѣ).

19. У рогатаго скота чрезмѣрное разращеніе желто-бѣловатыхъ или бурыхъ бородавокъ на брюшинѣ и на разныхъ внутренностяхъ (внутреннія бородавки).

20. У рогатаго скота и у козъ, ежели мозгъ въ костяхъ будетъ жидокъ, въ меньшемъ количествѣ, или если даже кости будутъ особенно хрупки и животныя при томъ сильно изнурены (въ ломкости костей).

12. Podskórne lub wewnętrzne obfite wylania wodne (w wyższym stopniu zgnilizny).

13. U bydła rogatego żołądek 3 napchany suchym karmem, a 4 mocno zapalony (w zarazie bydłecój).

14. U bydła także rogatego pęcherz żółciowy rozdęty i napelniony wodnistą żółcią z lepkiem osadem (w zarazie bydłecój).

15. Śledziona [powiększona, twarda lub krucha, łatwo rozrywająca się, napelniona czarną krwią podobną do smoły (w chorobach karbunkułowych).

16. Kiszki jakby splamione w niektórych miejscach krwią czarną (w chorobach karbunkułowych).

17. U bydła rogatego wylania krwi w kiszce odchodowej (w zadniku).

18. Jeden lub kilka trzewów, szczególnie śledziona, mocno zapalona lub zgangrenowana (w chorobach karbunkułowych).

19. U bydła rogatego zbyt duża ilość wyrosła żółtawo-białawych, lub szarawych na błonie brzuchowej, i na różnych trzewach brzuchowych (w naroślach wewnętrznych).

20. U bydła rogatego i koz, jeżeli spik kostny jest płynny, zmniejszony co do ilości, albo nawet i kości szczególnie kruche, i zwierzęta przytém mocno wycieńczone (w łomikoście).

Продолже-
ніе.

Въ слѣдующихъ случаяхъ мясо убитыхъ животныхъ можетъ быть употреблено въ пищу, а истребляется только найденная испорченная часть, въ присутствіи лекаря и полицейскаго чиновника.

1. Если найдены будутъ: *a*) мозгъ твердый или слишкомъ мягкій, похожій на дрожки, (при нервныхъ болѣзняхъ разнаго рода, не говоря уже о водобоязни, гдѣ употребленіе животныхъ въ пищу во все запрещается); *b*) изліянія водянистыя въ мозгъ, или же мозговикъ у рогатаго скота или у овецъ (въ головокруженіи).

2. Легкія воспаленныя, вялыя, отвердѣлыя, съ накопленіемъ воды или гноя, или снабженныя бугорками либо вередями, или же у ягнятъ и телятъ имѣющія внутри тонкія легочныя глисты.

3. Истребляются также всѣ внутренности грудной полости, если они у рогатаго скота будутъ покрыты, въ малѣйшемъ даже количествѣ, внутренними бородавками.

4. Желудки наполненныя не свареннымъ, гниющимъ кормомъ, воспаленныя, или имѣющіе отвердѣлыя стѣны.

5. Печень отвердѣлая, покрытая вередями, съ расширенными желчными каналами, заключающими въ себѣ печеночныя глисты.

§ 466.

W następujących przypadkach, mięso zabitych zwierząt może być użyte na konsumpcyę, lecz tylko w przytomności lekarza, i urzędnika policyjnego, zniszczyć się mają znalezione części zepsute. Ciąg dalszy.

1. Jeżeli znalezione będą:

a) mózg twardy, lub zbyt miękki, drożdżowaty, (przy rozmaitych chorobach nerwowych nie mówiąc już o wściekliznie, gdzie użycie mięsa na konsumpcyę zupełnie się wzbrania); b) wylania wody w mózgu, lub też wodnica mózgowa u bydła rogatego, albo u owiec (w zawrócie głowy.)

2. Płuca zapalone, rozwolnione, stwardniałe, z nagromadzeniem wody lub ropy, albo opatrzone tuberkułami, wrzodami, lub też u cieląt i jagniąt mające wewnątrz cienkie robaczki płucne.

3. Niszczą się także wszystkie wnętrzości jamy piersiowej, jeżeli te u bydła rogatego pokryte będą najmniejszą nawet ilością narośli wewnętrznych.

4. Żołądki napelnione niestrawionym gnijącym karmem, zapalone lub mające stwardniałe ściany.

5. Wątroba stwardniata pokryta wrzodami z rozszerzonymi kanałami żółciowými, zawierającými w sobie motylce.

6. Селезенка мѣстами отвердѣлая, или покрытая вередями, либо пузырьками.

7. Кишки воспаленныя, изъязвленныя, или заключающія много вонючей, слизистой жидкости, а также содержащія много кишечныхъ червей и отъ нихъ, особенно у свиней, продиравленныя.

8. Почки покрытыя вередями или воспаленныя, либо вялыя, блѣдныя, заключающія въ себѣ кровь, гной, или червей.

9. Истребляются также весь брюшныя внутренности, ежели въ полости будутъ значительныя изліянія водянистыя или гнойныя; или же если у рогатаго скота будетъ замѣчено на брюшинѣ или селезенкѣ, печени, почкахъ, брыжейкѣ, либо на другихъ частяхъ появившіяся внутреннія бородавки.

10. У овецъ истребляются ноги переднія до коленъ, а заднія до сальцовыхъ суставовъ, въ случаѣ даже малѣйшихъ признаковъ злокачественной хронической хромоты.

11. Вообще у всѣхъ домашнихъ животныхъ истребляются тѣ части, которыя послѣ смерти окажутся пораженными воспаленіемъ, отвердѣніемъ, нагноеніемъ, либо вередями, не исключая даже наружныхъ подкожныхъ частей сильно подтекшихъ кровью отъ угнетенія или другихъ причинъ.

6. Sledziona miejscami stwardniała, lub pokryta wrzodami albo pęcherzykami.

7. Kiszki zapalone, albo owrzodzone, lub zawierające wiele matery smrodliwej, lepkiej, albo też wiele robaków kiszkowych, i przez nie, szczególnie u świń, przedziurawione.

8. Nerki owrzodzone, albo zapalone, lub rozwolnione, blade, zawierające w sobie krew, ropę, albo robaki.

9. Niszczą się także wszystkie trzewy brzuszne, jeżeli w jamie będą znaczne wylania wodniste lub ropiaste, albo gdy u bydła rogatego spostrzegą się brodawki wewnętrzne na błonie brzusznej lub śledzionie, wątrobie, nerkach, kreskach, albo na innych częściach.

10. U owiec niszczą się nogi przednie do kolan, tylne zaś do stawów przegubowych, na przypadek najmniejszych nawet znaków zarazy racie złośliwej.

11. Wogólności u wszystkich zwierząt domowych niszczą się te części, które po śmierci okażą się zapalonemi, stwardniałemi, zropiałemi, lub owrzodzonemi, nie wyłączając nawet podskórnych części zewnętrznych, moeno krwią podbiegłych, z przyćśnienia, lub innych przyczyn.

§ 467.

Что исполня-
ется при ос-
мотрѣ мяс-
ныхъ рядъ.
довъ.

При осмотрѣ мясныхъ рядовъ, продажа мяса и внутренностей животныхъ, запрещается въ слѣдующихъ случаяхъ.

1. Если мясо будетъ долго содержимо, а именно:

волковое и свиное мясо, лѣтомъ болѣе 3, а зимою 6 дней;

баранье лѣтомъ болѣе 2, а зимою 3 дней;

телячье лѣтомъ болѣе 2, а зимою 4 дней.

2. Ежели мясо въ лавкахъ содержится неоприятно, будетъ запачкано грязью, покрыто слизью, слишкомъ мягко, съ неприятнымъ запахомъ, не красноватаго цвѣта, засохшее, не проросшее мѣстами жиромъ, подкрашенное нарочно кровью, или имѣющее жиръ чрезвычайно желтый, либо зеленоватый, или же имѣющее умышленно прицѣпленный жиръ посредствомъ булавокъ, или наконецъ ежели мясо будетъ искусственно послѣ убоя раздуто, либо окажется, что мясникъ продаетъ мясо изъ тайно убитой, не представленной къ осмотру штуки.

3. Ежели во внутренностяхъ найдутся слѣдующія измѣненія:

мозгъ слишкомъ мягкій;

легкія и сердце вялое, блѣдное, мягкое и покрытое тягучею слизью желтоватою или синеватою;

§ 467.

Przy rewizyi jatek, sprzedaż mięsa i wewnątrzności zwierzęcych, zabrania się w następujących przypadkach.

Co należy wykonać przy rewizyi jatek.

1. Jeżeli mięso będzie długo utrzymywane, a mianowicie:

wołowina i wieprzowina, w lecie nad 3, w zimie nad 6 dni;

baranina w lecie nad 2, w zimie nad 3 dni;

cielęcina w lecie nad 2, w zimie nad 4 dni.

2. Jeżeli mięso utrzymuje się w jatkach nieochędźnie, i będzie zamieszczane piaskiem, oślizle, zbyt miękkie, przykrój woni, koloru nieczzerwonego, zaschłe, nieprzerastałe miejscami tłuszczem, umyślnie krwią zafarbowane, albo mające tłustość bardzo żółtą, lub zielonkową, albo też przyprawioną za pomocą szpilek, lub nareszcie, gdy mięso będzie sztucznie wydęte, albo się wykryje, że rzeźnik sprzedaje mięso ze sztuki zabitej potajemnie i do rewizyi nieprzedstawionój.

3. Jeżeli w trzewach znalezione zostaną następujące zmiany:

mózg nader rozmiękczony;

płuca i serce rozwołnione, blade, miękkie i pokryte śluzem żółtawym, albo błękitnym;

печень, селезенка и почки съ подобными, какъ легкія и сердце измѣненіями;

желудки и кишки не хорошо очищенные, запачканные каломъ и слѣшкомъ блѣдные, или уже покрывшіеся пятнами;

наконецъ въ вообще внутренности издающія непріятный запахъ.

4. Кровь животныхъ находящаяся въ мясныхъ рядахъ истребляется, ежели удерживается въ рядахъ лѣтомъ болѣе 24, а зимою болѣе 48 часовъ.

5. Колбасы, т. е. кишки особенно приготовленныя съ кровью и печенюю, или же съ кровью и мукою, либо крупами, не должны быть дозволяемы для продажи, какъ только въ свѣжемъ состояніи, то есть не позже 4 дней отъ ихъ приготовления зимою; лѣтомъ же приготовленіе сего рода пици, такъ скоро подвергающейся порчѣ, во все запрещается.

Часто колбасы приготовленныя съ кровью и мукою или съ крупою, особенно съ печенюю и кровью, ежели недостаточно будутъ окопчены дымомъ, или перемерзнуть, или послѣ отмоченія вторично будутъ высушены, или же долго удерживаются въ лавкѣ, то иногда образуютъ родъ яда, и негодятся ни подъ какимъ предлогомъ въ пищу, и потому кромѣ строгаго запрещенія употреблять выше сказанные способы вреднаго освѣженія колбасъ, надобно всегда истреблять

wątroba, śledziona i nerki ze zmianami podobnemi jak w płucach i sercu;

żołądki i kiszki nie należycie oczyszczone, zawałane gnojem, i bardzo blade, lub też poplamione;

nakoniec wszystkie w ogólności trzewy wydające woń przykrą;

4. Krew zwierząt znajdująca się w jatkach, niszczy się skoro będzie utrzymywana w jatkach, w lecie, więcej niż 24, a w zimie więcej, niż 48 godzin.

5. Sprzedaż kielbas, to jest: kiszek napełnionych sposobem szczególnym krwią i wątrobą, albo krwią i mąką, lub kaszą, ma być dozwolona tylko w stanie świeżym to jest: niepóźniej nad 4 dni po ich przyrządzeniu w zimie; w lecie zaś przyrządzanie tego rodzaju pokarmu, tak prędko ulegającego zepsuciu, zupełnie się zabrania.

Częstokroć kielbasy przyrządzone z krwi i mąki albo kaszy, szczególnie z wątroby i krwi, skoro nie będą należycie uwędzone, albo przemarzną, lub po odmoczeniu powtórnie wysuszone zostaną, albo długo utrzymują się w jatee, wówczas czasem formują rodzaj trucizny, i pod żadnym pozorem niezdatne są na pokarm, dla tego oprócz surowego wzbronienia używania wzmiankowanego sposobu odświeżania kielbas, należy zawsze niszczyć je, jeżeli znalezione będą bardzo miękkimi, oślizle-

колбасы, найденныя слишкомъ мягкими, на поверхности покрытыи слизью, имѣющія непріятный запахъ и вкусъ сначала кислотатый, а послѣ горькій и отвратительный, или заключающія въ себѣ жиръ желтоватаго или зеленоватаго цвѣта. Наконецъ кромѣ наблюденія за тѣмъ, чтобы колбасы не были долго удерживаемы въ лавкахъ, должно смотрѣть за качествомъ употребляемыхъ для приготовления ихъ продуктовъ и за хорошимъ ихъ приготовленіемъ, а именно: мясо и кровь должны быть совершенно свѣжія; печень свѣжая, здоровая, безъ вередовъ и отверденія; смѣсь крови съ печенью должна быть прежде хорошо сварена, послѣ смѣшана съ имѣющими хорошія качества разными ароматическими кореньями; кромѣ того, смѣсь сія не должна быть жидкая, но густая; кишки для сего избираемые должны быть свѣжія, тонкія (не грубыя и не желудки, которыя скоро подвергаются порчѣ), не мягкія и непокрытыя слизью, не должны имѣть отвратительнаго запаха, или вкуса.

złemi, zewnątrz przykrój woni, smaku kwaskowatego, gorzkiego i odrażającego, lub też będą zawierać w sobie tłustość koloru żółtawego, lub zielonawego. Nakoniec oprócz przestrzegania tego, ażeby kielbasy nie były długo utrzymywane w jatkach, należy dopilnować dobrych własności używanych do ich przyrządzania środków, i właściwego ich przyrządzenia; mianowicie zaś mięso i krew powinny być zupełnie świeże, wątroba świeża, zdrowa, bez wrzodów, niestwardniała; mieszanina krwi z wątrobą powinna być uprzednio dobrze zgotowana, potem zmieszana z różnemi korzeniami aromatycznymi dobrych własności; nadto mieszanina ta nie ma być rzadka lecz gęsta, wybierane do tego kiszki, powinny być świeże, cienkie (nie grube i nie żółądkie, ulegające prędko zepsuciu), nie miękkie, i nie ośliżłe, nie odrażającego zapachu, albo smaku.

VIII.

ОБЪ ОСМОТРЪ ПТИЦЪ.

§ 468.

Когда запрещается про-
дажа живыхъ
птицъ.

При осмотрѣ живыхъ домашнихъ птицъ, слѣдующія обстоятельства могутъ дать поводъ къ запрещенію употреблять ихъ въ пищу.

1. У куръ, ежели онѣ будутъ скучны, съ повисшими головами, а пѣтухи съ очень блѣдными гребнями (что случается въ повальной горячкѣ у куръ); ежели гребень будетъ сначала очень блѣденъ, а послѣ черноватый (въ антоновомъ огнѣ головы); ежели все тѣло покрыто сыпью (въ паршахъ); ежели онѣ имѣютъ сильный, особенно кровавый поносъ.

2. У индѣекъ, ежели перья будутъ раздуты и потолстѣютъ, а самая индѣйка скучна съ повисшею головою (въ горячкѣ); ежели тѣло будетъ покрыто пузырьками (въ оспѣ); ежели имѣютъ сильный поносъ съ исхуданіемъ тѣла.

VIII.

REWIZYA PTASTWA.

§ 468.

Przy rewizyi żywego ptastwa domowego, następujące okoliczności mogą być powodem zabronienia ich użycia na pokarm.

Kiedy się wzbrania sprzedaż żywego ptastwa

1. U kur, gdy one będą smętne, z głowami zwieszonemi, koguty zaś z bardzo blademi grzebieniami, (co się zdarza w gorączce panującej u kur), gdy grzebień będzie z początku bardzo blady, a potem czarniejszy (w gangrenie głowy), gdy całe ciało pokryte jest wyrzutami (w parchach), jeżeli mają biegunkę gwałtowną, szczególnie krwawą.

2. U indyków, gdy pióra będą rozdęte i zgrubiałe, same zaś indyki smętne z głową zwieszoną (w gorączce), jeżeli ciało pokryte będzie pecherzykami (w ospie), jeżeli mają biegunkę gwałtowną z wychudzeniem ciała.

3. У гусей и утокъ, ежели будетъ сильный поносъ съ исхуданіемъ и изнуреніемъ; ежели молодья гуси и утки едятъ скучными, имѣютъ повисшую голову, не ѣдятъ и сильно изнурены (въ повальной горячкѣ).

4. У голубей, ежели будутъ пузырьки на тѣлѣ (въ оспѣ); или сильный поносъ съ изнуреніемъ.

5. Вообще изъ поименованныхъ здѣсь домашнихъ птицъ, мяса ихъ въ пищу не употребляютъ, а должно истреблять:

Ежели случится кровавое отдѣленіе изъ клюва и задняго прохода, или же замѣтятся образованіе огневика подъ когтями, у плавающихъ же птицъ на межперстной плавательной перепонкѣ, или же вообще внезапное пораженіе какой либо части антоновымъ огнемъ (въ сибирской язвѣ), и ежели онъ слишкомъ скучны, или чрезвычайно худы и изнурены.

§ 469.

Когда запрещается про-
дажа уби-
тыхъ птицъ.

При осмотрѣ продаваемыхъ неживыхъ птицъ, онѣ подвергаются истребленію:

ежели будутъ чрезмѣрно худы;
ежели содержатся въ нечистомъ запачканомъ мѣстѣ;

ежели мясо терять свой надлежащій блѣватый, или легко красноватый цвѣтъ;

3. U gęsi i kaczek; jeżeli będzie biegunka gwałtowna z wychudnieniem i wyniszczeniem; jeżeli gęsia i kaczęta staną się smętne, zwieszają głowę, nie jedzą, mocno są wycieńczone (w gorączce panującej),

4. U gołębi: skoro będą pecherzyki na ciele (w ospie) jeżeli mają gwałtowną biegunkę z wycieńczeniem.

5. W ogólności niedozwalać użycia na pokarm mięsa wszystkich ptaków, i zniszczyć je.

Jeżeli się zdarzy wydzielanie krwi z dzioba i kiszki odchodowej, lub też dostrzeże się karbunkuł pod pazurami, u ptaków zaś pływających na błonie pletwowej; lub też nagle zgangrenowanie, jakiejś części (w chorobie karbunkulowej) i jeżeli one są zbyt smętne i wycieńczone.

§ 469.

Przy rewizyi sprzedawanego ptastwa nieżywego niszczy się ono:

jeżeli będzie zbyt chude;
jeżeli chowa się w miejscu nieczystym brudnym;

jeżeli mięso traci właściwy sobie kolor białawy, lub czerwony;

jeżeli znalezione będą trzewy zgangrenowane (w chorobie karbunkulowej).

Kiedy się
wzbrania
sprzedaż pta-
stwa zabite-
go.

ежели найдены будутъ внутренности, пораженныя антоновымъ огнемъ (въ сибирской извъ);

ежели мясо будетъ слишкомъ вялое и вялое (въ повальной горячкѣ);

ежели подверглись уже гнилостной порчѣ и издають неприятный запахъ, а именно когда содержатся:

гуси и утки лѣтомъ болѣе 4, а зимою болѣе 8 дней;

индѣйки лѣтомъ болѣе 5, а зимою болѣе 10 дней;

пѣтухи и каплуны лѣтомъ болѣе 3, а зимою болѣе 6 дней.

курицы и голуби лѣтомъ болѣе 2, а зимою болѣе 4 дней.

Съ кровью птицъ должно поступать какъ сказано въ 3 пунктѣ § 467.

§ 470.

Когда запрещается про-
дажа дичи-
и въ тѣхъ
случаяхъ
дичи
и птицъ.

При осмотрѣ дикихъ птицъ и вообще дичи убитой, должно воспретить употребленіе ихъ въ пищу и истребить, ежели мясо слишкомъ вялое, мягкое, покрытое слизью и потеряло свой обыкновенный цвѣтъ и притомъ ощутительно неприятный запахъ.

jeżeli mięso będzie zbyt blade i rozwolnione (w gorącejsze panującej);

jeżeli uległo już gniciu, i wydaje przykry zapach, a mianowicie gdy się utrzymuje:

gęsi i kaczki w lecie nad 4, a w zimie nad 8 dni.

indyki latem nad 5, a zimą nad 10 dni.

koguty w lecie nad 3 dni, w zimie nad 6 dni.

kury i gołębie w lecie nad 2, w zimie nad 4 dni.

Ze krwią ptaków postępować należy stosownie do § 467 ustępu 3.

§ 470.

Przy rewizji ptactwa dzikiego, i w ogólności za-
bitéj zwierzyny, należy zabronić użycia jej na po-
karm i zniszczyć: gdy mięso jest zbyt rozwol-
nione, miękkie, oślizłe i straciło właściwy sobie ko-
lor, i wydaje przykry zapach.

Kiedy się
wzbrania
sprzedaż
zwierzyny.

IX.

ОБЪ ОСМОТРЪ РЫБЫ.

§ 471.

Различія въ
осмотрѣ
рыбъ.

Рыбы, такъ какъ и всѣ другіе припасы назначенные для продовольствія, подвергаются осмотру, который можетъ быть при жизни ихъ, или послѣ смерти.

§ 472.

На что обра-
щается вни-
маніе при ос-
мотрѣ жи-
выхъ рыбъ.

При осмотрѣ живыхъ рыбъ, должно обращать вниманіе на состояніе ихъ здоровья, проворно ли онѣ плаваютъ въ водѣ, не опускаются ли внизъ, или не остаются ли безпрестанно неподвижными на поверхности воды и не отворяютъ ли постоянно ротъ съ великимъ напряженіемъ какъ бы втягивали воздухъ,— что все доказываетъ

...требуются и другие меры, а именно: в случае необходимости, когда рыба находится в состоянии, которое требует особого внимания, необходимо принять меры, чтобы избежать ее гибели. Это может быть достигнуто путем применения специальных средств, таких как антибиотики и витаминные добавки.

...в случае необходимости, когда рыба находится в состоянии, которое требует особого внимания, необходимо принять меры, чтобы избежать ее гибели. Это может быть достигнуто путем применения специальных средств, таких как антибиотики и витаминные добавки.

...в случае необходимости, когда рыба находится в состоянии, которое требует особого внимания, необходимо принять меры, чтобы избежать ее гибели. Это может быть достигнуто путем применения специальных средств, таких как антибиотики и витаминные добавки.

REWIZYA RYB.

...в случае необходимости, когда рыба находится в состоянии, которое требует особого внимания, необходимо принять меры, чтобы избежать ее гибели. Это может быть достигнуто путем применения специальных средств, таких как антибиотики и витаминные добавки.

§ 471.

Ryby również jak inne artykuły żywności, przeznaczane na konsumpcję, ulegają rewizji, która może się odbywać za życia ich lub po uśnieniu.

Różnice rewizji ryb.

...в случае необходимости, когда рыба находится в состоянии, которое требует особого внимания, необходимо принять меры, чтобы избежать ее гибели. Это может быть достигнуто путем применения специальных средств, таких как антибиотики и витаминные добавки.

§ 472.

Przy rewizji ryb żywych, należy zwracać uwagę na stan ich zdrowia, czy zwinnie pływają w wodzie, czy nie spuszczają się na dno, lub czy nie zostają ciągle nieruchomymi na powierzchni wody, i czy nie otwierają ciągle pyszczka z wielkim napięciem, jakby powietrze wciągały; co wszystko dowodzi chorobliwego stanu zdrowia i bliskości uśnie-

Na co się zwraca uwaga przy rewizji ryb żywych.

болъзненное ихъ состояніе и близкую смерть, даетъ поводъ къ запрещенію употребленія ихъ въ пищу и требуетъ истребленія. Сверхъ того, истребляются рыбы найденныя въ слѣдующихъ состояніяхъ:

1. ежели брюхо будетъ раздутое, а изо рта и задняго прохода показывается жидкость отвратительнаго запаха и рыбы находятся какъ-бы въ оцвепенѣніи (въ сибирской язвѣ);

2. ежели рыбы, во время метанія икры, оказываютъ ослабленіе и непрворность въ движеніяхъ (большее число рыбъ во время икрения подвергаются разнымъ болъзнямъ, по которымъ употребленіе ихъ въ пищу бываетъ очень вредно);

3. ежели рыбы на поверхности своей имѣютъ пузырьки и пятна (въ проказѣ).

§ 473.

На что обращается вниманіе при осмотрѣ мертвыхъ рыбъ.

При осмотрѣ рыбъ неживыхъ, слѣдующія обстоятельства считаются достаточными для ихъ истребленія:

1. ежели рыбы очень долго держатся послѣ смерти и приобрътаютъ малѣйшій несвойственный имъ запахъ;

2. ежели на поверхности покрываются излишнимъ количествомъ слизи, или наоборотъ совершенно засыхаютъ и дѣлаются тугими, негибкими, или же начинаютъ покрываться пятнами, либо не имѣютъ свойственнаго цвѣта; ежели гла-

nia, i upoważnia zarazem do zabronienia użycia ich na pokarm i do zniszczenia. Nadto niszczą się ryby znalezione w stanie następującym:

1. gdy brzuch będzie wyдутy a z pyszczka otworu odchodowego, wydobywa się płyn woni odrażającej i ryby są jak odretwiacie (w chorobie karbunkulowej).

2. jeżeli ryby w czasie ikrzenia okazują osłabienie i niezwinność w ruchach (większa ilość ryb podczas ikrzenia, ulega różnym chorobom z powodu których użycie ich na pokarm bywa bardzo szkodliwe).

3. jeżeli ryby na powierzchni swojej mają pęcherzyki i plamy (w tradzie).

§. 473.

Przy rewizyi ryb nieżywych, następujące okoliczności stanowią dostateczny powód do ich zniszczenia:

1. gdy ryby po usnieniu zbyt długo się utrzymują i wydają najmniej niewłaściwy im zapach.

2. gdy powierzchnia ich okryta jest zbytnią ilością śluzu, lub przeciwnie gdy zupełnie wysychają, i stają się stęzale, sterczące, albo zaczynają okrywać się plamami, lub nie mają właściwego koloru. Jeżeli oczy zbyt są zapadłe, skrzele nader blade i po-

Na co się zwraca uwaga, przy rewizyi ryb nieżywych.

за слишкомъ впали, жабры очень блѣдны, покрыты слизью, особенно неприятный запахъ издающею;

3. ежели при разрьзѣ мясо ихъ слишкомъ блѣдно, желтовато и не имѣеть надлежащей ядрености;

4. ежели внутренности воспалены, поражены антоновымъ огнемъ и издають неприятный запахъ (въ сибирской язвъ).

5. ежели во внутренностяхъ находятся бугорки или гидатиды, а самое мясо блѣдно и кровь густая (въ проказь);

6. ежели рыбы, происходящія особенно изъ болотистыхъ стоячихъ водъ, имѣють мясо блѣдное, вялое, которое послѣ варенія не имѣеть надлежащаго вкуса (въ гнилой горячкѣ) и

7. наконецъ если при наружномъ ихъ осмотрѣ, замѣтятся какія нибудь признаки болѣзней, упомянутыхъ въ предъидущемъ §.

§ 474.

Когда запрещается продажа мертвыхъ раковъ, то есть недви-
 жущихся и несикающихъ запрещается безус-
 ловно. ловно.

kryte śluzem, wydającym woń szczególnie nieprzyjemną.

3. jeżeli przy rozerznięciu, mięso ich jest bardzo blade, żółtawe i niema właściwej jędrności.

4. gdy trzewy są zapalone zgangrenowane, i wydają przykry zapach (w chorobie karbunkulowej).

5. jeżeli w trzewach znajdują się tuberkuly, lub wodnice, same zaś mięso jest blade, i krew gęsta (w trądzie).

6. jeżeli ryby pochodzą z wód błotnistych, stojących, mają mięso blade rozwolnione, które po zgotowaniu niema właściwego smaku (w gorączce zgnilj).

7. nakoniec, gdy przy obejrzeniu ich zewnętrz-
nym, dają się spostrzegać jakiebądź znaki chorób
w § poprzedzającym wyszczególnionych.

§ 474.

Sprzedaż raków usniętych, to jest nieruszających się, i nie szepejących, zabrania się bezwarunkowo. Kiedy się
wzbrania
sprzedaż ra-
ków.

Кто изъ нихъ выдалъ или продавалъ, тотъ подлежитъ наказанію по сему закону. Если же кто изъ нихъ не выдалъ и не продавалъ, тотъ не подлежитъ наказанію по сему закону.

§ 475. Не должно быть дозволяемо для продовольствія и подлежить истребленію мясо всѣхъ вообще животныхъ, птицъ и рыбъ, отравленныхъ ядовитыми веществами, преимущественно соculi indici et nux vomica, и укушенныхъ бѣшеными собаками, или змѣями.

О за-
преще-
ніи прода-
жи отрав-
ленныхъ жи-
вотныхъ,
птицъ
и рыбъ.

Не должно быть дозволяемо для продовольствія и подлежить истребленію мясо всѣхъ вообще животныхъ, птицъ и рыбъ, отравленныхъ ядовитыми веществами, преимущественно соculi indici et nux vomica, и укушенныхъ бѣшеными собаками, или змѣями.

§ 475. Не должно быть дозволяемо для продовольствія и подлежить истребленію мясо всѣхъ вообще животныхъ, птицъ и рыбъ, отравленныхъ ядовитыми веществами, преимущественно соculi indici et nux vomica, и укушенныхъ бѣшеными собаками, или змѣями.

Кто изъ нихъ выдалъ или продавалъ, тотъ подлежитъ наказанію по сему закону. Если же кто изъ нихъ не выдалъ и не продавалъ, тотъ не подлежитъ наказанію по сему закону.

X

O ZATRUTYCH ZWIERZĘTACH, PTAKACH
I RYBACH.

§ 475.

Niema być dozwolone na konsumpcyą, i powinno być zniszczone mięso wszystkich w ogólności zwierząt, ptaków i ryb, zatrutych środkami jadowitymi, szczególnie coculi indici et nux vomica, i ukąszonych przez psy wściekle, albo źmije.

O wzbronieniu sprzedaży zatrutych zwierząt, ptaków i ryb.

Zaraza bydlęca

Choroba owcza

Choroby karbowe

Zaraza pyskowa

Zaraza racicowa

Parchy

Wścieklizna

XI.

ИСЧИСЛЕНЕ БОЛЕЗНЕЙ ВЪ КОТОРЫХЪ МО-
ЛОКО ЗАПРЕЩАЕТСЯ УПОТРЕБЛЯТЬ
ВЪ ПИЩУ.

§ 476.

Когда запре-
щается упот-
ребленіе въ
пищу моло-
ка.

Во всѣхъ видахъ, степеняхъ и измѣненіяхъ
болѣзни, безусловно должно быть запрещено упо-
требленіе молока въ пищу во всѣхъ тѣхъ болѣ-
зняхъ, въ которыхъ запрещается безусловно упо-
требленіе мяса; сюда принадлежатъ:

Чума рогатаго скота.

Повальный натужный поносъ.

Овечья оспа.

Сибирская язва.

Ящуръ.

Повальная хромота.

Парши.

Водобоязнь.

XI.

WYLICZENIE CHORÓB, W KTÓRYCH MLĘKO
ZABRANIA SIĘ UŻYWAĆ NA POKARM.

§ 476.

We wszystkich rodzajach, stopniach, i odmianach chorób, w których się bezwarunkowo wzbrania użycie na pokarm mięsa, ma być również wzbronione bezwarunkowo użycie mlęka na pokarm tu należą:

Zaraza bydłęca.

Biegunka epizootyczna.

Ospa owcza.

Choroby karbunkułowe.

Zaraza pyskowa.

Zaraza racicowa.

Parchy.

Wścieklizna.

Kiedy się wzbrania użycie na pokarm mlęka.

Сверхъ того не позволяется употреблять молока въ пищу въ болѣзняхъ слѣдующихъ:

въ коровьей оспѣ, въ кровавомъ молокѣ, и во всѣхъ другихъ измѣненіяхъ молока, какъ то: въ молоко желтомъ, синемъ, горькомъ и т. п. Во всѣхъ болѣзняхъ, въ которыхъ молоко при свареніи свертывается, какъ то: въ горячкахъ, въ худомъ пищевареніи (*indigestio*), и черезъ нѣсколько дней послѣ нѣкоторыхъ операцій, напр. послѣ холощенія коровъ.

Наконецъ молоко не должно быть употребляемо въ пищу въ слѣдующихъ болѣзняхъ, ежели онѣ соединены съ порчею соковъ, или достигли высшей степени и животныя сильно изнурены.

Повальное воспаленіе легкихъ;

Ломкость костей;

Злокачественная хромота у овецъ;

Внутреннія бородавки у рогатаго скота;

Водяная болѣзнь у овецъ;

Чрезмѣрное мочеиспуканіе у овецъ;

Слабость въ бедрахъ у овецъ;

Головокруженіе у овецъ;

Кровавое мочеиспуканіе у рогатаго скота и овецъ;

Печеночныя глисты у овецъ и у рогатаго скота;

Простой и кровавый поносъ.

A nadto wzbrania się użycie na pokarm mléka w następujących chorobach:

W ospie krowiej, krwawém mléku, i we wszystkich innych jego odmianach, jakoto: w mléku żółtém, błękitném, gorzkiem i t. p. We wszystkich chorobach przy których w czasie gotowania mléko się zwarza, jakoto: w gorączkach, w niestrawności (indigestio) i przez kilka dni po niektórych operacyach, np. po kastracyi krów.

Nakoniec mléko niema być używane na pokarm w następujących chorobach, jeżeli one już są połączone z zepsuciem soków, albo też doszły do wyższego stopnia, i zwierzęta są mocno wycieńczone, jakoto:

Zapalenie płuc panujące;

Łomikost;

Zaraza racie złośliwa;

Narosłe wewnętrzne u bydła rogatego;

Zgnilizna u owiec;

Mocz wodnisty u owiec;

Wąsat u owiec;

Zawrót głowy u owiec;

Mocz krwawy u bydła rogatego i owiec;

Motylica wątrobowa u bydła rogatego i owiec;

Zwyczajna i krwawa biegunka.

ИСЧИСЛЕНИЕ БОЛЕЗНЕЙ, ВЪ КОТОРЫХЪ
МЯСО ПАВШИХЪ ИЛИ УБИТЫХЪ ЖИВОТ-
НЫХЪ, ВМѢСТЪ СЪ НАРѢЗАННОЮ ШКУРОЮ
И СЪ ДРУГИМИ ЧАСТЯМИ, ДОЛЖНО БЫТЬ
ЗАРЫТО ВЪ ЗЕМЛЮ.

§ 477.

Въ какихъ
болѣзняхъ
мясо уби-
тыхъ или из-
дохшихъ жи-
вотныхъ,
вмѣстѣ съ
нарѣзанною
шкурою и
другими ча-
стями, долж-
но быть за-
рыто въ зе-
млю.

Болезни въ которыхъ мясо, вмѣстѣ со шку-
рою и другими частями, должно быть зарыто
въ землю, суть слѣдующія:

- Чума рогатаго скота;
- Овечья оспа;
- Сибирская язва;
- Водобоязнь;
- Сапь у лошадей;
- Лимфатическое худосочіе у лошадей (лихой).

XII.
WYLICZENIE CHORÓB, W KTÓRYCH MIĘSO
UPADŁYCH, LUB ZABITYCH ZWIERZĄT WRAZ
Z PONACINANĄ SKÓRĄ, I INNEMI CZĘŚCIAMI
MA BYĆ ZAKOPANE DO ZIEMI.

§ 477. W jakich chorobach mięso zwierząt upadłych, albo zabitych, zrazem znaczą tą skórą, i innemi częściami powinno być zakopane do ziemi.

Choroby w których mięso razem ze skórą i innemi częściami, powinno być zakopane do ziemi, są następujące:

Zaraza bydła rogatego;

Ospa owcza;

Zaraza karbunkułowa;

Wodowstręt;

Nosacizna u koni; i

Tyleczak;

W jakich chorobach mięso zwierząt upadłych, albo zabitych, zrazem znaczą tą skórą, i innemi częściami powinno być zakopane do ziemi.

XIII.

ИСЧИСЛЕНИЕ БОЛѢЗНЕЙ, ВЪ КОТОРЫХЪ МЯСО ДОЛЖНО БЫТЬ ЗАРЫВАЕМО ВЪ ЗЕМЛЮ, А ШКУРЫ, РОГА И ШЕРСТЬ МОГУТЪ БЫТЬ УПОТРЕБЛЯЕМЫ ПОСЛѢ ОЧИЩЕНІЯ.

§ 478.

Когда под-
вергаются
очищенію
произведенію
животныхъ.

Болезни, въ которыхъ мясо издохшихъ или убитыхъ животныхъ, должно быть зарываемо въ землю, а шкуры, шерсть и рога могутъ быть употребляемы, послѣ предварительнаго однакожь очищенія, суть слѣдующія:

- Натужный поносъ у рогатаго скота;
- Повальное воспаленіе легкихъ у рогатаго скота;
- Повальная тифозная горячка у лошадей;
- Повальная хромота у лошадей;
- Чума собакъ;
- Ящуръ;
- Повальная хромота и
- Парши у разныхъ животныхъ.

XIII.

WYLICZENIE CHORÓB W KTÓRYCH MIĘSO
POWINNO BYĆ ZAKOPYWANE DO ZIEMI,
A SKÓRY, ROGI I SIERĆ, MOGĄ BYĆ UŻYTE
PO ICH POPRZEDNIEM OCZYSZCZENIU.

§ 478.

Choroby w których mięso zwierząt upadłych albo zabitych, ma być zakopane do ziemi, skóry zaś, sierć i rogi mogą być używane po poprzedniem wszakże oczyszczeniu, są następujące:

Kiedy podlegają oczyszczeniu produktu zwierzęce.

Biegunka epizootyczna u bydła rogatego;

Zapalenie płuc panujące u bydła rogatego;

Zaraza końska;

Gruda gorączkowa u koni;

Nosaczna u psów;

Zaraza pyskowa;

Zaraza racicowa; i

Parchy u różnych zwierząt.

XIII

XIV.

ОЧИЩЕНИЕ ЖИВОТНЫХЪ ПО ПЕРЕНЕСЕНИИ ИМИ ЗАРАЗИТЕЛЬНЫХЪ БОЛЕЗНЕЙ, А ТАКЖЕ ИХЪ ПРОДУКТОВЪ И РАЗНЫХЪ ВЕЩЕЙ, НАХОДИВШИХСЯ СЪ НИМИ ВЪ СОПРИКОСНОВЕНИИ, ДЛЯ ИСТРЕБЛЕНИЯ ВЪ НИХЪ ЗАРАЗЫ.

§ 479.

Различія въ способахъ очищенія.

Для очищенія животныхъ перенесшихъ заразительную болѣзнь, продуктовъ, происходящихъ отъ животныхъ одержимыхъ болѣзнями, исчисленными въ § 478 и другихъ вещей, находившихся въ соприкосновеніи съ сими животными, употребляются разные способы очищенія, смотря по роду очищаемыхъ предметовъ и по тому, принадлежатъ ли предметы сии къ такимъ, которые могутъ поглощать и удерживать въ себѣ заразу на долгое время, или же къ котормъ зараза можетъ приставать только къ наруж-

XIV.

OCZYSZCZANIE ZWIERZĄT, PO PRZEBYCIU
PRZEZ NIE CHORÓB ZARAŻLIWYCH, A TAKŻE
PRODUKTÓW ZWIERZĘCYCH I RÓŻNYCH
RZECZY, KTÓRE MIAŁY Z NIEMI STYCZNOŚĆ,
W CELU ZNISZCZENIA W NICH PIERWIASTKU
ZARAŻLIWEGO.

§ 479.

Do oczyszczania zwierząt, które przebyły cho-
robę zaraźliwą, produktów zwierzęcych, ze zwie-
rząt dotkniętych chorobami w § 478 pomienionemi,
i innych rzeczy, które miały styczność ze zwierzę-
tami chorými, używają się rozmaite sposoby ze
względu na rodzaj podległych oczyszczeniu przed-
miotów, jak również ze względu na to, czyli one
należą do rzędu takich, które mogą przjmować
pierwiastek zaraźliwy, i utrzymywać go w sobie przez
czas długi; lub też do takich, do których zewnętrz-

Różnice
w sposobach
oczyszczania.

ной ихъ поверхности. Посему все вещи подвергаемыя очисткѣ раздѣляются: на принимающія заразу и ея не принимающія.

Вещи принимающія заразу суть: шкуры, шерсть, волосы, рога, копыта, пакля, войлоки, попоны, лошадиная сбруя, разнаго рода холстяные повязки, мѣшки, веревки и щетки.

Деревянные вещи хотя по существу своему принадлежать къ слѣдующему разряду, старыя однакожь ясли, рѣшетки и ведра, употребляемыя для животныхъ одержимыхъ заразительными болѣзнями, а равно старыя деревянные поль, напитанный мочею и другими испражненіями больныхъ животныхъ, должно причислить къ сему разряду.

Вещи не принимающія собственно заразы, но къ которымъ она можетъ только приставать снаружи, суть: мясо, жиръ и кости происходящія отъ здоровыхъ животныхъ, все металлическія вещи, какъ то: кольца, цѣпи, замки, пряжки и удила; камни, коими были вымощены помѣщенія, стѣны, ясли, рѣшетки и другія деревянные вещи, выдѣланныя изъ новаго твердаго дерева и все растительные продукты, находившіеся въ соприкосновеніи съ зараженными животными, какъ то: сѣно, солома и т. п.

§ 480.

Способы очищенія животныхъ послѣ заразительныхъ болѣзней и истребленія заразы въ по-

nej powierzchni, pierwiastek zaraziwy przylegać tylko może. Z tego powodu wszystkie rzeczy podlegające oczyszczeniu, dzielą się na przyjmujące i nieprzyjmujące pierwiastku zaraziwego.

Rzeczy przyjmujące zarazę są następujące: skóry, sierć, włosy, rogi, kopyta, pakuly, wołłoki, deki, uprząż końska, różnego rodzaju płócienne opaski, worki, powrozy i szczotki.

Sprzęty drewniane jakkolwiek co do natury swojej należą do następującego oddziału, stare jednak żłoby, drabiny i wiadra, używane dla zwierząt dotkniętych chorobami zaraziwemi, również stara drewniana podłoga przesiąknięta uryną, i innemi pozostałościami chorych zwierząt, należy zaliczyć do tegoż oddziału.

Rzeczy nie przyjmujące właściwie zarazy, lecz takie do których powierzchni może ona tylko przylegać, są następujące: mięso, łój i kości ze zwierząt zdrowych, wszystkie rzeczy metaliczne, jakoto: kółka, łańcuchy, zamki, sprzączki i wędzidła, kamienie któremi wybrukowane były stanowiska, ściany, żłoby, drabiny i inne drewniane sprzęty, wyrobione z nowego twardego drzewa, i wszystkie roślinne produkta, które miały styczność ze zwierzętami zaraziwemi, jakoto: siano, słoma, i t. p.

§ 480.

Sposoby oczyszczania zwierząt po chorobach zaraziwych, oraz zniszczenia pierwiastku zarazi-

мѣщеніяхъ, занимаемыхъ животными одержимыми сего рода болезнями, а также способы очищенія животныхъ продуктовъ, послѣ болезней изчисленныхъ въ § 478, и вещей находившихся въ соприкосновеніи съ больными животными во всѣхъ заразительныхъ болезняхъ, суть слѣдующіе.

§ 481.

Объ очищеніи огнемъ.

1. Сожиганіе. Сожигаются, какъ сказано при подробномъ описаніи болезней:

a) желудки, въ которыхъ привозятъ сало изъ заграницы, ежели въ сосѣдственномъ государствѣ, на пространство примѣрно 20 миль отъ границы свирѣпствуетъ чума;

b) пометъ оставшійся въ помѣщеніяхъ, занимаемыхъ зараженными животными;

c) въ такихъ же помѣщеніяхъ ясли и рѣшетки, равно какъ и другія деревянныя вещи, какъ то: ведра, носилки и старый деревянный полъ;

d) остатки подстилки въ сихъ помѣщеніяхъ;

e) остатки корма, не только въ самыхъ помѣщеніяхъ, въ ясляхъ, рѣсеткахъ и на полу, но даже и того, который былъ на потолокъ (особенно послѣ чумы и овечьей оспы), если согласно § 486, не послѣдуетъ особаго разрѣшенія на очистку корма, посредствомъ провѣтриванія;

f) всѣ веревки, тряпки и пакля, служившія для зараженныхъ животныхъ, а также вѣтхія и

wego w stanowiskach, w których się zwierzęta zarażone znajdowały, niemniej sposoby oczyszczania produktów zwierzęcych po chorobach wyliczonych w § 478, i rzeczy które miały styczność ze zwierzętami chorými, we wszystkich chorobach zaraźliwych, są następujące.

§ 481.

1. Spalenie. Niszczą się przez ogień, jak powie- Oczyszczenie
przez ogień.
dziano przy szczegółowém opisanu chorób:

a) żołądki w których przywożą z zagranicy lój nieprzetopiony, jeżeli w państwie sąsiedniem na przestrzeni około mil 20 od granicy zaraza bydłęca panuje.

b) gnój pozostały w stanowiskach, w których się zwierzęta dotknięte zarazą mieściły;

c) w takichże stanowiskach żłoby i drabiny, równie jak i inne drewniane sprzęty jako to: wiadra, nosze i stara drewniana podłoga;

d) pozostałości podścielki w tych stanowiskach;

e) pozostałości pokarmu znajdującego się nie tylko w samych stanowiskach, żłobach, drabinach i na podłodze, lecz również pokarmu, który się znajdował nad pulapem (szczególniej po zarazie bydłeczej i owczej ospie) jeśli stosownie do § 486 nie zostanie udzielone wyraźne upoważnienie do oczyszczenia przez przewietrzenie;

f) wszystkie powrozy, galgany i pakuły, używane dla zwierząt zarażonych, a także stara i małej war-

малоценная одежда и обувь, бывшія на людяхъ, ходившихъ за больными животными;

г) деревянные вилы и лопаты, служившія для выноса помета; ящики и возы, въ которыхъ его вывозили и старая конская сбруя, бывшая на лошадяхъ, употребленныхъ для этой цѣли.

Во всякомъ изъ сихъ случаевъ сожиганіе производится на избранномъ для сего мѣстѣ, вдали отъ домовъ и другихъ строеній; при чемъ ставится караулъ до совершеннаго истребленія сожигаемыхъ вещей.

Пережигаются въ огнѣ все металлическія вещи, находившіяся въ помѣщеніяхъ послѣ зараженныхъ животныхъ.

Жиръ ввозимый изъ заграницы въ Царство, въ случаѣ свирѣпствованія чумы въ соседственномъ государствѣ, на пространство примѣрно 20 миль отъ границы, долженъ быть перетопленъ на огнѣ.

§ 482.

Объ очищеніи холодною водою.

2. Очищеніе животныхъ холодною водою производится только лѣтомъ, и то слѣдующимъ образомъ: приводимыя изъ заграницы въ наблюдѣнное мѣсто животныя, равно какъ и изъ него выпускаемыя, а также животныя вновь купленныя, или выздоровѣвшія послѣ заразныхъ болѣзней, прогоняются нѣсколько разъ чрезъ проточную воду, и оставляются въ ней на нѣ-

tości, odzież i obuwie ludzi, którzy dozorowali chore zwierzęta;

g) drewniane widły i łopaty, które służyły do wynoszenia gnoju, skrzynia i wóz, w których był gnoj wywożonym, i stara uprząż końska z konia, używanego do wywożenia gnoju.

W każdym z tych przypadków, spalenie odbywa się na wybranem do tego miejscu, w oddaleniu od domów i innych zabudowań; obok tego pozostawia się straż, która ma być aż do zupełnego zniszczenia przeznaczonych na spalenie rzeczy.

Wypalają się w ogniu wszystkie sprzęty metaliczne, które się znajdowały w stanowiskach po zwierzętach zarażonych.

Łój surowy przywożony z zagranicy do Królestwa, w czasie panowania w sąsiedniem państwie na przestrzeni mniej więcej mil 20 od granicy zarazy bydłczej, winien być przetopiony na ogniu.

§ 482.

2. Oczyszczanie zimną wodą, odbywa się tylko latem, i to w następujący sposób: przyprowadzone z zagranicy do miejsca obserwacyjnego zwierzęta, niemniej wypuszczane z niego, jak również zwierzęta nowo zakupione, lub też takie, które powróciły do zdrowia po chorobach zaraźliwych, przepędzają się po razy kilka przez wodę bieżącą, i zatrzymują się w niej przez kilka minut, następnie zaś w miarę mo-

O oczyszczeniu zimną wodą.

сколько минут; послѣ же, по мѣрѣ возможности, вытираются соломою, въ избѣжаніе простуды.

Стѣны и потолокъ въ помѣщеніяхъ коихъ находился зараженный скоть, очищаются водою такъ: нижняя часть стѣны, двери, ворота и окна тщательно обмываются нѣсколько разъ водою, посредствомъ мочалокъ или вѣшниковъ; верхнія же части оныхъ, куда неможно достать руками, а равно потолокъ вытираютъ старательно укрѣпленными на длинныхъ шестахъ вѣшниками, обмоченными въ воду, обращая особенное вниманіе на углы и щели. Послѣ сего помѣщеніе это окуривается какъ сказано въ § 103.

Новая одежда людей, ходившихъ за больными животными и т. п. значительной цѣнности мягкія вещи, которыхъ нельзя мыть въ щелокъ по правилу § 484, погружаются на двое сутокъ въ проточную воду, а гдѣ оной нѣтъ, то на четверо сутокъ въ стоячую.

§ 483.

Объ очищеніи горячею водою.

3. Очищеніе кипячею водою производится тогда, когда изъ мѣсть, гдѣ овцы поражены паршами, владѣлецъ имѣетъ необходимость вскорѣ вывезти шерсть, или когда во время свирѣпствованія другихъ поименованныхъ въ § 478 болѣзней, встрѣтится подобная необходимость скорой вывозки шерсти, копытъ или роговъ. Въ такомъ случаѣ подвергаемая очисткѣ вещи по-

żności, ocierają się słomą w celu uniknięcia z zazię-
bienia.

Do Pułap i ściany w stanowiskach bydła zarażonego, oczyszczają się wodą następującym sposobem: dolna część ściany, drzwi, bramy i okna, starannie obmywają się po kilka razy wodą, za pomocą wiech-
ciów lub mioteł; górna zaś część ich, gdzie niemożna dostać rękami, jak równie i pułap, wycierają się starannie osadzonemi na długich kijach miotłami znaczanemi w wodzie, zwracając szczególną uwagę na kąty i szpary. Poczem stanowisko to wykadza się jak powiedziano w § 103.

Nowa odzież ludzi, którzy dozorowali zwierzęta chore, i tym podobne większej wartości rzeczy miękkie, których niemożna myć ługiem jak powiedziano w § 484, zanurzają się na dwie doby do wody bieżącej, a gdzie tej nie ma, to na cztery doby do wody stojącej.

§ 483.

3. Oczyszczenie wrzącą wodą odbywa się wówczas, kiedy z miejsc gdzie owce dotknięte są par-
chami, właściciel ma konieczną potrzebę prędko wywieść wełnę, lub też, gdy w czasie panowania innych poszczególnionych w § 478 chorób, okaże się konieczność prędkiego wywozu sierci, racie, kopyt, lub rogów. W takim przypadku mające się oczyścić

O oczyszczeniu wrzącą wodą.

мьщаются въ котель наполненный кипячею водою и оставляются въ немъ нѣсколько минутъ.

Очистка такого рода производится только съ согласія владѣльца вещей.

Люди, ходившіе за зараженными животными, по прекращеніи болѣзни, подвергаются также очисткѣ теплою водою, въ банѣ, или мыльной ваннѣ.

§ 484.

Объ очищеніи щелокомъ.

4. Очищенію щелокомъ подвергаются:

a) Сырые продукты животныхъ, привозимые въ Царство изъ заграницы, во время свирѣпствованія чумы въ соседственномъ государствѣ (см. § 61).

b) Сырые животные продукты, оставшіеся послѣ животныхъ убитыхъ, или павшихъ отъ заразительныхъ болѣзней, поименованныхъ въ § 478.

c) Животныя выздоровѣвшія послѣ прекращенія заразительныхъ болѣзней, или находившіяся близко зараженныхъ животныхъ.

d) Стѣны, окна, двери и ворота, бывшія въ помѣщеніяхъ занимаемыхъ зараженными животными.

e) Камни служившіе помостомъ въ сихъ помѣщеніяхъ.

f) Новая одежда людей, ходившихъ за зараженными животными и прочія значительной цѣн-

rzeczy, wkładają się do kubła napełnionego wrzącą wodą, i pozostawiają się w nim kilka minut.

Oczyszczenie tego rodzaju, odbywać się może tylko za zgodą właściciela rzeczy.

Ludzie którzy dozorowali zwierzęta zarażone, po ustaniu choroby, mają się poddać także oczyszczeniu za pomocą ciepłej wody, które to oczyszczenie powinno się odbyć w łaźni, albo w mydlanej kąpieli.

§ 484.

4. Oczyszczeniu za pomocą ługu podlegają:

O oczyszczeniu ługiem.

a) Surowe produkty zwierząt, przywożone do Królestwa z zagranicy, w czasie panowania zarazy bydłej w kraju ościennym (patrz § 61).

b) Surowe zwierzęce produkty pozostałe po zwierzętach zabitych, lub upadłych z chorób zaraźliwych wyszczególnionych w § 478.

c) Zwierzęta które wyzdrowiały po uśmierzeniu chorób zaraźliwych lub te, które się znajdowały blisko zwierząt zarażonych.

d) Ściany, okna, drzwi i bramy, które się znajdowały w stanowiskach zajmowanych przez zwierzęta zarażone.

e) Kamienie któremi były wybrukowane takie stanowiska.

f) Nowa odzież ludzi, którzy dozorowali zwierzęta zarażone, i inne znaczniejszej wartości sprzęty

ности мягкія вещи, если онѣ отъ того не испортятся; въ противномъ случаѣ онѣ очищаются водою какъ сказано въ § 482.

g) Неподержанная конская сбруя, которая сверхъ вымытія щелокомъ, должна быть вымазана рыбьимъ жиромъ (ворвань).

Способы очищенія щелокомъ суть слѣдующіе:

На мѣствѣ определенномъ при пограничной заставѣ, чрезъ которую пропускаются сырые животныя продукты, во время свирѣпствованія чумы въ сосѣдственномъ государствѣ, или же при свирѣпствованіи гдѣ либо въ краѣ болѣзней, поименованныхъ въ § 478, въ избранномъ для того мѣствѣ производится очистка одинаковымъ образомъ, съ тою только разницею, что внутри краѣ, сверхъ того, должно одновременно зарывать тѣла павшихъ животныхъ, которыхъ продукты подвергаются очисткѣ. Для того люди, привезшіе животное на мѣсто, снимаютъ съ него шкуру, отбиваютъ рога и зарывъ въ приготовленную яму мясо вмѣстѣ съ землею, на которой лежало животное, шкуру помъщаютъ въ приготовленную тамъ ванну, или другую посуду, соответственной величины и наполненную щелокомъ, къ которому, на всякое ведро жидкости, можно прибавить по фунту свѣжей извести; послѣ чего посуда прикрывается досками, на которыя накладываются большіе камни, или же ставится карауль. Послѣ 48 часовъ шкуры вынимаются, вышоласки-

miękkie, jeżeli one od tego się nie zepsują; w przeciwnym zaś razie podlegają one oczyszczeniu wodą; jak powiedziano w § 482.

g) Nie zużywana uprząż końska, która oprócz obmycia jej ługiem ma być wysmarowana tustością rybnią (warwolem).

Sposób oczyszczenia ługiem jest następujący:

Na miejscu obraném przy komorze pogranicznej, przez którą przepuszczają się surowe zwierzęce produkta, w czasie panowania zarazy bydłowej w kraju ościennym, albo też przy panowaniu gdziekolwiek bądź w kraju chorób wyszczególnionych w § 478, w miejscu do tego wybraném, odbywa się oczyszczenie tymże samym sposobem, z tą tylko różnicą, że wewnątrz kraju, potrzeba jednocześnie zakopywać do ziemi ciała upadłych zwierząt, których produkta podlegają oczyszczeniu. W tym celu ludzie przywożący zwierzę na miejsce, zdejmują z niego skórę, odbijają rogi, i zakopawszy do przygotowanego dołu mięso razem z ziemią, na której zwierzę leżało, skórę wkładają do przygotowanej tamże wanny lub innego naczynia odpowiedniej wielkości, napełnionego ługiem, do którego na każde wiadro płynu, można dodawać po funcie świeżego wapna, poczem naczynie przykrywa się deskami, na które się nakładają wielkie kamienie, albo się straż pozostawia. Po upływie 48 godzin, skóry się wyjmują, wypłukują w wodzie bieżącej (jeżeli można), i przewie-

ваются въ текучей (ежели можно) водѣ, и подвергаются провѣтриванію, какъ будетъ сказано ниже. Рога, шерсть и копыта подвергаются подобному же очищенію.

Животныя выздоровѣвшія послѣ заразительныхъ болѣзней, равно тѣ, которыя находились съ ними въ однихъ помѣщеніяхъ, послѣ прекращенія болѣзни подвергаются, какъ сказано выше, омовенію щелокомъ, зимою теплымъ, при обращеніи особаго вниманія на копыта.

Стѣны и новыя ясли и рѣшетки въ помѣщеніяхъ скота послѣ заразительныхъ болѣзней, должны быть облиты и вымыты горячимъ щелокомъ и, прежде выѣвленія известью, обведены растворомъ хлористой извести въ водѣ, употребляя два фунта хлористой извести на 3 гарнца воды.

Камни служившіе помостомъ въ подобныхъ помѣщеніяхъ, послѣ вынутія ихъ изъ земли, выпариваются три раза кипячимъ щелокомъ и укладываются по прежнему.

Новая одежда людей, ходившихъ за зараженными животными, подвергается очисткѣ, какъ сказано объ очисткѣ продуктовъ животныхъ.

§ 485.

Объ очищеніи окуркою.

5. Очищеніе окуркою производится въ помѣщеніяхъ, гдѣ находились животныя пораженныя заразительными болѣзнями, на основаніи § 103 сего устава.

trzają się w sposób niżej opisany. Rogi, sierć, kopyta, i racice, podlegają podobnemu oczyszczeniu.

Zwierzęta te, które przebyły chorobę zaraźliwą, równie jak i inne, które były razem z niemi w jednych stanowiskach, po uśmierzeniu choroby, podlegają obmyciu, pomienionym wyżej ługiem, zimną porą ciepłym, przy zwróceniu szczególnej uwagi na racice i kopyta.

Ściany, równie jak nowe żłoby i drabiny w stanowiskach bydła po chorobach zaraźliwych, mają być oblane i wymyte gorącym ługiem, oraz przed wybieleciem wapnem, naprowadzone roztworem chlorku wapna w wodzie, biorąc dwa funty chlorku wapna na 3 garnce wody.

Kamienie które służyły za bruk w podobnych stanowiskach, po wyjęciu ich z ziemi, wyparzają się po trzykroć wrzącym ługiem, i układają się jak poprzednio.

Nowa odzież ludzi dozorujących zwierzęta zarażone, podlega oczyszczeniu, jak powiedziano o oczyszczeniu produktów zwierzęcych.

§ 485.

5. Oczyszczenie przez nakadzania, odbywa się ^{O oczyszczeniu przez nakadzanie.} w stanowiskach, w których się znajdowały zwierzęta dotknięte chorobami zaraźliwemi na zasadzie § 103 téjże ustawy.

Объ очище-
ніи провѣ-
триваніемъ.

6. Очищенію провѣтриваніемъ подлежатъ:

- a) животные продукты предварительно очищенные щелокомъ;
- b) помѣщенія, гдѣ пребывали животныя пораженныя заразительными болѣзнями;
- c) сѣно и другаго рода кормъ, находившійся вблизи животныхъ пораженныхъ заразительными болѣзнями;
- d) новая одежда людей ходившихъ за больными животными, одержимыми заразительными болѣзнями.

Способы очищенія провѣтриваніемъ.

Животные продукты, послѣ очистки щелокомъ и выколакиванія въ воду, должны быть помѣщены высоко въ мѣстахъ недоступныхъ для животныхъ, напр. въ гумнахъ или сараяхъ вблизи оконъ или другихъ отверстій, подъ самую крышею, гдѣ должны оставаться въ продолженіи 3 недѣль, послѣ чего могутъ быть отданы для употребленія, къ которому они предназначены.

Очищеніе провѣтриваніемъ помѣщеній, гдѣ пребывали животныя одержимыя заразительными болѣзнями, производится послѣ окурки на основаніи § 103 сего устава.

Очищеніе провѣтриваніемъ сѣна и другаго рода корма, находившагося вблизи животныхъ одер-

§ 486.

6. Oczyszczeniu przez przewietrzenie podlegają: **O** oczyszczeniu przewietrzaniem.

- a) produkta zwierzęce oczyszczone poprzednio ługiem;
- b) stanowiska w których się znajdowały zwierzęta dotknięte chorobami zaraźliwymi;
- c) siano i innego rodzaju karm, który się znajdował w bliskości zwierząt zarażonych;
- d) nowa odzież ludzi, którzy dozorowali zwierzęta dotknięte chorobami zaraźliwymi.

Sposoby oczyszczania przez przewietrzanie.

Produkta zwierzęce po oczyszczeniu ługiem i wyplukaniu w wodzie, powinny być umieszczone wysoko w miejscach niedostępnych dla zwierząt, na przykład w stodółach lub oborach w bliskości okien lub innych otworów pod samą strzechą, gdzie powinny zostawać w przeciągu trzech tygodni, poczem mogą być oddane do dalszego użytku odpowiedniego ich przeznaczeniu.

Oczyszczenie przez przewietrzanie stanowisk, gdzie się znajdowały zwierzęta dotknięte chorobami zaraźliwymi odbywa się po dokonaniem nakadzaniu stosownie do § 103 tej ustawy.

Oczyszczenie przez przewietrzenie, siana i innego rodzaju pokarmu, który się znajdował w bliskości

живыхъ заразительными болѣзнями (особенно же чумою и овечью оспою) производится разсыпаніемъ его въ мѣсть неприступномъ для животныхъ, на сквозномъ вѣтрѣ, гдѣ въ продолженіи 3 недѣль нужно всякой день его переворачивать; если же мѣсто это не довольно безопасно отъ приближенія животныхъ, то нужно поставить караулъ. Но во всякомъ случаѣ нельзя употреблять такого корма для той породы животныхъ, отъ болѣзни коихъ кормъ былъ очищенъ.

Примѣчаніе. Дозволеніе очистки корма выдается только по особенному усмотрѣнію лекаря, когда кормъ находился далѣе 50 шаговъ отъ помещенія больныхъ, или когда ошутителецъ въ той странѣ недостатокъ въ кормѣ.

Очищеніе провѣтриваніемъ одежды людей, ходившихъ за зараженными животными, производится точно такъ, какъ очищеніе животныхъ продуктовъ.

§ 487.

Общая пра-
вила при
очисткѣ.

Вообще при очисткѣ должно соблюдать слѣдующее:

Всякого рода очистка производится подъ непосредственнымъ надзоромъ служащаго лекаря или ветеринара, или же въ крайнемъ случаѣ подъ надзоромъ мѣстнаго полицейскаго чиновника, которому служащій лекарь обязанъ дать письменное

zwierząt zarażonych, (szczególnie zarazą bydłą, i ospą owczą) odbywa się przez roztrząśnienie go w miejscu nieprzystępnem dla zwierząt, tam gdzie są cugi, gdzie w ciągu trzech tygodni należy go codziennie przewracać; jeśli zaś miejsce to nie jest dość bezpieczne od zbliżenia się zwierząt, to należy postawić tam straż. W każdym jednak razie nie można używać takiego karmu dla zwierząt tegoż samego rodzaju, od choroby których był oczyszczonym.

Uwaga. Pozwolenie na oczyszczenie karmu, udziela się tylko za szczególnem uznaniem lekarza, gdy karm ten leżał dalej jak na 50 kroków od stanowisk chorych zwierząt, lub też gdy niedostatek jego w tej stronie jest dotkliwym.

Oczyszczanie przez przewietrzanie nowej odzieży ludzi, którzy dozorowali zarażone zwierzęta, odbywa się zupełnie tak samo, jak oczyszczanie zwierzęcych produktów.

§ 487.

W ogólności przy oczyszczaniu należy zachować co następuje:

Oczyszczanie każdego rodzaju odbywa się pod bezpośrednim nadzorem lekarza rządowego lub weterynarza, lub też w ostatecznym razie pod dozorem miejscowego urzędnika policyjnego któremu lekarz rządowy obowiązany jest udzielić piśmienną in-

Przepisy
ogólne przy
oczyszczaniu.

наставленіе на счетъ способа очистки и особенныхъ притомъ осторожностей.

Во всякомъ случаѣ надзирающій за очисткою обязанъ наблюдать :

a) чтобы съ предназначенными для очистки предметами не имѣли никакого сообщенія посторонніе люди, либо животныя;

b) чтобы люди, употребленные для очистки, тотчасъ послѣ окончанія работы, очистили себя, то есть: обмылись въ банѣ или ваннѣ, а одежду свою вымочили въ щелокъ, или въ мыльной водѣ, и потомъ провѣтрили.

Принято на засѣданіи Совѣта Управленія
14/26 Апреля 1844 г.

Статье Секретарь

(по писанию) ЛЕБРЕНЪ.

strukeyą, pod względem sposobu oczyszczania i szczególnych obok tego ostrożności.

W każdym razie mający nadzor nad oczyszczaniem obowiązany jest przestrzegać:

a) ażeby obcy ludzie, lub też zwierzęta, nie miały żadnej styczności z przedmiotami do oczyszczania przeznaczonemi;

b) ażeby ludzie użyci do oczyszczania, natychmiast po ukończeniu tej czynności oczyścili się, to jest: wymyli się w łaźni, lub wannie, i wymoczyli swą odzież w ługu lub w wodzie mydlanej, następnie zaś ją przewietrzyli.

Przyjęto na posiedzeniu Rady Administracyjnej dnia 14/26 Kwietnia 1844 roku.

Sekretarz Stanu.

(podpisano) **LEBRUN.**

ВЪ ДОМОСТЬ (W Y K A Z)

*Объ осмотрахъ домашнихъ животныхъ на пограничной заставѣ.
(Rewizyi zwierząt domowych na komorze pogranicznej).*

<p>Число мѣсяць и годъ когда прогнаны животныя.</p> <p>(Rok miesiąc i dzień kiedy przypędzono zwierzęta).</p>	<p>Родъ и полъ прогоняемыхъ животныхъ.</p> <p>(Rodzaj i płeć przepędzanych zwierząt).</p>	<p>Число животныхъ.</p> <p>(Liczba zwierząt).</p>	<p>Имя и фамилія влaстителя животныхъ.</p> <p>(Imię i nazwisko właściciela zwierząt).</p>	<p>Въ какомъ состояніи найдено здоровье животныхъ.</p> <p>(W jakim stanie zdrowia znaleziono zwierzęta).</p>	<p>Время пребывания въ обсервационномъ мѣстѣ.</p> <p>(Czas przebywania w miejscu obserwacyjnym).</p>	<p>Какія предприняты мѣры, въ случаѣ обнаруженія болѣзни между прогоняемыми животными.</p> <p>(Jakie przedsięwzięto środki w przypadku wykrycia choroby między przepędzanymi zwierzętami).</p>

УГОЛОВНОЕ УЛОЖЕНИЕ

ЦАРСТВА ПОЛЬСКАГО

ВЫПИСКА

ИЗЪ УГОЛОВНЫХЪ УЛОЖЕНІЙ ДЛЯ
ЦАРСТВА ПОЛЬСКАГО.

WYCIĄG

Z KODEXU KARNEGO KRÓLESTWA POLSKIEGO.

1860

УГОЛОВНОЕ УЛОЖЕНИЕ

ДЛЯ ЦАРСТВА ПОЛЬСКАГО,
ВЫСОЧАЙШЕ УТВЕРЖДЕННОЕ 14^{1/2} АПРѢЛЯ
1818 ГОДА.

Статья 359.

Кто замѣтитъ въ собакѣ, или въ другомъ животномъ, знаки бѣшенства и заблаговременно не предупредитъ злаго послѣдствія, или замедлитъ донести о томъ начальству заблаговременно, а по оказавшемся бѣшенствѣ причинится человѣку или животному отъ такового небреженія опасное поврежденіе, тотъ наказывается заключеніемъ въ домъ публичнаго ареста отъ 8 сутокъ до 3 мѣсяцевъ, или денежною пенею отъ 40 до 500 польскихъ злотыхъ.

Статья 360.

Равному наказанію, по мѣрѣ обстоятельствъ, въ вышеприведенной статьѣ описанныхъ, подвергается и тотъ, который безъ дозволенія мѣ-

KODEX KARNY

KRÓLESTWA POLSKIEGO,

NAJWYŻEJ ZATWIERDZONY ¹⁴/₂₆ KWIETNIA
1818 ROKU.

Artykuł 359.

Kto dostrzegłszy na psie lub inném zwierzęciu, znaków wścieklizny, złemu wczesnie nie zapobieży, lub zwierzchności miejscowej wczesniej doniesić zaniedba, a za okazaniem się wścieklizny, przez takowe zaniedbanie człowiek jaki lub zwierzę niebezpiecznie uszkodzonem zostanie, ten zasłużył na zamknięcie w domu aresztu publicznego od dni 8 do miesięcy 3, lub na karę pieniężną od 40 do 500 zł: polskich.

Artykuł 360.

Tęj samęj karze w miarę okoliczności powyższym artykułem wytkniętych, podlegać będzie ten, kto bez pozwolenia zwierzchności miejscowej dzikie i

стнаго начальства содержать дикихъ и вредныхъ животныхъ; либо содержа съ дозволенія начальства, не стеречь, и не запираеть ихъ надлежащимъ образомъ.

Статья 361.

Тоже самое распространяется и на тѣхъ, кои содержа неосторожнымъ образомъ злыхъ домашнихъ животныхъ, сдѣлаются причиною смерти, или тяжкаго увѣчья другихъ. Если же они сверхъ сего ихъ раздражали или травили, то подвергаются наказанію публичнымъ арестомъ отъ 8 сутокъ до трехъ мѣсяцевъ.

Статья 362.

Всѣ другія дѣянія или упущенія, угрожающія опасностію человѣческой жизни и учиненныя вопреки естественнымъ и общимъ обязанностямъ каждаго человѣка, или вопреки яснымъ предписаніямъ закона, которыхъ означить въ особенности по многообразности случаевъ невозможно, имѣютъ быть наказаны по мѣрѣ обстоятельствъ уменьшающихъ или увеличивающихъ вину, и по мѣрѣ вредныхъ для жизни человѣческой послѣдствій, заключеніемъ въ домъ публичнаго ареста или въ смирительномъ домъ въ 1й и 2й степени срочнаго заключенія означеннаго въ Ст. 218.

szkodliwe zwierzęta utrzymuje, lub kto nawet za
pozwolenie takowego, zwierzęta utrzymując, nale-
życie ich nie strzeże, lub nie zamyka.

Artykuł 361.

To samo ma się stosować do tych, którzy zło-
śliwe domowe zwierzęta nieostrożnie utrzymując,
staną się powodem cudzej śmierci, lub ciężkiego ka-
lectwa. Gdy zaś drażnią, lub podszuczują, pod-
padną karze aresztu publicznego od dni 8 do mie-
sięcy 3.

Artykuł 362.

Wszelkie inne czynności lub opuszczenie, bez-
pieczeństwu życia ludzkiego zagrażające, przeciw na-
turalnym i powszechnym obowiązkom każdego czło-
wieka, lub wbrew wyraźnym przepisom popelnione,
których wyszczególnienie dla różności przypad-
ków nie jest podobnym, w miarę okoliczności winę
zmniejszających lub zwiększających i szkodliwych
na życie człowieka skutków, zamknięciem w domu
aresztu publicznego, lub poprawy w pierwszym i
drugim stopniu długości Art. 218 postanowionych,
karane być powinny.

Статья 367.

Кто въ случаѣ заразы между скотомъ открывшейся, умышленно скрываетъ скотъ, отъ высланныхъ для остановленія оной заразы полицейскихъ чиновниковъ, или не исполняетъ предписаній данныхъ, какъ въ разсужденіи уже падшаго, такъ и зараженнаго, и еще здороваго скота, тотъ наказывается заключеніемъ въ домъ публичнаго ареста отъ 8 сутокъ до 3 мѣсяцевъ, или денежною пенею отъ 40 до 500 польскихъ злотыхъ.

Статья 507.

Полицейскіе проступки противъ права собственности совершаютъ:

Статья 531.

Тѣ, которые продаютъ испорченные съестные припасы за свѣжіе, или годные.

Статья 539.

Всѣ въ семь отдѣленій означенные полицейскіе проступки подвергаютъ денежной пени въ 30 польскихъ злотыхъ.

Статья 540.

Въ случаяхъ однакоже означенныхъ въ статьѣ 531, назначается, вмѣсто денежной пени, наказаніе публичнымъ или домашнимъ арестомъ до

Artykuł 367.

Kto w czasie zarazy bydła, chore bydło przed urzędnikami dla zapobieżenia zarazie wysłanemi umyślnie ukrywa, albo też przepisów tak względem już padłego, jakoteż zarażonego i jeszcze zdrowego bydła nie zachowa, podlega karze zamknięcia w domu aresztu publicznego od dni 8 do miesięcy 3, albo karze pieniężnej od 40 do 500 zł: polskich.

Artykuł 507.

Przewinienia policyjne przeciw własności popełniają:

Artykuł 531.

Ci którzy rzeczy do żywności zepsute za dobre sprzedają.

Artykuł 539.

Wszelkie w niniejszym dziale wyszczególnione przewinienia policyjne, pociągają za sobą karę pieniężną, aż do 30 zł: polskich.

Artykuł 540

W przypadkach jednak Art. 531 objętych, zamiast zwyczajnej kary pieniężnej, kara aresztu policyjnego,

6 сутокъ, или тѣлесное наказаніе до 12 ударовъ.

Статья 541.

Сверхъ вышеопредѣленныхъ наказаній, отбираются вещи означенныя въ Ст. 531, т. е. испорченные съѣстные припасы.

Статья 542.

Всѣ таковыя отобранныя товары и вещи, буде годны, имѣють быть обращены въ пользу госпиталей, въ противномъ же случаѣ истреблены.

Статья 545.

Полицейскіе проступки противныя безопасности жизни, здоровью или доброй славы совершаютъ:

Статья 560.

Кто приметивъ на собакахъ или другихъ животныхъ знаки бѣшенства, не радѣеть объявить о томъ мѣстному начальству заблаговременно, для отвращенія вредныхъ послѣдствій.

Статья 561.

Кто безъ дозволенія начальства держитъ дикихъ и по природнымъ свойствамъ своимъ вредныхъ звѣрей.

Статья 562.

Кто злыхъ домашнихъ животныхъ дразнитъ и травитъ на людей; или хозяева и домашніе не

lub domowego do dni szesściu, lub cielesna kara do razów dwunastu miejsce mieć powinna.

Artykuł 541.

Oprócz kar powyżej postanowionych, zabrane będą rzeczy objęte w Artykule 531 t. j. artykuły żywności zepsute.

Artykuł 542.

Wszelkie takowe zabrane rzeczy i artykuły, gdy są zdadne do użytku, na korzyść szpitalów obrócone, lub w przeciwnym razie zniszczone być mają.

Artykuł 545.

Przewinienia policyjne co do bezpieczeństwa życia, zdrowia i dobrej sławy popełniają ci:

Artykuł 560.

Którzy dostrzegli na psach, lub innych zwierzętach znaków wścieklizny, w celu zapobieżenia złemu, zwierzechności miejscowej wcześniej o tém donieść zaniedbują.

Artykuł 261.

Którzy bez zezwolenia zwierzechności dzikie, i z natury swęj szkodliwe zwierzęta trzymają.

Artykuł 562.

Którzy złośliwe domowe zwierzęta przeciw ludziom drażnią i podszczuwają, lub których właści-

остававливающіе таковыхъ животныхъ, когда на кого нападаютъ, хотя бы отъ того и не приключилось вредныхъ послѣдствій.

Статья 563.

Кто продаетъ сырое, или вареное и приготовленное для яствъ мясо отъ скота, не осмотреннаго по предписанію.

Статья 583.

Всѣ въ семь отдѣленій означенные полицейскіе проступки подвергають денежной пени до 40 польскихъ злотыхъ.

Статья 584.

Однакоже, въ случаяхъ определенныхъ въ Ст. 560. 564, назначается, вмѣсто обыкновенной денежной пени, наказаніе полицейскимъ арестомъ до 8 сутокъ, или тѣлесное наказаніе до 16 ударовъ.

Статья 588.

Всѣ полицейскіе проступки въ сей книгѣ уложенія особо неопределенные, признавать, по ихъ свойству, принадлежащими къ одному изъ трехъ отдѣленій сей книги, и наказывать за оныя въ сообразности съ наказаниями въ ономъ отдѣленіи назначенными.

ciele albo domowi nie powściągną w tenczas gdy kogo napastują, chociażby żadnej niewyrządziły szkody.

Artykuł 563.

Którzy sprzedają bądź surowe, bądź do pokarmu przygotowane mięsiwa z bydła nie obejrzanych podług przepisów.

Artykuł 583.

Wszelkie w niniejszym dziale wyszczególnione przewinienia policyjne pociągają za sobą karę pieniężną aż do złp. 40.

Artykuł 584.

W przypadkach jednak Artykułem 560, 564, objętych zamiast zwyczajnej kary pieniężnej, kara areztu publicznego do dni 8, lub kara cielesna do razy 16 miejsce mieć powinna.

Artykuł 588.

Wszelkie przewinienia policyjne, niniejszą księgą prawa w szczególności nie objęte, mają być stosownie do swjej natury za należące do jednego z trzech działów księgi niniejszej uznane, i podług kar tamże postanowionych skarcone.

71160

szkoly
Kogo napisał, chociażby żaden niewykazy
niezależnie od

Art. 383.

podlegają
niezależnie od
podlegają

Art. 384.

Wszelkie w niniejszym dziale wyszczególnione
przewinienia policyjne podlegają za sobą karę nie
niższą niż do złr. 40.

Art. 385.

W przypadku jednak Art. 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

Art. 388.

Wszelkie przewinienia policyjne w niniejszym dziale
wymienione podlegają karze nie niższej niż do złr. 40
i nie wyższej niż do złr. 1000.

Instytut Biblioteczny i Archiwalny

ОГЛАВЛЕНИЕ

ОГЛАВЛЕНИЕ.

SPIS RZECZY.

190. ... ..

189. ... ..

188. ... ..

187. ... ..

186. ... ..

185. ... ..

184. ... ..

183. ... ..

182. ... ..

181. ... ..

180. ... ..

179. ... ..

178. ... ..

177. ... ..

176. ... ..

175. ... ..

174. ... ..

173. ... ..

172. ... ..

171. ... ..

170. ... ..

169. ... ..

168. ... ..

167. ... ..

166. ... ..

165. ... ..

164. ... ..

163. ... ..

162. ... ..

161. ... ..

160. ... ..

159. ... ..

158. ... ..

157. ... ..

156. ... ..

155. ... ..

154. ... ..

153. ... ..

152. ... ..

151. ... ..

150. ... ..

149. ... ..

148. ... ..

147. ... ..

146. ... ..

145. ... ..

144. ... ..

143. ... ..

142. ... ..

141. ... ..

140. ... ..

139. ... ..

138. ... ..

137. ... ..

136. ... ..

135. ... ..

134. ... ..

133. ... ..

132. ... ..

131. ... ..

130. ... ..

129. ... ..

128. ... ..

127. ... ..

126. ... ..

125. ... ..

124. ... ..

123. ... ..

122. ... ..

121. ... ..

120. ... ..

119. ... ..

118. ... ..

117. ... ..

116. ... ..

115. ... ..

114. ... ..

113. ... ..

112. ... ..

111. ... ..

110. ... ..

109. ... ..

108. ... ..

107. ... ..

106. ... ..

105. ... ..

104. ... ..

103. ... ..

102. ... ..

101. ... ..

100. ... ..

99. ... ..

98. ... ..

97. ... ..

96. ... ..

95. ... ..

94. ... ..

93. ... ..

92. ... ..

91. ... ..

90. ... ..

89. ... ..

88. ... ..

87. ... ..

86. ... ..

85. ... ..

84. ... ..

83. ... ..

82. ... ..

81. ... ..

80. ... ..

79. ... ..

78. ... ..

77. ... ..

76. ... ..

75. ... ..

74. ... ..

73. ... ..

72. ... ..

71. ... ..

70. ... ..

69. ... ..

68. ... ..

67. ... ..

66. ... ..

65. ... ..

64. ... ..

63. ... ..

62. ... ..

61. ... ..

60. ... ..

59. ... ..

58. ... ..

57. ... ..

56. ... ..

55. ... ..

54. ... ..

53. ... ..

52. ... ..

51. ... ..

50. ... ..

49. ... ..

48. ... ..

47. ... ..

46. ... ..

45. ... ..

44. ... ..

43. ... ..

42. ... ..

41. ... ..

40. ... ..

39. ... ..

38. ... ..

37. ... ..

36. ... ..

35. ... ..

34. ... ..

33. ... ..

32. ... ..

31. ... ..

30. ... ..

29. ... ..

28. ... ..

27. ... ..

26. ... ..

25. ... ..

24. ... ..

23. ... ..

22. ... ..

21. ... ..

20. ... ..

19. ... ..

18. ... ..

17. ... ..

16. ... ..

15. ... ..

14. ... ..

13. ... ..

12. ... ..

11. ... ..

10. ... ..

9. ... ..

8. ... ..

7. ... ..

6. ... ..

5. ... ..

4. ... ..

3. ... ..

2. ... ..

1. ... ..

ОГЛАВЛЕНИЕ:

	<i>страни.</i>
Постановленіе Совѣта Управленія	2
Уставъ Ветеринарной Полиціи	8
ЧАСТЬ I.	
Общія правила	20
Подробное описаніе повальныхъ и заразительныхъ болѣзней домашнихъ животныхъ, предохранительныхъ мѣръ и врачебно-полицейскихъ правилъ, для предупрежденія и прекращенія сихъ болѣзней	46
КЛАССЪ I. Болѣзни повально-заразительныя	54
Отдѣлъ I. Болѣзни свойственныя одной породѣ животныхъ	—
<i>Чума рогатаго скота</i>	—
Постоянныя врачебно-полицейскія правила для недопущенія заразы въ Царство	76
Правила во время свирѣпствованія чумы въ со-вѣдственномъ государствѣ	94
Правила для прекращенія чумы появившейся въ краѣ	104
А. Въ прогоняемыхъ гуртахъ	—
В. У жителей	106
Правила по прекращеніи чумы	136
<i>Овечья оспа</i>	146
Врачебно-полицейскія мѣры къ предупрежденію и прекращенію оспы у овецъ	160

SPIS RZECZY.

	<i>stron.</i>
Postanowienie Rady Administracyjnej	3
Ustawa Policji Weterynaryjnej	9
G Z E S Ć I.	
Przepisy ogólne	21
Szczegółowe opisanie panujących, i zaraźliwych chorób zwierząt domowych, środków zapobiegających, i przepisów policyjno-lekarskich, celem zapobieżenia lub uśmierzenia tych chorób	47
KLASSA I. Choroby panujące zaraźliwe.	55
Oddział I. Choroby właściwe jednemu rodzajowi zwierząt	—
<i>Zaraza bydłęca . . . . .</i>	—
Stałe przepisy policyjno-lekarskie, mające na celu nie- dopuszczenie zarazy do Królestwa	77
Przepisy w czasie panowania zarazy bydłeczej w kraju ościnnym.	95
Przepisy mające na celu uśmierzenie zarazy bydłeczej zjawionej w kraju.	105
A. w trzodzie przepędzanjej	—
B. w trzodzie krajowej	107
Przepisy po ustaniu zarazy bydłeczej	137
<i>Ospa owcza . . . . .</i>	147
Środki policyjno-lekarskie, dążące do zapobieżenia i uśmierzenia ospy owczej	161
<i>Zaraza płuc bydła rogatego. . . . .</i>	185

<i>Повальное воспаление легкиѣхъ . . . . .</i>	184
<i>Повальный патужный поносъ у рогатаго скота.</i>	194
<i>Повальная тифозная горячка у лошадей. . .</i>	210
<i>Мышь . . . . .</i>	234
<i>Сапъ у лошадей. . . . .</i>	250
<i>Лихой, Чильчакъ, или лимфатическое худосочіе</i> <i>у лошадей . . . . .</i>	274
<i>Лихорадочная хромота у лошадей (мокрець).</i>	280
<i>Злокачественная хроническая хромота у овецъ</i>	292
<i>Чума собакъ . . . . .</i>	302
О т д ѣ л ъ П. Болѣзни повальныя заразительныя, свойственныя разнымъ породамъ живот- ныхъ	312
<i>Сибирская язва . . . . .</i>	—
<i>Ящуръ у рогатаго скота, овецъ и свиней . . .</i>	368
<i>Повальная хромота у рогатаго скота, овецъ и</i> <i>свиней . . . . .</i>	380
О т д ѣ л ъ III. Болѣзни собственно прилипчивыя.	390
<i>Парши у разныхъ животныхъ . . . . .</i>	—
<i>Водобоязнь. . . . .</i>	424
К Л А С С ъ II. Болѣзни повальныя незаразительныя. .	460
О т д ѣ л ъ I. Болѣзни повальныя незаразительныя, свойственныя одной какой либо порода домашнихъ животныхъ.	—
<i>Внутреннія бородавки. . . . .</i>	—
<i>Водяная болѣзнь у овецъ. . . . .</i>	466
<i>Чрезмѣрное мочеиспусканіе у овецъ . . . . .</i>	476
<i>Головокруженіе у овецъ. . . . .</i>	482
<i>Круженіе овецъ отъ червей въ лобныхъ пазухахъ</i>	488
<i>Слабость въ бедрахъ у овецъ . . . . .</i>	492
<i>Хромота у ягнятъ. . . . .</i>	496
<i>Блѣднотинница или финны у свиней . . . . .</i>	502

	stron.
<i>Biegunka epizootyczna u bydła rogatego . . . . .</i>	195
<i>Zaraza końska . . . . .</i>	211
<i>Zotzy . . . . .</i>	235
<i>Nosacizna u koni . . . . .</i>	251
<i>Tyleczak u koni . . . . .</i>	275
<i>Gruda gorączkowa u koni . . . . .</i>	281
<i>Zaraza racie złośliwa, czyli rak racicowy u owiec . . . . .</i>	293
<i>Nosacizna u psów . . . . .</i>	303
Oddział II. Choroby panujące i zaraźliwe, właściwe	
różnym rodzajom zwierząt	113
<i>Choroby karbunkulowe. . . . .</i>	—
<i>Zaraza pyskowa u bydła rogatego, owiec</i>	
<i>i świń . . . . .</i>	369
<i>Zaraza racie, czyli kopytowa u bydła ro-</i>	
<i>gatego, owiec i świń . . . . .</i>	381
Oddział III. Choroby zaraźliwe tylko przez dotknięcie	391
<i>Parchy u różnych zwierząt. . . . .</i>	—
<i>Wścieklizna . . . . .</i>	425
KLASSA II. Choroby panujące niezaraźliwe	461
Oddział I. Choroby panujące niezaraźliwe, właściwe	
jednemu jakemukolwiek rodzajowi zwie-	
rząt domowych.	—
<i>Narośle wewnętrzne u bydła rogatego . . . . .</i>	—
<i>Wodna puchlina czyli zgnilizna owiec . . . . .</i>	467
<i>Mocz wodnisty u owiec . . . . .</i>	477
<i>Zawrót głowy u owiec . . . . .</i>	483
<i>Gzik w komórkach czolowych u owiec. . . . .</i>	489
<i>Wąsat czyli kołowrót krzyża u owiec . . . . .</i>	493
<i>Choroba stawów u jagniąt . . . . .</i>	497
<i>Węgry u świń . . . . .</i>	503
Oddział II. Choroby panujące niezaraźliwe, właściwe	
różnym rodzajom zwierząt domowych	509
<i>Gorączka kataralna u zwierząt przeży-</i>	
<i>jących . . . . .</i>	—

Отдѣль II. Болѣзни повальныя незаразительныя, свойственныя разнымъ породамъ домашнихъ животныхъ	508
Простудная лихорадка у отыгзающихъ жвачку	—
Простой и кровавый поносъ	516
Раздутость брюса	520
Ломкость костей	524
Кровяное молоко	530
Кровяное мочеиспусканіе у рогатаго скота и овецъ	534
Печеночныя глисты у овецъ, а иногда и у рогатаго скота	540
Легочныя глисты у ягнятъ и телятъ, или червивый кашель	548

Ч А С Т Ь II.

Правила объ осмотрахъ домашнихъ животныхъ, ихъ мяса и другихъ продуктовъ	559
I. — Объ осмотрѣ домашнихъ животныхъ принимаемыхъ изъ заграницы	560
— а) Правила объ осмотрѣ домашнихъ животныхъ на границѣ, когда въ сосѣднихъ странахъ нѣтъ чумы рогатаго скота	562
— б) Правила объ осмотрѣ домашнихъ животныхъ на границѣ, когда въ сосѣднихъ странахъ существуетъ чума рогатаго скота	568
— в) Объ осмотрахъ сырыхъ продуктовъ животныхъ	576
— д) Общія правила	578
II. — Объ осмотрѣ проходящихъ гуртовъ узьдными лекарями	590
— III. — Объ осмотрѣ гуртовъ въ губернскихъ городахъ	598

	<i>Biegunka zwyczajna i krwawa . . . . .</i>	517
	<i>Odemka albo rozdęcie brzucha . . . . .</i>	521
	<i>Lomikost . . . . .</i>	525
	<i>Krwawe mleko . . . . .</i>	531
	<i>Mocz krwawy u bydła rogatego i owiec . . . . .</i>	535
	<i>Motylica wątrobowa u owiec, a czasami u bydła rogatego . . . . .</i>	541
	<i>Choroba robaczna płuc u jagniąt i cieląt, czyli kaszel z robaków płucnych . . . . .</i>	549

C Z E Ś Ć II.

	Przepisy o rewizyi zwierząt domowych, ich mięsa i in- nych produktów	559
I.	O rewizyi zwierząt domowych z zagranicy przy- pędzanych	561
	a) Przepisy o rewizyi zwierząt domowych, w ów- czas kiedy w sąsiednich stronach niema zara- zy bydłecój	563
	b) Przepisy odbywania rewizyi zwierząt domo- wych na granicy, gdy w sąsiednich krajach panuje zaraza bydłeca	569
	c) Rewizya surowych produktów zwierzęcych	577
	d) Przepisy ogólne	579
II.	O rewizyi trzód przeprowadzanych, odbywanéj przez lekarzy powiatowych	591
III.	O rewizyi trzód w miastach gubernialnych	599
IV.	O rewizyi trzód przypędzanych do Warszawy	601
V.	O rewizyi zwierząt domowych na znaczniejszych jarmarkach	607
VI.	O rewizyi zwierząt domowych przeznaczonych do szlachtowania na konsumcyą	627
VII.	O rewizyi mięsa i wnętrzości zwierząt szlacho- wanych na konsumcyą	643

IV.	Объ осмотръ гуртовъ пригоняемыхъ въ Варшаву.	600
V.	Объ осмотръ домашнихъ животныхъ, на значительныхъ ярмаркахъ	606
VI.	Объ осмотръ домашнихъ животныхъ, назначенныхъ на убой для продовольствія	626
VII.	Объ осмотръ мяса и внутренностей животныхъ убитыхъ для продовольствія	642
VIII.	Объ осмотръ птицъ.	666
IX.	Объ осмотръ рыбы	672
X.	Объ отравленныхъ животныхъ, птицахъ и рыбахъ	678
XI.	Исчисленіе болъзней, въ которыхъ молоко запрецается употреблять въ пищу	680
XII.	Исчисленіе болъзней, въ которыхъ мясо павшихъ или убитыхъ животныхъ, вмѣстѣ съ наръзанною шкурою и съ другими частями, должно быть зарыто въ землю	684
XIII.	Исчисленіе болъзней, въ которыхъ мясо должно быть зарываемо въ землю, а шкуры, рога и шерсть могутъ быть употребляемы послѣ очищенія.	686
XIV.	Очищеніе животныхъ по перенесеніи ими заразительныхъ болъзней, а также ихъ продуктовъ и разныхъ вещей, находившихся съ ними въ соприкосновеніи, для истребленія въ нихъ заразы	688
	Выписка изъ Уголовнаго уложенія для Царства Польскаго.	

- VIII. O rewizyi ptastwa 667
- IX. O rewizyi ryb. 673
- X. O zatrutych zwierzętach, ptakach i rybach. 679
- XI. Wyliczenie chorób, w których mléko zabrania się używać na pokarm 681
- XII. Wyliczenie chorób, w których mięso upadłych lub zabitych zwierząt wraz z ponacinaną skórą, i innymi częściami ma być zakopane do ziemi . . . 685
- XIII. Wyliczenie chorób, w których mięso ma być zakopane do ziemi, a skóry rogi i sierć mogą być użyte po ich poprzedniém oczyszczeniu. 687
- XIV. Oczyszczenie zwierząt, po przebyciu przez nie chorób zaraźliwych, a także produktów zwierzęcych, i różnych rzeczy, które miały z niemi styczność, w celu zniszczenia w nich pierwiastku zaraźliwego. 689
- Wyciąg z kodexu karnego dla Królestwa Polskiego.
-

ЗАМѢЧЕННЫЯ ОПЕЧАТКИ.

<i>Стран.</i>	<i>Строка.</i>	<i>Напечатано.</i>	<i>Должно быть.</i>
54	6	пропущено (pestis boum).	пропущено (pestis boum).
60	10	дражь	дрожь
66	17	расположеніе	появленіе
66	22	также отъ начала	также отъ начала,
68	24	съ повольнымъ	съ повальнымъ
146	1	пропущено (variolae ovillae).	пропущено (variolae ovillae).
154	15 и 16	отъ изнурительнаго нагноенія, отъ ко- торыхъ	отъ изнурительнаго нагноенія котѣ- рыхъ
176	18	имѣть на себѣ	долженъ имѣть на себѣ
208	14 15 и 16	Послѣ того стояла и хлѣвы, гдѣ былъ больной скотъ, на- сыпать свѣжею зе- млю	Послѣ того вѣ стояла и хлѣвы, гдѣ былъ больной скотъ, на- сыпать свѣжей зе- мли
210	10	Повальная	Повальная
216	2	abdominalis	abdominalis
236	16	цѣлю	цѣлю
260	8	съ сапьями	съ сапатыми
262	19	ноздрей	ноздри
290	22	сладкой	сладкой
326	5	стерженія	стержни
338	12	(febris) typhus	febris (typhus)
362	2	сженою	негашеною
366	10	нарный	аирный
370	1	сахъ;	стахъ;
418	7	вавозной	навозной
424	10	у другихъ	на другихъ
458	16	негашеною	негашеною
484	17	ягнать, слишкомъ	ягнать слишкомъ
494	22 и 23	должно избѣгать:	должно: избѣгать
546	1	дозволяютъ;	дозволяютъ
584	23	крѣпленъ	прикрѣпленъ
622	8 и 9	невидимыхъ	непредвидимыхъ

POMYŁKI W DRUKU.

<i>Stron.</i>	<i>wiersz.</i>	<i>wydrukowano.</i>	<i>ma być.</i>
55	6	opuszczono	(p estis boum).
117	14	w takięj	w jakięj
147	1	opuszczono	(variolae ovillae)
173	16	narodzonym	nowo-narodzonym
219	1	drzybiera	przybiera
239	20	na iw iosnęę	i na wiosnęę
243	9	podane	nie trzeba czytać
245	5	złe	złe
253	22	wydziała	wydziała
259	7	brzchowe	brzuchowe
—	10	upadły	upadły
327	12	powięcza	powiększa
333	25	z miejscowém	z miejscowemi
349	17	epizootyi	epizootyci
437	5	w Warszawie	w Warszawie
511	20	spotrzągać	spoztrzągać
555	18	si chorem	się z choremi
—	25	dziegieć	dziegciu
591	6	pierwszyb	pierwszych
595	11	jeżel iw	jeżeli w
631	12	iskniąca	lskniąca
639	20	szlachztowanego	szlachtownego
653	9	bladei	blade
—	20	czeriwone	czerwone
—	21	panującym	panującym
673	1	X	IX
689	14	przymować	przyjmować
697	1	z zaziębienia	zaziębienia

